
Г. Ульяновск
Научная библиотека
390.0(5Вр)3

ประเพณีโบราณไทย

รวบรวมโดย

● เมฆพัสตร ● หมอหลวง ● อาจารย์ทอง ●

หอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากร
จันทบุรี

รวบรวมขนบประเพณีโบราณไทย
ทุกยุคทุกสมัยไว้อย่างละเอียด

สำนักพิมพ์ พิทยาคาร
226 นครเขษม พระนคร

สงวนลิขสิทธิ์

ราคา 30 บาท

สำนักงาน ก.พ.
เลขหมู่ 390.09593
ส711ป
เลขทะเบียน น๓๔ ข๕๕๐๓ สบ (๑)

พิมพ์ที่เอกศิลปการพิมพ์ 97–99 ถนนจักรพรรดิพงษ์ พระนคร
โทร. 814221 นายโอภาส เทิบวงษ์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2510

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
พิธีมงคลทำบุญขึ้นบ้านใหม่	๑
การนิมนต์พระสงฆ์	๓
การจัดตั้งพระพุทธรูปบูชา	๕
การจัดอาสนะสงฆ์	๗
การโยงด้ายสายสิญจน์	๘
การตั้งบาตรน้ำมนต์	๑๒
คำอาราธนาศีล	๑๕
คาถากรวดน้ำ	๑๗
พิธีมงคลสมรส	๑๘
การพูดจาสู่ขอ	๒๑
พิธีหมั้น	๒๓
การปลูกเรือนหอ	๒๕
พิธีรดน้ำ	๒๘
พิธีไหว้ผี	๓๑
ลูกผ่ากอ—นอกเหล่า—ห้ามเข้าบ้าน	๓๖
โองการชรณีสาร	๓๙

เรื่อง	หน้า
พิธีมงคลทำขวัญวัน	๔๓
พิธีมงคลทำขวัญเดือน	๔๕
พิธีมงคลโกนผมไฟ	๔๖
พิธีมงคลตั้งชื่อเด็ก	๕๑
พิธีมงคลตัดสินบน "แม่ซื้อ"	๕๖
วิธีตัดสินบนต่างๆ	๖๖
โอกาสบัดแม่ซื้อ	๖๘
อาการสำรอกของเด็กอ่อน	๗๑
พิธีมงคลโกนจุก	๗๓
พิธีทำขวัญจุก	๗๘
ตำรากลับชะตา	๘๑
พิธีบวชนาค	๘๓
พิธีบวชสามเณร	๘๕
การเตรียมบวชพระ	๘๖
การลาบวช	๘๘
การทำขวัญนาค	๘๙
บทไหว้	๙๐
บทชุมนุมเทวดา	๙๑

เรื่อง	หน้า
บทนะโม	๙๒
บทไหว้ครู	๙๕
บทคุณมารดา	๙๖
บทกล่าวถึงชื่อนาค	๑๐๐
บทสั่งสอนนาค	๑๐๓
บทเชิญขวัญนาค	๑๐๖
บทบรรพชาอุปสมบท แบบธรรมยุตติกนิกาย	๑๐๙
บทบรรพชาอุปสมบท แบบมหานิกาย	๑๑๕
บทพิธีทำขวัญนา	๑๒๕
บทกำเนิดแม่โพสพ	๑๒๖
บทเชิญขวัญแด่โพสพ	๑๒๗
การปลูกบ้าน	๑๒๙
ทำเล	๑๓๑
ทิศทาง	๑๓๕
ฤกษ์ปลูก	๑๓๕
การหาวันปลูก	๑๔๐
พิธียกเสาเอก	๑๔๒
บรรไดบ้าน	๑๔๔
การหันทิศเสา	๑๔๖

เรื่อง	หน้า
การขึ้นบ้านใหม่	๑๔๗
ศาลพระภูมิ	๑๕๑
ประวัติศาลพระภูมิ	๑๕๒
การเลือกทำยกศาลพระภูมิ	๑๕๔
ศาลพระภูมิประกอบด้วย	๑๕๔
ชุมนุมเทวดา	๑๕๗
คาถาต่าง ๆ	๑๕๙
คำกล่าวสังเวยพระภูมิ	๑๖๐
คำกล่าวขอพรชัย	๑๖๖
คำอำลาเครื่องสังเวย	๑๖๗
ฤกษ์ตั้งศาลพระภูมิ	๑๖๗
พิธีทำบุญวันเกิด	๑๗๗
พิธีสงกรานต์	๑๘๗
พิธีวันขึ้นปีใหม่	๑๙๒
ประเพณีตรุษจีน	๑๙๖
ประเพณีสลากภัต	๒๐๐
ประเพณีลอยกระทง	๒๐๓
พิธีผังลูกนิมิต	๒๐๖
พิธีแรกนาขวัญ	๒๑๐

เรื่อง	หน้า
คำถวายต่าง ๆ	๒๑๗
ประเพณีทำบุญวันตรุษ	๒๒๒
ประเพณีทำบุญวันสารท	๒๒๕
ประเพณีถวายผ้าอาบน้ำฝน	๒๓๘
ประเพณีหล่อเทียนเข้าพรรษา	๒๕๐
,, วันเข้าพรรษา	๒๕๑
วันทำบุญออกพรรษา	๒๕๗
ประเพณีเทศน์มหาชาติ	๒๖๑
,, ทอดกฐิน	๒๗๐
,, วันมาฆบูชา	๒๘๕
,, วันวิสาขบูชา	๒๘๗
,, ทอดผ้าบ่า	๒๙๓
พิธีวางศิลาฤกษ์	๓๐๐
พรท้าย	๓๐๘
พิธีทำบุญศพ	๓๑๐
เครื่องใช้สำหรับจัดการศพ	๓๑๒
การอาบน้ำศพ	๓๑๔
การนุ่งผ้าให้ศพ	๓๑๕
การรดน้ำศพ	๓๑๖

เรื่อง	หน้า
วิธีเบิกโลง	๓๑๖
การหวีผมศพ-การบรรจุเงินเข้าปาก-การตราสังศพ	๓๑๘
เครื่องสักการะในมือศพ	๓๑๙
การห่อศพ	๓๒๐
บรรได ๓ ขั้น	๓๒๑
ตามตะเกียง	๓๒๒
การสวดหน้าศพ	๓๒๓
การทำบุญ ๗ วัน - ๕๐ วัน	๓๒๔
การทำบุญ๑๐๐วัน-การปลงศพ-เครื่องใช้ในการปลงศพ	๓๒๕
ประตูป่า—หม้อน้ำ—หม้อไฟ	๓๒๗
พระสงฆ์นำศพ—การแบกศพเวียนจิตกาธาน	๓๒๘
การล้างหน้า—การเผาศพ	๓๒๙
เทียนเผาศพ—การชักผ้าสามตับ	๓๓๐
เดินสามหาบ	๓๓๑
การทำรูป	๓๓๒
หีบ	๓๓๔
การทำพิธีนพเคราะห์	๓๓๕
เครื่องใช้ในพิธี	๓๓๗
พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัจจยา	๓๔๕
บทส่งท้าย	๓๔๙

ประเพณีโบราณไทย

พิธีมงคลทำบุญขึ้นบ้านใหม่

ดังได้เป็นที่ยอมรับกันแล้วโดยทั่วไปว่า สถานที่อยู่อาศัย หรือที่เรียกกันง่าย ๆ ว่า "บ้าน" เป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งของมนุษย์ทุกรูปทุกนาม ดังนั้นมนุษย์ทุกคนจึงเสาะแสวงหาที่อยู่อาศัยให้เป็นหลักเป็นฐานสำหรับตัวเอง และสะสมไว้ให้เป็นมรดกตกทอดไปถึงลูกหลานเหลน ในอนาคต เมื่อได้ที่อยู่อาศัยแล้ว เราได้ถือเป็นประเพณีสืบเนื่องกันมาแต่โบราณกาลว่า การที่จะให้ทุกคนอยู่เย็นเป็นสุขสวัสดิพิพัฒนมงคลสมบูรณ์พูลผลดังใจปรารถนาทั่วหน้ากันนั้น เราจะต้องมีการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ให้เป็นศิริสวัสดิ์แก่ตัวและครอบครัวเสียก่อน

ดังนั้น ในการรวบรวมตำราพิธีมงคลของไทย ชุดนี้ ข้าพเจ้าจึงขอนำเอาพิธีมงคลทำบุญขึ้นบ้านใหม่มากล่าวไว้เป็นอันดับแรก

พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่นี้ นิยมกระทำกันในเมื่อได้ปลูกบ้านใหม่ขึ้นสำเร็จเรียบร้อย และได้เข้าอยู่อาศัยแล้วโดยเรียบร้อย จะได้มีการตั้งศาลพระภูมิแล้ว หรือยังไม่ได้ตั้งศาลก็อาจกระทำได้ทั้งสิ้น หากได้ปลูกบ้านใหม่เรียบร้อยทั้งได้จัดเตรียมการจะยกศาลพระภูมิในวันที่ทำบุญขึ้นบ้านใหม่นั้นรวมกระทำเป็นพิธีต่อเนื่องในวันเดียวกัน ก็ย่อมกระทำได้เช่นกัน

ความมุ่งหวังของเจ้าบ้านส่วนใหญ่ ในการประกอบพิธีมงคลขึ้นบ้านใหม่หรือทำบุญบ้าน (ซึ่งมีพิธีมงคลเหมือนกัน) นี้ ก็เพื่อจะทำให้เกิดความสุขสวัสดีมีชัย เจริญในสิ่งดีสิ่งงามทั้งเป็นการป้องกันสรรพอุปัทวันตราย ตลอดจนขับไล่สิ่งเลวร้ายทั้งหลายไม่ให้เข้ามากล้ำกลาย เพื่อให้ทุกคนที่อยู่อาศัยมีความสุขสมบูรณ์ปราศจากโรคาพยาธิทั้งหลายทั้งปวง นับเป็นประเพณีที่ยังกระทำกันอยู่แม้ในปัจจุบัน และเชื่อว่าจะกระทำต่อไปในอนาคตอย่างมิรู้สูญสิ้นไป จึงน่าที่จะได้เรียนรู้พิธีการต่าง ๆ ไว้ ซึ่งมีดังนี้คือ: -

ก. ทำพิธีมงคลแบบเดิม คือ นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญ

พระพุทธมนต์เย็น แล้วรุ่งขึ้นฉันเช้าหรือเพล (ต้องกระทำต่อเนื่องกันสองวัน)

ข. ทำพิธีมงคล แบบย่นย่อที่นิยมกระทำกันทั่ว ๆ ไป ในปัจจุบันนี้คือ นิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ตอนสาย แล้วถวายอาหารเพล เป็นเสร็จการในวันเดียวนั้นเอง

ค. ถ้าจะทำการมงคลยกศาลพระภูมิในวันเดียวกันนั้น ก็ต้องเชิญท่านหมอ หรือโหราจารย์ พราหมณ์ผู้ทำพิธีมาเตรียมพิธีการต่าง ๆ ตามพิธียกศาลพระภูมิ (ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป) ไว้ให้พร้อมสรรพ

พิธีการมงคลทำบุญขึ้นบ้านใหม่เริ่มด้วย

๑. การนิมนต์พระสงฆ์

เมื่อได้กำหนดวันที่จะทำบุญขึ้นบ้านใหม่ และได้จัดเตรียมสถานที่ไว้เรียบร้อยแล้ว ก่อนจะถึงวันกำหนดเราจะต้องไปนิมนต์พระเพื่อมาเจริญพระพุทธมนต์ (ในที่นี้จะกล่าวถึงการทำพิธีวันเดียว) ในตอนเช้าแล้วถวายอาหารเพล

จำนวนพระสงฆ์ที่ใช้ในการทำพิธีมงคลนั้น ส่วนมากใช้จำนวนคี่คือ ๕ องค์ ๗ องค์ และ ๙ องค์ การที่นิมนต์พระสงฆ์จำนวนคี่นั้นก็เพราะจะได้นับรวมพระพุทธด้วยรวมเป็นเลขคู่ แต่ส่วนมากแล้วมักจะนิมนต์ ๙ องค์ มากกว่า ๕ หรือ ๗ ทั้งนี้เพราะถือตามดาวพระเคราะห์ทั้งเก้านั่นเอง

วิธีการนิมนต์พระ ไม่ต้องไปบอกนิมนต์ทีละรูป ๆ จนครบจำนวน หากแต่ว่าถ้าท่านรู้จักชอบพอกับพระรูปใดก็ไปนมัสการนิมนต์ท่าน โดยเรียนท่านว่าจะทำบุญขึ้นบ้านใหม่ นิมนต์ท่านเจริญพระพุทธมนต์เช้าแล้วถวายอาหารเพลและอย่าลืมระบุว่า "นิมนต์ใต้เท้า (หรือหลวงพ่อ, หลวง-พี่ ฯลฯ แล้วแต่เราจะเรียกท่าน) รูปหนึ่ง นอกนั้นแล้วแต่หลวงพ่อจะเห็นควร" หรือจะระบุพระสงฆ์รูปนั้นรูปนี้อีกก็ได้ เพื่อความแน่นอนว่าจะไม่พลาดหวัง ควรนิมนต์ล่วงหน้าไว้หลาย ๆ วัน เพราะบางทีพระท่านอาจติดทางอื่นรับนิมนต์ไม่ได้

วิธีการไปนิมนต์พระของเรา (ชาวกรุง) ที่ปฏิบัติกันขณะนี้คือนิมนต์ด้วยปากเปล่า ๆ แต่ที่ถูกที่ควรแล้วขณะ

ไปนิมนต์เราควรจะหาดอกไม้ธูปเทียนไปนมัสการ ท่านด้วย เพื่อเป็นการคารวะ การนิมนต์พระด้วยมีดอกไม้ธูปเทียนไป ด้วยนี้ยังมีอยู่ในภาคเหนือและภาคอีสาณ ซึ่งนับว่าเป็น การกระทำที่ถูกต้องที่สุด

การจัดตั้งพระพุทธรูปบูชา

หลังจากนิมนต์พระแล้ว และเมื่อถึงวันงานในตอนเช้า มีดก่อนถึงเวลาพระมา เราจะต้องจัดสถานที่ให้เรียบร้อย เป็นลำดับ และลำดับแรกคือ การจัดตั้งพระพุทธรูปบูชา เพราะถือกันสืบต่อมาแต่โบราณว่า ในงานมงคลนั้นจะต้อง มีสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นประมุข ดังนั้นที่บูชา พระพุทธจึงขาดไม่ได้ บางคนที่ไม่มีพระพุทธรูปบูชาก็อาจ ขอยืมทางวัดมาได้ถ้าคุ้นเคยกันดีอยู่

การจัดตั้งที่พุทธบูชานั้น ตามธรรมเนียมแล้วตั้งบน โต๊ะหมู่ ๕ หมู่ ๗ หรือหมู่ ๙ พร้อมสรรพด้วยเครื่องบูชาที่ จำเป็นยิ่งได้แก่แจกันดอกไม้ เชิงเทียน กระถางธูป ถ้า จัดโต๊ะหมู่ได้ก็ควรมีพานดอกไม้พุ่มประดับด้วย แต่ถ้าไม่ สามารถหาโต๊ะหมู่พุทธบูชาได้ เราก็อาจจัดหาโต๊ะที่ม

ขนาดสูงประมาณ ๕๐ เซนติเมตร์ จะเบื้นเหลี่ยมหริ่อกลม ก็ได้ทมความกว้างพอตั้งพระพุทธรูปและเครื่อง บูชาได้ อย่างไม่แออัดเกินไป โต๊ะนั้นควรดาดปูด้วยผ้าขาวสะอาด ตั้งพระพุทธรูปบูชาไว้กึ่งกลาง มีแจกันคู่ เชิงเทียนคู่ และกระถางธูปหนึ่งใบ โปรดระลึกว่าพระพุทธรูปบูชาเบื้นของสูงดังนั้นอย่าใช้วิธีสุกเอาเผากิน ด้วยการใช้ขวดแทนแจกันหริ่อใช้กระป๋องแทนกระถางธูปเบื้นอันขาด

การตั้งพระพุทธรูป—นิยมกันว่าให้หันพระพักตรไปสู่ทิศบูรพา (ทิศตะวันออก) ด้วยถือว่าพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้นั้น พระองค์ทรงผันพระพักตร์ไปทางบูรพาทิศ แต่ถ้าสถานที่ไม่อำนวยก็อาจหันไปทางทิศเหนือก็ได้ แต่อย่างไรก็ตามต้องจำไว้ การจัดตั้งทพระพุทธบูชานั้น จำต้องตั้งให้อยู่ทางขวามือของพระสงฆ์ที่จะมานั่งเจริญพระพุทธมนต์ จะไปตั้งโต๊ะพุทธบูชาด้านซ้ายไม่ได้เบื้นอันขาด ถือว่าเบื้นการไม่เคารพพระพุทธเจ้า (ข้อนี้ต้องระวังให้จงหนัก)

การจัดอาสนะสงฆ์

เมื่อจัดโต๊ะพุทธบูชาแล้ว จะต้องจัดวางอาสนะสงฆ์สำหรับพระสงฆ์ที่ได้รับนิมนต์มาเจริญพระพุทธมนต์ โดยจัดเป็นที่ ๆ เท่าจำนวนพระสงฆ์ อาสนะสงฆ์มีลักษณะเป็นผ้าเพลาะสี่เหลี่ยม ภายในส่วนมากยัดด้วยเศษผ้าหนาพอควร มิขายทั่วไป ถ้าเจ้าภาพไม่มีจะเรียนขอยืมจากทางวัดล่วงหน้าก็ได้ การที่ต้องปูอาสนะสงฆ์ ก็เพราะต้องการจะให้พระสงฆ์นั่งอยู่ในที่สูงกว่าฆราวาสที่มาร่วมชุมนุมในงานพิธีมงคลนั้นอย่างหนึ่ง และเพื่อให้พระสงฆ์นั่งอยู่บนภาชนะคนละชั้นจากสตรีเพศ

การจัดอาสนะนั้นจัดปู นับจากทางซ้ายของโต๊ะพุทธบูชาเรียงซ้ายยาว หรือหักมุมอย่างไรก็ได้แล้วแต่สถานที่ (หมายความว่า เมื่อพระสงฆ์ผู้มีอาวุโสในพรรษานั่งหัวแถวแล้วพระพุทธต้องอยู่ด้านขวาของท่าน)

นอกจากปูอาสนะแล้วต้องจัดพานบุหรี่ กระโถน แก้วน้ำพานหมากพลู (เดี๋ยวนี้ไม่ใคร่ใช้) ไว้ให้พร้อม จะเป็นที่ละรูปหรือสองรูปต่อหนึ่งที่ก็ได้

ส่วนของถวายพระนั้น มักนิยมถวายบัจจัยเบื้นเงิน สอดซองและดอกไม้ธูปเทียน จึงควรเตรียมไว้ให้พร้อม

การโยงด้ายสายสิญจน์

สิ่งสำคัญยิ่งอีกอย่างหนึ่ง ในพิธีมงคลทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ก็คือการวงล้อมด้ายสายสิญจน์รอบบ้าน ทั้งนี้เพราะเราถือคติสืบเนื่องมาจากศาสนาพราหมณ์ว่า การกระทำพิธีมงคลจะต้องใช้สายสิญจน์ประกอบด้วย โดยถือมั่นกันว่าสายสิญจน์มีอำนาจยิ่งในการป้องกันสรรพอุบัทวันตราย มิให้มาทำลายการพิธีมงคลในโอกาสนั้น เบื้นเสมือนการปักปันล้อมเขตให้รู้ว่า ภายในวงด้ายสายสิญจน์นั้นเบื้นแดนพุทธรักษา ธรรมรักษา และสังฆรักษา ใครๆ แม้บีศาจร้ายหรือเทวดาก็จะล่วงเกินเข้ามามิได้ ยิ่งกว่านั้นในการรักษาสรรพโรคาต่างๆ ที่อาศัยเวทย์มนต์คาถาก็ยังต้องใช้สายสิญจน์เข้าเบื้นเครื่องช่วยป้องกันอันตราย อันจะเกิดจากการกระทำของภูตผิบีศาจ จึงถือประหนึ่งสายสิญจน์คือข่ายเพชรวิเศษ ที่สามารถป้องกันสรรพอันตรายได้ทุกประการ

เพื่อที่จะให้ท่านผู้สนใจได้ทราบถึงความเป็นมา ของความเชื่อเรื่องอิทธิของสายสิญจน์ จึงขอคัดเอาชาดกเรื่องหนึ่งมาลงไว้ดังต่อไปนี้คือ:—

ณ กาลครั้งหนึ่ง พระโพธิสัตว์เจ้าซึ่งเป็น ผู้ปฏิบัติพระบัจเจกพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง อยู่มาวันหนึ่งพระโพธิสัตว์ไปลาพระบัจเจก พระพุทธเจ้าว่าจะไปเมืองตักกสิลา พระบัจเจกพุทธเจ้าพิจารณาดูก็รู้ว่า ทางที่พระโพธิสัตว์จะไปนั้นมีอันตราย โดยนางยักษิณีอาศัยอยู่ในมรรคานั้น พระบัจเจกพุทธเจ้าจึงจับสายสิญจน์เสกด้วยพระปริตร แล้วก็ส่งให้แก่พระโพธิสัตว์ แล้วทรงเตือนว่าท่านอย่าได้ประมาทในกลางมรรคา พระโพธิสัตว์ก็รับคำว่าสาธุ แล้วก็ยกสายสิญจน์ขึ้นประณมหัตถ์ลาพระบัจเจกพุทธเจ้า กลับไปถวายบังคมลาพระชนกชนนีแล้วก็มาในที่นั้น แลยังมีผู้สมัครไปด้วยอีก ๔ คน รวมทั้งสิ้นเป็น ๕ คนด้วยกัน พระโพธิสัตว์ก็พาบุรุษทั้ง ๔ คนนั้นมาตามมรรคา

ฝ่ายนางยักษิณีเมื่อได้เห็นคนเหล่านั้น ก็จัดแจงแปลงเพศเป็นหญิงสาวมี รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะอันยิ่งยวน

ใจ ล่อลวงบุรุษเหล่านั้น ๆ ก็พากันลุ่มหลงหมด พระโพธิสัตว์ห้ามก็ไม่ยอมฟัง นางยักษิณีก็กินบุรุษทั้ง ๔ นั้นเสียสิ้น ส่วนพระโพธิสัตว์ก็รีบเดินหนีออกจากที่นั้น นางยักษิณีก็รีบติดตามไปเบื้องหลัง

ครั้นพระโพธิสัตว์บรรลุถึงสวนหลวง เมื่องตักกสิลาก็เสด็จเข้าไปในตำหนักพระราชา เอาสายสิญจน์ขึ้นวงเหนือเศียรเกล้า แล้ววงรอบพระตำหนัก พอวงเสร็จนางยักษิณีก็มาถึงที่นั้น นางยักษิณีเข้าไปในตำหนักไม่ได้ด้วยเกรงอำนาจสายสิญจน์ของพระปัจเจกพุทธเจ้า นางยักษิณีได้เดินเลียบสายสิญจน์อยู่จนสิ้นกาล ๗ วัน ก็กระทำอันตรายแก่พระโพธิสัตว์ไม่ได้ ฯลฯ

ดังนั้นจึงถือสืบเนื่องกันมาจนบัดนี้ว่า ภูตผีปีศาจเกรงกลัวไม่กล้าล่วงล้ำเข้ามาในเขตที่วงสายสิญจน์ไว้

การใช้สายสิญจน์วงรอบ ในพิธีมงคลขึ้นบ้านใหม่หรือทำบุญบ้านเก่าก็ตาม ควรใช้สายสิญจน์ที่จับเก้าเส้น ถ้าให้พระอาจารย์ผู้ทรงคุณปลุกเสกเสียก่อนด้วยยิ่งดี

วิธีวงสายสิญจน์ ให้ตั้งต้นจากรอบองค์พระพุทธบูชา

ที่จัดตั้งไว้ในห้องพิธี โยงออกไปจากมุมห้อง เวียนไปทางขวาออกไปรอบเรือน หรือรอบรั้วบ้านยิ่งดีถ้าสายสิญจน์มีความยาวพอ เมื่อรอบแล้วจึงวกเข้าสู่เรือนเข้าสู่ที่ตั้งพุทธบูชา แล้ววงรอบฐานองค์พระพุทธรูป ลดต่ำลงมาพันรอบบาตรน้ำมนต์ที่ตั้งอยู่หน้าโต๊ะพุทธบูชา กลุ่มสายสิญจน์ที่เหลือวางไว้ข้างบาตรน้ำมนต์ (ควรมีพานเล็ก ๆ รองรับกลุ่มสายสิญจน์เพื่อให้สมกับเป็นของสูง) เมื่อพระสงฆ์มาถึงเข้าที่และเจริญพระพุทธมนต์แล้ว ท่านจะโยกลุ่มสายสิญจน์ไปจากพระสงฆ์อาวุโสพรรษารูปแรกจนถึงรูปสุดท้าย

ดังนั้นจึงถือว่าเมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เมื่อสายสิญจน์นั้นโยงพันอยู่รอบองค์พระพุทธรูป ก็เสมือนว่าพระพุทธรูปมีส่วนเจริญพระพุทธมนต์ด้วย ถือว่าเป็นของสูงควรสักการะ ใครจะเหยียบหรือข้ามไม่ได้เป็นอันขาด

การโยงสายสิญจน์นั้นขณะโยงรอบบ้าน ผู้โยงจะต้องพยายามสำรวมจิตให้มั่นระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ขอให้ทรงบ้องปัดสรรพวิบัติอันตราย ขอให้เกิดความสุขสวัสดิมงคลตลอดกาลนาน

การตั้งบาตร์น้ำมนต์

บาตร์น้ำมนต์จะขาดไม่ได้สำหรับพิธีมงคลดังกล่าวแล้ว การตั้งบาตร์น้ำมนต์ต้องตั้งหน้าโต๊ะพุทธบูชา และพันด้วยสายสิญจน์ดังกล่าวแล้ว พระสงฆ์อาวุโสพรรษาจะเป็นผู้กระทำพิธีด้วยการใช้เทียนสำหรับทำน้ำมนต์โดยเฉพาะหยดน้ำตาเทียนลงไปพร้อมกับการสวดพระคาถา ของพระสงฆ์ทั้งนั้น เมื่อเสร็จสิ้นจะจุ่มเทียนลงไปในบาตร์น้ำมนต์ เป็นเสร็จการ

ขันน้ำมนต์นั้นส่วนมากนิยมใช้บาตร์ดินขนาดเล็ก แต่ถ้าไม่มีจะใช้ขันสัมฤทธิ์ หรือใช้บาตร์ของพระสงฆ์ โดยขอยืมท่านมาจากวัดก็ได้ ไม่ใช่ขันเงินหรือขันอื่นใด ใส่น้ำสะอาดพอสมควร

ขณะสวดพระคาถานั้นถ้าเทียนที่จุดไว้บนปากบาตร์น้ำมนต์ดับละก็ถือว่าไม่เป็นมงคล ดังนั้นเทียนน้ำมนต์จึงต้องใช้เทียนอย่างดี สำหรับทำน้ำมนต์โดยเฉพาะหนักหนึ่งบาทมีไส้เทียนใหญ่กว่าเทียนธรรมดา

การจุดเทียนทบาตร์น้ำมนต์นั้น เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ถึงบท “อเสวนา จ พาลานำ....” เจ้าภาพจะต้องจุดเทียน แต่ถ้าไม่รู้ พระสงฆ์ท่านจะเตือนให้ เมื่อจุดแล้ว เจริญพระพุทธมนต์ต่อไปพอถึง “ขิณำ ปุราณำ....” พระสงฆ์ผู้เป็นหัวหน้าพธ จะจับเทียนเอียงหยดน้ำตาเทียนลงในบาตร์น้ำมนต์หยดเรื่อยไปจนถึง “นิพ พนฺ ติ ธีรา .....” ท่านจะจุ่มเทียนลงในบาตร์น้ำมนต์ดังกล่าวแล้ว เทียนนี้ไม่ให้ใช้จุดอีกเป็นอันขาด ด้วยถือว่าได้ดับเคราะห์ดับโศกโรคภัยเสนียดจัญไรไปสิ้นแล้ว

การอาราธนาศีล

เมื่อถึงกำหนดพระสงฆ์มาและเข้าที่พร้อม และได้พักเหนื่อยพอสมควรแล้ว เจ้าภาพจะต้องเป็นผู้จุดธูป ๓ ดอก และเทียนคู่หน้าองค์พระพุทธ ครั้นแล้วถอยออกมาอธิษฐานขอพรกราบลง ๓ หน ตรงหน้าพระพุทธ และหันมาทางพระสงฆ์กราบอีก ๓ หน แล้วเริ่มอาราธนาศีล ๕

การอาราธนาศีล ถ้าเจ้าภาพไม่ถนัดจะให้ผู้อื่นอาราธนาแทนก็ได้

ก่อนจะอาราธนาศีล ผู้อาราธนาจะต้องกราบ ๓ หน แล้วนั่งในท่าคุกเข่า ยกมือประณมแค่อก แล้วเริ่มอาราธนาศีล ๕ (งานพิธีมงคลทั่วๆไป ส่วนมากอาราธนาเพียงศีล ๕ ไม่ใช่ศีล ๘) แต่เพื่อประโยชน์ของท่านผู้ใฝ่ใจ ข้าพเจ้าจะขอนำคำอาราธนาทั้งศีล ๕ ศีล ๘ และอุโบสถศีลมาแสดงไว้ ณ ทนด้วย

คำอาราธนาศีล ๕

มยำ ภนฺเต ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม
ทุติยมฺปี มยำ ภนฺเต ติสรเณน สห ปญฺจ สีลา นิยาจาม
ตติยมฺปี มยำ ภนฺเต ติสรเณน สห ปญฺจ สีลา นิยาจาม

(ท่านเจ้าข้า .. กระผมขอศีลห้า พร้อมทั้งไตรสรณาคมน์ เพื่อประโยชน์ไว้แก่อันรักษาไว้ต่างๆกัน แม้ครั้งที่ ๒ .... แม้ครั้งที่ ๓ ..)

คำอาราธนาศีล ๘

มยำ ภนฺเต ติสรเณน สห อฏ.ฐ สีลานิ ยาจาม
ทุติยมฺปี มยำ ภนฺเต ติสรเณน สห อฏ.ฐ สีลานิ ยาจาม
ตติยมฺปี มยำ ภนฺเต ติสรเณน สห อฏ.ฐ สีลานิ ยาจาม

(ท่านเจ้าข้า.....กระผมขออาราธนาศีลแปด พร้อมทั้งไตรสรณาคม....)

คำอาราธนาศีลอุโบสถ

มยำ ภนฺเต ติสรเณน สห อฏ.ฐ งฺค สมนฺนาคตำ พุทฺธ ปญฺญตฺตำ อุโบสถำ ยาจาม

ทุติยมฺปี มยำ ภนฺเต ติสรเณน สห อฏ.ฐ งฺคสมนฺนาคตำ พุทธ ปญฺญตฺตำ อุโปสถำ ยาจาม

ตติยมฺป มย ภนฺเต ตสรเณน สห อฏ.ฐ งฺคสมนฺนาคตำ พุทฺธ ปญฺญตฺตำ อุโปสถำ ยาจาม

(ท่านเจ้าข้า.....กระผมขอศีลอุโบสถ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ อันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ พร้อมทั้งไตรสรณาคมน์ แม้ครั้งที่ ๒ .. แม้ครั้งที่ ๓ ..)

การอาราธนาศีลนี้ จุดประสงค์แห่งพระไตรสรณาคมน์ก็คือ ขอพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ บ้องกันสรรพภัยพิบัติทั้งปวงทั้งขอให้มีแต่ความสวัสดีมชัย และเพื่อให้จิตใจผ่องแผ้ว ทำตนให้บริสุทธิ์ทั้งกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม เตรียมพร้อมที่จะฟังธรรมในอันดับต่อไป กล่าวคือเมื่อพระสงฆ์ให้ศีลเสร็จแล้วท่านจะเจริญพระพุทธมนต์ต่อไป แต่เจ้าภาพจะต้องอาราธมาพระปริตรอีกครั้งหนึ่ง บทอาราธนาพระปริตรมีดังนี้คือ

คำอาราธนาพระปริตร

วิปตฺติ ปฏิพาหายะ สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพ ทุกฺขวินาสายะ ปริตฺตำพฺรูถมงฺคลำ
วิปตฺติ ปฏิพาหายะ สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพ ภยวินาสายะ ปริตฺตำ พฺรูถ มงฺคลำ
วิปตฺติ ปฏิพาหายะ สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพ โรควินาสายะ ปริตฺตำ พฺรูถ มงฺคลำ

(เพื่อบ้องบัดวิบัติให้พ้นไป เพื่อให้สำเร็จสมบัติทุกประการ เพื่อความอันตรธานเสื่อมหายแห่งทุกข์, ภัย, โรค

จึงขอนิมนต์พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายสวดพระปริตร อันเป็นมงคล)

เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ ก็ได้เวลาฉันเพล พอดีเจ้าภาพถวายอาหารคาวหวาน แล้วถวายเครื่องบัจจัยไทยธรรมพระสงฆ์อนุโมทนา ตอนนี้เจ้าภาพจะต้องทำพิธีกรวดน้ำ เมื่อพระสวดยถา และต้องกรวดน้ำให้เสร็จก่อนพระเริ่มสวดสัพพี เพราะจะต้องประณมมือรับพรในตอนนี้ แล้วเป็นเสร็จพิธีมงคลในการทำบุญขึ้นบ้านใหม่

อนึ่งเมื่อเรียบร้อยแล้ว พระผู้ใหญ่จะทำการประพรมน้ำพระพุทธมนต์ให้แก่บรรดาผู้คนที่มาชุมนุมในพิธี ประพรมบ้านเรือนโดยทั่วหรืออาจมีเจิม กระแจะจันทร์ ด้วยก็ได้ตามแต่เจ้าภาพจะขอให้ท่านทำ

คาถากรวดน้ำ

คำกรวดน้ำ (ไม่ใช่ตรวจน้ำ) นี้ใช้กันหลายแบบ จะกรวดน้ำเป็นคำบาลีก็ได้คำไทยก็ได้ โดยเฉพาะคำบาลมที่นิยมใช้สั้นๆดังนี้คือ :—

อิ ทำ เม ญาตีนำ โหตุ

สุขิตา โหนฺตุ ญาตโย

มีความหมายว่า ขอกุศลผลบุญนี้ จงบังเกิดมีแก่หมู่ญาติของข้าพเจ้า และขอให้หมู่ญาติ จงสุขกาย สุขจิตเป็นนิตย์เถิด

ใครที่จำภาษาบาลีไม่ได้ จะว่าเป็นคำไทยดังกล่าวนี้ก็ได้ผลเช่นกัน

หลังจากพิธีสงฆ์นี้แล้ว ถ้าจะมีการเลี้ยงดูแขกเหรือญาติพี่น้องกันต่อไป ก็กระทำได้ตามฐานะ และความพอใจ ข้าพเจ้าจะไม่ขอกล่าวถึง เพราะไม่เกี่ยวกับพิธีมงคลแต่ประการใดแล้ว

พิธีมงคลสมรส

หญิง–ชาย เมื่อมีอายุพอสมควร คือ เมื่อชายได้บวช เรียนและมีการมีงานทำเป็นหลักแหล่งแล้ว และหญิงสาวมีอายุพอสมควรแล้ว ผู้ใหญ่ก็มักจะจัดหาคู่ครองให้อยู่กิน เพื่อที่จะได้สืบเชื้อสายตระกูลต่อไปตามประเพณี

นี่เป็นเรื่องของการมีคู่ครอง ในสมัยก่อน การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย แต่ตกมาสมัยนี้ สถานะการณ์เปลี่ยนไปเสียแล้ว การบวชดูไม่มีใครค่อยนึกถึง ที่เบียดโดยไม่บวชมากมาย แต่ที่บวชแล้วไม่มีโอกาสเบียด เพราะขาดปัจจัยสำคัญ คือเงินตราที่จะไปซื้อลูกสาวเขามาเบียดก็เหลือหลายยิ่งมาในยุคมนุษย์อวกาศนี้ด้วยแล้ว พิธีมงคลสมรสของโบราณดูเกือบจะไม่มีใครรู้แจ้งเห็นจริงเอาเสียทีเดียว เอะอะก็จูงมือกันไปจดทะเบียนสมรสกันที่อำเภอ (หากว่าทั้งคู่บรรลุนิติภาวะแล้ว) เป็นเสร็จการ อยู่กินกันได้โดยถูกต้องตามกฎหมาย พ่อแม่ไม่พอใจก็ได้แต่นั่งอ้าปากค้าง พูดไม่ออกบ่นว่าไม่ได้

ผล นอนเอาเท้าก่ายหน้าผากทำตาปริบๆ นึกเวทนาตัวเอง ที่เกิดมามีลูกสาวเอาในสมัยประชาธิปไตยเฟื่องฟู เด็กไม่รู้จักเคารพพ่อแม่

เรื่องของการสู่ขอ จะทำกันอย่างไร ขันหมากเบี้ยน อย่างไร เซ่นไหว้ผีปู่ย่าตายายเขาทำกันอย่างไร อย่าไปถามรู้สักนิดค่อยมาว่า แต่ถ้าจะถามว่าอายุเท่าไหร่ไปจดทะเบียนได้โดยไม่ต้องพึ่งเสียงพ่อแม่เป็นต้องตอบได้แม่นยำ

ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงใคร่จะพูดถึงพิธีมงคลสมรสของโบราณที่ล้วนเป็นประเพณีดงาม ไว้ในที่นี้เพื่อที่ผู้ที่สนใจจะได้มีโอกาสทราบ และเปรียบเทียบดูว่า พิธีมงคลสมรสของไทยสมัยปู่ย่าตายายเรานั้น ผิดกว่าการจดทะเบียนสมรสสมัยมนุษย์อวกาศนี้อย่างไรบ้าง? อันไหนจะควรยึดถือไว้ต่อไปและอันไหนควรจะตัดทิ้งไปบ้าง?

ชนิดของพิธีมงคลสมรส

พิธีมงคลสมรสแยกออกเป็นสองอย่างคือ

๑. วิวาห์มงคล—หมายความถึง พิธีมงคลสมรสที่ได้กระทำกันขึ้นที่บ้านของฝ่ายหญิง พูดง่ายๆ ก็คือ ผู้ชายไปแต่งงานที่บ้านผู้หญิง (แบบนี้ธรรมเนียมจีนไม่ใคร่มี หรือ

จะไม่มีเอาเลยทีเดียว)

๒. อาวาหมงคล—หมายความถึง พิธีมงคลสมรสที่ได้กระทำกันที่บ้านของผู้ชาย คือผู้หญิงไปแต่งงานที่บ้านผู้ชาย เรียกง่าย ๆ ว่า แต่งสะใภ้เข้าบ้าน

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงพิธีมงคลสมรสอย่างไทยแท้ ตั้งแต่การเจรจา สู่ขอตอ เนื่องกันไป จนถึง ส่งตัวเข้า ห้องหอ เป็นเสร็จการ

การพูดจาสู่ขอ

ตามธรรมดา ฝ่ายชาย จะต้องส่ง เถ้าแก่ไป เจรจา สู่ขอหญิงที่ตนพออกพอใจใคร่จะได้มาเป็นภรรยา จากพ่อแม่ของหญิงนั้น (ไม่ใช่ชวนผู้หญิงขึ้นอำเภอแล้วก็ลงทะเบียน, สบายแฮ) การที่จะส่งเถ้าแก่ไปเจรจาสู่ขอนั้น ถือกันว่าการเลือกคนที่จะเป็นเถ้าแก่มีความสำคัญยิ่ง ต้องเป็นผู้หลักผู้ใหญ่อันเป็นที่เคารพแก่ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ทั้งต้องเป็นคนรอบรู้ขนบประเพณี พูดจาไพเราะ นอกจากการทาบทามสู่ขอแล้ว ตามปกติถือกันว่า เถ้าแก่ต้องเป็นนายประกันรับรองความประพฤติของชายด้วย ดังนั้นคนที่จะเป็น

เถ้าแก่ถ้าไม่รู้จักฝ่ายชายดีพอแล้ว มักไม่กล้ายอมเป็นเถ้าแก่ให้เพราะถ้าต่อไปฝ่ายชายไปเหลวไหลอะไรเข้า เถ้าแก่จะโดนถอนหงอก

เมื่อเถ้าแก่มาพูดจาสู่ขอหญิงแล้ว โดยประเพณีฝ่ายหญิงจะไม่ตอบตกลงทันที แม้จะเต็มใจเปี่ยมก็ตาม หากแต่ต้องขอเวลาปรึกษาหารือญาติพี่น้องดูก่อน พร้อมกับนัดวันให้เถ้าแก่มาฟังคำตอบอีกครั้งหนึ่ง การที่ผลัดนี้นอกจากปรึกษาระหว่างหมู่ญาติแล้ว ยังมีประโยชน์ในการออกสืบความประพฤติของฝ่ายชายอีกด้วย ถ้าสืบได้ความว่าดี พร้อมและญาติ ๆ เห็นดีด้วย ไม่มีใครคัดค้านแล้ว ก็จะมีการสอบถามวันเดือนปีเกิดและเวลาตกฟากของชาย เพื่อจะได้เอาไปผูกดวงตรวจดูว่า ดวงของชายกับลูกสาวตัวจะอยู่กินกันมีความสุขตลอดไปไหม เพราะคู่สมรส ถ้าดวงเกิดปีนเกลียวหรือเป็นสัตรูกันแล้ว ร้อยทั้งร้อยอยู่กันไม่ยืดหรือไม่ก็พากันล่มจมไปด้วยกัน เพราะดวงเป็นกาลกิณีต่อกัน ถ้าอาจารย์ตรวจดูดวงไปกันได้ดีแล้ว เมื่อฝ่ายเถ้าแก่มาอีกครั้ง ผู้ใหญ่ของหญิงก็ตอบตกลง แต่ถ้าไม่ดีด้วยประการ

ใด ๆ ก็จำต้องบอกบัดไป แต่การบอกบัดก็ต้องหาทางที่สละสลวยจะได้ไม่ผิดน้ำใจกัน ส่วนมากมักอ้างว่าดวงชะตาไม่ต้องกันเสียแหละมาก

พิธีหมั้น

เมื่อการเจรจาสู่ขอราบรื่นแล้ว สองฝ่ายก็ต้องตกลงกันในเรื่องสินสอดทองหมั้น ตลอดจนเรื่อนหอ ขันหมากผ้าไหว้ ว่าจะสมราคาสักเท่าไหร่ (ส่วนมากถ้าหญิงมีฐานะดี ก็มักจะมีค่าสินสอดทองหมั้นสูง ต้องได้ขายขนาดเดียวกันหรือดีกว่า ถ้าต่ำกว่ามักไม่มีทางสำเร็จ เข้าตำราว่าเงินต่อเงินนั่นแหละ)

ครั้นเมื่อตกลงเรื่องทุนกันได้แล้ว ก็ไปหาอาจารย์ดูฤกษ์กำหนดวันหมั้นกันไว้ก่อนระยะหนึ่ง พิธีหมั้นนี้ก็เพื่อจะให้โอกาสแก่คู่ชายหญิงที่จะดูนิสัยใจคอ ของ กัน และ กัน ชั่วระยะเวลาหนึ่งนั่นเอง แต่บางรายใจร้อนก็จัดพิธีหมั้นและแต่งในวันเดียวกันเลยก็มี ไม่ถือสาหาความอะไร ทำได้ตามสมัครใจ

พิธีหมั้นก็คือ เมื่อถึงวันกำหนดฤกษ์งามยามดีตามที่พระอาจารย์เจ้ากะไว้ให้แล้ว ฝ่ายชายก็นำขันหมาก ซึ่งมีขันเงินใบใหญ่ใส่ทั้งหมากพลู และทองคำตามน้ำหนักที่ตกลงกันไว้ ทั้งยังมีถาดขนมต่างๆส่วนมากเป็นเครื่องจันอับ (ของหวาน) ที่ส่วนมากต้องจัดตามความพอใจของฝ่ายหญิงเมื่อเรียบร้อยได้ฤกษ์ ก็แห่ขบวนขันหมากไปบ้านผู้หญิงเป็นการเอิกเกริก

ฝ่ายผู้ใหญ่ทางหญิงก็ต้องคอยจัดเถ้าแก่ไว้คอยรับขันหมากเป็นเสร็จการ

อนึ่ง ขันหมากนี้ต้องเก็บไว้ ถ้าฝ่ายหญิงเกิดเหลวไหลผิดสัญญา ฝ่ายชายจะเรียกขันหมากคืนทันที หมากพลูขนมนมเนยน่ะไม่สำคัญ แต่ทองคำแท้ๆหรือธนบัตรในขันหมากนั่นแหละสำคัญนัก

การปลูกเรือนหอ

เมื่อกำหนดวันแต่งงานเรียบร้อยแล้ว ตามปกติฝ่ายชายจะต้องรีบจัดการปลูกเรือนหอให้แล้วเสร็จก่อนวันกำหนดประกอบพิธีมงคลสมรส ตามประเพณีโบราณนั้น

เรือนหอจะไปเที่ยวบลูกเอาไว้ก่อนการสู่ขอตกลง แบบเรือนหอรอรักอะไรนั่นไม่ได้เด็ดขาด เพราะฝ่ายหญิงเขากลัวว่าเรือนหอที่ชายว่ามีอยู่แล้วนั้น จะเคยเป็นเรือนหอชั่วคราวของหญิงอื่นมาก่อน ฝ่ายหญิงเขาถือนักไม่ยอมเด็ดขาด (แต่สมัยนี้ไม่ยักกะถือ มันถึงเกิดบ่อหย่าร้าง ฆ่าฟันกันไม่หยุดหย่อน)

เมื่อเป็นเช่นนี้ ในทันทีตกลงกำหนดฤกษ์แต่งงานแล้ว ฝ่ายชายจะต้องเตรียมขนไม้ที่จะปลูกเรือนหอ เข้าไปไว้ในที่ดินของฝ่ายหญิง (เพราะส่วนมากเป็นการแต่งเอาเขยเข้าบ้าน) ฝ่ายหญิงก็จัดสำรับกับข้าวออกมาเลี้ยงดูกันเป็นที่ครึกครื้น การก่อสร้างจะต้องเร่งรัดให้เรียบร้อยก่อนวันพิธี และเมื่อเสร็จแล้วจะให้ใครขึ้นไปอยู่ก่อนไม่ได้

พิธีแห่ขันหมาก

ครั้นต่อมาถึงวันสุกดิบ ฝ่ายชายต้องจัดการแห่ขันหมากผ้าไหว้ไปยังบ้านเจ้าสาว ขันหมากตามประเพณี

จัดเบี้น ๓ ขัน เรียกว่าขันหมากเอกหนึ่งขัน ขันหมากรองสองขัน

ขันหมากเอก—ใส่ข้าวสาร หมากพลู พองาม ใส่ตะลุ่ม (ใครไม่รู้จักตะลุ่มไปขอดูที่กรมศิลปากร) มีฝาบีดหุ้มผ้าลายมีผ้าไหมรัด

ขันหมากรอง—ใส่เงินสินสอด ถั่วงา ข้าวเปลือก ใบเงิน ใบทอง ใบนาค ขูปเทียน ผ้าไหว้ บิดามารดา และผ้าไหว้ผีปู่ย่าตายาย จะจัดผ้าไหว้กี่คู่แล้วแต่จะตกลงกันไว้ก่อน แต่สำหรับเงินสินสอดนั้นตามประเพณีนิยมให้ใส่ไว้เกินกว่าที่ได้กำหนดกันไว้ เพื่อเมื่อเถ้าแก่ตรวจนับดูจะได้ถือว่าเบี้นเงินงอก อันเบี้นเคล็ดถือกันว่า หญิงชายคู่นั้นเมื่ออยู่ร่วมกันแล้วจะได้มีทรัพย์สินงอกเงยยิ่งๆขึ้น

นอกจากนี้ จะมีถาดขนมอะไรต่ออะไรให้มากมายไปอีกเท่าใดก็ได้ไม่จำกัด แต่ที่สำคัญคือขันหมากทั้งสามดังกล่าวแล้ว

สินสอด

คำว่าสินสอดหมายความถึงเงินที่ฝ่ายเจ้าบ่าวได้ให้แก่ตัวเจ้าสาวผิดกับคำว่าเงินทุน ซึ่งหมายความถึงเงินที่ผู้ใหญ่ฝ่ายชายกับผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง ได้มอบให้แก่เจ้าบ่าวและเจ้าสาว ฝ่ายละครึ่งเพื่อให้เป็นทุนแก่คู่สมรสที่จะใช้ก่อร่างสร้างตัวต่อไป

ประเพณีการกั้นประตู

เมื่อถึงฤกษ์งามยามดี ขบวนขันหมากของเจ้าบ่าวก็เริ่มแห่ไปยังบ้านเจ้าสาวอย่างครึกครื้น มีการไชโยโห่ร้องมีกลองยาว ยิงเป็นตามหัวบ้านหัวเมืองไกลแล้วยิงสนกสนานยิ่งนัก

ครั้นขบวนแห่ขันหมากมาถึงบ้านเจ้าสาวแล้ว ก็จะต้องเจอกับการกางกั้น ประตูเงิน ประตูทอง ประตูแก้ว ของบรรดาพวกพ้องของเจ้าสาว โดยใช้คนยืนสองข้างใช้แพรสีสดขึงกั้นหรือไม่ก็ใช้สายสร้อยผูกต่อกันกางกั้นไม่ให้ขบวนเจ้าบ่าวผ่านเข้าประตูเรือนหอได้

เมื่อถูกกั้นประตูแรก พวกเจ้าบ่าวจะต้องถามว่า นี่ประตูอะไร ? พวกเจ้าสาวที่ยืนกั้นจะตอบว่า ประตูเงิน พวกเจ้าบ่าวต้องจ่ายค่าผ่านให้เป็นเงินตรา แล้วจึงจะผ่านเข้าไปได้ พอถึงประตูที่สองถามอีก คนคอยเก็บค่าผ่านก็จะตอบว่าประตูทอง ต้องจ่ายอีก แล้วผ่านไปถึงประตูที่สาม คนเฝ้าจะตอบว่าประตูแก้ว คราวนี้จ่ายหนักหน่อย แล้วจึงผ่านเข้าไปได้

ต่อจากนั้น เถ้าแก่คนกลางทั้งสองฝ่ายก็ร่วมกันตรวจขันหมากว่าทุกอย่างเป็นไปถูกต้องตามข้อตกลงไหม เมื่อถูกต้องเรียบร้อยแล้ว ฝ่ายเจ้าสาวก็รับขันหมาก แล้วจัดอาหารมาเลี้ยงดูกัน เป็นเสร็จพิธี

พิธีรดน้ำ

พิธีรดน้ำในสมัยโบราณกับปัจจุบันนี้ไม่เหมือนกัน จึงจะได้พูดถึงทั้งสองอย่างเพื่อให้ท่านเปรียบเทียบกันดูว่าจะชอบหรือเลือกใช้อย่างไหนก็แล้วแต่ใจชอบ

๑. พิธีรดน้ำในสมัยโบราณ

ในวันกำหนดพิธี จะต้องนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ เจ้าบ่าวเจ้าสาว และเพื่อนเจ้าบ่าวเพื่อนเจ้าสาวต่างห้อมล้อมเข้ามา แล้วพระสงฆ์สวดมงคลให้คู่บ่าวสาวเสร็จแล้วพระสงฆ์เป็นผู้รดน้ำแต่งงานก่อน การรดจะใช้โอตักน้ำมนต์รดจนเปียกทั่วทั้งตัว ขณะเดียวกันเพื่อนเจ้าบ่าวกับเพื่อนเจ้าสาวก็เบียดกระแซะเจ้าบ่าวเจ้าสาวเข้าไปขอรับน้ำมนต์ด้วย แต่ความจริงแล้วทำเพื่อบีบกระชับเจ้าบ่าวเจ้าสาวให้นั่งชิดสนิทแนบกันนั่นเอง

หลังจากพระสงฆ์รดน้ำแล้ว ญาติผู้ใหญ่และเพื่อนฝูงจึงทะยอยกันเข้ารด กว่าจะแล้วเสร็จเจ้าบ่าวเจ้าสาวก็หนาวเหน็บทีเดียว

๒. พิธีรดน้ำสมัยปัจจุบัน

เมื่อใกล้จะถึงฤกษ์รดน้ำพระพุทธมนต์ หรือที่เรียกว่าน้ำสังข์ เพราะพระสงฆ์ไม่ได้เป็นผู้รด เจ้าบ่าวเจ้าสาวจะต้องขึ้นไปนั่งบนตั่งที่เตรียมไว้ หันหน้าไปทางทิศที่พระโหราจารย์ได้กำหนดไว้ให้ชายนั่งขวา—หญิงนั่งซ้าย แล้ว

ผู้ใหญ่ที่เป็นประธานในงานพิธี จัดการสรวมมงคลแฝดลงบนศีรษะชาย—หญิง แล้วผู้ใหญ่ที่เคารพสูงสุดเข้ารดน้ำสังข์พร้อมกับกล่าวให้ศีลให้พรแก่คู่บ่าวสาว จากนั้นแขกอื่น ๆ ก็ทะยอยกันเข้ารดตามลำดับอาวุโส เมื่อเรียบร้อยแล้ว ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้ปลดมงคลออกจากศีรษะคู่บ่าวสาว และมักจะปลดออกจากศีรษะของหญิงก่อน โดยถือเคล็ดว่า หากปลดมงคลออกจากศีรษะฝ่ายใดก่อน ฝ่ายนั้นจะมีอำนาจเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ดังนั้นพ่อแม่ฝ่ายหญิงซึ่งต้องการให้ลูกเขยอยู่ในถ้อยในคำของลูกสาว จึงต้องปลดมงคลจากศีรษะเจ้าสาวก่อน

พิธีไหว้ผีปู่ย่าตายาย ผีเหย้าผีเรือน

เสร็จพิธีรดน้ำสังข์แล้ว ก็มาถึงพิธีไหว้ผีปู่ย่าตายาย ผีเหย้าผีเรือน โดยให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวเข้าเรือนพ่อแม่เจ้าสาว เอาผ้าขาวปูลงกลางเรือน เอาเหล้า, มะพร้าวอ่อน, ผ้าไหว้ผี วางลงบนผ้าขาวที่ปูไว้นั้น แล้วให้เจ้าบ่าวจุดเทียนแฝดคู่หนึ่ง ธูปคู่หนึ่ง ลงมือไหว้ผีพร้อมกับเจ้าสาว (พิธีนี้ทางเมืองเหนือยังนิยมทำกันอยู่จนถึงปัจจุบันนี้)

ในการไหว้ผีนั้นเจ้าบ่าวกับเจ้าสาว จะต้องยกมือคนละข้างขึ้นประณมประสานกัน คือเจ้าบ่าวยกมือขวา เจ้าสาวยกมือซ้ายมาประกบกัน แล้วก้มลงกราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง ขณะนั้นหมอผู้ทำพิธีก็อ่านโอมคาถาตามที่ได้ร่ำเรียนมายืดยาว สรุปแล้วมีความว่า วันนี้วันดีได้จัดพิธีมงคลสมรสขึ้น จึงขอกราบไหว้ผีปู่ย่าตายาย ผีเหย้าผีเรือน ผีเผ้าหอปลูกใหม่ ผีภูตผีพราย แม่ซื้อทั้งหลายตลอดจนผีเจ้าที่เจ้าทางให้มาช่วยรับรู้ในพิธีนี้ รับรู้การเข้ามาเป็นทองแผ่นเดียวของเจ้าบ่าว ขอให้ช่วยอุปถัมภ์ค้ำชูคู่ผัวเมีย

ให้อยู่กินดีอย่ามีเสนียดจัญไรสารพัดอย่าง เสร็จแล้ว ยังแถมท้ายด้วยการสั่งสอนอบรม สามีภรรยาให้เอาอกเอาใจอย่าหยาบคายต่อกัน ห้ามผัวอย่าเรียกเมียว่าอี เพราะมันไม่ดีแก่ตัว ฝ่ายเมียก็ให้กลัว ฝ่ายผัวก็ให้เกรง อย่าได้ข่มเหงน้ำใจกัน เมื่อเกิดข้าวไหม้ปลาเค็ม เมียต้องหมั้นปรนนิบัติผัว ผัวก็ให้หาทรัพย์สินเงินทองมากอง ให้เมียจะได้มั่งมีศรีสุขสืบไป นับว่าน่าฟังไม่ใช่น้อย แต่จะคัดมาทั้งหมดก็เห็นไม่จำเป็น จึงขอเล่าย่นย่อเพียงเท่านี้

พิธีส่งตัวเข้าหอ

ว่าถึงพิธีอันมาเสียนานคราวนี้ถึงที่เด็ด ส่งตัวเข้าหอเพื่อให้ร่วมเรียงเคียงหมอนกันละ . หนุ่ม ๆ สาว ๆ คอยฟังกันให้ดีว่า อ้ายการจะหลับจะนอนให้เป็นสุข สืบไปจนแก่เฒ่า ถือไม้เท้ายอดทองกระบองยอดเพชรนั้นเขามีที่เด็ดเคล็ดลับอยู่มากเหมือนกัน

เมื่อเสร็จจากพิธีไหว้ผีแล้ว ผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาวก็จะต้องจัดเตรียมปูที่นอน หมอน มุ้งไว้ ให้เรียบร้อยเพื่อการสำคัญกันละ แต่ก่อนจะส่งให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวมาจู๋จี๋กันสอง

ต่อสองในห้องหอนั้น ต้องมีการเชิญสามีภรรยาอันเป็นที่นับถือ และต้องเป็นคู่สามีภรรยาที่นับแต่อยู่กินกันมาไม่เคยวิวาททะเลาะทุบตีกันเลยจนแก่จนเฒ่า ทั้งเป็นผู้มั่งคั่งด้วยลาภยศบริวารพอสมควร เมื่อได้ตัวคู่สามีภรรยาตัวอย่างดังกล่าวมาแล้ว ก็เริ่มจัดเตรียมพิธีด้วยการเอาพักเขียวลูกหนึ่ง หม้อใหม่ใส่น้ำหม้อหนึ่ง ถั่วงารวมอยู่กับทุนสินสอดวางไว้บนพานหนึ่ง นำไปวางไว้ข้างที่นอน มีความหมายว่า ให้คู่บ่าวสาวจงมีใจเย็นเหมือนน้ำกับพัก มีใจหนักเหมือนหิน มีความเจริญรวดเร็วดังถั่วงา แล้วผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าบ่าว และเจ้าฝ่ายเจ้าสาวก็วางหมอนหนุนศีรษะคู่ครั้นแล้วก็ให้คู่สามีภรรยาตัวอย่างที่เชิญมา ลงนอนก่อนเป็นปฐมฤกษ์ โดยภรรยานอนซ้าย สามีนอนขวา ขณะล้มตัวลงนอนคู่สามีภรรยาตัวอย่าง จะต้องแสดงละครด้วยการเจรจากันด้วยถ้อยคำหวานไพเราะ ต่างให้ศีลให้พรกันแล้วลุกออกมา (ระวังอย่าไปเอาสามีภรรยาที่มักทะเลาะด่าทอทุบตี สามวันดีสี่วันร้ายมานอนเป็นฤกษ์เพราะเดี๋ยวจะทำให้ผัวเมียคู่ใหม่พลอยตามอย่างไปด้วย

ครั้นแล้วก็ถึงฤกษ์ส่งตัวเจ้าบ่าวเจ้าสาวตัวจริงเข้าห้อง ละทีนี้ เมื่อผู้ใหญ่พาเจ้าสาวเข้าไปส่งตัว จะต้องให้โอวาทแก่เจ้าสาวให้รู้จักเอาใจปรนนิบัติฝากเนื้อฝากตัวกับสามี แล้วสอนเจ้าบ่าวให้รู้จักเอาใจภรรยา ให้ถนอมน้ำใจรักใคร่กัน จนถือไม้เท้ายอดทองกระบองยอดเพชรแล้วมอบตัวเจ้าสาวให้เจ้าบ่าว

เจ้าสาวเจ้าบ่าวจะต้องทรุดลงกราบ แล้วผู้ใหญ่ก็กลับออกไป ต่อจากนั้นไปข้าพเจ้าของดที่จะกล่าวว่า เจ้าบ่าวจะทำอย่างไรกับเจ้าสาวต่อไป รอไว้ท่านจะเรียนรู้เอาด้วยของจริงก็แล้วกัน

พิธีมงคลสมรส ตั้งแต่เริ่มเจรจาสู่ขอจนสำเร็จร่วมหอเดียวกันก็หมดลงโดยสมบูรณ์เพียงเท่านี้.

ฤกษ์ในพิธีมงคลสมรส

การประกอบพิธีมงคลสมรส กระทำกันในเดือนคู่ทั้งสิ้น คือเดือน ๔ เดือน ๖ เดือน ๘ เดือน ๑๐ แต่เดือน ๑๒ มักไม่ใคร่มีใครชอบ (ในสมัยโบราณแต่งงานเดือน ๑๒

เกือบไม่มีเลย แต่สมัยใหม่ไม่ถือเสียแล้วเดือน ๑๒ ก็ยังแต่งกันได้ ถ้ารอต่อไปไม่ไหว)

ส่วนวันนั้นถ้าเป็นข้างขึ้นต้องโฉลกดีมากกว่าข้างแรมแต่อย่างไรก็ดี การหาฤกษ์แต่งงานต้องให้ผู้รู้ตรวจดูอย่างละเอียดถี่ถ้วนที่สุด เพราะถือกันว่าเป็นพิธีมงคลอันสำคัญยิ่งในชีวิต ชั่วชีวิตหนึ่งควรจะกระทำเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ยิ่งสำหรับหญิงด้วยแล้วสำคัญนักทีเดียว เพราะประเพณีไทยไม่ใช่ฮอลลีวู๊ด ดังนั้น ถ้าผู้หญิงคนไหนริแต่งงาน ๒—๓ ครั้งละก้อแย่หน่อย สามครั้งนี่แย่มากทีเดียว โบราณท่านว่าไว้ว่า

หญิงสามผัว ห้ามเข้าไปข้องแวะเด็ดขาด!

ลูกผ่ากอนอกเหล่าห้ามเข้าบ้าน

ได้พูดถึงประเพณีของพิธีมงคลสมรส แบบของแท้และดั้งเดิมมาแล้ว คราวนี้จะขอพูดถึงเรื่องที่สมัยนี้มักจะเกิดมีอยู่บ่อย ๆ จนดูเป็นเรื่องธรรมดา ๆ แต่โบราณเขาถือนักถือว่าเป็นเสนียดจัญไรต้องอาบน้ำมนต์ธรณีสารทีเดียว !

นั่นก็คือเรื่องที่เกิดการ "ไม่งามหน้า" ขึ้นมา กล่าวคือ สาว ๆ แส้ ๆ ยังไม่ได้ตบได้แต่งให้ชายคนไหนไปสักหน่อย แต่จู๋ ๆ เกิดท้องโย้ขึ้นมาเลย แถมยังไม่มีมนุษย์ผู้ชายคนไหนยอมรับว่าเป็นพ่อของเด็กในท้องเสียอีก เรื่องนี้คนโบราณถือว่าเป็นเรื่องที่น่าอับอายขายหน้าสุดประมาณขายหน้าขนาดที่ว่าพ่อแม่ของหญิงที่เกิดโย้ขึ้นมา โดยไม่มีใครยอมรับว่าเป็นพ่อเด็กในท้องนั้นถึงต้อง "เดินเอากระบุงคลุมหัว" ทีเดียว ไม่ใช่เสียแต่ตัวผู้หญิงคนเดียว

แต่สมัยนี้ไม่ค่อยจะแคร์กันนัก เพราะอาชีพรีดลูกกำลังแพร่หลายแม้รัฐบาลจะได้กวดขันสักเท่าไร ก็ยังปราบไม่หมด

การที่สาว ๆ เกิดท้องไส้ขึ้นมา แล้วหาตัวพ่อเด็กไม่ได้นั้นสมัยโบราณหายาก เพราะประเพณีอันดีงามของไทยเราได้คอยเหนี่ยวรั้งไว้มาก ทั้งสาว ๆ สมัยก่อนไม่เคยรู้จักร็อคแอนรอลล์ หรือตลุงเทมโบ้ ทวิสล์ดานซ์ อย่างเดียวนี้ อารมณ์ก็อเลยไม่ร้อน เรื่องลูกผู้ก็อนอกเหล่าจึงไม่อุดมสมบูรณ์เท่าสมัยมนุษย์อวกาศ

แต่อย่างไรก็ตาม สาว ๆ ที่เคราะห์ร้าย หลวมตัวไปเกิด "โย้" ขึ้นมาอย่างว่าก็มีเหมือนกัน พอเกิดมีขึ้น พอมีคนรู้เข้าคนหนึ่ง เจ้าประคุณเอ๋ยหัวบ้านท้ายวัดรู้กันแซ่ดไปหมด "สวด" กันยับเยินไปเลย ไม่มีการพ้องหมิ่นประมาทกันหรอก เขาร่วมมือประจานกันแสบเข้าไส้ไปเลย

ส่วนพ่อแม่ของอีสาวนั้น พอรู้เข้าแทบช็อคตายลงไปทันที จะคิดอ่านปกปิดก็ไม่ไหว เพราะท้องมันพ้องตัวเองอยู่โต้ง ๆ ยิ่งนานยิ่งโต ยังไง ๆ ก็ปิดไม่มิด แต่เรื่องรีดลูกนั้นรับรองไม่มีเด็ด โบราณเขาไม่ยอมทำอัปรีย์อย่างปัจจุบันเด็ดขาด!

ประเพณีโบราณถือกันมานานนักแล้วว่า ลูกผ่ากอนอกเหล่าอย่างนี้ เขาไม่ยอมให้คลอดบนเรือนเด็ดขาด!

เมื่อมีประเพณีห้ามขาดดังนั้น เมื่อเกิดเรื่อง "ไม่งามหน้า" อย่างนี้ขึ้นในเรือนใคร พ่อแม่ญาติพี่น้องก็จะต้องรับบาปไปด้วย เพราะถึงยังไงก็ตัดไม่ขาด จะต้องไปหาที่ลับ ๆ เช่น ในสวน ท้ายทุ่ง อะไรเหล่านี้ ปลูกเพิงเล็ก ๆ พอกันแดดกันฝน ให้ลูกสาวหลานสาว อยู่เบื้นการชั่วคราว อยู่ไปจนกว่าจะคลอดลูกผ่ากอนอกเหล่าออกมา แล้วก็อยู่ไฟต่อไปจนกว่าจะเรียบร้อย จะย่างกรายขึ้นเรือนไม่ได้ ด้วยถือว่าเบื้นเสนียดจัญไร อับอายขายหน้าไปทั่วสี่มุมบ้าน

เมื่อพ่อแม่ปลูกกระท่อมเพิงให้อยู่ และได้ตะเพิดลูกสาวนอกคอกออกไปอยู่นั้นแล้ว ยังต้องมีพิธีอีกคือ

พ่อแม่ต้องเดือดร้อนวิ่งไปเสาะหา และเชิญอาจารย์มาทำพิธีปัดเสนียดจัญไร ขับไล่อัปมงคลกันเบื้นการใหญ่รู้เห็นกันทั่วหัวบ้านท้ายบ้าน

พิธี "บัดเสนียดจัญไรไล่ความอัปมงคล" นี้ ที่ขาดไม่ได้ก็คืออาจารย์ต้องทำน้ำมนต์ธรณีสาร อาบรดให้ตัวอิสาวที่ไปทำให้เกิดมารหัวขนขึ้นมา

เพื่อความสมบูรณ์จะขอกล่าวถึงพิธีทำน้ำมนต์ธรณีสารไว้ดังนี้คือ

โองการธรณีสาร

อันคาถาสำหรับทำน้ำมนต์ธรณีสาร เพื่ออาบกินไล่เสนียดจัญไร ไล่อวมงคลต่าง ๆ ออกไปจากกายตัวนั้นมีแตกต่างกันเป็นสองแบบ คาถาแต่ละแบบว่าไม่เหมือนกัน แต่มีประสิทธิคุณอย่างเดียวกันดังนี้คือ

แบบที่หนึ่ง

เริ่มต้นด้วยการตั้งนะโมสามจบแล้วว่า

องฺการ พินฺธุอินาถ อุปฺปนฺนำ สหพฺรหฺม อทิคโต ปญฺจปทุมำ ทิสฺวา นำ นโม พุทฺธายะ วนฺทนำ นโม นมะ สิโร เต พุทฺธเทวญฺจ นลาเฏ พฺรหฺมเทวตา หทยำ นรายกญฺเจว เทวหตฺเถ ปรเม สุรา ปาเท วิสฺสณุกณฺ-

เจว สพฺพกมฺมาปสิทฺธิ เต สพฺพพุทฺธานุภาเวน สพฺพ ธมฺมานุภาเวน สพฺพสงฺฆานุภาเวน สทาโสตฺถิ ภวตุเต

แบบที่สอง

ตั้นโมสามจบเหมือนกัน แล้วว่า

องฺการพินฺธุอินาถ์ อุปฺปนฺนำ สหพฺรหมฺ อทิคโต ปญฺจปทุมำ ทิสุวา นำ นโม พุทธายะ วนฺทนำ นโม นมะ สิโร เม พุทฺธเทวญฺจ นลาเฏ พฺรหฺม เทวตา หทยำ นรายกญฺเจว เทวหตฺเถ ปรเม สุรา ปาเท วิสฺสณุกญฺ-เจว สพฺพกมฺมา ปสิทฺธิ เต "สิทฺธิ กิจฺจำ สิทธิกมฺมำ สิทฺธิการิยตภาคโต สุทฺธิลาโภ นิรนฺตรำ สิทฺธิเตโช ชโย นิจฺจำ สิทฺธิกมฺมำ ปสิทฺธิเต สพฺพสิทฺธิ ภวนฺตุเต"

เมื่อว่าพระคาถากำกับดังนี้แล้ว ท่านว่าใช้ทำน้ำมนต์บัดเป่าเสนียดจัญไรขับไล่อัปมงคลทั้งหลายทั้งปวงประเสริฐนักแล

หลังจากพระอาจารย์ได้เสกน้ำมนต์ธรณีสาร และได้ทำการประพรมน้ำมนต์ธรณีสารทั่วบ้านเรือนใหญ่ทุกซอกทุกมุม และได้ประพรมให้คนในบ้านทั่วทุกคนเบื้นการไล่อัปรีย์จัญไรไปสิ้นแล้ว บางคนที่ก่อความ "ไม่งามหน้า" ให้พ่อแม่เดือดร้อนจะต้องรีบรุดลงจากเรือนไปอยู่ ณ กระท่อมท้ายสวนที่ปลูกไว้ตลอดไปจนกว่าจะคลอด ออกไฟ และประพรมน้ำมนต์อีกครั้งหนึ่ง ระหว่างยังไม่คลอดจะย่างกรายขึ้นเรือนใหญ่ไม่ได้เบื้นอันขาด อันนับว่าเบื้นการลงโทษที่สาสมกับความเบื้นคนใจเร็วด่วนได้ ชิงสุกก่อนห่ามดีอยู่เหมือนกัน

พิธีมงคลทำขวัญวัน ขวัญเดือน

เมื่อทำพิธีมงคลขึ้นบ้านใหม่แล้ว ทำพิธีมงคลสมรส แล้ว ก็จะต้องมีการคลอดบุตรอันเป็นเชื้อสายต่อไปตามธรรมชาติวิสัย เฉพาะเรื่องลูกนอกคอก ก็ได้กล่าวมาแล้วคราวนี้มาถึงลูกในคอกบ้างละ

ลูกอันเกิดจากหญิงผู้เข้าพิธีมงคลสมรส กับชาย อย่างถูกต้องตามประเพณีนิยมแล้วนั้น นับว่าเป็นสิ่งที่บิดามารดาปู่ย่าตายายเฮ็นดูรักใคร่ดุจดวงใจ ดังนั้นเมื่อเกิดขึ้นมาก็จะต้องมีการทำพิธีมงคลรับขวัญกันเป็นการใหญ่ นับแต่เกิดออกมากว่าจะเติบใหญ่มากหลายพิธีมงคลด้วยกันนัก ซึ่งทุกพิธีเป็นของที่ควรศึกษาจดจำของดีๆ ของปู่ย่าตาทวดของเราไว้ เพราะบางครั้งพิธีมงคลต่าง ๆ นี้ก็ช่วยได้มากเหมือนกัน โดยเฉพาะในทางจิตใจ

การเตรียมการคลอด การเอาอกเอาใจภรรยา การระวังรักษาครรภ์ ทำอย่างไรนั้นผู้เขียนของดเว้นไม่กล่าวถึง แต่จะขอจับเอาพิธีมงคลทำขวัญวันเป็นประการแรก

พิธีมงคลทำขวัญวัน

โดยปกติถือกันว่า ทารกที่คลอดจากครรภ์มารดาใหม่ ๆ นั้นยังเป็น "สามวันลูกผี สี่วันลูกคนอยู่" ดังนั้น พ่อแม่ปู่ย่าตายายที่กลัวผีจะเอาลูกหลานคืนไป จึงประกอบพิธีบ้องกันผี เพื่อที่จะให้เด็กอยู่รอดเป็นลูกคนต่อไปนั่นเอง

คำทำขวัญวันเด็กเกิดใหม่โดยทั่ว ๆ ไปก็มีว่า

"....ขอเชิญพระนารายณ์อิศวร ทั้งพระอิศวรผู้มีศักดาเดช เป็นจอมมงกุฎเกศไกรลาศ ขออภิวาทวันทาบูชาพระอุมาภวคดี อันมีศรีเฉลิมโลก จงดับโรคให้เสื่อมหาย ...

....อีกทั้งพระพาย พระเพลิง พระกาพ พระพรหม พระยายม ท้าวจตุโลกบาล พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอินทรา ...

อกทงแม่ซอเมองบนเมองลางทงเจด...แม่ซอ วันอาทิตย์ชื่อวิจิตรนาวัน แม่ซอวันจันทร์ชื่อนางวรรณานงคราญ วันอังคารแม่ซอชื่อนางยักษ์บริสุทธิ์ แม่ซอวันพุธชื่อนางสามลทัศ แม่ซอวันพฤหัสชื่อนางโลกาทุก แม่ซอวันศุกร์ชื่อนางยักษ์นงเยาว์ แม่ซอวัน สาร์ชื่อนางเอกาไลย ถ้าต้องชื่อ

ของนางใด เร่งเร็วไวไคลคราศ ชวนภูติผีปีศาจจงสิ้น ให้มากินเครื่องเซ่นทุกตน ทุกตำบลผีสาง ตูจะให้รางวัล กินแล้วจงเร่งไป ดุจตูได้บัญชา"

จากนั้น หมอผู้ทำพิธีก็โอมอ่านมนต์คาถาพรรณนาลักษณะของแม่ซื้อที่ให้โทษแก่เด็กด้วยประการต่าง ๆ เชิญให้มากินเนื้อปลาสุรายำสารพัดจะมี แล้วให้เร่งกลับไปอย่ามาอยู่คอยให้โทษเด็ก ทั้งบอกแม่ซื้อว่าตัวจะขอเลี้ยงดูเด็กให้ยืนยง เป็นชายจะได้เป็นสงฆ์ เป็นหญิงคงจะได้เป็นชี แล้วจะส่งส่วนบุญกุศลไปให้ แล้วเป็นเสร็จพิธี

เครื่องทำขวัญวันมีดังนี้คือ :—

๑. บายศรีปากชาม ๑ สำรับ

๒. เครื่องกะยาบวด ๑ สำรับ

๓. แป้ง กระแจะ น้ำมัน ล้วนแล้วแต่ของหอม

๔. ขันเล็ก ๆ ใส่น้ำอุ่น ช้อนเล็ก ๆ ๑ คัน

ขณะทำพิธี ญาติพี่น้องมานั่งชุมนุมล้อมวงกัน ให้เด็กน้อยกับหมอเฒ่าเจ้าพิธีอยู่กลางวง

เมื่อเสร็จพิธีแล้ว เครื่องบายศรีปากชาม เครื่องกระยาบวด ต้องเอาไปเทเซ่นผีทั้งหลายไว้กลางลาน (กลางแจ้ง) ของตามรายการ ๓ และ ๔ ห่อผ้าแล้ววางไว้ ข้าง ๆ เบาะเด็กจนครบ ๓ วัน เมื่อครบแล้วให้เอาห่อของนั้นไปลอยในแม่น้ำ หรือคลองที่มีน้ำไหลขึ้นลงได้ตลอดเวลา

จัดทำเพียงเท่านี้ เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีทำขวัญวันโดยสมบูรณ์

พิธีมงคลทำขวัญเดือน

หลังจากทำพิธีมงคลทำขวัญวันแล้ว แลเด็กรอดมาได้จนมีอายุครบ ๓๐ วัน (หนึ่งเดือนตามจันทรคติ) แล้วผู้ใหญ่ก็จัดพิธีทำขวัญเดือนพร้อมกับทำพิธีโกนผมไฟ พร้อมกันไปทีเดียว เพราะผมไฟของเด็กนั้น ถือกันว่าต้องโกนทิ้ง เมื่อมีอายุครบเดือน (แต่สมัยปัจจุบันมักใช้ตัดเล็มแทนการโกน)

แต่การจะจัดพิธีทำขวัญเดือนนั้น ไม่ใช่ว่าพอเด็กอายุครบ ๓๐ วัน แล้วจะจัดการทันทีทันใดหาได้ไม่ ญาติผู้ใหญ่ (พ่อแม่หรือปู่ย่าตายาย) ต้องเตรียมการไว้ก่อนเด็กอายุครบเดือน โดยต้องเอาวัน, เดือน ปี และเวลาตกฟากของเด็ก

ไปให้อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญทางโหราศาสตร์ กำหนดฤกษ์ให้ก่อน เมื่อได้ฤกษ์แล้วจึงจัดเตรียมสถานที่ และเครื่องใช้ในพิธี ถ้าจะรวมพิธีโกนผมไฟเข้าไว้ด้วย และต้องการให้ถูกต้องเป็นมงคลต้องตามโบราณนิยมแล้ว ควรเชิญพราหมณ์มาร่วมทำพิธี และนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ถวายอาหารบิณฑบาตรด้วยจะดีมาก

การดำเนินพิธีทำขวัญเดือนก็เหมือนกันกับทำขวัญวันผิดกันแต่ของใช้ในพิธี คือพิธีทำขวัญเดือนใช้ของดังนี้

๑. บายศรีปากชาม ๑ สำรับ (เหมือนทำขวัญวัน)
๒. เครื่องกระยาบวด ๑ สำรับ (เหมือนทำขวัญวัน)
๓. ไก่ ๑ ตัว (ผิดกัน)
๔. เป็ด ๑ ตัว (ผิดกัน)

พิธีมงคลโกนผมไฟ

หากว่าจะจัดพิธีโกนผมไฟเด็กพร้อมกันไปกับพิธีทำขวัญเดือน ย่อมเป็นการเหมาะสมและตัดการสิ้นเปลืองไปได้มากกว่าการแยกกันทำ

การทำพิธีมงคลโกนผมไฟนี้ จำต้องทำทั้งพิธีพราหมณ์และพิธีสงฆ์ร่วมกัน คือ :—

พิธีสงฆ์ มีนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์เย็น แล้วรุ่งขึ้นถวายอาหารบิณฑบาตรเช้า

พิธีพราหมณ์ ตระเตรียมสังข์สำหรับรดน้ำ พราหมณ์ผู้เป็นประธานในพิธีจะรอจังหวะ พอได้ฤกษ์ดีตามกำหนดโหรก็ลั่นฆ้องชัย ผู้เป็นประธานในพิธีจะหลั่งน้ำสังข์ลงบนศีรษะเด็กแล้วหยิบมีดโกนที่เตรียมไว้ แตะลงไปบนศีรษะเด็กพอเป็นพิธี (ไม่ต้องโกน)

ขณะนี้พระสงฆ์จะสวดชยันต์โต พราหมณ์เป่าสังข์และบัณเฑาะว์ พิณพาทย์บรรเลงเพลงมหาฤกษ์ อวยชัยให้พร แล้วจึงให้ช่างโกนผมไฟจนหมด

จากนั้นก็เอาอ่างน้ำอุ่นมา เอาน้ำพระพุทธมนต์เจือผสมลงไป อาบน้ำสระหัวเด็กให้เรียบร้อย แล้วนำไปแต่งตัวให้เรียบร้อย นำไปวางนอนไว้บนเบาะข้างบายศรี

เมื่อพระสงฆ์ฉันเสร็จ เจ้าภาพประเคนไทยธรรมแล้ว อนุโมนาอำลากลับเรียบร้อยแล้ว จึงจัดการเอาเด็กลงเปล

พิธีลงเปลและปูเปล

แต่ตามประเพณีโบราณนั้น ก่อนจะเอาเด็กที่เสร็จจากการทำขวัญเดือน และโกนผมไฟลงเปลนั้นต้องมีพิธีเหมือนกัน พิธีมงคลนี้เรียกพิธีลงเปลและปูเปล

ก่อนจะเอาเด็กลงเปลและก่อนจะปูเปล ท่านให้จัดข้าวตอก ข้าวเปลือก ถั่วเขียว งา เมล็ดฝ้าย อย่างละกำมือใส่ถุงแพรหรือห่อก็ใช้ได้ นอกจากนั้นมีหินบด พักเขียวใช้แบ้งขาวทาเสียทั้งผล มะพร้าวที่กำลังงอกอีกสองผล ผลหนึ่งทาสีเงิน อีกผลหนึ่งทาสีทอง โดยสมมติว่าเป็นมะพร้าวเงินมะพร้าวทอง ทั้งหมดนี้เอาวางลงในเปล แล้วเอาบายศรีปากชามใส่ลงในขันข้าว ปักแว่นเทียน ทั้งจัดเครื่องกระยาบวด ๑ สำรับ

เมื่อเรียบร้อยแล้ว พ่อแม่ของเด็กพร้อมวงศาคณาญาติเข้านั่งล้อมวงให้เด็กอยู่กลาง เริ่มทำพิธีเวียนเทียนเอาสายสิญจน์บัดแขนบัดขาเด็ก คล้ายกับว่าเป็นการบัดสิ่งที่ไม่เป็นมงคลออกไปจากตัวเด็ก แล้วเผาด้ายสายสิญจน์นั้นเสีย เอาสายสิญจน์ชั้นใหม่มาผูกแขนและขาเด็ก เอาแบ้ง

ดป
390.09593
ม711ป
ท.34 ม.5403(ว)

กระแจะเจิมหน้า เอาน้ำมะพร้าวอ่อนแตะริมผีปากหริอปลายลิ้นเด็ก ครั้นแล้วจุดเทียนในแว่นสามแว่น ยกขึ้นอวยชัยแล้วทำการเวียนเทียนให้เด็กอยู่เย็นเป็นสุข จากนั้นก็เริ่มทำการปูเปล

พิธีปูเปล

อีกนั้นแหละ ต้องมีพิธีรีตองเหมือนกัน ไม่ใช่ปูบับปูเอาง่าย ๆ อย่างสมัยเรา ๆ นี่ การปูเปลในครั้งแรกนี้จะต้องมีพิธีการดังนี้คือ

เริ่มด้วยใช้น้ำพระพุทธมนต์ในพิธีทำขวัญเดือนนั้น มาประพรมเปลให้ทั่ว แล้วเอาใบมะตูมวางลงในเปล ใช้กระแจะเจิมหัวนอนเปล แล้วเอาถั่วงาวางลงในเปล (ต้องระวังมดจะขึ้นกัดเด็ก พอเสร็จพิธีแล้วต้องดเอาออกให้หมด) จากนั้นก็หาแมวสีสวย ๆ ที่เลี้ยงง่าย ๆ เชื่อง ๆ มาตัวหนึ่ง เอาสายสร้อยสรวมคอแมว แล้วเอาแมวลงวางในเปล เบี้นเคล็ดครู่หนึ่งแล้วเอาแมวขึ้น เอาเด็กลงเปลได้เห่กล่อมต่อไปจนเด็กหลับ เบี้นอันเสร็จพิธีลงเปลและปูเปลเพียงเท่านี้

การที่เขาเอาถั่วงาและพืชต่าง ๆ ใส่ลงในเปลนั้นก็ด้วยจะให้เบื่นเคล็ดว่าเด็กนั้นจะโตวันโตคืนดังถั่วงา และพืชต่าง ๆ

ส่วนพักนั้นมีความหมายว่า ให้เด็กปราศจากโรคภัยไข้เจ็บคือ เย็นเหมือนพัก

หินบด — ก็มีความหมาย ให้เด็กมีความสมบรูณ์หนักเหมือนหินทั้งน้ำหนักเหมือนหินทั้งน้ำหนักตัวและใจคอหนักแน่นด้วย

การที่เอาแมวลงแปล เบื่นเคล็ดว่าให้เด็กนั้นเลี้ยงง่ายเหมือนแมว สำหรับมะพร้าวเงินมะพร้าวทองให้เอาไปปลูกพร้อมกับการผั้งรกของเด็ก

พิธีมงคลการตั้งชื่อ

แต่งงานก็แล้ว คลอดออกมาก็แล้ว ทำขวัญวัน ทำขวัญเดือน โกนผมไฟ ตลอดจนปูเปล ลงเปลเรียบร้อยแล้ว คราวนี้ก็มาถึงเรื่องของการตั้งชื่อเด็กกันละ !

การตั้งชื่อนถือว่าสำคัญอย่างยิ่งทีเดียว และดูเหมือนจะเป็นประเพณีของไทยโบราณอีกอย่างเดียว ที่คนไทยในปัจจุบันยังยอมรับนับถือ และนำมาใช้สืบต่อกันมาทุกยุคทุกสมัย เพราะการตั้งชื่อนี้ ถ้าดีถ้าถูกตำรา ก็จะทำให้เกิดความสวัสดีมีโชคชัยแก่เด็กต่อไปในวันหน้า แต่ถ้าตั้งไม่ดีไม่ถูกต้องตามโฉลกแล้วละก็จะทำให้เด็กนั้นลำบากไปตลอดชีวิตทีเดียว พ่อแม่ที่รักลูกจึงหวั่นเกรงกันนัก เมื่อจะตั้งชื่อลูกต้องไปขอให้ท่านอาจารย์ผู้รู้เรื่องผู้หลักผู้ใหญ่ที่นับถือช่วยพิเคราะห์ตั้งให้

คราวนี้ผู้ที่ถูกขอร้องให้เป็นคนตั้งชื่อเด็ก ก็จะต้องใช้ความสุขุมรอบรู้และรอบคอบดูตำหรับตำราให้ดี ไม่ใช่ว่านึกอยากจะตั้งชื่ออะไรก็ตั้งส่งเดชไปให้หายรำคาญ หรือรู้แล้วรู้รอดไป เพราะถ้าทำเช่นนั้นก็เป็นบาปเป็นกรรมผู้

หลักผู้ใหญ่เขาไม่ทำกัน

การตั้งชื่อนั้นมีหลักเกณฑ์ของท่านผู้รู้วางไว้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยอยู่แล้ว กล่าวคือมีการจัดสระพยัญชนะไว้เป็นวรรคเป็นพวก มี–บริวาร อายุ เดช ศรี มูละ อุตสาหะ มนตรี และกาลกิณี

ตามหลักการทางโหราศาสตร์ หากจะตั้งชื่อเด็กก็จำต้องรู้เสียก่อนว่า เด็กนั้นเกิดวันอะไร เมื่อทราบแล้วก็เลือกเอาตัวสระและพยัญชนะที่เป็นเดชเป็นศรี อย่างชั่วก็เป็นมนตรีมาตั้งชื่อ ส่วนมากไม่ใช้อักษรที่เป็น บริวาร อายุ มูละ และอุตสาหะ เพราะดีสู้เดชกับศรีไม่ได้ ข้อสำคัญที่จะใช้ตั้งชื่อไม่ได้เด็ดขาดก็คืออักษรที่เป็นกาลกิณีถือนักถือหนา ถ้าเด็กคนไหนถูกใครตั้งชื่อที่เป็นกาลกิณีให้ถ้าไม่รีบจัดการเปลี่ยนรดน้ำมนต์ธรณีสารเสียก็จะเป็น เวรกรรมลำบากไปชั่วชีวิตทีเดียวละ!

เพื่อจะให้ท่านได้รู้ว่าอักษรใดเป็น บริวาร, อายุ, เดช ศรี, มูละ อุตสาหะ มนตรี หรือ กาลกิณี ข้าพเจ้าก็ขอถือโอกาสงัดเอาตำราตั้งชื่อของท่านโหราจารย์ มาแสดงไว้

ณ ทันเพราะตำรานั้น เจ้าของท่านไม่หวงแหนด้วยเจตนาจะให้เป็นกุศลทานแก่คนรุ่นหลังๆ สืบต่อกันไป เมื่อท่านเข้าใจดีแล้วก็อาจตั้งชื่อให้ลูกหลานของท่านเอง โดยไม่ต้องไปกวนใจใครเขาต่อไป

ตามตาราของพระอาจารย์เจามดงนคอ

๑. คนเกิดวันอาทิตย์ สระทั้งหมดเป็นบริวาร อักษร ก.ข.ค.ฆ.ง. เป็นอายุ อักษร จ.ฉ.ช.ซ.ฌ.ญ. เป็นเดช อักษร ฏ.ฐ.ฑ.ฒ.ณ. เป็นศรี อักษร ด.ต.ถ.ท.ธ.น. เป็นมูละ อักษร บ.ป.ผ.ฝ.พ.ฟ.ภ.ม. เป็นอุตสาหะ อักษร ย.ร.ล.ว. เป็นมนตรี และอักษร ศ.ษ.ส.ห.พ.ฮ. เป็นกาลกิณี คนเกิดวันอาทิตย์ ตามตำราท่านเรียกว่า ครุฑนาม

๒. คนเกิดวันจันทร์ อักษรวรรค ก. เป็นบริวาร วรรค จ. เป็นอายุ วรรค ฏ. เป็นเดช วรรค ด. เป็นศรี วรรค บ. เป็นมูละ วรรค ย. เป็นอุตสาหะ วรรค ศ. เป็นมนตรี ส่วนสระทั้งหมดเป็นกาลกิณี คนเกิดวันจันทร์ท่านว่า พยัคฆนาม

คนเกิดวันฉัตังชอยากแท้ๆ เพราะสระทุกตัวไปเป็นกาลกิณีเสียทั้งหมด จึงต้องระมัดระวังเลี่ยงสระให้มากที่สุด

๓. คนเกิดวันอังคาร อักษร วรรค จ. เป็นบริวาร วรรค ฏ. เป็นอายุ วรรค ด. เป็นเดช วรรค บ. เป็นศรี วรรค ย เป็นมูละ วรรค ศ. เป็นอุตสาหะ สระทั้งหมดเป็นมนตรี วรรค ก. เป็นกาลกิณี คนเกิดวันอังคารได้ชื่อว่า "สีหนาม"

๔. คนเกิดวันพุธ อักษรวรรค ฏ. เป็นบริวาร วรรค ด. เป็นอายุ วรรค บ. เป็นเดช วรรค ย. เป็นศรี วรรค ศ. เป็นมูละ สระทั้งหมดเป็นอุตสาหะ วรรค ก. เป็นมนตรี วรรค จ. เป็นกาลกิณี คนเกิดวันพุธกลางวันจากย่ำรุ่งถึงย่ำค่ำเรียกว่า "โสณนาม" แต่ถ้าเกิดกลางคืนคือย่ำค่ำแล้วไปถึงย่ำรุ่งกลายเป็น "คชนาม" หรือเรียกว่าเกิดวันราหู ต้องเปลี่ยนอักษรใหม่ วรรค ย. เป็นบริวาร วรรค ศ. เป็นอายุ สระทั้งหมดเป็นเดช วรรค ก. เป็นศรี วรรค จ. เป็นมูละ วรรค ฏ. เป็นอุตสาหะ วรรค ด. เป็นมนตรี และวรรค บ. เป็นกาลกิณี

๕. คนเกิดวันพฤหัสบดี อักษร วรรค บ. เป็นบริวาร วรรค ย. เป็นอายุ วรรค ศ. เป็นเดช สระทั้งหมด เป็นศรี วรรค ก. เป็นมูละ วรรค จ. เป็นอุตสาหะ วรรค ฏ. เป็นมนตรี และวรรค ด. เป็นกาลกิณี คนเกิดวันนี้ให้ชื่อว่า "มุสิกนาม"

๖. คนเกิดวันศุกร์ อักษร วรรค ศ. เป็นบริวาร สระทั้งหมดเป็นอายุ วรรค ก. เป็นเดช วรรค จ. เป็นศรี วรรค ฏ. เป็นมูละ วรรค ด. อุตสาหะ วรรค บ. เป็นมนตรี และ วรรค ย. เป็นกาลกิณี ได้ชื่อว่าเป็น "อัชนาช"

๗. คนเกิดวันเสาร์ อักษร วรรค ด. เป็นบริวาร วรรค บ. เป็นอายุ วรรค ย. เป็นเดช วรรค ศ. เป็นศรี สระทั้งหมดเป็นมูละ วรรค ก. เป็นอุตสาหะ วรรค ฏ. เป็นกาลกิณี

การเลือกตั้งชื่อนิยมกันว่า ถ้าเป็นเด็กชาย ใช้อักษรที่อยู่ในวรรคที่เป็นเดช ขึ้นนำหน้า ส่วนหญิงใช้อักษรที่เป็นศรีขึ้นนำหน้า แล้วต่อด้วยอะไรก็ได้แต่ห้ามมีตัวอักษรกาลกิณีอยู่ด้วยเด็ดขาด

พิธีมงคลติดสินบนแม่ซื้อ

เมื่อตอนที่ว่าด้วยพิธีมงคลทำขวัญวัน — ทำขวัญเดือน ได้กล่าวถึง 'แม่ซื้อ' ไว้ย่อๆพอเป็นทางครั้งหนึ่งแล้ว คราวนี้จะพูดถึงเรื่องของ 'แม่ซื้อ' หรือ 'ผีผู้หญิง' ที่ชอบเข้ามาเกี่ยวพันกับลูกเด็กเล็กแดง ทั้งออกจะเป็นผีผู้หญิงที่จู้จี้เจ้าอารมณ์ ผิดใจอะไรเข้านิดหน่อยเป็นรังแกเด็กที่เดียว โดยละเอียดต่อไป เพื่อว่าเวลาเด็กอ่อนของคุณๆ เป็นอะไรลงไปจะได้มีเวลาแก้ไขเอาใจแม่ซื้อได้ถูกต้องทันท่วงที

ตามตำราโบราณว่าไว้ว่า แม่ซื้อนี้มีทั้งหมดถึง ๓๕ ตน จัดว่ามากมายเอาการอยู่ที่เดียว แต่เท่าที่ปรากฏชื่อแน่ชัด ตามตำราทุกแห่งนั้นมีอยู่เพียงเจ็ดชื่อ นอกนั้นไม่มีที่ใดแจ้งไว้ว่าชื่ออะไรอยู่ที่ไหนแน่นอน

แม่ซื้อประจำวันทั้งเจ็ดดังที่กล่าวไว้แล้วโดยย่อ และจะขอกล่าวต่อไปโดยละเอียดนั้นเรียงลำดับวันดังนี้คือ

๑. แม่ซื้อประจำวันอาทิตย์ที่มีชื่อเพราะพรั่งว่า 'นางวิจิตรนาวัน' นั้นมีที่อยู่อาศัย ณ จอมปลวก ลักษณะหัว

และรูปหน้าเบื้นราชสีห์ มือขวาถือพัด มือซ้ายถือขนู ดังนั้นเด็กคนใดเกิดวันอาทิตย์ ท่านจึงให้เอารกไปฝั่งไว้ ณ จอมปลวก อันเบื้นนิวาสถานของแม่ซื้อ

๒. แม่ซื้อประจำวันจันทร์ ชื่อ นางวัณณานงคราญ มีภมิลำเนาอยู่ที่บ่อน้ำ มีหัวและใบหน้าเบื้นม้า มือขวาถือดาบ มือซ้ายถือพัด เด็กคนใดเกิดวันจันทร์จึงให้เอารกไปไปฝั่งใกล้บ่อน้ำ

๓. แม่ซื้อประจำวันอังคาร ชื่อ นางยักษ์บริสุทธิ์ มีนิวาสสถาณอยู่ ณ ศาลเทพารักษ์ มีหัวและหน้าเบื้นควายเผือก มือขวาถือดาบ มือซ้ายถือพัด เด็กเกิดวันอังคารให้เอารกไปฝั่งไว้ใกล้เทพารักษ์

๔. แม่ซื้อประจำวันพุธ ชื่อ นางสามลทัส ชอบสิงสถิตย์อยู่ ณ ต้นศรีมหาโพธิ์ มีหัวและหน้าเบื้นช้าง มือขวาถือดาบ มือซ้ายถือพัดเช่นกัน เด็กเกิดวันพุธท่านว่าให้เอารกไปฝั่งไว้ใต้ต้นศรีมหาโพธิ์

๕. แม่ซื้อประจำวันพฤหัสบดี ชื่อ นางกาโลทุกข์ ที่อยู่อาศัยคือแถวสระน้ำหรือบ่อน้ำใหญ่ๆ หัวและหน้า

เบื้นกวาง ดวงหน้าสีเหลืองอ่อน มือขวาถือหอก มือซ้ายถือพัด เด็กเกิดวันนี้ให้เอารกผังใกล้สระน้ำ

๖. แม่ซื้อประจำวันศุกร์ ชื่อ "นางยักษ์นงเยาว์" ภูมิลำเนาอยู่ที่ต้นไทรใหญ่ มีหัวและหน้าเบื้นวัว ดวงหน้าเหลือง มือซ้ายถือธนู มือขวาถือพัด ผังรกต้องใต้ร่มไทร จึงจะดี

๗. แม่ซื้อประจำวันเสาร์ ชื่อ 'นางเอกาลัย' อาศัยอยู่ ณ ศาลพระภูมิ มีหัวและดวงหน้าเบื้นเสื้อดำ มือขวาถือหอก มือซ้ายถือพัด แต่บางตำราว่ามือขวาถือตรีศูลด้ามยาว มือซ้ายถือพัด เด็กคนใดเกิดวันเสาร์ ให้เอารกไปผังใกล้ศาลพระภูมิเบื้นดีแล

เมื่อคุณๆได้รู้จักชื่อท่านอยู่ และอาวุธในมือของแม่ซื้อประจำวันแต่ละคนแล้ว อาจจะเข้าใจว่าผู้หญิงเหล่านี้ถาจะขี้ร้อนเพราะทุกคนถือพัดติดมือมาด้วยทั้งนั้น แต่เมื่อได้ลองสอบถามผู้หลักผู้ใหญ่ดูแล้ว อธิบายให้ฟังว่า แม่ซื้อนี้ไม่ใช่ว่าจะขี้ร้อนอย่างเราคิดกันหรอก แต่การที่ถือพัดติดมาด้วยนั้นก็เพราะอีกมือหนึ่งทุกคนถืออาวุธมา และเมื่อผ

ผู้หญิงเหล่านั้นเกิดไม่พอใจอะไรขึ้นมาแล้ว มักจะใช้อาวุธที่ถือมานั้นทิ่มแทงเอา เบื้นเหตุให้เด็กนั้นเจ็บไข้ได้ป่วยลง แต่ทว่าเมื่อแม่รู้หลัก จัดการบนบาลศาลกล่าว เช่นสรวงบัดพลีให้ถูกพิธีการแล้ว แม่ซื้อหายโกรธก็จะใช้พัดในอิกมือหนึ่งโบกพัดบัดเบ่าให้โรคร้ายในกายเด็กหายไป

นี่เขาเล่าต่อกันมาดังนี้จะจริงเท็จอย่างไรไม่รับรอง เรื่องของแม่ซื้อผู้หญิงจู้จี้เจ้าอารมณ์นี้ เรามักจะได้ยินพูดถึงกันอยู่เสมอ แต่มักจะเบื้นพูดถึงแต่ในด้านดีด้านเดียว เช่นเวลาเด็กอ่อนที่ยังไม่เดียงสา นอนหลับๆก็เผยอยิ้มแต้ออกมานั้น เราก็ว่านั่นแหละแม่ซื้อเขาหยอกเย้าเล่นหัวด้วย บางทีเด็กนอนอยู่ดีๆหัวเราะลงลูกคอเอิกๆขึ้นมา เราก็ว่านั่นแหละ แม่ซื้อมาเล่าเรื่องตลกให้เด็กฟังเข้าแล้ว หรือเวลาเด็กหกล้มลงไปแต่ไม่ถึงหัวร้างข้างแตกแขนหัก ก็ว่าเพราะเด็กมีแม่ซื้อคอยรับเอาไว้ แต่อ้ายเรื่องที่แม่ซื้อเกิดอารมณ์เสีย พาลแกล้งเอากับเด็กจนร้องไห้จ้าขึ้นมา หรือทำเอาไม่สบายเบื้นโน่นเบื้นนี่ไป ไม่ใคร่มีใครจะพูดจะกล่าวถึงกัน ข้าพเจ้าจึงได้รวบรวมนำมากล่าวไว้

เพื่อให้ได้รู้กัน ว่าแม่ซื้อผู้หญิงนั้นมิฤทธิเดชไม่ผิดผู้หญิงที่ไม่ใช่ผีเหมือนกัน คือมีอารมณ์อ่อนไหวแปรปรวนง่าย พูดง่ายๆก็ว่า จู้จี้และเจ้าอารมณ์นั่นแหละ!

เวลาแม่ซื้ออารมณ์ดีดีไป แต่ถ้าอารมณ์ร้ายเข้านางเหล่านี้มีความประพฤติเกกมะเหรกเกเร ไม่ผิดอันธพาลผู้หญิง เกะกะเกเรแกล้งทำให้เด็กเล็กไม่สบาย พ่อแม่วิ่งวุ่นปวดขมองไปตาม ๆ กัน ดังนั้นคุณ ๆ ทั้งเด็กอ่อนแต่แรกเกิดไปจนถึงหนึ่งขวบ พึงศึกษาเรื่องความร้ายกาจของแม่ซื้อไว้ให้จงดี เพราะผู้หลักผู้ใหญ่สมัยโบราณเชื่อกันว่า ระยะขวบแรกของลูกหลานเรานี้ หากเด็กเป็นอะไรไปละก้อ เป็นเพราะอิทธิพลเกเรของแม่ซื้อทั้งสิ้น!

ตัวอย่างที่ข้าพเจ้าได้ยินมาเช่นว่า เวลาเด็กแดงร้องไห้ออดอ้อนนอนไม่หลับ พ่อแม่สงสัยว่าปวดท้องก็จัดแจงเอามหาหิงค์ทาท้องให้ แต่เด็กก็ยังร้องไม่ยอมหยุดไม่ยอมนอน หรือหลับไปชั่วครู่ชั่วยามแล้วผวาร้องจ้าออกมาอีก เหล่านี้เชื่อกันว่า แม่ซื้อเกเรเอาเด็กเข้าแล้ว ต้องแก้ไขด้วยพิธ

การโยนข้าวแม่ซ้อ เด็กจิ่งจะหายสบายตัวไม่กวนโยเย ต่อไป

พิธีโยนข้าวให้แม่ซ้อ มีพิธีการเล่าสืบต่อกันมาดังนี้คือ ให้เอาข้าวสุกปากหม้อ (ควรจะเบิ่นหม้อดิน) ข้าวปากหม้อก็คือข้าวที่พอหุงสุกแล้วยังไม่มีใครตักไปรับประทานเสียก่อนให้ตักข้าวสุกปากหม้อมา บั้นเบิ่นข้าวบั้นจำนวน ๔ ก้อน เอาไปย้อมสีแดง—สีเหลือง—สีดำ และอีกก้อนหนึ่งคงสภาพเดิมไม่ต้องย้อม เมื่อเรียบร้อยแล้วเอาข้าว ๔ ก้อนนั้นวางไว้บนฝาหม้อ (ฝาละมีปิดหม้อดินนั่นแหละ) จากนั้นจึงหยิบข้าวนั้นมาทีละก้อน เอามาวนที่ตัวเด็ก แล้วกล่าวออกมาดังๆว่า 'ฟาดเคราะห์ไป' แล้วโอมอ่านคาถารับผีผู้หญิงมีใจความว่า

..... "แม่นางแม่ซ้อ ลูกเจ้าเบิ่นลูกเราแล้ว อย่ามาหยิก อย่ามาข่วน อย่ามารบกวนให้ร้าย อย่ามากวนให้ได้ทุกข์ได้ไข้ เราจะเลี้ยงดูไว้ให้อยู่เบิ่นสุขสนุกสบาย.....อยู่กับเราไปจนแล่จนเฒ่า ถือไม้เท้ายอดทองกระบองยอดเพชร ....."

กล่าวแล้วก็ลงไปจากเรือน เอาข้าว ๔ ก้อนนั้นขว้างข้ามหลังคาเรือนไปทีละก้อน ขณะขว้างก้อนหนึ่งก็ต้องกู้ก้องร้องเรียกให้แม่ซื้อมารับเอาไป การร้องเรียกเขาทำเสียง "อู้" หนึ่งคำ ต่อการขว้างข้าวหนึ่งก่อน (ข้าวที่ขว้างข้ามหลังคาสามก้อนนั้น ให้ข้าวสีเหลืองขว้างก่อน สีแดงตามติดไป แล้วสีขาวเป็นก้อนที่สาม ส่วนก้อนสีดำให้เอาขว้างลอดเข้าใต้ถุน เสร็จแล้วเอาน้ำสะอาดล้างฝาละมีที่ใส่ข้าวก้อนนั้นล้างแล้วราดน้ำลงดิน)

การที่ต้องกู้เรียก "อู้" ให้แม่ซื้อมารับนั้นก็เพราะเกรงว่า ถ้าไม่อู้เรียก เดียวแม่ซื้อเกิดไปเที่ยวเกะกะอยู่เสียที่อื่นก้อจะไม่มารับ เด็กก็จะไม่หายโยเย, ต้องทำพิธีกันใหม่อีกเป็นการเปลืองเวลาและเสียข้าวสุก

พิธีการโยนข้าวแม่ซื้อนี้ ท่านว่าถ้าทำแล้วเด็กจะสบายหายโยเยดีนักแล

เด็กเล็กระยะแต่แรกเกิดถึงขวบหนึ่งนั้นมักเป็นโรคมาก มาย เช่นขี้อ้อน โยเยโหยกเหยกเลี้ยงยาก สามวันดีสี่วันไข้ เป็นหละละอองทราย ลำบองราหู ฯลฯ สารพัดโรค

แถมยังเป็นโรคภัยชนิดบักษิต่าง ๆ เช่น 'นนทบักษิ' อันมีอาการให้สั่นไปทั้งตัว ร้อนรนกระวนกระวายอะไรเหล่านี้ โบราณเราซัดเอาว่าเป็นเพราะการกระทำของ 'แม่ซื้อ' ผีผู้หญิงเจ้าอารมณ์ทั้งสิ้น

เมื่อแม่ซื้อมารังควานลูกหลานเช่นนั้น มนุษย์เราซึ่งถือตนว่าดีกว่าผี ฉลาดหลักแหลมกว่าผี เพราะคนบางคนสามารถจับเอาผีมาเลี้ยงไว้ใช้สอยได้ เช่นขุนแผนพระเอกเมืองสุพรรณมีบริวารผีมากมาย ดังนั้นจึงได้มีอาจารย์ดี ๆ คิดสู้แม่ซื้อ แก้ไขไข้เด็กด้วยยาสมุนไพรที่แก้อาถรรพ์กันได้บ้าง ใช้คาถาอาคมขับไล่บ้าง บางรายเกรงใจแม่ซื้อก็ใช้วิธีเอาใจติดสินบนให้แม่ซื้อเลิกประพฤติตน เกะกะกับลูกหลานเหลนของตัวบ้าง "แม่ซื้อ" ก็คงจะมีนิสัยคอรัปชั่นเหมือนข้าราชการบางคนในสมัยนี้เหมือนกัน ก็เลยรับสินบนนั้น แล้วล่าทัพถอยหนีไปไม่ทำการรังควาน ดังจะเล่าวิธีการสู้แม่ซื้อ วิธีติดสินบนแม่ซื้อ ตามลำดับไปดังนี้คือ

สิทธิการิยะท่านว่า ถ้าเด็กเล็กเด็กแดงโยเยโหยกเหยกเรี้ยงยาก ท่านให้เอาขมิ้นอ้อยกับดอกชุมเห็ดเทศมาบดละลายน้ำดอกไม้ แล้วทาชะโลมตัวให้ทั่วจะช่วยให้เรี้ยงง่ายหายโยเย

อีกอาจารย์หนึ่งว่าไว้ว่า ถ้าเด็กโยเยเรี้ยงยากสามวันดีสี่วันร้าย ท่านให้เอาพริกไทยเม็ด ๓ เม็ด ไพลสามแว่นมาเสกด้วยคาถาบท “สพฺเพเทวะ ปีสาเจวะ อาพฺวกา-ทโยปีจ ขคฺคงฺ ตาลปตฺตํ ทิสวา สพฺเพ ยกฺขา ปลายนฺติ” แล้วเอาพริกไทยกับไพลนั้นใส่ปากเคี้ยว แล้วเอาพ่นลงบนกระหม่อม ทาท้อง ทารักแร้ ทารถนั้นก็จะเรี้ยงง่ายดีนักแล

ถ้าเด็กถูกแม่ซื้อประพฤติพาลเกเร เอาโรคทรางโรคปราบมายัดใส่ตัวเด็กแดงแล้ว คนโบราณเราก็มีทางสู้แม่ซื้อได้อย่างชะงัดเหมือนกันคือ

ใช้แก้กันด้วยน้ำมนต์มหาทรางขับไล่ไสส่ง “แม่ซื้อ” เกเร วิธีทำน้ำมนต์ก็ไม่ต้องอาศัยพระสงฆ์องค์เจ้าอะไรหรอก เพราะอาจารย์เก่ง ๆ มักรู้คาถานี้ ก็จัดแจงหาขัน

ตักน้ำมาวางลงตรงหน้า จุดธูปเทียนชุมนุมเทวดาตามพิธีการ แล้วนมัสการอาราธนาคุณพระรัตนไตร จากนั้นก็โอมอ่านโองการแก้โรคทรางซึ่งมีว่า

"....โอมเพี้ยง ! ทรางดำ ทรางแดง กูจะสะบัดแส่งทรางน้ำและทรางฝน ทรางพื้นทรางไฟ ทรางกินในใจและในดวงตา กินในตับในปอด กินตลอดไส้พุง จงหนีไปให้สันให้พ้น ณ บัดนี้ สวาหะ สวาหาย....เพี้ยง....เพี้ยง....เพี้ยง !...."

ว่าดังนั้นแล้วอมน้ำมนต์พ่นทารกนั้นสามครั้ง ท่านว่าโรคทรางจะหลีกลี้หนีหาย แต่ถ้ายังไม่แน่ใจให้ใช้ยาแก้หละแก้ทรางตามตำรานี้ประกอบด้วย

....สิทธิการิยะ อาจารย์ท่านว่า ยานี้ชื่อสังขสมุทัย.... ท่านให้เอาผลกาว่านหนึ่ง ใบกระเพราหนึ่ง น้ำประสานทองหนึ่ง แมลงมุมตายซากหนึ่ง เอาส่วนเท่า ๆ กัน บดเข้ากันแล้วใช้สุราผสมละลายปั้นไว้เป็นแท่ง ตากแห้งแล้วเอาเก็บไว้ใช้ฝนหรือละน้ำบ้ายลันขาว ๆ ของทารก แก้

หละละอองทรางดีนักแล

หากว่าทารกเบื่นโรคนนทบักษ แม่ซ้อทำย่ำยีเอาให้มีอาการสั่นไปทั้งตัว ให้อยากน้ำเพราะร้อนรนกระวนกระวาย ท่านให้เอาใบหนาดกับมหาหิงค์ บดแล้วทาตัวทารก ท่านว่าแก้ได้ดี **นนทบักษต้องพ่ายหนีแล**

เหล่านี้เบื่นส่วนหนึ่งของพิธีการแก้อิทธิพลของแม่ซ้อที่ชอบประพฤติตัวพาลเกเรแกล้งลูกเล็กเด็กแดง แต่บางคนว่าไม่ค่อยดีเพราะแม่ซ้อพ่ายแพ้ไปแล้วก็ยังผูกใจเจ็บอยู่ พอได้โอกาสเราเผลอเมื่อไหร่ เบื่นแอบย่องมาแกล้งอกไม่รู้จักจบสิ้น จึงมีนักเลงดีคิดพิธีการติดสินบนแม่ซ้อขึ้น เขาว่าวิธีนี้แม่ซ้อไม่โกรธเคืองหนีไปเพราะแพ้ฤทธิมนุษย์ หากแต่ยอมไปด้วยใจสมัคร เพราะเห็นว่ามนุษย์ยอมแพ้ถึงกับเอาสินบนมาให้แล้วก็เลยไม่อยากจองเวรกันต่อไปอีก

พิธีการติดสินบนแม่ซ้อมีดังนี้คือ

๑. บูชาแม่ซ้อด้วยการบัตรพลี ๔ มุม จัดกุ้งพล่าปลายำ, ข้าว. น้ำ, และสุราใส่กระทงกาบกล้วย หรือกระทงใบตองเล็ก ๆ วางเรียงรายไว้ทั้ง ๔ กระทง ซ้อนลง

ไปในกระทงกาบกล้วยใหญ่ พร้อมสรรพด้วยดอกไม้ธูปเทียน เรียบร้อยแล้วยกไปวางไว้เหนือหลุมที่ผังรกของเด็ก (ต้องจำหลุมที่ผังรกไว้ให้ดี แล้วบูชาด้วยคาถาพระองคุลิมาน (คาถานี้พวกหมอเวทย์มนต์รู้จักท่องจำกันดี ไม่ต้องบอกก็ได้)

นอกจากของอันเป็นบัตรพลีดังกล่าวแล้ว มีบางคนอาจเอาดินสอพองมาปั้นเป็นรูปเด็กที่อยู่ในอ้อมแขนแม่เอาใส่ในบัตรพลีไปด้วย คาถาขับแปลกออกไปตามแต่ละอาจารย์ คาถาขับแม่ซื้อนต้องขับถึง ๗ บท ให้ครบแม่ซื้อเจ็ดวันคือ ไปโดนเอาแม่ซื้อคนไหนเข้าก็แจวอ้าวไปเลย แต่การจะนำคาถาทั้ง ๗ บท มาลงไว้ในที่นี้หน้ากระดาษไม่อำนวย (แต่ถ้ามีคุณ ๆ สนใจ ข้าพเจ้าจะได้รวบรวมประมวลคาถาต่าง ๆ เสนอต่างหากอีกเล่มหนึ่ง)

การทำบัตรพลีเซ่นสังเวยบวงสรวงหรือเรียกง่าย ๆ ว่าติดสินบนแม่ซื้อนี้ ถ้าพ่อแม่จำไม่ได้จริง ๆ ว่าได้ผังรกเด็กไว้ตรงไหนแน่ ก็ให้เอาไปวางเซ่นสังเวยไว้ตรงทางสามแพร่ง เช่นเดียวกับการติดสินบนผีอื่น ๆ ทั่ว ๆ ไป ที่มัก

ใช้วางเซ่นกันตรงทางสามแพร่ง เพื่อว่าผีเดินผ่านไปมาจะได้เห็นได้ง่าย เพราะเบื้นจุดรวม

เมื่อทำพิธีดีดสินบนแม่ซื้อแบบนี้แล้ว โบราณเขาว่าแม่ซื้อภูมิใจว่าตนชนะมนุษย์แล้ว มนุษย์ยอมศิโรราบเซ่นวักตักแตนแล้วก็เลยไม่อยากกลั่นแกล้งอีกต่อไป นับว่าผู้หญิงนี่ก็มีวัฒนธรรมดีเหมือนกัน ที่ไม่กระทำซ้ำเติมแก่ผู้แพ้ เมื่อแม่ซื้อยอมรับสินบนแล้ว เด็กก็หายโยเยไม่ออดอ้อน เพราะนอกจากแม่ซื้อไม่แกล้งเอาอาวุธทิ่มแทงแล้วยังแถมเอาพัดวิเศษในมืออีกข้างหนึ่ง คอยโบกพัดบัดเบ่าให้ด้วย โรคร้ายนานาก็อันตรธานหายไปสิ้น

นอกจากการทำบัตรพลีดังกล่าวแล้ว ยังมีโองการบัดแม่ซื้อของคนโบราณที่นับว่าน่าจดจำอีก จึงขอคัดมาลงไว้ในที่นี้ด้วย ดังต่อไปนี้คือ

โองการบัดแม่ซื้อ

"....โอม....! ศรี....ศรี สิทธิเตโช นมัสการ ตูข้าจะอ่านวิชชะเวทย์อัญเชิญเทพ อันจำเริญทั้งปวงทั้งหลายขอ

อัญเชิญพระนารายณ์ธิบดี พระอิศวรมิศักดาเป็นจอมมงกุฎ เกศไกรลาศ ขออภิวาทบูชา องค์พระอุมาราคงดีอันมิศรี เฉลิมโลก จงดับโรคร้ายให้เสื่อมหาย ขออัญเชิญพระพาย พระเพลิง พระกาพ และพระพรหม ทั้งพระยมจตุโลกบาล พระสุริยกาลและจันทรเจ้าสุทัศน์ครองอินทร์ อันเป็นปิ่นการ พิภพ ครบสิบสององค์ทรงมเหศวร ข้ายอกรประณมเหนือ ศิโรกาศ ขออัญเชิญประเวศมาสถิตย์ ประดิษฐานเหนือ เศียร สรรพธูปเทียนชวาลา ข้าขอปวารณาตามถวาย ข้าว ตอกดอกไม้ ทั้งบวรราชวิติ ฉัตรธงชัย ธงปฏาษ ขอจงประ สาทพรประสิทธิ์ ด้วยมนต์ฤทธิไสยเวทย์จงประสิทธิเพทแก่ ข้า ...จะอาราธนารูปต่างคน แม่ซื่อเมืองบนเมืองล่างทั้ง ๗ อย่าง ๗ ตน แม่ซื่อกลางหนแข็ง แม่ซื่อแรงประจำวัน สมมุตินามกันมา แม่ซื่อกุมารวันอาทิตย์ชื่อวิจิตรนาวัน หนึ่งแม่ซื่อวันจันทร์ชื่อวัณณานงคราญ วันอังคารแม่ซื่อชื่อ นางยักษ์บริสุทธิ์ หนึ่งวันพุธแม่ซื่อชื่อนางสามลทัศ หนึ่งวัน พฤหัส แม่ซื่อชื่อกาโลทุกข์ หนึ่งแม่ซื่อวันศุกร์ชื่อนางยักษ์

นงเยาว์ หนึ่งแม่ชีอวันเสาร์ชีอนางเอกาไลย ถ้าต้องชีอผู้ใดเร่งเร็วฮีอไคลคลาด ชวนภูตผีบีศาจทั้งสิ้น ตูจะให้รางวัลถึงใจ กินแล้วเร่งไปอย่าอยู่ ดุจตูบัญชา—ดังนี้เทอญ”

เมื่อทำพิธีบัตรพลีเซ่นบวงสรวง และอ่านโองการบัดแม่ชีอแล้ว พอคะเณได้ว่าผีผู้หญิงทั้งหลายมารับเครื่องบัตรพลีแล้ว ก็ว่าโองการอบรมผีต่อไปด้วยดังนี้คือ

“....กินแล้วตามแต่จะไป อย่าช้าในบัดเดี๋ยวนี้ อย่าเช้าชีหยิกหยอก อย่ามาสัพยอกไม่เป็นการ อย่าเย้ากุมารที่เกิดมา .. เราให้รูปใหม่ไปต่างตัว จงไปชมชั่วรูปในบัตรโภชนาจัดเซ่นสรวงเราบำบวงใช้หนี้แล้ว กินก็แล้ว รางวัลก็แจกแล้ว เจ้าจงเร่งละเลยไปอย่าช้า จงกวาดเอาโรคาไปด้วยให้สิ้น ...”

เมื่อว่าจบแล้วเป็นอันเสร็จพิธี ต่อมาก็ปรากฏว่าทารกอยู่ดีกินดีไม่มีเจ็บไม่มีไข้ พ่อแม่ผู้ใหญ่ก็สบายใจเล

อาการสำรอกของเด็กอ่อน

ก่อนจะจบบทที่ว่าด้วย "แม่ซ้อ" ใคร่ขอบอกถึงอาการสำรอกของเด็กอ่อนไว้ เพื่อคุณ ๆ ที่เพิ่งริอ่านมีเด็กจะได้ไม่ตกใจ เมื่อเห็นเด็กเล็กของคุณเกิดอาการสำรอกออกมา อาการสำรอกธรรมดา อันไม่ใช่เกิดจากการกระทำของ "แม่ซ้อ" นั้นมีอยู่ถึง ๗ ระยะด้วยกันดังนี้คือ

๑. เมื่อเด็กเริ่มชันคอ
๒. เมื่อเริ่มนั่ง
๓. เมื่อเริ่มจะคลาน
๔. เมื่อดอกไม้ขึ้น (ฟันขึ้น)
๕. เมื่อตั้งไข่
๖. เมื่อสอนเดน
๗. เมื่อเริ่มเดินได้

อาการสำรอกในระยะนี้ เกิดเบื้นเพราะเส้นเอ็นในร่างกายเคลื่อนไหว กระดูกเคลื่อนคลอนไหวตัวผิดปกติ ทำให้กระเทือนไปถึงตับไตไส้พุงปอดม้าม จึงมีอาการสำรอก

สะอึก ท้องเดินเล็กน้อย และอาจมีหวัดเล็กน้อย เหล่านี้เป็นอาการธรรมดาสามัญของทารกทุกคน อย่าได้วิตกทุกข์ร้อนใจให้มากไป เมื่อผ่านระยะไปแล้วก็จะหายไปเอง แต่หากจะหายาช่วยบรรเทาอาการด้วยก็กระทำได้ แต่ที่เล่าแจ้งไว้ก็เพื่อไม่ให้ตกใจมากไป หรือไปโทษแม่ซื้อกระทำเอาเท่านั้นเอง

พิธีมงคลโกนจุก

ประเพณีไทยแต่โบราณมานั้น เมื่อเด็กอายุครบเดือน ได้ทำขวัญเดือนและโกนผมไฟแล้ว เมื่อมีผมขึ้นใหม่ เขานิยมไว้จุกกันไม่ว่าชายว่าหญิง ต้องไว้จุกทั้งนั้น จะมาริอ่านไว้ผมทรงออร์เดร์หรือทรงลานบินกันอย่างบัจจุบันหาได้ไม่ ได้ค้นพบเรื่องการไว้จุกในสมัยโบราณ ซึ่งทรงเขียนโดยสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระบรมครูในทางประวัติศาสตร์โบราณคดีทเชียวชาญ ของไทยเรากล่าวไว้ว่าการไว้จุกนั้นก็เพื่อเป็นเครื่องหมายให้รู้ว่า ผู้ที่ไว้จุกนั้นยังเด็กไร้เดียงสา เมื่อเข้าไปอยู่ในหมู่ผู้ใหญ่ ในชุมชนผู้ใหญ่ก็จะได้เมตตาปราณีอุปการะตามสภาวะที่เป็นเด็ก

การไว้จุกของไทยโบราณนั้น นิยมไว้กันจนอายุครบรอบ คือประมาณ ๑๒ ขวบ จึงจะทำการตัดจุก การตัดจุกนั้น ถ้าเป็นผู้มีอันจะกินหน่อย ก็มักจะไม่กระทำกันอย่างเงียบ ๆ หากแต่ต้องจัดเตรียมพิธีการกันอย่างเอิกเกริกเป็นการใหญ่ จนกลายเป็นประเพณี เรียกกันว่า "พิธีมงคลโกนจุก"

การตัดจุกนี้ ส่วนมากที่เคยพบมา ปรากฏว่า เด็กหญิงมักจะตัดจุกเร็วกว่าเด็กชาย คือในหญิงอายุราว ๑๑ ปี ก็จะตัดจุกแล้ว แต่เด็กชายต้องถึง ๑๒ เต็ม หรือย่างเข้า ๑๓ ปี จึงจะประกอบพิธีตัดจุก

ต่อไปนี้จะขอเล่าถึงพิธีมงคลโกนจุก นับแต่เริ่มต้นไปโดยละเอียดเท่าที่จะจดจำค้นคว้ามาได้

การตระเตรียมขั้นแรก

เมื่อใกล้จะครบอายุตัดจุก ผู้ใหญ่จะต้องนำเอาวันเดือนปีเกิด และเวลาตกฟากของเด็กที่จะเข้าพิธีไปให้อาจารย์หรือพระโหราจารย์ตรวจสอบผูกดวง และกำหนดฤกษ์กระทำพิธีให้ จะกระทำเอาตามพละการหาได้ไม่ เพราะถือกันว่าต่อไปเด็กจะดีเลว ก็เกี่ยวเนื่องกับการตัดโกนจุกนี้ด้วย ถ้าฤกษ์ดีเค้าจะรุ่งเรืองสถาพรไปจนตลอดชีวิต

อนึ่ง พิธีมงคลโกนจุกนี้ตามความนิยมและที่เคยกระทำสืบเนื่องกันมามักจะทำกันเป็นสองวัน คือวันแรกตามฤกษ์โหรนั้น จะต้องมีการนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์เย็นแล้วรุ่งขึ้นถวายอาหารเช้าแล้วทำการตัดจุก

งานพิธีตัดจุกในเย็นวันแรก

เมื่อถึงกำหนดฤกษ์ประกอบพิธีมงคล ผู้ใหญ่จะต้องเตรียม จัดแจง โกน ผม รอบ ๆ จุกเด็กที่จะ เข้าพิธีให้เกลี้ยงเหลือไว้ตรงจุกแล้วให้เด็กอาบน้ำ ประแป้งแต่งตัว เกล้าจุกไว้ให้เรียบร้อยดูงาม แล้วสรวมพวงมาลัยไว้รอบจุก มีเงินทองหรือเงินก็ได้ปักที่จุกนั้น

ครั้นเมื่อพระสงฆ์มาถึงบ้านที่มีการพิธีและเข้านั่งประจำอาสนะเรียบร้อยแล้ว เจ้าภาพต้องพาเด็กออกมานั่งเบื้องหน้าพระสงฆ์ เพื่อสดับพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์

เบื้องหน้าเด็กผู้เข้าพิธีมีโต๊ะเตี้ยสำหรับตั้งพาน ใส่เครื่องตัดจุกพร้อม มีสายสิญจน์ที่จับไว้เป็นวงสำหรับใช้สรวมลงบนศีรษะของเด็ก

เมื่อพระสงฆ์เริ่มเจริญ พระพุทธมนต์ ก็จะต้อง เอาสายสิญจ์สรวมลงบนจุกของเด็ก สายสิญจน์นั้นโยงต่อไปยังพระสงฆ์ที่นั่งเจริญพระพุทธมนต์ทุกองค์จับถือไว้ เมื่อเจริญพระพุทธมนต์จบ ก็ยกสายสิญน์ออกจากศีรษะเด็ก

จากนั้น พวกพิณพาทย์ราดตะโพนที่พร้อมอยู่แล้วจะ

ประโคมขึ้น พร้อมทั้งพระโหราจะลั่นฆ้องโห่ร้องเอาชัย แล้วเป็นอันเสร็จงานในวันแรก

ต่อจากนั้น ก็เป็นการเลี้ยงดูกันในระหว่างแขก และญาติมิตรที่มาร่วมงาน มีการอวยชัยให้พรกันตามธรรมเนียม ที่มีมาแต่ก่อน ก็อาจจะให้มีโหรเล่นฉลองกันไปจนดึกดื่นเท่าไรก็ได้ตามความปรารถนา

เพื่อผู้อ่านจะได้มองเห็นภาพเด็กผู้เข้าพิธตัดจุกชัดลงไปว่า เขามีพิธแต่งตัวกันวิจิตรพิศดารเพียงใด จึงขอคัดลอกคำกลอนที่กล่าวถึงการแต่งตัวเด็กผู้เข้าพิธโกนจุกมาไว้ดังต่อไปนี้คือ

"....แต่งกุมารกุมารีที่จะปลงผม ด้วยเครื่องประดับอันอุดมดิเรกนัก ใส่เกี้ยวทองคำจำหลักบักบินซ่น ใส่สร้อยสนสรวมคอทรวง จุกดันดวงพลอยประดับทองบางตะพานบานพับผูกต้นแขน สลักลวดลายแล่นแลละไม สรวมวไลใส่ประหล่ำ สรวมแหวนทำเป็นเรือนเทศ แก้วก่องเก็จภุกามสี นุ่งยกอย่างดิเกล็ดพิมเสน จิบโจงกระเบนไว้หางหงษ์ คาดเข็มขัดสายประจงประจำยาม ดูรุ่งเรืองอร่ามจำรัส

แสงห่มกรองทองแล่งแย่งพื้นเขียว กำไลเท้าทองคำทำเบื้น
เกลียวกลมสะอาด พรมอ่อนเอียมปูสาดหมอนอิงตั้ง แล้ว
อุ้มเจ้ามานั่งเบื้นมณฑล ..."

งานพิธีในเช้าวันรุ่งขึ้น

ครั้นรุ่งขึ้น ผู้ใหญ่ให้เด็กผู้จะเข้าพิธี อาบน้ำแต่งตัว
ให้เรียบร้อย เช้าวันนั้นแต่งตัวผิดจากเย็นวันแรกคือ ต้องนุ่ง
ขาว หมขาว ผมจุกนั้นแบ่งออกเบื้น ๓ กลุ่ม เอาแหวน
นพเก้า ๓ วง ผูกผมจุกไว้ปอยละวง ดังจะยกคำกลอนของ
เก่ามาแสดงไว้ประกอบให้คุณๆ ได้เห็นภาพจากคำร้อยกรอง
ที่ไพเราะดังนี้คือ

"....ช่วยกันประดับประดากายกุมาร ด้วยเครื่องสรรพ
อลังการอันอุดม แบ่งกระหมวดมุ่นผมเบื้นสามแหยม ใบ
เงินใบทอง หญ้าแพรกแซมเข้าทั้งสาม สรวมแหวนมรกฏ
นพรัตน์อร่ามพิรอดรัด นุ่งขาวโขมพัสตร์วิภูสิตอันงามวิจิตร
บรรจง ..."

เมื่อแต่งกายเด็กเรียบร้อยตามขนบประเพณีแล้ว ครั้น
ได้เวลาพระสงฆ์มา เข้าประจำอาสนะแล้วให้อุ้มเด็กมานั่ง

ท่ามกลางมณฑลครั้นได้ฤกษ์ โหรลั่นฆ้องชิ้นสามหน โห่ร้องเอาชัย พระสงฆ์สวดชะยันโต เมื่อได้สวดถึงบท "สิเลปฐวิโปกฺขเร ผู้เป็นประธานในพิธีทำการตัดจุกปอยที่หนึ่ง ส่วนที่เหลืออีกสองปอยให้ผู้ใหญ่ที่มีอาวุโสและเป็นที่เคารพสูงตัดเรียงกันไปตามลำดับอาวุโส

ขณะทำการตัดจุก พราหมณ์จะเป่าสังข์ ดีดไม้บัณเฑาะว์ดับมณฑลทั้งปวง แล้วช่างตัดผมที่เตรียมไว้จะเข้าไปโกนผมเด็กให้เรียบร้อยอีกครั้งเป็นเสร็จการ

อนึ่งขณะทำพิธีนั้น ผู้เข้าพิธีทุกคนต้องอยู่ในวงล้อมของสายสิญจน์ที่พระสงฆ์สวดชะยันโต

เมื่อได้โกนผมเด็กเรียบร้อยแล้ว ก็พาเด็กไปนั่งยังที่ๆ จัดไว้สำหรับให้ผู้หลักผู้ใหญ่รดน้ำมนต์ ให้ศีลให้พรกับเด็ก แล้วพามานั่ง เบื้องหน้าพระสงฆ์ขณะฉัน เมื่อฉันแล้วเจ้าภาพถวายเครื่องไทยธรรม พระสงฆ์ทั้งนั้นอนุโมทนาแล้วลากลับ เป็นอันเสร็จพิธีตัด หรือโกนจุกเพียงเท่านี้

พิธีทำขวัญจุก

แต่ทว่าในรายที่พ่อแม่เด็กร่ำรวย และใคร่จะจัดงานต่อเบ็นพิธีทำขวัญจุก ต่อเนื่องไปในตอนบ่ายวันนั้นอีกก็จัดทำได้ตามความประสงค์

พิธีทำขวัญจุกนี้มีคำกลอนบรรยายไว้ดังนี้คือ

"คิดการจะทำขวัญกุมารกุมารี จึงให้ยกบายศรีออกมาตั้งบนบัลลังก์จำรัสรอง จอกจานรองของคาวหวาน ครบเครื่องตระการล้วนเอมโอษฐ พร้อมสรรพโภชน์กระยาหารตามโบราณประเพณี ยอดใบศรีขันทองใส่ บักพุ่มดอกไม้ล้วนมลิลา ยอดตองสามยอด ไม้กระหนาบสอดสามอัน ผ้าพันสุวรรณพันหุ้มนอก ล้วนสลับดอกแลลายสีเลือกมาลิใส่ขันทอง พานหิรัญรองเลิศลายสลัก แว่นทองบักไว้ทั้งสามเทียนกลมงามบีดทุกแว่น ใบพลูคะแนนนับใส่พาน มะพร้าวอ่อนฝานเบ็นฝาบีด ช้อนเงินเลิศแลวิจิตรจำรัสราย จันทร์กระแจะกลิ่นกระจายฟุ้งตลบ ใส่ในผอบปริกสุวรรณ โถน้ำมันหอมจรุงรสหมดทุกสิ่งสรรพ์ จึงจะอัญเชิญขวัญกุมาร กุมารี .."

ตามคำรำพันดังนี้พอเห็นได้ว่าพิธีนี้ต้องตระเตรียมเครื่องบายศรี อันมีมะพร้าวอ่อน ๑ ผล กล้วยน้ำ ๑ หวี ขนมต้มแดงต้มขาวและขันใส่ข้าวสาร ไว้บักแว่นเทียน พอได้ฤกษ์งามตามกำหนดแล้ว ก็เอาเด็กมานั่งหน้าเครื่องบายศรี แวดล้อมด้วยผู้หลักผู้ใหญ่ผู้เป็นประธานในพิธี พราหมณหรืออาจารย์ผู้รู้กลาวคาขวัญ หลงจากจุดธูปเทียนเครื่องสักการะบูชา ครั้นจบแล้วให้เอาสายสิญจน์ผูกข้อมือเด็กทั้งสองข้าง ๆ ละ ๓ เส้น แล้วล้นฆ้องชัย เริ่มเวียนเทียนจากซ้ายมาขวาจนครบ ๗ ครั้ง ดับเทียนโบกควันและใช้กระแจะจันทร์เจิมหน้าผากเด็ก เอาน้ำมะพร้าวอ่อนกับไข่ขวัญใส่ช้อนบ้อนให้เด็กกิน ๓ ครั้ง (๓ คำ) แล้วเบิกบายศรีฆ้อง โห่ร้องพิณพาทย์ประโคม แล้วมีการลงขันจากนั้นเก็บของขวัญทองเงินที่มีผู้ลงขันไปไว้บนที่นอนของเด็ก ๓ วัน ๓ คืน

สำหรับผมจุกที่ตัดออกไปนั้น ห้ามกวาดทิ้ง แต่ให้เก็บใส่กระทงใบตอง (กระทงบายศรี) ลอยไปในแม่น้ำลำคลอง

ส่วนใครจะมีการ ฉลอง ต่อ ด้วย การ มิมโหพิ หริอมิมหรสพต่าง ๆ ฉลองเพื่อความครึก ครัน ก็ได้ แล้ว แต่ฐานะของแต่ละคน

ตำรากลับชาตา

ในการหาฤกษ์โกนจุกนี้ เคยปรากฏว่ามีการผิดพลาดเกิดขึ้นได้เหมือนกันคือ การกำหนดฤกษ์ผิด เพราะพ่อแม่เด็กให้วันเดือนปีเกิดเวลาตกฟากของเด็กแก่พระโหราจารย์คลาดเคลื่อน พลอยให้การหาฤกษ์ผิดไปด้วย หากเป็นดังนี้แล้วจำต้องมพิธแก้ ซึ่งปรากฏว่ามีอยู่หลายอย่างต่าง ๆ กันตามแต่จะเป็นพิธของโหราจารย์ใด แต่เพราะข้าพเจ้าได้ไปพบตำราดังว่าอันเป็น พระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉบับหอพระสมุด วชิรญาณ ซึ่งพิมพ์ใน พ.ศ. ๒๔๖๔ จึงขออัญเชิญพระราชหัตถเลขามาแสดงไว้ ณ ที่นี้ด้วย ดังต่อไปนี้คือ

"ฉันมีตำราอยู่อย่างหนึ่งว่า สำหรับแก้ผู้ที่ถูกโกนฤกษ์ไม่ดี ท่านให้ตักน้ำที่สะอาด ในเวลาที่เป็นมงคลตั้งปิดไว้ แล้วหาดอกไม้หอมแปดอย่างมาใส่โถ ปิดไว้

แล้วคำนวณหาเวลาที่มีจันทร์ พระเคราะห์เป็นกาละชะตาดีในวันหนึ่งได้เวลานั้นแล้ว เปิดน้ำตั้งกลางแจ้ง เอาดอกไม้ ๘ อย่างใส่อบลง แล้วจุดธูปเทียนบูชา ๘ เล่ม ๘ ดอก รอไว้จนเกือบสิ้นเวลาลักษณะที่ดี แล้วเปิดไว้ อนึ่งให้เขียนดวงกาลชะตาที่ดีนั้น ลงในกระดานชะนวน แล้วล้างลงในน้ำนั้น ให้ทันเวลาดีก่อนแต่ปิดน้ำนั้นด้วย แล้วหาฤกษ์ดีอีกเวลาหนึ่ง ถึงเวลานั้นให้เขียนดวงชะตาดีล้างลงในน้ำนั้นอีก แล้วเอาน้ำรดตัวคนที่ถูกทำการฤกษ์ไม่ดี ผ่อนโทษนั้น ท่านว่ากลับเป็นดีไป ตำรานี้เรียกว่าตำรากลับชาตา”

ทำขวัญนาคไหว้ครู

ทำขวัญต่าง ๆ

พิธีบวชนาค

เบื้นประเพณีชาวพุทธ ซึ่งนับถือกันมาตั้งแต่โบราณกาล ครอบครัวใดที่มีลูกชาย เมื่ออายุ ๑๑—๑๒ ขวบ ก็มักจะบวชเณรก่อน เพื่อให้เข้าไปศึกษาปริยัติธรรมตามประเพณีโบราณ บางที่ก็อยู่ต่อไปจนถึงอายุครบ ๒๐ ปี ก็จัดการบวชนาคเบื้นพระให้ การบวชนี้จะบวชเณรหรือบวชพระ เขาเรียกว่าบวชนาค

ทำไมจึงเรียกว่านาค ผู้ที่เตรียมตัวบวชในพระพุทธศาสนาเรียกว่านาค คำว่านาคนี้มีประวัติเล่ามาว่า ครั้งสมัยพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ มีพระยานาคแปลงตน เบื้นมนุษย์มาบวชในพระพุทธศาสนาร่วมกับพระภิกษุ ตามปกติแม้พญานาคจะแปลงเบื้นคน แต่เมื่อนอนหลับหรือเวลาที่มีอารมณ์ร้าย อารมณ์โกรธมักจะกลับกลายเบื้นร่างเดิมเสมอ

อยู่มาวันหนึ่ง ในขณะที่พระยานาคนอนหลับ มี พระภิกษุองค์หนึ่งไปเห็นเข้า จึงนำความไปกราบทูลพระ-พุทธองค์ พระพุทธองค์รับสั่งให้หาพระยานาค ภิกษุนั้น จึงกราบทูลตามความจริงว่า ตนเป็นพระยานาค มิจิตใจเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงแปลงตนเป็นมนุษย์มาบวช พระพุทธองค์ดำริว่าสัตว์เดรัจฉานมิใช่วิสัยที่จะ บวชใน พระ-พุทธศาสนา จึงรับสั่งให้ภิกษุองค์นั้นออกจากเพศบรรพชิต กลับเป็นนาคคงเดิม แต่พระยานาคมิจิตเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มิความอาลัยจากรสพระธรรมยิ่งนัก จึงกราบทูลขอต่อพระพุทธองค์ว่า ถึงจะอยู่ต่อไปไม่ได้ ก็ขอเพียงแต่ฝากชื่อไว้ในพุทธศาสนา หากผู้ใดจะบวชแล้วก็ ขอให้เรียกว่านาคก่อนเสมอไป พระพุทธเจ้าทรงรับคำของพระยานาค พระยานาคก็กลับไปยังถิ่นฐานของตน ชื่อของนาคจึงเรียกติดปาก และเรียกผู้ที่จะบวชว่านาคตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ซึ่งเป็นนิทานเล่ากันสืบมาเท่านั้น แต่คำว่านาค แปลว่าผู้ประเสริฐ ผู้ไม่กระทำความชั่ว ดังนั้นผู้ที่จะบวชจะต้องไม่ประพฤติชั่ว สละความกังวลทั้งปวงออกไปเสียเพื่อความบริสุทธิ์ผุดผ่องในพระบวรพุทธศาสนา

พิธีบวชสามเณร

การบวชสามเณร ไม่ค่อยทำพิธีเอิกเกริก เพราะถือว่าไม่สำคัญเท่าใดนัก ทำกันอย่างเงียบ ๆ ในวงศ์เครือญาติ บิดามารดารู้จักพระอาจารย์สำนักใดก็มักจะนำลูกไปบวชในวัดนั้น เพื่อให้ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศาสนา อันเป็นประเพณีดั้งเดิมมา

การเตรียมบวช

ก. ผู้จะบวช เตรียมท่องจำคำที่จะกล่าวในเวลาบวช ให้คล่องเสียก่อน

ข. ผู้ใหญ่เตรียมจัดดอกไม้ธูปเทียน ผ้าไตร และเครื่องใช้ไม้สรอยต่าง ๆ

ค. เมื่อถึงวัด ก็จัดแจงโกนผม โกนคิ้ว แล้วพาไปหาอุปัชฌาย์

สำหรับพระนิมนต์มานั่งอันดับ ไม่จำกัดจำนวนจะเป็น ๔—๕ รูปก็ได้ หรือจะไม่นิมนต์พระอันดับเลย มีเพียงอุปัชฌายะรูปเดียวก็ใช้ได้ เมื่อเตรียมพิธีต่างๆเรียบร้อยแล้วก็นำเข้าไปในพระอุโบสถนมัสการพระพุทธรูปแล้ว นำ

ตัวไปหาอุบัชฌายะ เริ่มทำพิธีบวชเป็นสามเณร เมื่อเสร็จพิธีแล้ว เจ้าภาพก็ถวายบัจจัยไทยธรรมแก่พระอุบัชฌายะ หรือพระอันดับเป็นอันเสร็จพิธีบวชสามเณร

การเตรียมบวชพระ

ก. ผู้ที่จะบวช ต้องมีอายุครบ ๒๐ บีบริบูรณ์ เป็นผู้ที่มีร่างกายครบอาการ ๓๒ เป็นผู้ตัดพันธะใดๆ แล้ว

ข. เตรียมเครื่องจะบวช เชน ไตร จีวร สำหรับนาค พระอุบัชฌายะ และคู่สวด เครื่องอัฐบริขารสำหรับพระ เช่นบาตร์ ร่ม อาสนะ หมอน มุ้ง ฯลฯ

ค. เตรียมจัด พานแว่นฟ้า สัปทน ดอกไม้ธูปเทียน ถวายพระ และเครื่องเห่แหนต่าง ๆ นาคจะทำพิธีอย่างเอิกเกริก ตลอดจนถ้วยชามเครื่องใช้ต่างๆ ที่จะใช้ในงาน

ง. เตรียมท่องขานนาคให้คล่อง

จ. เตรียมเครื่องแต่งกายสำหรับนาค มีผ้าเยียระบับ เสื้อครุย เข็มขัดนาค

ฉ. เตรียมบายศรี แว่นเวียนเทียน สำหรับทำขวัญนาค

ช. ไปหาพระอุบัชฌายะ นิมนต์ท่านกำหนดให้แน่นอนท่านจะให้ท่องขานนาคให้คล่อง และสอบวัน สอบปีของอายุว่าครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์หรือไม่ การนับอายุนี้พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้นับในครรภ์ได้ด้วย พระอุบัชฌายะบางท่านก็ยอมนับให้ ๕ เดือน บางท่านก็นับ ๖ เดือน เมื่อสอบอายุเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ท่านก็จะถามถึงเรื่องต่างๆ ที่เป็นกฎของคณะสงฆ์วางไว้จนเป็นที่พอใจแล้ว ท่านก็จะรับบวชให้ เป็นอันว่าเราเตรียมบวชได้ เตรียมพิมพ์บัตรแจกตามบรรดาญาติมิตรสหาย

ฌ. การหาฤกษ์ยามโดยโหรนั้น มักนิยมกันอยู่ แต่ต้องตกลงกับอุบัชฌายะด้วยว่า ฤกษ์นั้นท่านจะรับบวชได้หรือไม่ท่านว่างไหม ในปัจจุบันนี้มักนิยมบวชกันวันเสาร์วันอาทิตย์ เพราะเป็นวันหยุดราชการย่อมสดวกในการที่ผู้จะมาร่วมได้สดวกไม่ต้องลางาน

ญ. การเตรียมงาน มักนิยมจัดเพียง ๒ วัน คือพิธีทำขวัญนาควันหนึ่ง เรียกว่าวันสุกดิบ รุ่งขึ้นก็แห่นาคไปบวช การแห่นาคไปวัดนั้นจะต้องเพิ่มรายจ่ายขึ้นอีก ควร

จะตัดเสียก็ได้ จะแห่รอบโบสถ์เบ็นพิธีก็พอ ทั้งนี้แล้วแต่การจัดงานเล็กหรือใหญ่

การลาบวช

หลังจากที่ได้แจกบัตรไปแล้ว ผู้บวชจะต้องไปลาขออโหสิกรรมจากผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ โดยจัดพานธูปแพเทียนแพไปไหว้ พร้อมกับการขอลาบวช และกล่าวอโหสิกรรมว่า กรรมใดที่ข้าพเจ้าได้ล่วงเกินจะเบ็น กายกรรม มโนกรรม วจีกรรม ขออโหสิกรรมให้แก่ข้าพเจ้าด้วย ทางฝ่ายผู้ใหญ่ก็จะอโหสิกรรมให้ พร้อมกับกล่าวตักเตือนสั่งสอนให้ประพฤติอยู่ในกฎของสงฆ์ บำเพ็ญตนให้เกิดประโยชน์ ดำรงให้พุทธศาสนาให้ถาวร เมื่อเราได้ร่ำลาแล้วก็หมายความว่าเรามีโอกาส บวช ใน บวร พุทธ ศาสนา แล้วโดยการยินยอมของญาติมิตรทั้งหลาย ถ้าหากมีใครคัดค้านในการจะบวช อุปัชฌายะจะไม่ยอมบวชให้เบ็นอันขาด จนกว่าจะได้รับความยินยอมจากทุกฝ่าย

การทำขวัญนาค

การทำขวัญนาค มักทำในเย็นวันสุกดิบ ซึ่งเย็นวันนั้นนาคจะต้องโกนผม โกนหนวดเคราออกให้หมด แต่งตัวให้เรียบร้อยดังกล่าวแล้ว ญาติพี่น้องต่างก็มานั่งล้อมในสถานที่ทำขวัญโดยพร้อมเพรียงกัน โดยมี บายศรี ไตร บาตร์ เครื่องอัฐบริขาร เครื่องสักการะในการทำขวัญ ตั้งอยู่ตรงกลางวงผู้ที่จะมาทำขวัญให้ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่เคารพนับถือ

ผู้ทำขวัญนาค

ต้องแต่งตัวให้เรียบร้อยเป็นที่เคารพนับถือ และจัดทำเครื่องพิธีให้เรียบร้อย โดยเอาไม้ไผ่ขนาบกับบายศรีเป็นสามเส้า เอาด้ายสายสิญจน์ผูกช่องละ เปลาะทุกช่อง เอาขามบายศรีปากขามตั้งลงบนยอดบายศรีใหญ่ จัดเครื่องสังเวยที่เตรียมมาแล้วใส่ช่องบายศรีทุก ๆ ช่อง เอาใบตอง ๓ ทางหุ้มบายศรี เอาด้ายดิบผูก ๑ เปลาะ แล้วเอาผ้าขาวหรือผ้าแพรสีต่าง ๆ หุ้มเวียนซ้ายไปหาขวาของบายศรีหุ้มทุก ๆ ชั้นจนครบ

ผู้นำขวัญนาคเริ่มทำน้ำมนต์ สำหรับที่จะทำการประพรมนาคและบายศรี ตลอดทั้งญาติพี่น้องที่มาร่วมทำบายศรีด้วย นอกจากนี้จะต้องทำแบ้งเจิมนาค เพื่อเป็นศิริมงคล เมื่อเจิมเสร็จแล้วให้เอาเทียน ๙ เล่ม มาผูกติดกันเป็นแพ ๆ ละ ๓ เล่ม ปักไว้ที่ขันข้าวสาร แล้วนั่งหันหน้าไปทางทิศเหนือหรือทิศตะวันออก นาคนั่งข้างซ้าย เอาเทียนชัยปักไว้ที่ยอดบายศรี แล้วก็เริ่มทำขวัญนาค

บทไหว้

สาธุ สัคเค กาเม จะรูเป ศิริสิชะระตะเฏ จันตะลิกเข วิมาเน ทิเป รัฏเฐ จะคาเม ตะรุวะนะคะหะเณ เคหะวัตถุมหิ เขตเต ภุมมา จายันตุ เทวา ชะละถะละวิสะเม ยักขะคันธัมพะนาคา ติฏฐันตา สันติเกยัง มุนิจะระวะจะนัง สาธะโวเมสุณันตุ ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภะทันตา ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภะทันตา ธัมมัสสะวะนะกาโล อายัมภะทันตา

บทชุมนุมเทวดา

สาธุ ข้าพเจ้าขอน้อมนมัสการ แด่ครูบาอาจารย์ผู้เรืองเวทย์ อัญชุลีกรชันเหนือเกศสดุดี อกทังจาวธรณีทั่วทุกทิศา พระบรมกษัตรา ขัตติยราชอันเกรียงไกร อกท้าวไทเทเวศผู้เรืองฤทธิ์ สิงสถิตย์อยู่ในช่อกามาสวรรค์ อยู่ในภพอันบรรเจิดเลิศฤทธิ์ ทังเทพย ฯ ที่สิงสถิตย์อยู่ในคีรีโขดเขิน แนวเนินอนหลังหิมพานขุนเขา จันตะลิกเข ทังเทพเจ้าเนาว์แน่นในอากาศ อยู่บนวิมานมาศอำไพทอง อยู่ในพิชัยรถทองและเรือนหลวง จะคาเม เทพเจ้าทังปวงอยู่ในบ้านน้อยเรือนใหญ่ ที่สิงสถิตย์อยู่ในต้นไม้พฤกษา แลอาศัยอยู่ตามหลังคาเรือนไร่ และโรงนา ภุมมาเทพจาวผู้ทรงฤทธิ์ สิงสถิตย์อยู่ในพื้นภูมิภาค เทพจาวอยู่ในห้วงเหวหลากทะเลวน อกทังคนธรรพ์ครุฬ นาคามหาศาล เทียวเพ่นพ่านระแวดระวังภัยพิบัติแด่ปวงชนทังฤาษีมุนี ทุกหนแห่งทั่วโลกา ผู้ทรงฤทธาตะบะเดช ในเขตขัณฑเสมาอาณาจักรดุกรเทพเจ้าทังหลายทังปวง จงล่วงรู้ด้วยโสตสดับอรรถอันล้ำเลิศ ธัมมัสสะวะนะกาโล ธัมอันล้ำเลิศของพระพุทธองค์

ศรี ศรี วันนี้ ข้าพเจ้าจะขอเชิญมาช่วยอ่านวยพร ด้วยพ่อนาคจะบวชเป็นพระภิกษุในพระบวร สาธุ! ขอให้มาตัดบ่วงกรกิเลส ให้ข้ามเขตโลฆะสงสารศิวาโลก พ่อเอ๋ย พ่อจะตัดโลกีย์โลกให้พ้นมารในคราวนี้ (พิณพาทย์ทำเพลงสาธุการรับเทวดา) ให้ลั่นฆ้องชัย ๓ ที โห่ร้องช่วยอวยพรชัยด้วย

บทนะโม

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (ว่า ๓ หน)

นะโม ข้าขออัญชุลีไหว้พระรัตนตรัย ซึ่งอุบัติอยู่ในสากลพิภพ มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ องค์ครบชุลีกรประดุจประทีปอัมพร สว่างไสว ตัสสะภะคะวะโต แด่ผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงปรีชาญาณ ข้าขอพนมกรประสานขึ้นเหนือเกศ ต่างประทุมเมศธูปเทียนทอง เอาดวงตาของข้าทั้งสองต่างประทีปใสสว่าง อะระหะโต แห่งพระองค์ผู้ทรงละแล้วซึ่งกิเลศ อยู่ในเพศสมณะผู้ทรงศีล สัมมาสัมพุทธัสสะ พระองค์ผู้ตรัสรู้สิ้นด้วยพระองค์เอง ทรงเล็งญาณเลิศบรม

ครู ผู้ประเสริฐยิ่งโลกา หวังจะพาสิ้ดาโลกข้ามทุกข์สงสาร
อันมิพระหิมพานต์เบื้นที่ตั้ง อะระหังสัมมาสัมพุทโธ พระองค์
ผู้ดับโมโหโทโสร้าย มะลายกิเลศทั้งหลายให้เสื่อมสูญ เพิ่ม
บุญบารมิกระเดื่องเดช ทรงสิกขาเภทเบื้นพระโคดม อุดม
ด้วยพระปัญญายิ่งไพศาล สาธุการด้วยมิญาณอันวิเศษ ตัด
กิเลศช่วยมวลมนุษย์ครุฑนาคา เผยแพร่ศาสนาให้เรื่องรุ่ง
พุทโธ พระพุทธองค์ผู้ทรงบริสุทธิ์ เบื้นยอดมนุษย์ที่เลอเลิศ
ปริชา มิปัญญาดุจพระขรรค์บั่นบ่วงมาร มาแผ้วพานให้
ราคินสิ้นราคา ด้วยบารมิทสร้างสมเอนกอนันต์ มารผจญ
นั้นก็มลายสิ้นด้วยบารมิทาน สัมมาสัมพุทโธ พระองค์ทรง
สิถิตย์สถานเหนือบรรลังก์อันวิจิตร โพธินิมิตรพฤกษมงคล
บรรลุผลพระโพธิญาณยิ่งใหญ่ ขับไล่บ่วงมารให้กระเจิง
พินาศสิ้น เทวดาอินพรหมแซ่ซ้องสาธุการ พระสัมมา-
สัมพุทธโพธิญาณดับแล้วซึ่งกิเลศ หวังพระนิพพานอันเบื้น
เขตสงบสุข พ้นทุกข์มิเวียนว่ายในวัฏสงสาร พุทธังวันทามิ
ข้าพเจ้าขอน้อมเศียรศิโรวาท แด่พระพุทธาวาทอันสุกใส
เหมือนประทิปเทียนชัยส่องโลก ดับสังขารทุกข์โศกสู่

หิมพาน ข้าพเจ้าขอนมัสการด้วย ยิ่งมั่นแห่งองค์ผู้ทรง พรหมจรรย์จาริตธรรม จงมาช่วยอุปถัมภ์ค้ำชูกิจ ซึ่งพ่อนาคจะได้สละสิทธิฆราวาส สู่อาศนะสงฆ์สังฆกรรมด้วยมุ่งหมายธรรมเบื้องหน้าพึง รำลึกถึงพระรัตนตรัยอันใสสะอาดละเพศฆราวาสเข้าสู่บรรพชาในครั้งนี้ ๆ โห่ร้องขึ้นสามลาติฆ้องเอาชัย

บทไหว้ครู

สิบน้ำวข้าพเจ้าขอน้อมนมัสการ แด่คุณครูบาอาจารย์ผู้ประสาทวิทย์ อันเป็นมิ่งมิตรทั่วโลกา ข้าพเจ้าขอไหว้เทพดาผู้ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งองค์พรหมเมศผู้เรืองฤทธิไกร อีกทั้งพระครูผู้รู้ไสยศาสตร์โหราจารย์ จงมาอภิบาลปกป้องเกศทั้งบิดาเรศชนนี จงมาเป็นสักขีพะยานให้พ่อนาค ซึ่งประสงค์จะบวชในพระพุทธศาสนาในคราวนี้

พ่อนาคเอ๋ย บารมีของพ่อนาคได้สร้างสมมาแล้ว ขอให้จิตใจของพ่อนาคผ่องแผ้วสดใส ให้มีปัญญาไวเลิศล้นอันพ่อนาคนี้เกิดมาเป็นคน ยังดีนรนอยู่ในห้วงทุกข์ไม่สร้าง

ซา บรรพชานิเลิศแน่พ่อนาคเอ่ย ขอให้พ่อนาคจงทำจิต
ใจให้ผ่องแผ้วรับบุญ ด้วยยึดพุทธคุณเป็นสรณะ พ่อนาค
จะได้ละจากความวุ่นวายในโลกีย์ เข้าสู่ร่มกาสาวพัตรอันสด
สิเหลืองสะอาด อันสง่างามวิลาศด้วยรสพระธรรม พ่อจง
พากเพียรพยายามไม่หย่อนหยุด ให้สมกับเชื้อหน่อชินบุตร
พระศาสดา ด้วยกุศลและศรัทธาไม่หวั่นไหว จงทำใจให้
แน่วแน่ในพุทธคุณเพิ่มพูนบารมี เป็นบรรไดไต่เต้า กาสาว
พัตรนั้นเราจะสูงส่ง อานิสงส์พรหมจรรย์นิแหละเป็นจอม
บุญ จงยึดเหนี่ยวเอาพุทธคุณเป็นที่ตั้ง เป็นกำลังดับทุกข์
ให้พ้นจากโศกแสนเวทนา เข้าสู่นครามหานิพพาน พอ
นาคเอ่ย ยากที่บุคคลจะมีอภินิหารเท่าพ่อนาค มีแต่มัวเมา
ไปด้วยกามราคะ มิได้ลดละกิเลศตัณหาพาให้ต่ำ ทุกเช้าค่ำ
มีแต่ระเริงหลงด้วยเพลิงกิเลศ น่าสมเพทเวทนายิ่งนักพ่อ
นาคเอ่ย พ่อนาคนี่แหละเลิศล้ำกว่าบุคคลอื่นใด ที่พ่อได้
อุปสมบทในพระพุทธศาสนา ขอเชิญเทพยดาจงช่วยปกบังรักษา
ให้แคล้วคลาด บ่วงมารและบ่วงบาศก์ที่มาขัดขวาง
ทั้งอุปสรรคทั้งปวงอย่าให้มากล้ำกลาย อุปสรรคทั้งหลาย

จงพ่ายพินาศสิ้น ให้พ่อนาคสมถวิลในการอุปสมบทครั้งนี้ ๆ ให้ลั่นฆ้องชันสามลา โห่ร้องเอาชัย

บทคุณมารดา

ศรี ศรี ศุภฤกษ์สวัสดี ข้าพเจ้าขออัญชุลีประณตไหว้อัญเชิญทวยเทพไทบนสรวงสวรรค์ เทพเจ้ามหรรณพผู้เรืองฤทธา ทั้งเทพยดาบนขุนเขาลำเนาไพร สิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเกรียงไกรในแหล่งหล้า จงมาช่วยอวยพรให้พ่อนาค ให้ภิญโญโสภาสดใสจิตทั้งให้ญาติมิตรทั้งซ้ายขวา อีกแม่ครัวตำพริกโขกปั๊กๆ บิดรมารดาผู้ปกเกศเกล้าของพ่อนาค ต่อไปจะได้เบื็นโยมอุปถากจำเริญศิล ได้ให้พ่อนาคบวชเบื็นเชื้อชินวงค์ศาสดา พ่อนาคเอ่ย พรุ่งนี้แล้วหนาพ่อจะได้สอดใส่ผ้ากาสาวพัตร กำจัดซึ่งกิเลศมารทั้งห้า อย่าได้มาพ้องพานให้มัวหมอง อีกทั้งพยาธิทั้งผองอย่าได้มาย้ำกราย มัจจุราชอย่าได้หมายชิ่งชีวิต อุปสรรคแม้สักนิดก็ให้ห่างเหิน พ่อจงเจริญด้วยพลานามัยอันแข็งแกร่ง จูเจียวเขียวอสรพิษอย่าได้แว้งกัด จิตของพ่อให้เคร่งครัดแน่วแน่ ใจของพ่อ

อย่าได้แชเชือนในตัณหา ทำใจให้บริสุทธิ์เช่นธาราใส สะอาด ปราศจากมลทินสิ้นราคิ อันชีวิของพ่อนาคกว่าจะเติบใหญ่ พ่อแม่ต้องแกว่งไกวเปลทะนุถนอม มิให้ลินไรไต่ตอมกัดเจ็บปวด เมื่อโตแล้วก็หวังจะให้บวชตามพระพุทธองค์ จิตของพ่อนาคจงตั้งมั่นมิแปรปรวน อย่าเรรวนด้วยมารมาผจญให้เสียสัตย์

พ่อนาคเอ๋ย กว่าจะเกิดเป็นมนุษย์นี้สุดยาก พระชนกชนนีต้องลำบากทรมานกาย พระอาจารย์ได้อธิบายไว้ในบาลีประดุจขนทรายจามจุริ อันเช็ดชุบน้ำมันสลัดเสร็จเสียเจ็ดหน น้ำมันนั้นเหลือติดอยู่ทปลายขนแห่งสัตว์ พระบาลีอธิบายไว้ชัดว่าเจ็ดวัน จะเกิดเป็นก้อนโลหิตนั้นชั่วก่อน เมื่อถึงเจ็ดวันจึงจะผ่อนเป็นเปลือยกาย ต่อเจ็ดวันจึงจะกลายเป็นก้อนมังสาวัฒนาเจริญเป็นรูปร่าง หน้าผากนั้นสร้างขึ้นก่อน ดวงเนตรก็ซ้อนขึ้นมาเห็นเป็นฟองไข่ เจริญวัยด้วย หู ตา เล็บ ผม ขน มีอันถือรกจนเมื่อยล้า เอากายาทับอาหารเก่าของแม่ ศีรษะทูนแผ่อาหารใหม่

ของมารดา สองขาคุดคู้พุงคางไว้ หันหลังพิงไว้หนังท้อง พระมารดา ต้องทนทุกข์กายาอันหน่วงหนัก พระมารดาต้องฟูมฟักทะนุถนอม จะไม่ยอมให้ใครมาตบดิ้เตะต้องในอุทร พ่อนาคเอ๋ยยามจะนั่งจะนอนก็แสนจะลำบาก ยามจะกินก็ยิ่งยากแสนเข็ญ ต้องเลือกกินของเย็นไม่เผ็ดร้อน เกรงว่าผิวอ่อนๆของลูกยาจะพุพอง จะหม่นหมองกระวนกระวายใจประดุจไฟมาจี้ให้สดุ้งในอุทร ยามแม่จะนั่งจะนอนต้องประคับประคองแสนลำบาก จิตใจยุ่งยากด้วยอาการสวิงสวาย ประหนึ่งจะตายสิ้นชีวี จนกว่าลูกนี้จะเคลื่อนคลอดจากครรภ์มารดา ทศมาศนี้หนาแม่นี้ต้องฟูมฟัก มิให้ลูกรักต้องกระทบกระเทือน กว่าจะถ้วนครบเดือนคลอดต้องทรมาน ถึงยามคลอดก็ต้องซมซานด้วยเจ็บปวด เบื้นลมรวดเข้าทั่วกายา แทบชีวาจะดับลง อันลูกในครรภ์นั้นเล่า ก็จะดิ้นเร่า ๆ ขัดอุทร ดังว่ากุญชรออกจากป่าเพราะตกมัน พระมารดานั้นแสนจะเจ็บช้ำ ค่อยลูบค่อยคลำอุทรตอนคลอด แม่นชีวาจะรอดก็บุญหนัก ยามลูกจะเคลื่อนออกจากครรภ์มารดา ก็ชักตาตั้งดังว่าจะ

สันใจ อันเหงื่อนั้นเล่าก็ไหลหยดย้อยประหนึ่งฝนปรอย เบี่ยกกายา แม้ชีวาแม่จะหยุดลง ขอให้ลูกนี้คงคลอดแม่ ชันใจ ครั้นฤกษ์งามยามปลอด ลูกก็คลอดออกมา เบื้นยอดเสน่หาของพ่อแม่ พ่อนาคเอ่ย พ่อแม่เผ้าทะนุถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงเจ้ามา ก็หวังจะบรรพชาเบื้นศิษย์ตะถาคต อันมดนั้นจะมาไต่ ไรนั้นจะมาตอม แม่สุดถนอมมิให้กล้ากลาย ยามเจ้าร้องไห้หิวโหย แม้แม่จะอิดโรยก็นมบ้อน ยามหลับนอนก็ลุกขึ้นมาไกวเปลกวัดแกว่ง ให้ลูกแดง หลับสนิท มิได้คิดลำบากแสนเข็ญ หวังจะให้ลูกเย็นร่มกายา เมื่อเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย แม่จะช่วยพาหมอมาประคบประหงม ฝนตกพ้าร้องก็จะซมกายไม่ย่นย่อ ขอให้พ่อรอดชีวิตพ้นทุกข์โศก แม่นั้นจะวิปโยคปานใดไม่คำนึงถึง เมื่อรำพึงถึงตอนที่อ้อนออด แม่จะกอดมาแนบอุ่นไออก ยามนอนก็จะกกให้หลับไหล ยามดื่นไซร้ก็จะอาบน้ำชะโลมลูบ ปะแป้งลูบให้ชื่นจิต เผ้าเชยชิดไม่จืดจาง แม้จะวางก็ประคับประคองไว้กลัวลูกจะร้องไห้ระทมจิต อันชีวิตของแม่ไม่มีความหมาย ขอให้ลูกสบายหายทุกข์โศก ให้พ้นจากโรค

มาเบียดเบียน พ่อแม่จะพากเพียรฟูมฟักเพราะรักลูกด้วยเสน่หา จนกว่าชันษาเจ้าจะเติบใหญ่ อายุเจ้าได้ถึงเพียงนี้ พ่อนาคเอ่ย อันคุณบิดามารดานี้ใหญ่นัก ย่อมประจักษ์เหมือนแผ่นดินและแผ่นฟ้า อันจะหาใครเสมอเหมือน จะเบื้นเครื่องเตือนพ่อนาคได้สังวรณ์ ก่อนจะบรรพชาในวันพรุ่งนี้ ๆ ให้ลั่นฆ้อง ๓ ที โห่ร้องอวยชัย ๓ ลา

บทกล่าวถึงชื่อพ่อนาค

ศรี ศรี วันนี้เบื้นวันดี วันพิธีเอกเกริกการกุศล เทพเจ้าจรดลมาทุกทิศา พร้อมหมู่ญาติกาห้อมล้อม ล้วนมีจิตน้อมในศรัทธา ชวนกันมาช่วยอนุโมทนา พ่อนาคจะบรรพชาในพรุ่งนี้ ญาติมิตรล้วนปริดาปราโมทย์ มานั่งเงี่ยโสตสดับฟังเรื่องหนหลังที่เล่ามา มีปรากฏในบาลีว่าไว้อันคำว่านาคไซร้ มีความหมาย พุทธบรรยายไว้แจ่มแจ้งฉ่านแสดงไว้ในคำภีร์มหาวรรค ชักเรื่องราวไว้ว่า มีพระยานาคตนหนึ่งพิงศรัทธาในพุทธศาสนาเที่ยงแท้ ไม่อยากเกิด

แก่เจ็บตาย จึงแปลงกายเป็นมนุษย์ เข้ามาบวชในพุทธ
ศาสนา ตัดตัณหาและกิเลศ พ่อนาคเอ่ย วันหนึ่งเกิด
อาเภทขึ้นมา อันกายานั้นกลับกลายเป็นพระยานาค มีรูป
ร่างหลากหลายสี พระภิกษุร่วมกุฏิเห็นก็ตกใจ จึงได้นำ
ความไปกราบทูลพระศาสดา ทรงเปล่งพระวาจาว่า อัน
นาคานี้เป็นสัตว์เดรัจฉาน ห้ามมิให้บวชเป็นทานในศาสนา
พระยานาคจึงต้องสละเพศ อันเป็นเหตุให้เสียใจอาลัยวรณ์
พระยานาคต้องสละจำวรจรจากไป แต่ได้ขอท้าวไทพุทธองค์
ด้วยจิตศรัทธาอานิสงส์ที่ได้บวชพระ คำว่านาคนั้นนะขอให้
เรียกสิ้นไป ไม่ว่าใครจะบวชต้องเป็นนาคก่อน เพื่อเป็น
อนุสรณ์แก่ข้าผู้มีศรัทธาในศาสนา. พระศาสดาทรงรับคำ
ตามขอ ตั้งแต่นั้นหนอพ่อนาคเอ๋ย คำว่านาคจึงมีมานาน
แต่โบราณแล้ว บัดนี้พ่อก็เป็นนาคผ่องแผ้วบริสุทธิ์ เป็น
นามสมมุติที่ผุดผ่องตามคำหมาย เป็นโอกาสดีหลายของพ่อ
แล้ว ที่จะได้แผ้วถางทางตามรอยพระโพธิญาณ พระองค์
ท่านกว่าจะได้เป็นพระโพธิญาณ ต้องบำเพ็ญทานคณานับ
นับได้สี่สงไขย์แสนกัลป์ ทรงสร้างสรรพระบารมีกว้างใหญ่

นับได้แปดอสงไขย์ แสนกัลป์ พระวิริยาธิการนั้นสุดจะพรรณนา พระสะมะติงสะ ปาระเมต โดยสังเขปกำหนดไว้สิบหกอสงไขยแสนกัลป์ พุทธบารมีนั้นนานถึงเพียงนี้ กว่าจะได้เป็นพระศรีสรรเพชรโพธิญาณ ทรงสร้างบารมีทานเนิ่นนานนัก พ่อนาคเอ่ย บารมีของพ่อนั้นได้สะสมสร้างมาก็ใคร่จะได้บรรพชาด้วยใจผ่องแผ้ว จิตใจของพ่อเลิศยิ่งแล้วจากบัญญา อันคนเราเกิดมาในพิภพไม่เที่ยงแท้ ย่อมมีแก่เกิดตายวายเป็นผง แม้แต่พระพุทธองค์ก็สิ้นสังขา อนิจังอนัตตา พ่อนาคเอ่ย ไม่มีใครเลยจะอยู่ได้ค้ำฟ้า จงแสวงหาทางให้พ้นทุกข์เข็ญ ด้วยการบำเพ็ญเพียรในพุทธศาสนา พ่อนาคจะได้บรรพชาเลิศแล้ว เหมือนได้แก้วดวงมณีอันสุดใส ขอพ่อจงได้หมั่นเพียรพยายาม สิ่งใดไม่รู้ก็ถาม อุปัชฌาย์ให้แจ่มแจ้ง อย่าได้แสดงกิริยากระด้างกระเดื่อง อย่าขัดเคืองหมั่นท่องบ่น ขอให้ปฏิบัติตนตามวินัยให้เคร่งครัด ปฏิบัติอุปัชฌาย์ทุกเช้าค่ำ จงจดจำพระวินัยไว้เถิดจะบังเกิดลาภผลแก่ตนเอง อย่าได้เล็งผลเลิศว่าตนนั้นประเสริฐแล้ว จงปฏิบัติตามแนวที่ท่านสอน จะนั่งยืนนอน

ให้ระมัดระวัง ให้เบื่นที่หวังแก่บิดามารดาและญาติมิตร ที่มีน้ำจิตปรารถนาให้พ่อนาค อย่าให้เสียศรัทธาตั้งแต่วันนี้ ๆ ลั่นฆ้องชันสามที โห่ร้องเอาชัย

บทสงสอนนาค

ศรี ศรี สวัสดีสิทธิโชค ข้าพเจ้าจะป่าวมวลโลกทุกทิศา ทั้งเทพดาบนฟ้าแลแผ่นดิน องค์อินทร์พรหมเมศผู้เรืองฤทธิ หมู่เทวฤทธิสิงสถิตย์บนเขาแลแม่น้ำ ทั้งพระฤทธิในถ้ำภูผา อีกทั้งพระภูมิที่รักข้าบ้าน พระภูมิศาลที่รักษาเมือง พระเสื้อเมืองที่เรืองฤทธิไกร ขอให้มารับรู้ในการบุญครั้งนี้ ให้เบื่นสักขิพะยานการกุศลพ่อแม่เลี้ยงลูกจนเติบใหญ่จนได้บรรพชาอันกุศลนี้หนาว่าเอนกอนันต์ ข้าพเจ้ามิได้สรรเสกแต่งบุญย่อมสำแดงอยู่ในบาลีคาถา พ่อนาคเอ๋ย เมื่อพ่อย่างเท้าก้าวจากเคหาสู่วัด พระอานิสงส์นั้นบอกชัดก้าวละกลป์ ฉะนั้นพ่อจงตั้งใจสารวมจิต ขอให้อุทิศส่วนบุญกุศลให้พ่อแม่เผื่อแผ่ไปถึงญาติมิตรสหายทั้งหลาย ตลอดถึงอสูรกายในนรก พ่ออย่าได้วกเข้าโลกีย์ตัณหา จงตั้งใจให้แข็งกล้า

อย่ารวนเร หันเหตัวออกจากสงสาร โทษะโมหะประหาร
ให้สิ้น ทั้งทรัพย์สินทั้งปวงอย่าได้อาวรณ์ อิกทั้งมิ่งสมรก็ขอ
ให้ตัดขาด ลูกและญาติอย่าได้พะวงให้เสียศรัทธา จงเอา
ปัญญาเป็นแสงสว่างนำทางอันมารมาขัดขวางจงดับสิ้น อย่า
ได้หลงในกลิ่นรสรูปเสียง ขอให้พ่อจงเลี่ยงไกลให้ตลอด
อย่าให้มีมอดมุดเจาะเกาะ ดวงจิตจงอุทิศตัว เพื่อบรรพชาใน
ศาสนา พ่อแม่จะได้พึงพาบุญเมื่อดับจิตพ่ออย่าได้คิดกังวล
ใจไร้ประโยชน์ ดับความโหดโฉดเขลาให้เบาบาง เอาหน
ทางสู่นิพพานเป็นที่ตั้ง เมื่อบวชแล้วให้หมั่นพากเพียรเรียน
ท่องบ่น มานะจนได้ผลแตกฉานในพระธรรม ปฏิบัติตาม
กฎวัดบัญญัติของพระพุทธเจ้า รุ่งขึ้นเช้าได้เวลาจงห่มผ้าไป
โปรดสัตว์ ทั้งทำวัตรทุกเช้าค่ำ ให้พร่ำบ่นภาวนามิได้ขาด
โปรดโยมญาติทุกมนต์ อย่าเล่นสัปดนเกี้ยวสาวให้ผิดศีล
ตะวันตกดินแล้วกลับวัด อย่าพูดจาเช่นคฤหัสถ์ให้พร่ำเพรื่อ
จงรักษาศีลเช่นเกลือรักษาความเค็ม อย่าเดินเลาะเล็มเข้า
บ้านผิดเวลา หรือเอาแต่เจรจาไม่ท่องบ่น เจรจากับผู้คน
ให้สำรวม จงสรวมใส่จีวรให้เรียบร้อย ขอให้ปฏิบัติรอย

พระพุทธองค์ ซึ่งปลงตกในรูปกลิ่น ยามออกบิณฑบาตร โปรดสัตว์ ให้ระมัดระวังเดินเหิร ไม่มองเมินหน้าทำตา เฟืองขอให้ชำเลืองแต่พองาม ไม่ซักถามสิกาจู้จี้ ดูประหนึ่งจะเกียวพาราศีผิดวินัย เพลาเย็นไซร้จงจับไม้กวาดวัด ขจัดซึ่งสิ่งสกปรกรกรุงรัง อย่านั่งเล่นนอนเล่นให้เสียเวลา จงนำพาต่อธรรมะของพระพุทธองค์ เพื่อเป็นอานิสงส์ไปข้างหน้า อันว่ายะถาสัพพันธิหนอขอพ่อจงท่องจำให้คล่องแล้วทดลองไปโปรดซึ่งมารดา ตามรอยพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์เสด็จเผ้าพระมารดาถึงชั้นดาวดึง โดยคำนึงถึงพระคุณอันยิ่งใหญ่ ตามในพระธรรมเจ็ดคำภีร์ท่านกล่าวไว้ว่า อันพระคุณมารดานั้นจะหยิบยก เอาอุทกสาครมหาสมุทร ทั้งเมรุสุดขุนเขาสูงในโลกา ยังหนักน้อยกว่าคุณมารดาทิเลศลา จงหยิบเอาพระธรรมคมภีรมาชงกับคุณชนน พระธรรมเจ็ดคัมภีร์นั้นเสมอกับคุณมารดา อันค่านำนมนั้นมากยิ่งนัก แม้จักขายตัวเพื่อเอาทรัพย์เลี้ยงมารดา ก็ยังไม่เท่าค่าข้าวบ้อนนั้นยังไม่ได้ ตอเมื่อใดทมจตศรัทธา หมั่นศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกจนแตกฉานชักจูง มารดาท่านให้เลื่อมใสนั่นแหละจึงจะใช้หนี้ค่าแห่งน้ำนมมารดา พ่อนาคเอ๋ย อัน

กุศลที่ได้บรรพชาในครั้งนี้ ตามบาลีว่ากันมากนักหนา พ่อจงใช้ปัญญาแพ้วถางทางมรรคผล เอาความเพียรเบื่นนาวาจรดลสู่ฝั่ง อย่าให้หยุดยั้งเพราะกิเลศมาผจญจะได้ชื่อว่าปลูกมรรคผลในพุทธศาสนา ให้พ่อแม่ได้เห็นทันตาในวันพรุ่งนี้ๆ ให้ลั่นฆ้อง ๓ ที โห่ร้องอวยชัยด้วย

บทเชิญขวัญนาค

ศรี ศรี วันนี้เบื็นวันดีเบื็นศรีวัน ข้าพเจ้าจะขอเชิญขวัญพ่อนาค อันจะจากเหย้าเรือนไปสู่วัดใต้ร่มกาสาวพัตร์อันบริสุทธิ์ แต่ก่อนพ่อยังมุดอยู่ในกองกิเลศ หลงใหลในเพศอิสตรีอันสวยสุด พรุ่งนี้กำหนดวันจะบวชแล้ว จงทำจิตใจผ่องแผ้วทิ้งตัณหา สิ่งลวงตาทั้งหลายที่หลอนหลอกประหนึ่งหมอกกำบังให้หลงไหล เชิญพ่อมาชมไตรจีวรสิ่งสะอาดอัฐบริขาร บาตร์ ย่าม และหมอน อีกบัญจถรณ์เครื่องลาดอันบวร ทั้งเสื่ออ่อนตาละบัตลายกนกบัลลังก์ อีกปิ่นโตถ้วยชามงามเหลือหลายกล่องเข็มด้ายมีดโกนกะโถนน้ำกาใส่น้ำรูปเทียนทองของถวาย ล้วนแต่งามเฉิดฉายละออตาเชิญพ่อ

นาคเข้ามาสู่สมณะเพศ ขวัญเอ๋ยอย่าได้หลงกิเลศละเริงหนี ขวัญเจ้าอยู่ในดงพงพิเถือนถ้ำ อยู่บนเขาสูงล้ำพระสุเมร จงกลับมาเบื้นสมณะวงศ์ทรงศีล อยู่ในวารินอันใสสะอาด คือศาสนาพุทธอันสดใส ย่อมชำระล้างจิตใจสะอาดหมดจดตามรอยตะถาคตโคดม เชิญเจ้าเข้ามาชมหมู่มัจฉา แหวกว่ายตามธาราอันใสสะอาด คือธรรมอันวิลาศร่มเย็น มีพระภิกษุสามเณรพรหมจารี อันวารีธรรมนี้แหละจะนำสู่พระนิพาน ขวัญพ่อเอ๋ย อย่าได้หลงละเริงเล่นในไพรศาลกว้างใหญ่ ชมนกชมไม้หงษ์เหิร ชมถ้ำจนเพลิดเพลินลืมกลับบ้าน ชมกินรีร่านร่ายรำอรชร สิ่งนี้ไม่แน่นอนยั่วกิเลศ โลกีย์วิเศษไม่ยั่งยืน ขวัญพ่อจงกลับคืนสู่เรือนเหย้า พรุ่งนี้เช้าจะเข้าวัดอุปสมบทเบื้นเชื้อเนื้อหน่อพุทธรสชินวงศ์ ดำรงพระศาสนาให้ยั่งยืนพ่อนาคเอ๋ย จงตนขนดมมธุรส คือธรรมอันปรากฏอยู่ข้างหน้า พ่อจงเตรียมกายาให้พร้อมสรรพเข้าประจัญบัจจามิตรคือหมู่มาร เอาศรัทธาเบื้นกำลัง เอาสมาบัติเบื้นม้าชาญเชี่ยวเชิงยุทธเอาหิริโอตัปปะเบื้น แส้สุปรารถนา เอาบัญญาเบื้นพระขรรค์พันข้าศึก ทิเหมฮึกเข้า

หามาต่อกร เพื่อราญรอนให้มีชัยในสงคราม อันการรบ
เช่นนี้ว่าหนักนัก ไม่ประจักษ์เช่นสงครามกลางสนาม ต้อง
พยายามต่อสู้จนมีชัยในที่สุด พ่อนาคเอ่ย บัดนี้พ่อได้ยุทธมี
ชัยชิงหมู่มารแล้ว จงทำจิตใจให้ผ่องแผ้วสดใส เจ้าจะได้
บรรพชาสมปรารถนาในวันพรุ่งนี้ จับหมู่ไพรินั้นพ่ายแพ้
เพราะบารมีพระพุทธองค์ เจ้าจะได้บวชตามความประสงค์
แล้วในวันพรุ่งนี้ ๆ ให้ตีฆ้อง ๓ ที พร้อมกับโห่ร้องเอาชัย

บทบรรพชา อุปสมบท แบบธรรมยุตติกนิกาย

กุลบุตรผู้มีศรัทธามุ่งอุปสมบท พึงรับผ้าไตรอุ้มประณม
มือเข้าไปในสังฆสันนิบาต วางผ้าไตรไว้ข้างตัวด้านซ้ายรับ
เครื่องสักการะถวายพระอุปัชฌายะ แล้วกราบด้วยเบ็ญจางค
ประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แล้วนั่งคุกเข่าอุ้มผ้าไตร ประณมมือ
เปล่งวาจาถึงสรณะและขอบรรพชาด้วยคำมคธว่า

เอสาหัง ภัณเต สุจิระปรินิพพุตัมปี ตัง ภะคะวันตัง
สะระณังคัชฉามิ ถัมมัญจะ ภิกขุสังฆัญจะ ละเภยยาหัง

ภัณเต ตัสสะ ภะคะวะโต ธัมมะวินะเย ปัพพัชชัง ละเภยยัง อุปะสัมปะทัง ฯ

ทุติยัมปาหัง ภันเต สุจิระปะรินิพพุตัมปี ตัง ภะคะวันตัง สะระณังคัจฉามิ ธัมมัญจะ ภิกขุสังฆัญจะ ละเภยยาหัง ภันเตตัสสะ ภะคะวะโต ธัมมะวินะเย ปัพพัชชัง ละเภยยัง อุปสัมปะทัง ฯ

ตะติยัมปาหัง ภันเต สุจิระปะรินิพพุตัมปี ตัง ภะคะวันตังสะระณัง คัจฉามิ ธัมมัญจะ ภิกขุสังฆัญจะ ละเภยยาหัง ภันเต ตัสสะภะคะวะโต ธัมมะวินะเย ปัพพัชชัง ละเภยยัง อุปะสัมปะทัง ฯ

อะหังภันเต ปัพพัชชัง ยาจามิ อิมานิ กาสายานิ วัตถานิ คะ เหต์วา ปัพพาเชถะมัง ภันเต อะนุกัมปัง อุปาทายะ ฯ

ทุติยัมปี อะหัง ภันเต ปัพพัชชัง ยาจามิ อิมานิ กาสายานิ วัตถานิ คะเหต์วา ปัพพาเชถะมัง ภันเต อนุกัมปัง อุปาทายะ ฯ

ตะติยัมปี อะหัง ภันเต ปัพพัชชัง ยาจามิ อิมานิ กาสายานิ วัตถานิ คะเหต์วา ปัพพาเชถะมัง ภันเต อนุกัมปัง อุปาทายะ ฯ

ถ้าบวชเป็นเพียงสามเณร ยกคำว่า "ละเภยยังอุปะสัมปะทัง" ออกเสีย

ในลำดับนั้น พระอุปัชฌายะรับเอาผ้าไตรจากผู้มุ่งบรรพชา วางไว้ตรงหน้าตัก แล้วกล่าวสอนถึงพระรัตนะตรัยเป็นต้น และบอก ตะจะปัญจะกะกัมมัฏฐาน ให้ว่าตามไปทีละบทโดยอนุโลมดังนี้

เกสา โลมา นะขา ทันตา ตะโจ ตะโจ ทันตา นะขา โลมา เกสา ฯ

ครั้นสอนแล้ว พระอุปัชฌายะชักอังสะออกจากไตรห่มให้ แล้วสั่งให้ออกไปครองผ้าครบไตรจีวร ตาม ระเบียบ ครั้นเสร็จแล้ว เข้าไปหาพระอาจารย์ รับเครื่องสักการะถวายท่านแล้วกราบ ๑ หน นั่งคุกเข่าประณมมือเปล่งวาจาขอ สรณะและ ศีล ดังนี้

อะหัง ภันเต สะระณะสีลัง ยาจามิ ทุติยัมปิอะหัง ภันเต สะระณะสีลัง ยาจามิ ตะติยัมปิ อะหัง ภันเต สะระณะสีลัง ยาจามิ ฯ

ลำดับนั้น พระอาจารย์กล่าวคำนมัสการนำให้ผู้มุ่งบรรพชาว่าตามดังนี้

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะฯ ว่า ๓ หน

แต่นั้น ท่านจะสั่งด้วยคำว่า "เอวัง วะเทหิ" หรือ "ยะมะหัง วะทามิ ตัง วะเทหิ" พึงรับว่า อามะ ภันเต

ครั้นแล้ว ท่านนำให้เปล่งวาจาว่า สรณคมน์ พึงว่าตามไปทีละพากย์ ดังนี้

พุทธัง สะระณัง คัจฉามิฯ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิฯ สังฆังสะระณัง คัจฉามิฯ ทุติยัมปีพุทธัง สะระณัง คัจฉามิฯ ทุติยัมปี ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิฯ ทุติยัมปีสังฆัง สะระณัง คัจฉามิฯ ตะติยัมปีพุทธัง สะระณัง คัจฉามิฯ ตะติยัมปี ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิฯ ตะติยัมปี สังฆัง สะระณัง คัจฉามิฯ

เมื่อจบแล้วท่านบอก "สะระณะคะมะนัง นิฏฐิตัง" พึงรับว่า "อามะภันเต" ลำดับนี้พระอาจารย์จะบอกให้รู้ว่าการบรรพชาเป็นสามเณร สำเร็จด้วยสรณคมน์เพียงเท่านี้ ต่อไปนี้พึงสมาทานสิขาบท ๑๐ ประการว่าตามท่านไป

ปาณาติปาตา เวระมะณิ อะทินนาทา เวรมะณิ อะพ๎รหมะ จะริยา เวรมะณิ มุสาวาทา เวระมณิ สุรา เมระยะมัชชะปะมาทัฏฐานา เวระมะณิ วิกาละโภชะนา เวระมะณิ นัจจะคี ตะวาทิตะวิสูกะทัสสะนา เวระมะณิ มาลาคันธะ วิเลปะนะ ธาระณะ มัณฑะนะวิภู สะนะฏฐา นะ เวรมะณิ อุจจาสะยะนะมะหาสะยะนา เวระ มะณิ ชาตะรูปะระชะตะ ปะฏิคคะหะณา เวระมณิ อิมานิ ทะสะ สิกขาปะทานิ สะมาทิยามิ ฯ ว่า ๓ จบ

เสร็จแล้วกราบลง ๓ หน

ลำดับนั้น สามเณรพึงรับบาตร์ อุ้มเข้าไปหาพระอุ-บัชฌายะ ในสังฆสันนิบาต วางไว้ข้างตัวด้านซ้าย รับเครื่องไทยทานถวายท่านแล้ว กราบลง ๓ หน นั่งคุกเข่าประณมมือกล่าวคำขอนิสัยดังนี้

อะหังภันเต นิสสะยัง ยาจามิ ทุติยัมปี อะหังภันเต นิสสะยัง ยาจามิ ตะติยัมปี อะหังภันเต นิสสะยัง ยาจา มิฯ อุบ๎ชฌาโย เมภันเตโหหิฯ ว่า ๓ หน

พระอุบัชฌายะกล่าวรับว่า "โอปายิกังปะฏิรูปัง" ปาสาทิเกนะ สัมปาเทหิ บทใดบทหนึ่ง พึงรับว่า "สาธุ ภันเต" ทุกบทไปฯ แต่นั้นสามเณรพึงกล่าวรับเบื้นธุระให้ท่านดังนี้

อัชชะตัคเคทานิ เถโร มัย์หัง ภาโร อะหัมปี เถรัสสะ ภาโรฯ ว่า ๓ หนฯ เสร็จแล้วกราบลง ๓ หน ฯ

ลำดับนั้น พระอุบัชฌายะ บอกแก่สามเณรไปตามระเบียบแล้ว พระอาจารย์ผู้เบื้นกรรมวาจาเอาบาตร์มิสายคล้องตัวผู้มุ่งอุปสมบทบอกบาตร์และจิวร ผู้มุ่งอุปสมบทพึงรับว่า "อามะภันเต" ๔ หน โดยนัยหนหลัง แต่นั้นพระอาจารย์ท่านสั่งให้ออกไปข้างนอก , พึงถอยออกลุกขึ้นเดินไปยืนอยู่ที่กำหนดไว้และท่องสวด สมมตตนเบื้นผู้สอนซ้อม แล้วท่านออกไปสวดตามอันตรายิกธรรม พึงรับว่า "นัตติ ภันเต" ๕ หน "อะมะภันเต" ๘ หน โดยนัยหนหลัง แต่ชออุปสัมปทาเปกขะ และพระอุบัชฌายะ ต้องเปลี่ยนตามที่ท่านบอกให้

ครั้นสอนซ้อมแล้ว ท่านกลับเข้ามาสวดขอเรียกอุป-สัมปทาเปกขะเข้ามา อุปสัมปทาเปกขะพึงเข้ามา ในสังฆสันนิบาต กราบลงตรงหน้าพระอุปัชฌายะ ๓ หน แล้วนั่งคุกเข่าประณมมือเปล่งวาจาขออุปสมบท ว่าดังนี้ๆ

สังฆัม ภันเต อุปาทายะ ฯ ทุติยัมปี ภันเต สังฆังปะสัมปะทัง ยาจามิ อุลลุมปะตุ มัง ภันเต สังโฆอนุกัมปัง อุปาทายะฯ ตะติยัมปี ภันเต สังฆังอุปะสัมปาทัง ยาจามิ อุลลุมปะตุ มัง ภันเต สังโฆอนุกัมปัง อุปาทายะ ฯ ถ้าบอกตั้งแต่ ๒ องค์ขึ้นไป ยาจามิ เป็นยาจามะ มังเป็นโนฯ

ลำดับนั้น พระอุปัชฌายะกล่าวผะเดียงสงฆ์แล้วพระอาจารย์ สวดสมมุตตนถามอันตรายิกธรรมอุปสัมปทาเปกขะ พึงรับว่า “นัตถิ ภันเต” ๕ หน “อามะภันเต” ๙ หน บอกชอตนและชอพระอุปัชฌายะ ๒ หน โดยนัยหนหลังๆ แต่นั้นพึงนั่งฟังท่านสวดกรรมวาจาอุปสมบทไปจนจบ ครั้นแล้วท่านเอาบาตรออกจากตัว แล้วพึงกราบ ๓ หน แต่นั้นพึงนั่งพับเพียบประณมมือฟังพระอุปัชฌายะบอกอนุศาสน์ไปจนจบแล้วรับว่า “อามะภันเต”

บทบรรพชาอุปสมบทแบบมหานิกาย

บรรพชา

กุลบุตรผู้มีศรัทธามุ่งบรรพชาอุปสมบท พึงรับผ้าไตรอุ้มประณมมือเข้าไปในสังฆสันนิบาต วางผ้าไตรไว้ข้างตัวข้างซ้ายรับเครื่องสักการะ ถวาย พระ อุปัชฌายะ แล้ว กราบด้วยเบ็ญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แล้วอุ้มผ้าไตรประณมมือยืนขึ้นเปล่งวาจาขอบรรพชาด้วยคำมคธว่า

อุกาสะ วันทามิ ภันเต สัพพัง อะปะราธัง ขะมะถะเม ภันเต มะยากะตังปุญญัง สามินา อนุโมทิตัพพัง สามินา กะตัง ปุญญัง มัย์หังทาตัพพัง สาธุ สาธุ อะนุโมทามิ ฯ อุกาสะ การุณยัง กัต์วา บัพพัชชัง เทถะเม ภันเต (นั่งคุกเข่าประณมมือว่า)

อะหัง ภันเต บัพพัชชัง ยาจามิ ทุติยัมปี อะหัง ฯลฯ ยาจามิ ตะติยัมปี อหัง ฯลฯ ยาจามิ สัพพะทุกขะ นิสสะระ—ณะนิพพานะสัจฉิกะระณัตถายะ อิมังกาสาวัง คะเห์ตวา บัพพาเชถะมังภันเต อนุกัมปัง อุปาทายะฯ ว่า ๓ จบ (พระอุปัชฌายะรับผ้าไตรไปแล้วว่าต่อไป) สัพพะทุกขะ นิสสะ—

ระณะนิพพานะ สัจฉิกะระนัตถายะเอตัง กาสาวัง ทัตวา บัพพาเชถะมัง ภันเต อนุกัมปัง อุปาทายะฯ ว่า ๓ หน

พระอุปัชฌายะชักอังสะออกจากไตรห่มให้ แล้วกล่าวสอนถึงเรื่องการบรรพชาอุปสมบทและบอก ตะจะปัญจะกะกัมมัฏฐาน ให้ว่าตามไปทีละบท โดยอนุโลมและปฏิโลมดังนี้

เกสา โลมา นะขา ทันตา ตะโจ ตะโจ ทันตา นะขา โลมา เกสาฯ

ในลำดับนั้น พระอุปัชฌายะมอบผ้ากาสาวะให้แล้วสั่งให้ออกไปครองผ้าครบไตรจีวรตามระเบียบ ครั้นเสร็จแล้วรับเครื่องไทยทานเข้าไปหาพระอาจารย์ ถวายท่านแล้วกราบ ๓ หน ยืนประณมมือ เปล่งวาจาขอสรณะและศีลดังนี้

อกาสะ วันทามิ ภันเต สัพพัง อะปะราธัง ขะมะถะเมภันเต มะยา กะตัง ปุญญัง สามินา อนุโมทิตัพพัง สามินา กะตัง ปุญญัง มัยหัง ทาตัพพัง สาธุ สาธุ อนุโมทามิ ฯ อุกาสะ การุญญัง กัตวา ติสะระเณนะ สะหะสิลานิ เทถะเมภันเต (นั่งลงคุกเข่าขอสรณะและศีลดังต่อไปน)

อหัง ภันเต สะระณะสีลัง ยาจามิ ทุติยัมปี อะหัง ภันเต สะระณะสีลัง ยาจามิ ตะติยัมปี อะหัง ภันเต สะระณะสีลัง ยาจามิ ฯ

ลำดับนั้น พระอาจารย์กล่าวคำนมัสการนำให้ผู้มุ่งบรรพชาว่าตามไปดังนี้

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

แต่นั้นท่านจะสั่งด้วยคำว่า "เอวัง วะเทหิ หรือ ยะมะหัง วะทามิ ตัง วะเทหิ" พึงรับว่า อาะภันเต ครั้นแล้วท่านนำให้เปล่งวาจาว่า สรณะคมน์ พึงว่าตามไปทีละพากย์ ดังนี้

พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ฯ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ ทุติยัมปี พุทธังสะระณัง คัจฉามิ ฯ ทุติยัมปี ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ ฯ ทุติยัมปี สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ ฯ ตะติยัมปี พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ฯ ตะติยัมปี ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ ฯ ตะติยัมปี สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ ฯ พุทธังสะระณัง คัจฉามิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ ฯ ทุติยัมปี พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ

ทุติยัมปี ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ ทุติยัมปี สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ ฯ ตะติยัมปี พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ตะติยัมปี ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ ตะติยัมปี สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ ฯ

เมื่อจบแล้วท่านบอกว่า “สะระณะคะมะนังนิฏฐิตัง” พึงรับว่า “อามะภันเต” ลำดับนั้นพระอาจารย์จะบอกให้รู้ว่า การบรรพชาเป็นสามเณรสำเร็จด้วย สรณคมน์เพียงเท่านี้ ต่อแต่นั้นพึงสมาทานสิกขาบท ๑๐ ประการ ว่าตามท่านไปดังนี้

ปาณาติปาตา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ อะทินนาทานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ อะพรหมะจะริยา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ มุสาวาทา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ สุราเมระยะ มัชชะปะมาทัฏฐานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ วิกาละโภชะนา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ นัจจะคีตะวาทิตะวิสูกะ ทัสสะนา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ มาลา คันธะวิเล ปะนะธาระณะ มัณฑะนะ

วิภูสะนัฏฐานา เวระมะณิ สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ อุจจา สะยะนะมะหาสะยะนา เวระมะณิ สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ ชาตะรูปะระ ชะตะปะฏิคหะณา เวระมะณิ สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ฯ อิมินา ทะสะ สิกขาปะทานิ สามาทิยามิ ฯ ว่า ๓ จบ แล้วกราบลง ๑ หน และยืนขึ้นว่า

อุกาสะ วันทามิ ภันเต สัพพังอะปะราธัง ขะมะถะเม ภันเต มะยา กะตัง ปุญญัง สามินา อะนุโมทิตัพพัง สามินา กะตังปุญญัง มัยหัง ทาตัพพัง สาธุ สาธุ อะนุโมทามิฯ แล้วนั่งลงกราบ ๓ หน

อุปสมบท

ในลำดับนั้น สามเณร พึงรับบาตรอุ้มเข้าไปหาพระอุปัชฌายะในสังฆสันนิบาต วางไว้ข้างตัวด้านซ้ายรับเครื่องไทยทานถวายท่านแล้ว กราบลง ๓ หน แล้วยืนขึ้นประณมมือกล่าวคำขอนิสัยว่าดังนี้

วันทามิ ภันเต สัพพัง อะปะราธัง ขะมะถะเม ภันเต มะยา กะตัง ปุญญัง สามินา อะนุโมทิตัพพัง สามินา กะตัง ปุญญัง มัยหัง ทาตัพพัง สาธุ สาธุ อะนุโมทามิฯ อุกาสะ

การุญญัง กัตวา นิสสะยัง เทถะเมภันเต (แล้วนั่งคุกเข่าลงประณมมือ) อะหังภันเต นิสสะยัง ยาจามิ ทุติยัมปี อะหัง ภันเต นิสสะยัง ยาจามิ ตะติยัมปี อะหัง ภันเต นิสสะยัง ยาจามิฯ อุปัชฌาโยเม ภันเต โหหิ (วรรคนี้ว่า ๓ หน)

อุกาสะ สัมปะฏิจฉามิ สัมปะฏิจฉามิฯ วัชชะ ตัคเคทานิ เถโรมัยหัง ภาโร อะหัม ปีเรรัสสะ ภาโรฯ (วรรคนี้ว่า ๓ หน แล้วกราบลง ๓ หน

ตั้งแต่ "อุปัชฌาโยเม ฯลฯ เถรัสสะภาโร" ๓ วรรคนี้ พระอุปัชฌายะบางองค์ให้ว่ารวดเดียวตามแบบนั้นก็มี ให้ว่าเป็นตอนๆ ดังนี้ เมื่อสามเณรว่า "อุปัชฌาโยเม ภันเต โหหิ" ๓ หน แล้วพระอุปัชฌายะกล่าวรับว่า "โอปายิกัง ปะฏิรูปัง" "ปาสาทิเกนะ สัมปาเทหิ" บทใดบทหนึ่งพึงรับว่า "อุกาสะ สัมปะฏิจฉามิ" ทุกบทไป แล้วสามเณรพึงกล่าวรับเป็นธุระให้ท่านว่า "วัชชะ ตัคเคทานิ" ฯลฯ ภาโร ว่า ๓ หน กราบลง ๓ หน แล้วยืนขึ้นว่า วันทามิ ภันเต ฯลฯ สาธุ อนุโมทามิ แล้วนั่งลงกราบ ๑ หน

ลำดับนั้น พระอุปัชฌายะ หรือ พระกรรมวาจาจารย์เอาบาตร มีสายคล้องตัวผู้มุ่งอุปสมบทแล้วบอกบาตรและจีวร ผู้มุ่งอุปสมบทพึงรับว่า "อามะภันเต"

คำบอกบาตรจีวร	คำรับ
อะยันเต ปัตโต	อามะ ภันเต
อะยัง สังฆาฏิ	อามะ ภันเต
อะยัง อุตตะสาสังโค	อามะ ภันเต
อะยัง อันตะราวาสะโก	อามะ ภันเต

ต่อจากนั้น พระอาจารย์ท่านบอกให้ออกไปข้างหน้าว่า "คัจฉะ อะมุมหิ โอกาเส ติฏฐาหิ" พึงถอยออกลุกขึ้นเดินไปยืนอยู่ในที่กำหนดไว้ พระอาจารย์ท่านสวดสมมติตนเป็นผู้สอนซ้อม และออกไปสวดถามอันตรายิกธรรม พึงรับว่า "นัตถิ ภันเต" ๕ หน "อามะ ภันเต" ๙ หน ดังนี้

ถาม	ตอบ
กุฏฐัง	นัตถิภันเต
คัณโฑ	นัตถิ ภันเต
กิลาโส	นัตถิ ภันเต

ถาม	ตอบ
โสโส	นัตถิ ภันเต
อะปะมาโร	นัตถิ ภันเต
มะนุสโสสี	อามะ ภันเต
ปริโสสี	อามะ ภันเต
ภุชชิโสสี	อามะ ภันเต
อะนะโณสี	อามะ ภันเต
นะสี ราชะภะโต	อามะ ภันเต
อะนุญญาโตสี มาตาปีตุหิ	อามะ ภันเต
ปะริปุณณะวิสะติวัสโสสี	อามะ ภันเต
ปะริปุณณันเต ปัตตะจีวะรัง	อามะ ภันเต
กินนาโมสี	อะหัง ภันเต นาโค นามะ
โก นามะ เต	อุปัชฌาโยเม ภันเต
อุปัชฌาโย	อายัสมา ติสสัตเถโร นามะ

บทว่า นาโค นามะ พระอุปัชฌายะบางองค์ท่าน
เปลี่ยนชื่อของผู้อุปสัมปทาเปกขะ ชื่อนี้ท่านจะให้ก่อนวัน
บวช แล้วพึงจดจำไว้ให้ดี คำว่า "ติสสัตเถโร นามะ ก็

เช่นเดียวกัน เปลี่ยนตามชื่อของพระอุปัชฌายะ ซึ่งท่านจะบอกไว้ก่อนวันบวชเช่นเดียวกัน

ครั้นสวดสอนซ้อมแล้ว ท่านกลับเข้าสวดขอเรียกอุปสัมทาเปกขะเข้ามา อุปสัมปทาเปกขะ พึงเข้ามาในสังฆสันนิบาต กราบลงตรงหน้าพระอุปัชฌายะ ๓ หน แล้วนั่งคุกเข่าประณมมือ เปล่งวาจาขออุปสมบท ดังนี้

สังฆัมภันเต อุปะสัมปะทัง ยาจามิ อุลลุม ปะตุมัง ภันเต สังโฆ อนุกัมปัง อุปาทายะ ทุติยัมปี ภันเต สังฆัง อุปะสัมปะทัง ยาจามิ อุลลุมปะตุมัง ภันเต สังโฆ อนุกัมปัง อุปาทายะ ตะติยัมปี ภันเต สังฆัง อุปะสัมปะทัง ยาจามิ อุลลุมปะตุมัง ภันเต สังโฆ อนุกัมปัง อุปาทายะ ฯ

ในลำดับนั้น พระอุปัชฌายะกล่าวผะเดียงสงฆ์แล้ว (บางองค์ก็ไม่กล่าวอะไร) พระอาจารย์สวดมนต์สมมุติตนถามอัตรายิกธรรม. อุปสัมปเทกขะพึงรับว่า "นัตถิ ภันเต" ๕ หน "อามะ ภันเต" ๔ หน บอกชื่อตนเอง และบอกชื่อพระอุปัชฌายะเหมือนที่กล่าวแล้วในหนหลัง แต่นั้นพึงนั่งฟังท่านสวดกรรมวาจาอุปสมบทไปจนจบ ครั้นจบแล้ว

ท่านเอาบาตรออกจากตัว แล้วพังกราบลง ๓ หน แต่นั้น พึงนั่งพับเพียบพนมมือฟัง พระอุบัชฌายะบอกอนุศาสน์ไปจนจบ แล้วรับว่า "อามะ ภันเต" เบื้นเสร็จพิธีอุปสมบท แล้วกราบพระอุบัชฌายะ ๓ หน ถ้ามีไทยทานถวาย ก็ให้รับไทยทานมาถวายพระอันดับ เสร็จแล้วคอยฟังพระท่านอนุโมทนาต่อไป เมื่อพระอนุโมทนาเริ่มว่า "ยะถา" พึงกรวดน้ำตั้งใจอุทิศกุศลส่วนนี้ให้แก่ท่านผู้มีพระคุณ เมื่อพระว่า "ยะถา" จบ ก็เทน้ำโกรกลงให้หมด ต่อจากนั้นประณมมือฟังอนุโมทนาไปจนจบ เสร็จพิธีฯ

บทพิธีทำขวัญนา

ศรี ศรี ฤกษ์งามยามดี บีนี้ฝนตกชุก น้ำนองน่าสนุกเหลือใจ ชาวไร่ชาวนา ปรีย์เปรม อิ่มเอมหรรษา บ้างก็จับคันไถไถนา บ้างก็ตกกล้ากันทั่วทุ่ง ต่างมุ่งทำนาหากิน ข้าขอบูชาเทพเจ้าในแผ่นดิน เทวารักษ์ อมรินทร์บนฟ้า เทพยดารักษารุกขชาติ ทั้งเทพผู้ประสาทน้ำฝน พระแม่โพสพผู้ดลให้ข้าวออกงาม อีกพระสยามเทวาธิราช พระเสื้อเมืองผู้ปราศจากอคติ จงเชิญมาเสวยเครื่องบูชา ซึ่งข้าได้จัดหา

มาถวาย มิบายศรี หัวหมู หมากพลู กล้วย อ้อยอันโอชา อันเบ็นเครื่องกระยาเสวย อย่าละเลย ส้มสูก ลูกมะพร้าว ของคาว ของหวานขนมนมเนย จงมาเสวยให้อิ่มสำราญ ทั้งของหวานของคาวสารพัด เครื่องบูชาก็จัดมาพร้อมสรรพ สาระพันด้วยพวงเงินพวงทอง ร้อยกรองด้วยข้าวตอกดอกไม้ ครบครัน เครื่องขบฉันก็มิบริบูรณ์ ขอพระแม่โพสพเจ้า เกื้อกูลให้ข้าวกล้างอกงามในนาเหลือล้น ทั้งฟ้าฝนก็อย่าให้ขาด ปราศจากซึ่งสัตว์มาเบียดเบียนให้เสียหาย จงบันดาลให้พ้นอันตรายจากศัตรู ให้รวงงอกพ่วงพรูด้วยเมล็ด เก็บเกี่ยวให้เสร็จทันฤดูกาล ได้ผลตระการเต็มยุ้งฉาง ทั้งราคาขายนั้นเล่า ขอให้ข้าวจงมีราคาค้าขน จะกินกลิ้นให้เอร็ดอร่อย พระพิรุณอย่าให้น้อยจนเหือดหาย ให้ผ่อนคลายพอเหมาะ พอเจาะ ให้มีจำเพาะจนข้าวแก่ ขอเชิญแม่พระโพสพรักษา ข้าวกล้าในนาให้เรืองรุ่ง ให้เก็บเกี่ยวได้เต็มยุ้งเต็มฉาง จงปกปักรักษาอย่าจืดจางตลอดไป ขอให้เสวยเครื่องสังเวยให้อิ่มเอม เบ็นทักษมสำราญ ณ บัดนี้ ฯ

บทกำเนิดแม่โพสพ

ศรี ศรี วันนี้เป็นวันเสาร์ ข้าจะยกเอาคุณพระแม่โพสพมารำพรรณ จะได้อัญเชิญขวัญตามประเพณี ขออัญเชิญเทพเทพีกลางทุ่งนา ผู้มีอานุภาพศักดาเรืองฤทธิ์เทพเจ้าที่สิงสถิตย์โขดเขินภูผา ทั้งอินทรพรหมยมนาทั้งหลาย ผู้มีฤทธิ์มากมายทั่วแผ่นดิน อีกทั้งนาคินในคงคา นางพญาธรณีผู้หลั่งน้ำเสาร์เทพยดาในชั้นฟ้า ข้าขอเชิญเสด็จมาชุมนุมสโมสรเสวยสังวรณ์เครื่องบวงสรวง ขอเทพเจ้าทั้งปวงจงช่วยอวยชัย ข้านี้ไซร้จะยกบุญคุณแม่พระโพสพขึ้นนบนอบเหนือเศียรจำเนียรกาลเล่ามา เดิมทีมฤาษีมหากระไลย์โกฏ อยู่สันโดดในอารัญ บำเพ็ญพรหมจรรค์ในกุฏิ เพลาหนึ่งเกิดอสุนีฟ้าฟาด อากาศวิปริตโกลาหล ฟ้าฝนก็ตกลงมามิหยุดหย่อน มีเมล็ดข้าวสาลีปลิวว่อนกระจาย พอฝนหายฤาษีก็เห็นเป็นอัศจรรย์ จึงจัดสรรค์นำไปปลูกริมฝั่งสระ น้ำฝนซะตลอดมา จนข้าวกล้าแก่แตกรวง กาลล่วงเข้าฤดูหนาว เมล็ดข้าวสาลีก็แก่จัด พระฤาษีก็โสมนัสยิ่งนัก ครั้นจักนำมากินก็เกรงจะเบื่อเมา อันตัวเราก็เพิ่งพบ

คราวนี้ คราหนึ่งสกุณีสกุณามาเป็นหมู่บินโจมจุกินข้าวสาลี ฤาษีเห็นดังนั้นพลันรู้ว่า หมู่ปักษามิได้ตายวายชีวิตก็คิดว่าคงจะเป็นอาหารอันโอชารส พระดาบสจึงเก็บพันธุ์ไว้เพาะปลูก กระจายลูกหลานเหลน ได้เป็นอาหารของมนุษย์สุดประเสริฐ โดยกำเนิดขององค์ดาบสตราบเท่าทุกวันนี้ฯ ลั่นฆ้องเอาชัย โห่ร้องชันสามลา

บทเชิญขวัญแม่โพสพ

ศรี ศรี วันนี้เป็นวันเลิศลม ข้าขอเชิญขวัญแม่พระโพสพในนา จงเข้ามาอยู่ในยุ้งฉางในวันนี้ ขวัญแม่อย่าหนีตันตกใจ เมื่อลมพัดสะบัดใบร่วงหล่น ขวัญแม่อย่าได้จรดลเทียวหนีอย่าได้หลงกินรีร่ายรำ ขวัญแม่อย่าได้ถลำในไพรพฤกษ์ แม้สัญจรอยู่ในห้วงลึกก็กลับมา ขวัญแม่อย่าได้หลงชมสิงสาราสัตว์ แม้ถูกเคียวตะวัดอย่าตกใจ แม้จะถูกไถและคราด ถูกพัดฟาดลงกลางดิน ถูกขบกินเป็นอาหารมวลมนุษย์ ขวัญแม่อย่าได้รุดหน่ายหนี จงอยู่เป็นศรีในยุ้งฉาง ขอเชิญแม่นางมาชมบายศรี ซึ่งมากมีทั้งคาวหวานสาระพัด เจ้าของได้จัดมาสังเวยบวงสรวง ขอให้มีลาภทั้ง

ปวงเกษมสันต์ มีเงินทองอนันต์ยิ่งนัก มีความรักมั่นคง สถาพร พ้นจากความเดือดร้อนทั้งปวง ไม่มีอุปสรรคมาขัดขวางทางเดิน ขอให้มีแต่สรรเสริญลาภยศ มีลูกปรากฏเกียรติขจร มีหมอนหนุนอุ่นใจไม่หน่ายหนี ทั้งพาชี โคกระบือมากมาย มีข้าทาษหญิงชายไว้ใช้สรอย มีข้าวร้อยเกวียนเต็มยุ้งฉาง เป็นขุนนางปรากฏยศลือชา มีลูกยาเสียตั้งแต่วันนี้ ท่านจะเป็นเศรษฐี มหาเศรษฐี ขอให้มีเมียสวยรวยทรัพย์ ให้มีผัวอย่าตกอับหม่นหมอง มีแก้วแหวนเงินทองเอนกอนันต์ มีสุขสันต์ทุกวันคืน ด้วยเดชแห่งพระแม่โพสพ เป็นที่เคารพของปวงประชาได้อาศัย เลี้ยงชีวาไม่หิวโหย ได้ก่อบโกยซึ่งเงินทอง สิ่งใดที่คะนองทำล่วงเกินเหมือนย่ำโดยบังเอิญไม่เจตนา ขอแม่โพสพอย่าได้โกรธา หน้าบึ้ง ขอให้เป็นที่พึงของมวลมนุษย์สืบไป ฯ ลั่นฆ้องสามที โห่ร้องเอาชัย

ตำราปลูกบ้าน

มนุษย์เราที่เกิดมาย่อมมีเครื่องยึดเหนี่ยวใจ เครื่องยึดเหนี่ยวใจนั้น ก็สุดแท้แต่ขนบประเพณีของชาตินั้น ๆ เช่นชนเผ่าแม้วก็นับถือผีสางเทวดา ชนเผ่าไทยก็นับถือพระพุทธศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในที่นี้ หมายถึงไสยศาสตร์ เป็นต้นว่า พระภูมิเจ้าที่ หลักเมือง จ้าวพ่อเบื้องต้น ใครที่ปราศจากสิ่งยึดเหนี่ยว ก็คล้ายกับว่าเรือลอยไปตามกระแสน้ำ สุดแท้แต่ลมจะพาพัดไป ไม่มีสิ่งใดยึดเหนี่ยว ไม่มีสิ่งกระตุ้นเตือนใจ แม้วิทยาการในด้านวิทยาศาสตร์จะเจริญก้าวหน้า ทว่าก็ยังมีการนับถือในด้านไสยศาสตร์อยู่จนกระทั่งทุกวันนี้

เราจะเห็นได้ว่า การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถือฤกษ์ถือยามมีอยู่ทั่วไป และเกือบทุกงานมงคลต่าง ๆ จึงขอทำการสร้างบ้าน และตั้งศาลพระภูมิ เนื่องจากความนิยมของคน

ไทยนั้น เมื่อปลูกบ้านเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ต้องตั้งศาลพระภูมิ เพื่อให้เทวาอารักษ์เจ้าที่เจ้าทางได้อาศัย ปกป้องภยันตรายให้เรา และนำโชคมาให้เรา

การปลูกเรือน

ในสมัยโบราณ เมื่อเราอพยพมาอยู่ที่ใด ก็ต้องเลือกหาทำเลปลูกบ้าน และทิศทางปลูก เพื่อเป็นศิริมงคล ให้อยู่เย็นเป็นสุข โดยเลือกภูมิประเทศเสียก่อน เช่น เป็นที่ไม่ลุ่ม ทำให้น้ำขังไม่เหมาะสำหรับจะปลูกบ้าน ต้องเลือกที่ดอนน้ำไม่ขังในฤดูฝน ยิ่งกว่านั้นเป็นที่ซึ่งไม่เคยเป็นป่าช้ามาก่อน หรือเป็นวัดร้าง ทั้งนี้โดยอาศัยการขุดพบวัตถุใต้ดินที่ฝังจมอยู่ หากไปปลูกทับหรือปลูกครอบจะถือว่าไม่เป็นศิริมงคล มีเรื่องเล่ามาหลายเรื่อง เกี่ยวกับการปลูกบ้านครอบหลุมฝังศพ หรือที่ฝังศพคือป่าช้า

การปลูกบ้านสถานที่ดังกล่าว บางทีจะทำให้ผู้อยู่เดือดร้อน มักจะเจ็บป่วยหรือมีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจเสมอ ถึงกับต้องไปดูหมอ ขอให้ท่านดูทางในว่าเป็นเพราะ

อะไรแน่ ท่านก็บอกว่า เจ้าของที่เดือดร้อน เพราะไม่มีที่อยู่ เราไปปลูกบ้านทับที่ของท่าน ท่านจึงโกรธขอให้เรารื้อบ้านไปปลูกใหม่ ความเดือดร้อนก็หายไป หรือท่านแนะให้เราตั้งศาลพระภูมิเสีย เพื่อเทวาอารักษ์เจ้าที่เจ้าทางจะได้มีที่อยู่ เราก็ปฏิบัติตาม เราจึงได้รับความสุข

ดังนั้น ถ้าเราจะถือไสยศาสตร์ ก็ควรจะได้ถือให้ตลอด เมื่อจะปลูกบ้านก็ต้องดูให้ละเอียด โดยสอบถามอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิให้แน่นอนเสียก่อน เมื่อเราปฏิบัติตามเราก็สบายใจ แต่ถ้าเรารู้ทีหลังว่า ปลูกบ้านไม่ดีอย่างโน้นอย่างนี้ เราก็ไม่สบายใจ ทำให้เราคิดอยู่เสมอ เมื่อเราคิดกลัวเราก็ไม่มีความสุข สิ่งที่ควรคิดในการปลูกบ้าน ไม่ว่าจะปลูกเพื่ออยู่หรือปลูกสำหรับเรือนหอควรจะได้คำนึงถึง

๑. ทำเล

เรื่องทำเลที่ควรเลือกสำหรับปลูกบ้านนี้ ตำราท่านให้พิจารณาทิศทั้งแปดดังต่อไปนี้

จะปลูกบ้านควรรู้ดูให้แน่

อย่าสุดแต่จะปลูกไม่ถูกหนา
ต้องดูทิศดูทางอ้างตำรา
จึงจะว่ามีโชคโฉลกชัย
ถ้าที่ใดสูงข้างทางตะวันออก
ทางต่ำบอกบัจจิมริมไสล
จะทำให้เดือดร้อนอ่อนหทัย
จะอยู่ได้ไม่สุขทุกข์อนันต์
ถ้าสูงข้างทักษิณดินดีแน่
จะมีแต่ความสุขสนุกสันต์
จะทำมาค้าขายสบายครัน
ลาภอนันต์ดีแน่ไม่แปรปรวน
ถ้าสูงข้างหรดีมีคำเล่า
ต่ำพยัพรับเอาไม่ผันผวน
จะมีโชคดีแท้แน่ไม่รวน
ขอเชิญชวนปลูกได้ให้ว่าดี

สูงทักษิณต่ำอิสานท่านว่าไว้
จงปลูกได้ไม่ทุกข์เบื้นสุขิ
มิเงินทองของใช้ให้มากมิ
ยศจะดิลาภจะมาอย่าปรารมภ์

สูงบัจจิมต่ำบูรพาวาจาไข
จะอยู่ได้กินดิเบื้นศริสม
คิดอะไรก็จะได้ไว้ชินชม
คงนิยมกันทั่วทั้งภารา

สูงทักษิณต่ำอุดรกลอนว่าไว้
ปลูกเรือนให้ดแท้แน่นักหนา
สูงพายัพต่ำอาคเณย์เงินเทมา
ชูเชิดหน้าเบื้นศรีมิสกุล

ถ้าสูงรอบ ๆ เหมือนขอบเขต
ต่ำกลางเลศในอุบลคนอุดหนุน
มิคนช่วยชูค้ำนำใบบุญ
จะเบื้นคุณอยู่ได้ใจสบาย.

๒. ทิศทาง

ทิศทางของการปลูกบ้านเป็นเรื่องสำคัญ แม้ในสมัยนี้ก็ต้องถือเป็นเรื่องสำคัญเหมือนกัน เพราะถ้าปลูกทิศทางไม่รับลมแล้วจะรู้สึกอุดอู้อยู่ไม่สบาย โบราณมักจะปลูกบ้านหันหน้าไปทางทิศเหนือหรือทิศใต้ ทิศตะวันออกตามลำดับ หันหน้าไปทางทิศเหนือ แดดจะไม่ส่องมากทางด้านหน้า ทั้งตอนเช้าและตอนเย็น ได้รับลมเกือบทุกฤดูกาล ส่วนทิศใต้ก็เช่นเดียวกัน ตอนเช้าและตอนเย็น อยู่ได้สบายไม่มีแสงแดดส่องมาก สำหรับทิศตะวันออกนั้น ตอนเช้าก็ส่องหน้าบ้านร้อน แต่ตอนบ่ายจะอยู่หน้าบ้านสบาย ทิศตะวันตกโบราณถือ ไม่ควรจะหันหน้าไปทางทิศนั้น แต่มาสมัยนี้ เนื่องจากความจำเป็นบังคับ บ้านจะต้องหันหน้าสู่ถนน การยึดถือทิศทางในการปลูกบ้าน ก็ลดน้อยลงไป ไม่ถือเป็นสาระสำคัญ คงถือฤกษ์ยามในการยกเสาเอกมากกว่าทิศทาง

๓. ฤกษ์ในการปลูกบ้านเรือน

การปลูกเรือนนั้น มักนิยมเอาวันเดือนปีเกิดเจ้าของบ้านไปให้โหรผูกดวงหาฤกษ์หายามเสียก่อน เมื่อได้ฤกษ์ได้ยามดีแล้ว ก็จัดเตรียมสิ่งของให้เรียบร้อย โดย

ก. เตรียมเงินทอง สำหรับใช้จ่ายให้พร้อมว่าควรจะใช้อะไรบ้างเท่าใด ควรจะคิดไว้เสมอว่า งบประมาณในการสร้างบ้านจะต้องมีเผื่อไว้บ้าง เพราะปลูกเรือนแต่ละครั้งจะต้องบานปลายเสมอ การบานปลายนี่แหละจะเกิดความยุ่งยากให้กับเราถ้าเราไม่มีเงินพอ เนื่องจากปลูกทั้งทีก็อยากจะให้ดีน่าอยู่ ให้สวยงาม จึงแต่งโน่นเพิ่มนี่ ค่าใช้จ่ายจะต้องเพิ่มด้วย ถ้าเราไม่กะเผื่อไว้จะเดือดร้อนภายหลัง การปลูกเรือนมิใช่ฤกษ์จะดีอย่างเดียว จะต้องเงินดีด้วย

ข. แบบแปลนควรจะทำให้ละเอียด ตัวไม้ต่าง ๆ แยกให้ถูกต้อง หรือจะขาดก็เพียงเล็กน้อย ถ้าขาดมากเงินที่เราเผื่อไว้จะไม่พอ และจะเดือดร้อนภายหลัง การแก้ไขแบบแปลนแต่ละที ย่อมจะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงงบเงิน

ที่เรามีอยู่ด้วย เพราะฉะนั้นเพื่อมิให้เกิดชลุกชลัก แบบแปลนต้องแน่นอน แยกไม้ให้ละเอียด ช่างต้องมีความชำนาญ ถ้าช่างไม่ชำนาญแล้วไม้จะมีเศษ ถ้าไม้เศษมากก็คือเราทิ้งเงินไปกับเศษไม้นั้นด้วย แทนที่เราจะได้นำไปใช้อย่างอื่นที่มีประโยชน์กว่า

ค. การวางหลักเป็นเรื่องสำคัญ ควรจะวางหลักให้แข็งแรง ไม่ให้ทรุด และรับน้ำหนักข้างบนได้ดี ทั้งนี้จะต้องพิจารณาถึงที่ด้วย ถ้าดินไม่แข็งก็ต้องตอกเข็มให้ยาว และมากสักหน่อย เพื่อกันทรุด เมื่อทรุดแล้ว จะแก้ไขลำบาก ฉะนั้น เราควรจะควบคุมให้ดี ช่างบางคนทำเอาแต่ลวก ๆ ไม่ถูกต้องตามแบบแปลนเพื่อหวังกำไรมาก เราควรจะได้ดูแลให้ทั่วถึงเพราะเราเป็นคนอยู่ ช่างพอปลูกเสร็จแล้วก็ไปเรือนไม่ดีผู้อยู่ก็จะต้องหนักใจ และจะคิดไปตลอดชีวิตด้วย เมื่อปลูกเรือนทั้งทีควรจะดีสำหรับเราอยู่ เพราะก่อนปลูกเราได้กะทุกสิ่งทุกอย่างไว้แล้วว่า เราจะปลูกให้ดีสมใจนึก และคุ้มกับเงินที่เราเสียไป อย่าให้เสียเงินแล้วต้องคิดอีกภายหลัง

ง. ไม้ที่ใช้ในการก่อสร้าง

๑. ไม้เต็ง มักมีอยู่ทั่วไป เป็นไม้ประเภทเนื้อแข็งทน แดด ทนฝน เขานิยมใช้เป็นเสาเรือน แข็งแรงทนทานดี แห้งช้า และแตกร้าวเป็นทาง ใช้ทำตง คาน

๒. ไม้แดง เป็นต้นไม้ขนาดใหญ่ มีอยู่ทั่วไป เป็นไม้ประเภทเนื้อแข็ง ทนแดด ทนฝน ใช้ทำเสา ตง คาน และสะพาน

๓. ไม้ประดู่ เป็นไม้แข็งหนักมาก ขัดมันเงาได้ดี เขามักนิยมใช้เป็นพื้นบ้าน เสา ตง เครื่องเรือนและเครื่องมือต่างๆ

๔. ไม้ตะแบก เป็นไม้สูงใหญ่ เนื้อละเอียดมีเงาบาง ๆ มีลวดลายใช้ทำบ้านเรือนเครื่องใช้ไม้สอย ขัดเงาได้ดี

๕. ไม้ตะเคียน ไม้ตะเคียนมีหลายชนิด แข็งแรงปานกลาง บางชนิดเหนียว และมีความยืดหยุ่นมาก ใช้ทำบ้านเป็นพื้น ปลวกไม่ค่อยกัด

๖. ไม้สัก เป็นต้นไม้ขนาดใหญ่ มีอยู่ตามภาคเหนือเป็นส่วนมาก ราคาแพง เป็นไม้ชั้นดี แข็งแรงพอประมาณ

ค่อนข้างเปราะ เลื่อยผ่าใสกบ ตบแต่งได้ง่าย ชักเงาได้ดีมัก นิยมใช้เบื้นประตูหน้าต่าง และเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ

๗. ไม้ยาง เบื้นต้นไม้ขนาดสูงใหญ่ มีอยู่ทั่วไปในประเทศไทย ใช้ในร่มและใต้น้ำทนพอใช้ เลื่อยได้ง่าย ตอกตะปูง่าย เพราะไม่ใช่เนื้อแข็ง เขานิยมใช้เบื้นฝาเรือนใช้ในร่ม ไม่ตากแดดตากฝนดีกว่าตากแดดตากฝน

๘. ไม้ปะยุง มีมากตามภาคตะวันออกเฉียงใต้ และภาคตะวันออก เบื้นไม้เนื้อละเอียด กลิ่นหอม แข็งเหนียว ชักเงาได้ดี มักใช้เบื้นเครื่องเรือน เครื่องแกะสลักต่าง ๆ ขัดเงาได้สวยงามมาก ทำล้อเกวียนได้ดี ไม้ประเภทเนื้อแข็งเบื้นไม้ที่ใช้ทนทานรับน้ำหนักได้มาก. ไม้ประเภทเนื้อไม่แข็งมักจะใช้ในร่ม ไม่ทนแดดทนฝน

เมื่อเลือกสถานที่ทิศทางได้เบื้นที่เรียบร้อยแล้ว เราก็ควรจะหาเดือนปลูก หาวันปลูก และเวลายกเสาเอก ให้ถูกต้องเสียก่อน การหาเดือนปลูกนั้น ตำราว่าไว้ว่า

ปลูกเรือนในเดือนอ้าย ขอทำนายว่า สุขี
ทรัพย์สินจะมากมี ทั้งเดือนยี่ก็เช่นกัน

ลาภยศปรากฏเห็น มิได้เว้นครบสุขสันต์
ชื่อเสียงเรียงอนันต์ จะหมายมั่นได้สมปอง
ปลูกเรือนในเดือนสาม เหมือนค้าความมิแต่หมอง
ทุกข์ยากลำบากปอง มักจะเกิดภยันตราย
เดือนสิบนับดีแน่ ลาภไม่แชได้สมหมาย
ลาภยศหมดอันตราย ไข้ก็หายทรัพย์มากมี
เดือนห้าว่าเป็นทุกข์ ไม่สนุก ไม่สุขี
เดือดร้อนค่อนทวี จะเกิดโรคมาเบียดเบียน
เดือนหกฝนตกชุก ความผาสุขไม่หันเหียน
ลาภยศปรากฏเวียน มิได้เว้นอยู่ทุกวัน
ปลูกเดือนเจ็ดช่างเผ็ดร้อน เหมือนคนจรไร้สุขสันต์
ทุกข์เข็ญเป็นอนันต์ ลาภจะหายมลายไป
เดือนแปดเหมือนแดดเผา เฉกผีเข้าจิตหวั่นไหว
ทรัพย์สินมิเท่าใด อาจจะได้แต่ไม่นาน
เดือนเก้าเขาว่าเลิศ เร่งปลูกเถิดจะไพศาล
กินอยู่แสนสำราญ เขาว่าเลิศประเสริฐดี

เดือนสิบจะฉิบหาย แทบจะตายไม่สุขี
เดือนสิบเอ็ดใช่เท็จมิ ทุกข์ร้อนทั่วตัวนินทา
เดือนสิบสองเบ็นกองทรัพย์ สุดจะนับไม่ต้องหา
อยู่เย็นเห็นทันตา แม้จะค้าก็รุ่งเรือง
ทำงานการใด ๆ ย่อมจะได้ให้ฟุ้งเฟื่อง
นิยมทั่วทุกมุมเมือง ชอกะเดืองสถาพร

การหาวันปลูก

วันอาทิตย์ปลูกเรือนเหมือนไฟสุม
มิแต่กลุ้มกลัดอกฟกเบ็นหนอง
จะเดือดร้อนลำเค็ญเบ็นทำนอง
เหมือนเท้าพองเหยียบไฟไม่เบ็นการ
ปลูกวันจันทร์นั้นหนาว่าดีแท้
ได้ลาภแน่ยิ่งใหญ่ทั้งไพศาล
ยศจะเห็นเบ็นตัวชั่วกาลนาน
ราชการเงินดีเบ็นศรีคน

ปลูกวันอังคารนั้นหนาท่านว่าไว้
จะเจ็บไข้ได้ป่วยไม่เบื่นผล
ไฟจะไหม้เร็อนหมองต้องใจคน
จะเจ็บตนไม่ดีพาทีทาย

ปลูกวันพุธสุดแสนจะหรรษา
ลาภจะมาแน่แท้ไม่ผันผาย
จะครองเรือนเบื่นสุขสนุกสบาย
ไข้จะหายบิดรมุ่งผดุงใจ
วันพฤหัสจัดวาดีเลิศ
แสนประเสริฐทรัพย์สินสิ้นเจ็บไข้
มีแต่สุขปราศทุกข์ทั้งโพยภัย
มีมาใกล้สุขสันต์จนวันตาย
ปลูกวันศุกร์ทุกข์สุขพอก้ำกึ่ง
ไม่หมายถึงลาภเลิศเกิดมากหลาย
พอปานกลางไม่ว่าหญิงชาย
วันจะหมายสุขเช่นเห็นไม่มี

ปลูกวันเสาร์เร่าร้อนนอนไม่หลับ
มิแต่อัปมงคลคนหน่ายหนี
โรคจะมาบิดรจะห่างทางไม่ดี
ไร้สุขีท่านว่าน่าใคร่ตรอง

๔. การทำพิธียกเสาเอก

ในการทำพิธียกเสาเอก ถือเป็นการสำคัญในการปลูกเรือน เพราะเมื่อใดที่เสาเอกยกขึ้นสู่ท้องพ้าแล้ว นั่นหมายถึงเรือนของเรากำลังจะตั้งขึ้น ถือเป็นมงคลฤกษ์อันหนึ่ง เรือนเราจะดีหรือไม่ดีอยู่ที่ฤกษ์วันนี้ ที่กล่าวมานั้น เป็นขั้นเตรียมการเท่านั้น

การหาฤกษ์ยามยกเสาเอก หลังจากที่ได้เดือนวันในการปลูกเรือนแล้ว วาระสุดท้ายก็คือ การหาฤกษ์ยามยกเสาเอก โหรจะต้องผูกดวง เอาวันเดือนปีเจ้าของบ้านไปผูก และหาเวลาที่จะยกเสาเอกนำโชคมาให้ จนได้แน่นอนแล้ว เราก็เตรียมจะยกเสาเอก

การเตรียม

ต้องขุดหลุมไว้ให้พร้อมทุกต้น และต้นที่จะถือเบื้นเสาเอกได้ ควรจะเบื้นต้นงาม ไม่มีตำหนิตรงไม่คดไม่งอและถือเอาต้นที่อยู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือเบื้นเสาเอก

เจ้าของบ้านจะต้องจัดเครื่องกระยาบวด มีกล้วยน้ำมะพร้าวอ่อน บายศรีปากชาม หัวหมู ขนมต้มขาว ต้มแดง ผ้าขาวม้า สำหรับผูกเสาเอกหรือเสาอื่น ๆ ไม่ต้องครบทุกเสาก็ได้ ผ้าแดงลงยันต์ผูกปลายเสา ต้นอ้อย ต้นกล้วย ดอกไม้ ธูปเทียน ผูกปลายเสา

ก่อนฤกษ์จะต้องจุดธูปเทียนบูชาพระภูมิเจ้าที่ บอกกล่าวก่อนว่า เราจะปลูกบ้านปลูกช่อง ขอที่ทางอยู่ ขอให้อยู่เย็นเบื้นสุข ให้มีความเจริญรุ่งเรือง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ เจ้าของบ้าน จะต้องยกเครื่องกระยาบวด ไปบูชาบวงสรวง ขอเทพดาอารักษ์คุ้มครองให้อยู่เย็นเบื้นสุข ขณะที่เสาเอกพร้อมที่จะยกขึ้นแล้ว เมื่อได้ฤกษ์ก็ยกขึ้น พร้อมกับโห่เอาชัยสามลา และพยายามอย่าให้ล้ม ถ้าล้มจะไม่เบื้นศิริมงคล เมื่อเสาเอกยกขึ้นแล้ว ก็ยกเสาอื่น ๆ ขึ้นตาม

ลำดับ ไม่ต้องมีฤกษ์ เสาที่มีฤกษ์ก็คือ เสาเอกเพียงเสาเดียวเท่านั้น ส่วนผ้าขาวม้าที่ผูกนั้น มอบให้กับช่าง เจ้าของบ้านจะนำกล้วยและอ้อยไปปลูก เพื่อเป็นการเสี่ยงทายก็ได้ว่า ถ้ากล้วยอ้อยเจริญงอกงามดี เราก็อยู่เย็นเป็นสุข โชคดีตลอดไป หลังจากยกเสาเอกแล้วก็ทำการก่อสร้างไปจนเสร็จ มีสิ่งที่ถือเป็นประเพณีในทางโชคลาภก็คือบรรไดบ้าน

บรรไดบ้าน

บรรไดบ้านที่นิยมกัน มักจะเป็นคี่ ไม่นิยมคู่ ขนาดยาว

ยาว ๒–๓–๔–๕ นิ้ว ดี

ยาว ๑–๖–๗ นิ้ว ไม่ดี

การหันบรรได โบราณนิยมหันไปทางทิศเหนือ ทิศใต้และทิศตะวันออก ไม่นิยมหันไปทางทิศตะวันตก แต่มาสมัยนี้ ความจำเป็นบังคับ ให้ต้องหันไปทางทิศตะวันตก การนับถือก็ดูเหมือนจะไม่จริงจังเท่าใดนัก แม้กระนั้นก็ยังเอาเคล็ดอยู่บ้าง เช่น. หันไปทางตะวันตก ทว่า เฉียงไปทางทิศเหนือหรือใต้นิดหนึ่ง

อนึ่ง หากจะนับถือกันจริงจังแล้ว การวางเสาเอกก็ควรจะหันให้ถูกทิศถูกทางด้วย เพื่อสวัสดิมงคล ดังต่อไปนี้

จะยกเสาเอาโชคโฉลกดี
ก็ต้องมีเคล็ดลับจับถูกต้อง
จะได้ลาภทั้งแหวนและเงินทอง
ไม่หม่นหมองสุขกายสบายใจ
อ้ายยี่สามจะยกเสาเล่าเอาฤกษ์
อิสานเบิกเสาเอกเฉกชานไช
จะมั่งมีศรีสุขเว้นทุกข์ภัย
สิ่งจัญไรไม่มาบีฑาตน
สิบ สิบเอ็ด สิบสองต้องตำหรับ
ทิศพายับ ยกขึ้นจะได้ผล
สวัสดิมีฤกษ์เบิกมงคล
ทั้งปวงชนจะสรรเสริญและเยินยอ
เจ็ดแปดเก้าเสาแรกแปลกตามทิศ
หรดีนิมิตรเบื้นเรือนหอ
เกษมสุขทุกวันเหมือนจันทร์ทอ
แสงอร่ามงามพ้อพนาวัน

สี่ห้าหกยกเสาเอาตำหรับ
อาคเณย์นับว่าดีมีสุขสันต์
อยู่ร่มเย็นเป็นสุขทุกคืนวัน
ทั้งรักมั่นยืนนานการมงคล

การหันทิศเสาเอกที่เป็นมงคล

อ้ายยสามนามนาคนอนกลอนว่าไว้
เอาหัวเสาไปทักษิณสันมัวหมอง
เอาดินขุนบูรพาอาคเณย์จะสมปอง
ต้นเสาต้องทิศพายับนับว่าดี
ปลายเสาหาอาคเณย์และทักษิณ
เอาขดินอาคเณย์บูรพาว่าสุขี
ท้องเสาให้บรพาสันราคี
หลังเสาชี้บัจฉิมทิศนิมิตงาม

สี่ ห้าหก หัวนาคตกบัจฉิมทิศ
หางนาคสถิตย์บูรพาน่าเกรงขาม
ท้องทักษิณ หลังอุดรกลอนว่างาม
ต้นเสาตามทักษิณกินหรดี

เจ็ด แปด เก้า นาคเอาหัวไปอุดรกลอนว่าไว้
หางชี้ไปทักษิณดินวิถี
ท้องบั้จิมหลังบูรพาว่าพาที
เอาดินชี้ห่างหรดีแลบั้จิม
ไว้ต้นเสาอาคเณย์ไม่เหหัน
ปลายเสานั้นพายัพจับวางลิ่ม
วางทิศทางให้ต้องอย่าลองชิม
คอยโชคมาว่าจะยิ้มสบายใจ

สิบ สิบเอ็ด สิบสอง มองถ้วนถี่
นาคหัวชี้บูรพาคราสดใส
ทางบั้จิมตามตำราว่าวิลัย
ท้องหันไปอุดรกลอนว่ามา
หลังทักษิณชี้ดินผินพายัพ
ต้นเสาจับทักษิณเสน่หา
ปลายเสาไปอุดรค่อนเพลา
อิสานว่าดีเลิศชั่งเกิดงาม

ทิศที่ควรรู้

๑	บูรพา	=	ตะวันออก
๒	อาคเณย์	=	ตะวันออกเฉียงใต้
๓	ทักษิณ	=	ทิศใต้
๔	หรดี	=	ตะวันตกเฉียงใต้
๕	ปัจจิม	=	ตะวันตก
๖	พายัพ	=	ตะวันตกเฉียงเหนือ
๗	อุดร	=	ทิศเหนือ
๘	อิสาน	=	ตะวันออกเฉียงเหนือ

การขึ้นบ้านใหม่

การขึ้นบ้านใหม่ จำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องกระทำให้ถูกตามความนิยม เมื่อปลูกบ้านเสร็จแล้ว เราก็อยากจะอยู่บ้านใหม่ การขึ้นบ้านใหม่ ถ้าจะไม่มีพิธีรีตรองเสียเลย ก็จะไม่มีเครื่องยึดเหนี่ยว ฉะนั้นควรจะหาฤกษ์หายาม ให้ผู้ใหญ่หรือโหรผูกดวงหาวันเวลาขึ้นบ้านใหม่ให้บางที เมื่อได้ฤกษ์งามยามดีแล้ว เรามีความจำเป็นที่จะมาอยู่ในวันเวลานั้นไม่ได้ แต่เพื่อมิให้เสียฤกษ์ ท่าน

ว่าให้เชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งที่เราเคารพมาก่อนก็ได้ เช่น
เชิญพระพุทธรูปมาก่อน เบื้นต้น เสร็จแล้วเราจะมาเมื่อ
ใดวันใดก็มาได้ เพราะถือว่า เราได้มาอยู่บ้านใหม่ก่อน
แล้ว ตำราท่านกล่าวถึงวันขึ้นบ้านใหม่ว่า ดังนี้

สิทธิการิยาใครที่จะขึ้นบ้านใหม่
ควรจะไตร่ตรองดูให้แน่รู้หมู่ภัยพาน
ฤกษ์ดีย่อมมีสุขปลดทุกข์สนุกสนาน
ยึดมั่นคำโบราณก็จะได้เบื้นมงคล

อาทิตย์จิตเดือดร้อนยามจะนอนให้เหหน
ไม่ดีมีกังวลเกิดเบื้นคนควรตรองดู
วันจันทร์นั้นอีกแหละถึงว่าแม้จะดูหู
ไม่ดีมีพรูจะเชิดชู้อยู่ไม่นาน

อังคารท่านว่าไว้ทำสิ่งใดไร้แก่นสาร
เสียทรัพย์กับวงศ์วารจะเดือดพล่านงานไม่ดี
วันพุธสุดประเสริฐขึ้นไปเถิดจะสุขี
ลาภยศปรากฏมีจะเบื้นที่นิยมชม

พฤหัสท่านจัดไว้ว่าวิลัยแลเหมาะสม
ชื่นอกยกอารมณ์จะได้สมดังใจปอง
วนศุกร์ยิ่งจะไร้สิ่งที่มัวหมอง
ทรัพย์สินและเงินทองจะมากองอยู่มากมาย
วันเสาร์ให้เร่าจิตเกิดความคิดให้เสียหาย
ทุกข์เข็ญไม่เว้นวายอย่าได้หมายไว้ขื่นเร็อน
สิ่วันนั้นดีแน่ก็สุดแต่ทำใจเหมือน
ยิดมั่นวันแชเชือนก็จะเหมือนได้เพื่อนชม
เลือกทิศและเลือกทางดูค่อนข้างจะเหมาะสม
บูรพาไม่นิยมเราจะจมเหมือนค้าความ
อาคเณย์เหมือนเร่ร่อนยามจะนอนให้หละหลวม
ไม่ดีชีวรวมอายสั้นเหมือนผันไป
ขื่นทิศทักษิณเหมือนนกบินสู่ไสล
เดือดร้อนทั้งกายใจจะเสียทรัพย์นับอนันต์
ปัจจิมริมทางรั้วคนจะหัวชั่วมหันต์
หรดีดีอนันต์จะได้ขันเงินแลทอง
พายัพจะนับโชคไม่มีโศกสุขทั้งผอง
แก้วแหวนแลเงินทองจะมากองอยู่มากมาย

ขึ้นอุดรท่านสอนไว้ว่าจะได้ลูกเหลือหลาย
ทั้งหญิงและชายก็จะได้ไว้ชื่นชม
ทิศอิสานท่านชานบอกไม่กลับกลอกจะเหมาะสม
คนเขาจะนิยมทั้งทรัพย์ได้ไม่ขาดแคลน

การขึ้นบ้านใหม่นั้น อย่างน้อยก็ควรจะทำจิตใจให้เบิกบาน ละเว้นจากการทะเลาะเบาะแว้ง เพราะถือเป็นวันศิริมงคล ถ้าจะทำบุญตักบาตร ถวายอาหารพระ หรือจุดธูปเทียนบูชาพระ เป็นการทำให้จิตใจผ่องแผ้ว ก็จะทำให้เราอยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป

ศาลพระภูมิ

เป็นประเพณีนับถือกันมาตั้งแต่โบราณว่า เมื่อปลูกบ้านเสร็จแล้ว ก่อนจะทำบุญขึ้นบ้านใหม่ จะทำพิธียกศาลพระภูมิเสียก่อน ศาลพระภูมินถือว่า เป็นสิ่งศักดิสิทธิประจำบ้าน เป็นที่อยู่ของเทวาอารักษ์ ผู้ปกปักษ์รักษาคนในบ้านให้เป็นสุขสมบูรณ์ เจริญรุ่งเรืองต่อไป เพราะฉะนั้น การยกศาลพระภูมิ ที่จะศักดสิทธินนจะต้องประกอบ

พิธี ให้ถูกต้องตามแบบแผน โดยเชิญผู้เบื้นอาจารย์ทางนี้ประกอบด้วยคุณธรรมอันสูง มีศีลมีธรรม จึงจะสามารถอันเชิญเทวาอารักษ์ให้มาสิงสถิตย์อยู่ในศาลพระภูมิ เพื่อเบื้นที่สักการะบูชาของเรา

ประวัติพระภูมิ

พระภูมินี้ ตามตำนานเล่ากันมาว่า ชื่อพระยาบาลี พระราชบิดาทรงพระนามว่า ทศราช พระมารดาทรงพระนามว่า สันทาทุกข์ ทรงเสวยราชสมบัติอยู่ที่กรุงบาลี มีพระราชโอรสถึง ๙ พระองค์ ทรงพระนามดังนี้

๑. พระชัยมงคล ทรงมีอิทธิพลรักษา เคหะสถาน ร้านโรงเรือน ร้านค้าต่าง ๆ

๒. พระนครราช มีอำนาจรักษา ค่ายประตู และบรรได

๓ พระคนธรรพ์ มีหน้าที่รักษา เรือนหอบ่าวสาว และโรงพิธีแต่งงานต่างๆ

๔. พระเทวไคร้ มีหน้าที่รักษา คอกปศุสัตว์ต่าง ๆ

๕. พระชัยสพ มีหน้าที่รักษายุ้งฉางใส่ข้าว สะเบียงคลังอาหารต่าง ๆ

๖. พระธรรมโหรา มีหน้าที่รักษา ลานข้าว ทุ่งนา และป่าเขา

๗. พระธรรมิกฤช มีหน้าที่รักษา สวนผลไม้ต่างๆ และพืชผักต่างๆในสวน

๘. พระวัยทัต มีหน้าที่รักษา วัดวาอาราม ปูชนียะ-สถานต่าง ๆ

๙. พระทาษธารา มีหน้าที่รักษา ห้วยหนอง คลอง บึง แม่น้ำลำคลองต่าง ๆ

เมื่อเราจะอัญเชิญ พระภูมิองค์ไหนมารักษาก็เอ่ยชื่อพระภูมิองค์นั้น พระภูมิทั้ง ๙ องค์นี้ ยังมีบริวารอีก ๓คนคือ นายจันทร์ทิศ นางจันทร์ดี และจ่าสัมพระเชิงเรือน เมื่อจะนำเครื่องสังเวยไปถวาย พึงสมมุติตนเป็นคนใช้ของพระ-ภูมิทั้ง ๓ คน แล้วนำไปบูชา จะได้ลาภแหวนเงินทอง

การเลือกที่ยกศาลพระภูมิ

ที่ยกศาลพระภูมินี้ ส่วนมากมักนิยมริมรั้ว จะได้มองเห็นศัตรูที่จะเข้ามาทำอันตรายแก่เราได้ถนัด จะเป็นข้างใดข้างหนึ่งก็ได้ หรือหน้าบ้าน เป็นที่ดอนไม่ลุ่มน้ำขัง สอาด ไม่สกปรก ไกลครัว ไกลส้วม ไกลที่เทขยะ

ทิศตั้งศาลพระภูมิ

ทิศตะวันออก
ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
ทิศตะวันออกเฉียงใต้

ทั้งสามทิศนี้ เป็นทิศที่เหมาะที่สุด และนิยมกันมาก ส่วนทิศอื่น ๆ ไม่สมควร การตั้งต้องตั้งให้สูงเพียงตาหรือเกินขึ้นไป ห้ามไม่ให้เงาเรือนทับหรือเงาศาลทับเรือน ถือว่าไม่เป็นมงคล เว้นแต่มีที่จำกัด หรือหลีกเลี่ยงไม่ได้

ศาลพระภูมิประกอบด้วย

๑. ตัวศาล ขนาดสูง เมื่อฝังดินลงแล้ว ให้เหลือเพียงตาหรือเกินกว่านั้น ขนาดแล้วแต่ความเหมาะสมหรือตามความพอใจเรา

๒. ศาล จะเป็นไม้หรือก่อด้วยปูนก็ได้ แต่สมัยนี้มักก่อด้วยปูนทั้งเสาและตัวศาล ทำสวยงามมาก ราคาไม่แพงเท่าใดนัก

๓. ตัวพระภูมิ คือ เจว็ด เจว็ดมือขวาถือพระขรรค์มือซ้ายถือสมุด บัจจุบันแทนที่จะถือสมุด หันมาถือถุงเงิน หมายถึงประทานเงินให้แก่เรา

๔. บริวารพระภูมิ ประกอบด้วยตัวละคร ช้างปั้น ม้าปั้น

๕. สีของศาล จะเป็นสีอะไรก็ได้ แต่บางคนนิยมใช้สีประจำวันเกิดของตัวเช่น

เกิดวันอาทิตย์	ใช้สี	ชมภู หรือเลือดหมู
เกิดวันจันทร์	ใช้สี	เหลือง
เกิดวันองคาร	ใช้สี	ม่วงแดง
เกิดวันพุธ	ใช้สี	สีเขียว
เกิดวันพฤหัส	ใช้สี	สีทอง
เกิดวันศุกร์	ใช้สี	สีฟ้า
เกิดวันเสาร์	ใช้สี	สีม่วง

๖. เครื่องสังเวย

มี หัวหมู บายศรีปากชาม มะพร้าวอ่อน กล้วยน้ำขนมต้มขาว แดง

ถ้าเป็นเครื่องสังเวยใหญ่ ที่ต้องจัดทำพิธีตามแบบสมบูรณ์ จะตองจดดงน

โต๊ะ ๑ ตัว เก้าอี้ ๑ ตัว ร่มกระดาษ ๑ คัน พานสำหรับวางเจว็ด พร้อมด้วยเงินบูชาครู ๖ บาท ๑ พาน ธูปเทียนประจำทิศอย่างละ ๓ เล่ม เทียนขผึงหนัก ๒ บาท (ไส้ ๑๒ -เส้น) ๒ เล่ม เทียนน้ำมนต์หนัก ๔ บาท ๑ เล่ม ดอกไม้สีเหลือง ข้าวตอก งาคั่ว งา ถั่วทอง อย่างละ ๑ กระทง กระแจะ น้ำมันหอม บายศรีปากชาม ไข่ลูกยอด ๑ ฟอง ล้อมรอบอีก ๓ ฟอง กล้วยน้ำ ๑ หวี มะพร้าวอ่อน ๑ ผล ขนมต้มแดง ต้มขาว ฟักทองแกงบวด ข้าวรำ ๘ ก้อน เบ็ด ๑ ตัว ไก่ ๑ ตัว หัวหมู ๑ หัว ปูทะเลต้ม ๑ ตัว ปลาแป๊ะซะ ๑ ตัว อ้อยขวั้น ๑ จาน เนยและนม ๑ ถ้วย น้ำชา ๑ ถ้วย หมากพลู บุหรี่ ๑ พาน ผ้าขาว ๒ ผืน (สำหรับผู้ทำพิธี ๑ ผืน ห่มสะไบเฉียง ๑ ผืน)

๗. ฤกษ์

การยกเสาพระภูมินั้น สุดแท้แต่โหรจะหาฤกษ์หายามให้ ที่นิยมกันนั้น มักจะเป็นตอนเช้า ซึ่งเป็นฤกษ์ที่เหมาะที่สุด ควรจะเป็นชั้น ๒, ๔ ๖, ๙ และ ๑๑ ค่ำ จะเป็นแรมก็เช่นเดียวกัน

๘. เครื่องประกอบศาลพระภูมิ

พระภูมิ คือ เจว็ดประจำศาล ประกอบด้วยแจกน ดอกไม้ ๑ คู่ คู่ละข้าง เชิงเทียน ๑ คู่ กระถางธูป ๑ ใบ ผ้าเหลืองผูกเจว็ด ๑ ผืน ผ้าพันศาล ๑ ผืน บ่วงประดับศาล ที่ประตูศาลพระภูมิและหน้าต่าง ใช้สีแดง ชมภู หรือสีตามสีวันเกิดเจ้าของ บ้านดังกล่าวแล้ว , ตุ๊กตาชาย ๑ คู่ หญิง ๑ คู่ ช้างม้าอย่างละ ๑ คู่ ละคร ๒ โรง

๙. การเริ่มตั้งศาลพระภูมิ

เมื่อเตรียมทุกสิ่งทุกอย่างเรียบร้อยแล้ว คือการเลือกสถานที่ ขุดหลุม เลือกศาลพระภูมิ และจัดเครื่องสังเวยไว้อย่างเรียบร้อย อาจารย์ผู้กระทำพิธีจะนุ่งขาวห่มขาว จุดเทียนทียันน้ำมนต์ และกล่าวเชิญพระภูมิ

คำเชิญ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมฺพุทธสฺส (ว่า ๓ จบ)

ชุมนุมเทวดา

สคฺเค กาเม จรูเป
กิริสิขรตเฏ จนฺตลิกเข วิมาเน
ทิเปรฏฺเฐ จคาเม
ตรุจนคหเณ เคหวตฺถุมฺหิ เขตฺเต
ภุมฺบา จายนฺตุ เทวา
ชลถลวิสฺเม ยกฺขคนฺธมฺพนาคา
ติฏฺฐนฺตา สนฺติเกยํ
มุนิวรวจนํ สาธโว เมสุณนฺตุ
ธมฺมสฺสวนกาโล อยมฺภทนฺตา
ธมฺมสฺสวนกาโล อยมฺภทนฺตา ธมฺมสฺ
สวนกาโล อยมฺภทนฺตา

เมื่อชุมนุมเทวดาเสร็จแล้ว ก็เชิญชวนพระภูมิที่เราจะตั้ง ซึ่งได้กล่าวมาแล้ว ๙ พระองค์ เช่น จะตั้งศาลพระภูมิ

ประจำบ้าน ก็ต้องเชิยนชื่อ พระภูมิ พระชัยมงคล ลงที่ศาล พระภูมินั้น เสร็จแล้ว เอาแป้งน้ำมันหอมเจิมที่เจว็ด และว่าคาถาตามไปด้วย

คาถาเจิมเจว็ด

เวหิ เวหิ ภนฺเต ชัยมงคล เทวาชยสิทธิ อาคจฺฉาหิ ว่าสามหน ถ้าเป็นพระภูมิองค์อื่น ก็เอ่ยชื่อพระภูมิองค์นั้นๆ ด้วย เมื่อเจิมเสร็จแล้ว ก็เวียนเจว็ด เพื่อจะขนสู่ศาล โดยหันหน้าเจว็ดไปทางศาลพระภูมิ แล้วเวียนขวาเป็นทักษิณาวัตร

คาถาเวียนศาล

โอม ภุมเทวะ พระชัยมงคลบดีอดุลยเดช พระธรณี กรุงพาลี ตมฺเปยฺย ปริจารโต เอหิ สุขสมฺปตฺติ สพฺพทา เวียนจนครบ ๓ รอบ พร้อมกับว่าคาถาไปด้วย แล้วเชิญเจว็ดขึ้นวางบนศาล และกล่าวอัญเชิญดังนี้

คาถาเชิญพระภูมิขึ้นสู่ศาล

สิโร เม พระภูมิเทวํ สรณํ คจฉามิ
ทิฏฐุ วานิสินฺนํ วาสยานำ อาทิวา อารตฺติ วาปตฺต

เมื่อว่าคาถาเสร็จแล้ว ก็วางพระภูมิลงบนศาลตั้งไว้กึ่งกลาง ตั้งให้ตรง อย่าให้เอนเอียงจะเป็นสิ่งที่ไม่ดี เมื่อตั้งเสร็จแล้ว ก็นมัสการและว่าคาถานมัสการ ดังนี้

วนฺทิตฺวา ชยฺมงคลภูมิ สิทฺธิมหิมา สิทธิ กุมฺม สิทธิวาจา เมื่อเสร็จพิธีก็กล่าวคำอัญเชิญพระภูมิ ดังต่อไปนี้

คำกล่าวสังเวยพระภูมิ

จากตำราของอาจารย์ หริด เรืองฤทธิ์ เขียนไว้ว่า ชิเนนฺทรำ นมามิหำ ริปุมารำ อุราหริ ภุมเทวะ ข้าแต่พระภูมิเทพารักษ์ หลักเมทนี

ขอพระชัยมงคลบดีอดลยเดช
อสุรกายเปรตภูตบีศาจสยองฤทธิ์
ทรงเปรื่องปลิดเสนียดเบียดเบียนกลีสัน
สัตว์แผ่นดินปริดารมย์อยู่ใต้ร่มบารมี
ข้าขอเชิญพระภูมิบดีรับสังเวย
สรรพโภชน์เครื่องเสวยรสโอชา

รับพวงมาลาข้าวตอกดอกไม้ม่
เครื่องสำอางอ่าอินทริย์ ธูปเทียนทอง
เชิญพระช่วยคุ้มครองประชาสัตว์
ผู้โสมนัสจัดเครื่องพลิกรรมย่ำยวงบาท

มาตา ปุตตัว โจรสำ
อ้าพระภูมิเทพสิงรักษ์อันเรืองฤทธิ์
จงมิใมติรจิตรักษานรากร
ดังมารดรถนอมลูกในอุราให้เริงรน

เทวานุกมบีโข โปโส
มวลมนุษย์ในแผ่นพ้นพสุธา
อันเทพดาเกาะกุมอยู่คุ้มครอง
สทา ภทฺรานิ ปสฺสติ

ย่อมจะมองเห็นสรรพสิริสุขสวัสดิ์
จึงจัดเครื่องพลิกรรมนำมาบวงสรวงส่ง
เทพเจ้าทุกองค์ย่อมอิ่มลาภ

ตสฺสานุ ภาเวน
ด้วยอำนาจพระภูมิเทวสรฤทธิ์
จงเกิดชัยสิทธิ์สวัสดิ์พิรเดช
ในกายประเทศท่านผู้บูชายัญ

อนุ ทามหำ รตนต ตยำ
หนึ่งข้าขออภิวันท์ไหว้พระไตรรัตน์
อันไพโรจน์รุ่งจำรัสล่วงทิวากร

ป ญ ญ กฺ เ ช ตฺ ตำ
เบื้นบ่อบุญบวรของปวงสัตว์ทุกสถาน
ช่วยคุ้มครองท่านทั้งบริวารในครอบครัว
จงสุขสราญทั่วกันทุกวันคืน

อาย วฑฺ ฒโก
ให้อายุยืน ผิวพรรณชื่นสุข กำลัง บ่ ร้างโรย
ธน วฑฺฒโก เงินทองแก้วกองโกยอย่ารู้ขาด
สิริวฑฺฒโก ทรงสิริวิลาสเลื่องชื่อลือเกียรติยศ
สพฺพทุกฺขา อุปทฺทวา ทุกข์โรคโศกกำศรดจงเสื่อม
หาย

อุบาท์อันตรายแรงกวิจงพินาศ
คฤหาสน์หอห้องจงรองเรื่อง
สรรพโภคาอย่าเปล่าเปรื่องจงเนื่องนอง
ให้อยู่ครองคู่เกษมโสตถิชีนแล

ตำราอาจารย์ชวัช เพื่องประภัสสร์ ว่าดังนี้

ข้าแต่พระภูมผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอถวายอภิวาท ขอยุวกรชนเหนือเศียร ขออัญเชิญพระภูมิอารักขเทวดาทอยู่รักษาเขตธรณีสถาน บัดนี้ท่านเจ้าบ้านได้จัดตั้งศาลชน ณ สถานนี้ จึงขออัญเชิญท่านผู้มหน้าที่รักษา จงมาสถิตย์ประดิษฐานอยู่ ณ ศาลนี้ ภุมมเทวดา อารขเทวดา สทา อมเห อนุรกฺขนตุ จงคุ้มครองป้องกันรักษาเคหสถาน โดยท่านเจ้าของบ้านผู้มีใจภักดี จัดตั้งเครื่องพลีภักษาหารสังเวย น้อมนำมาถวาย พร้อมด้วยเครื่องสุคนธ์อันมีกลิ่นหอมฟุ้งขจรตลบไป ขอให้พระภูมิชัยมงคล (หรือออกชื่อพระภูมิตามที่ตนประสงค์) ซึ่งเป็นโอรสแห่งพระเจ้ากรุงบาลี ซึ่งท้าวเธอได้ทรงมีพระบัญชาประทานมาให้ปกปักษ์รักษาสถานนี้ จงได้กำจัดภูตผีปีศาจ สัตว์ร้าย เปรตอสุรกาย ทั้ง

อมนุษย์ทั้งหลายที่มีน้ำใจหยาบคายร้ายกาจ ทั้งพฤกษาชาติ เครือเขาลดาวัลย์ ที่ล้วนเป็นจัญไรแรงอุบาทว์ ขอให้พระองค์จงขับไล่ออกไปเสียให้ห่างไกลจากเขตนี้ ตลอดจนสรรพภัยต่าง ๆ มีราชภัย อัคคิภัย โจรภัย เป็นต้น และสรรพทุกข์โศกโรคภัยพยาธิทั้งหลาย ขอให้พระองค์จงกำจัดเสียให้ห่างไกล อย่าให้มีมาพ้องพาน ตลอดจนอสุนีบาตสายฟ้าก็อย่าให้ต้องประสบ

ขอสรรพศิริสวัสดิ์ พิพัฒนมงคล วิฏฐวิบูลย์ มนูญญผล จงสำเร็จแก่ท่านเจ้าของบ้านนี้ สิทธมตฺถุ สิทธมตฺถุ สิทธมตฺถุ อทำ ผลำ ขอพระพรชัยที่ข้าพเจ้ากล่าวนี้ จงเป็นผลสำเร็จ จงเป็นผลสำเร็จ จงเป็นผลสำเร็จ ขอความสุขความเจริญจงมีแด่เจ้าของบ้าน ตลอดกาลนานเทอญ

อีกตำราหนึ่ง เขียนไว้ว่า

โอม ! เทวะ ภุมระ ข้าแต่พระภูมิผู้ทรงเดช ปกป้องเขตเสมาอาณาจักร์ กรุงบาลีวลัยรักษ์ราชเขตขัณฑ์ ทรงมิฤทธิ์มหัศจรรย์ยิ่งใหญ่ ทรงนามพระชัยมงคลดุลยฤทธิ์ เชิญมาสิงสถิตย์ปกปักษ์รักษา มาตา บุตฺตวฺ โอรสสำ ดุจดัง

มารดาปกบ้องบุตรธิดาให้สบสุข นิราศทุกปลอดภัยเชิญ มารับพวงมาลัย ข้าวตอก เครื่องสังเวยนำออกมาถวาย หัวหมูเบ็ดไก่ไว้มากมาย เทวานุกมฺบีโตโปโส มวลมนุษย์ในแผ่นพิ้นพสุธา อันเทพธิดาเกาะกุมอยู่คุ้มครอง ขอให้ทรงปกบ้องเจ้าของบ้านให้สุขสำราญ ลาภยศปรากฏนาน อายุวฑฺฒโก ให้อายุยืนนานผิวพรรณผุดผ่อง ธนวฑฺฒโก เงินทองไหลมาเทมามิขาด สิริวฑฺฒโก ทรงสิริวิลาศเลื่อมเลอโฉม สพฺ พทุกฺขา อุปทฺทวา ปราศจากโรคาเสื่อมโทรมสัน อุบัทวอันตรายราคินทั่วแดนดินจงพินาศ ภุมเทวะ ลาภยศมิได้ขาดนิรันดร

เมื่อกล่าวอัญเชิญพระภูมิเจ้าที่เสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ว่าคาถาบัดอบาทว์ คือ

ยสฺสานุสฺสรเณนาบี อนฺตลิก เขบี ปาติโน
ปติฏฺฐมธิคจฺฉนฺติ ภมิยำ วิย สพฺพทา
สพพู ปทฺทวชาลมฺหา ยกฺขโจราทิสมฺภวา
คณนา น จ มุตฺตานำ ปุริตฺตนฺตมฺ ภณามเส
ว่า ๘ จบ

เสร็จแล้วมาที่โต๊ะเครื่องสังเวย จัดแจงเฉือนหมูเบ็ดไก่ ฯลฯ ออกเบื้นชิ้น ๆ อย่างละเล็กละน้อย แล้วจุดธูปเทียนบั๊กบนโต๊ะเครื่องสังเวย แล้วกล่าวคาถาสังเวยพระภูมิดังกล่าวแล้ว เมื่อจบการกล่าวสังเวยก็โปรยข้าวตอกดอกไม้และยบเนื้อทเฉือนชิ้นละเล็กน้อย และสิ่งสังเวยอื่น ๆ ใส่ลงบนใบตองวางไว้ตรงเทียน รายที่จุดบูชาไว้ตามทิศทั้ง ๙ พร้อมกับกล่าวขอพรชัยดังนี้

คำกล่าวขอพรชัย

ภุมเทวะ ด้วยเดชะพระภูมิเจ้าที่ ซึ่งข้าได้อัญเชิญมา ณ สถานที่นี้ จงดลบันดาลแก้วแหวนเงินทองเข้าของนานาชนิด ทั้งนิมิตโชคลาภหลั่งไหลมาสู่ (ออกชื่อเจ้าของบ้าน) มิได้ขาด ด้วยอำนาจพระภูมิชัยมงคล (เอ่ยชื่อพระภูมิทิตนประสงค์) จงดลบันดาลสิ่งสุขสันต์ อนันต์ด้วยเกียรติยศปรากฏไกล อายุขัยยืนนาน แต่บริวารทั้งหญิงชายมากมายด้วยทรัพย์สิน เกียรติปรากฏทั่วแดนดินรุ่งโรจน์โสตถิเต โหตุ สพฺพมา

เมื่อกล่าวขอพรพระภูมิเสร็จแล้ว ให้ตักน้ำมนต์ใส่ภาชนะเล็ก ๆ แล้วเอาแบ้งหอมละลายลงไปในน้ำมนต์ แล้วเอาน้ำมันหอมใส่ลงไปเล็กน้อยพอข้น เพื่อจะได้เจิมของต่าง ๆ แล้วเอาภาชนะตักน้ำมนต์พอสมควร เอาแบ้งหอมละลายลงไป แล้วเอาน้ำหอมหยดลงไปสัก ๒—๓ หยด ต่อจากนั้นไปก็เอาพรมเจ้าของบ้านพร้อมกับบริวาร และห่านถ้วงาไปตามบริเวณนั้น ๆ เสร็จแล้วเชิญเจ้าของบ้านมาจุดธูปเทียนบูชาพระภูมิเพื่อเป็นศิริมงคล และอธิษฐานตามความต้องการ เมื่อเจ้าของบ้านบูชาเสร็จแล้ว ก็เอาแบ้งละลายน้ำหอมเจิม และว่าคาถา ยं ยं เทวมนุสสานं มงฺคลตฺถาย ภาริตं ตสฺส ตสฺสานุภาเวน สุขิ โหตุ นิสนฺตรं (ว่าสามหน) แล้วเจิมที่มือขวา ภาวนาว่า สิทธิกิจจं เจิมฝ่ามือซ้าย สิทธิกมฺมं เจิมหน้าผากว่า สิทธิลาโภ ตตคโถ แล้วหยิบเงินบูชาพระภูมิวางลงในมือของเจ้าของบ้าน และกล่าวคาถา สิทธิลาโภ มหาลาโภ ภวนฺตุ เต เมื่อเสร็จแล้วทำพิธีลาเครื่องสังเวย

คำลาเครื่องสังเวย

เสสำ มงฺ คลำ ยาจามิ หริ่อ

ชยนฺตุ โภนโต อิช อิทานิ สิรสา เนกฺ ขมฺม ปญญา วิริยขนติ สจฺดอธิษฐาน เมตฺตา อุเบกขา ปารมิสม ปนนา ยุทธา ทิสาวิทิสา สุอเสสโต

พิธีตั้งศาลพระภูมิ มีพิธีดังได้รวบรวมมาแล้ว หากผิดแปลกไปบ้างตามความนิยม หริ่อตามประเพณีท้องถิ่นก็ไม่แปลกอะไร ข้อสำคัญอยู่ที่ความศรัทธาเลื่อมใส และยึดมั่นว่า พระภูมิเจ้าที่จะต้องคอยปกป้องเราให้มีความสุข ความสำราญเจริญรุ่งเรือง เพราะฉะนั้นเราควรจะปฏิบัติต่อศาลพระภูมิดังต่อไปนี้

๑. ดอกไม้ธูปเทียน ที่จัดบูชานั้นไม่สมควรให้ขาด ควรจะจุดธูปเทียนบูชาทุก ๆ เย็น

๒. ก่อนที่จะทำงานใหญ่ๆ หริ่อจะเดินทางไกลควรจะได้ขอพรจากพระภูมิ เพื่อประทานสิ่งที่เป็นมงคล และบันดาลให้เราปลอดภัยด้วย

๓. ควรจะตั้งเครื่องสังเวยบ้าง เช่นบี่ละหน หรือถวายเครื่องสังเวยในพิธีมงคล เช่นทำบุญบ้าน โดยว่าคาถาสังเวยพระภูมิดังนี้

ภมฺมสฺมิ นิสาภาเค สนฺติ ภุมฺมา มหิทถาเตบี อมฺเห อนุรกฺ ขนฺตุ อาโรคเยน สุเขน จสปโภชนสมฺปนฺอนำ ปริกฺศ ขนฺตุ ชยมงฺ คลเทวตา สพฺพโทสำ ขมนฺตุ เม การบวงสรวงสังเวยอยู่เสมอนั้น จะเป็นเครื่องเตือนใจให้ท่านปกปักรักษาเรามั่นคงอยู่เสมอ

ฤกษ์ตั้งศาลพระภูมิ

ใช้ฤกษ์ ๔—๑๓—๒๒ ซึ่งเรียกว่าภูมิปาโลฤกษ์ ฤกษ์นอกนั้นไม่ใคร่นิยมใช้

วันห้ามยกศาลพระภูมิ

วัน ๕—๗ เดือน ๑—๕—๙

วัน ๔—๖ เดือน ๒—๖—๑๐

วัน ๓ เดือน ๓—๗—๑๑

วัน ๒ เดือน ๔—๘—๑๒

พระภูมิสามารถคุ้มครองเราได้หรือไม่

ข้อนี้ถ้าหากเรายึดมั่นในสิ่งใดในด้านดีแล้ว ย่อมจะมีอนุภาพคุ้มครองเราได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระภูมิ ซึ่งเป็นของคู่บ้านสำหรับคนไทยเราจะเห็นได้เกือบทุกบ้านว่า เมื่อปลูกบ้านแล้วจะมีศาลพระภูมิตั้งไว้ เพื่อเป็นที่ประทับของพระภูมิ และการตั้งศาลพระภูมิย่อมจะมีพิธีรีตรอง และผู้ที่จะประกอบพิธีนั้นจะต้องเป็นผู้มีคุณธรรมอันสูงส่งด้วย

การไม่มีศาลพระภูมินั้น ก็เหมือนกับว่าเราไม่มีที่อยู่ให้เทวาอารักษ์ผู้คุ้มครองเรา บางคนถึงกับฝันว่าเทพเจ้าได้มาเข้าฝันให้หาที่อยู่ให้ จึงตั้งศาลพระภูมิขึ้น และประสบโชคทันตาเห็นมามากต่อมากแล้ว เพราะฉะนั้นผู้ที่นับถือก็ขอให้นับถือจริงจัง โชคจะปรากฏให้เห็น

ข้าพเจ้าขอยกตัวอย่างให้เห็นอย่างง่าย ๆ เป็นต้นว่ามีเพื่อนข้าพเจ้าเล่าว่า เขาเลื่อมใสศรัทธาต่อศาลพระภูมิมาก มักจะไหว้เคารพอยู่มิได้ขาด วันหนึ่งลูกของเขาป่วยเนื่องจากมีฐานะยากจน ไม่มีเงินพอจะรักษาได้ในที่สุดก็อุ้มลูกไปหาพระภูมิเพื่อขอบารมีเป็นที่พึ่ง หลังจากได้ไหว้พระภูมิแล้วเขาก็กล่าวว่า

ข้าพเจ้านับถือพระภูมิตลอดมา แต่ลูกของข้าพเจ้าป่วยไม่สบาย ขอให้ช่วยลูกข้าพเจ้าหายป่วยในวันพรุ่งนี้ มิฉะนั้นข้าพเจ้าจะเลิกนับถือ ข้าพเจ้าจะพังศาลเสียไม่ให้พระภูมิอาศัยอยู่ต่อไป ถ้ารักจะอยู่ในศาลก็ขอให้ช่วยลูกข้าพเจ้าด้วยเถิด

เป็นคำพูดกับพระภูมิซึ่งคล้ายกับยืนคำขาด พระภูมิคงเห็นใจ และคิดว่าเจ้าหมอนี่คงจะเอาแน่เห็นจะต้องช่วย เพราะปรากฏว่าพอรุ่งขึ้นลูกของเขาก็หายวันหายคืน ทำให้เขาศรัทธาเลื่อมใสพระภูมิตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

อีกเรื่องหนึ่งเป็นเรื่องที่เกิดกับข้าพเจ้าเอง คือข้าพเจ้าได้ขายบ้านให้แขกอินเดียคนหนึ่ง . ซึ่งไม่นับถือพระภูมิบ้านข้าพเจ้าตั้งศาลพระภูมิไว้ หลังจากนั้นไม่กี่เดือนข้าพเจ้าได้ข่าวว่าแขกที่ซื้อบ้านของข้าพเจ้าได้ป่วย เป็นโรคน้ำท่วมหัวใจตายที่โรงพยาบาล

ในย่านนั้นเข้าใจว่า คงจะเป็นอำนาจของพระภูมิเจ้าที่ซึ่งข้าพเจ้าได้ตั้งไว้ เพราะข้าพเจ้ารู้มาว่าหลังจากแขกได้ซื้อบ้านของข้าพเจ้าแล้วก็จัดแจงรื้อปลูกใหม่ รื้อศาล

พระภูมิ และตั้งส้วมและห้องน้ำแทนที่ศาลพระภูมิ พระภูมิเลยบันดาลให้น้ำท่วมหัวใจ นี่เป็นแต่เป็นแต่เพียงความเข้าใจผิดเท่านั้น

ดังนั้นการที่เรานับถือสิ่งใดก็ควรจะ นับถือ อย่างจริงจัง แม้เราจะไม่นับถือเมื่อรู้ว่าคนอื่นนับถือ ก็ไม่ควรจะกระทำในลักษณะที่เหยียบย่ำ คือไม่ตั้งส้วมและ ห้องน้ำที่เป็นของต่ำทับถม ควรจะสร้างอย่างอื่นขึ้นแทนจะเหมาะ สมกว่า

เรื่องการนับถือนี้ เป็นเรื่องที่จะต้องพูดกันมาก แต่ไม่มากสำหรับคนที่นับถือ หากต้องพูดมากสำหรับคนที่ไม่นับถือ จึงควรจะสรุปในเรื่องตั้งศาลพระภูมิดังนี้

๑. ควรจะตั้งให้ถูกต้องตามแบบแผน ให้ถูกตามขนบประเพณีโบราณที่ยึดถือกันมา

๒. ปฏิบัติในการเคารพบูชาให้สม่ำเสมอ ไม่ใช่ปฏิบัติบ้างไม่ปฏิบัติบ้าง ถ้าเป็นเช่นนี้ก็ไม่ควรจะตั้งดีกว่า

๓. ไม่แสดงกิริยาที่เหยียดหยามดูหมิ่น เราจะไม่เคารพก็ควรจะวางตนเป็นกลาง อย่างแสดงอะไรในทางเหยียดหยามอย่างออกหน้าออกตา จะทำให้คนที่เรานับ

ถือดูหมิ่นดูแคลนเราได้ เราไม่นับถือก็ควรจะเก็บไว้ในใจ

๔. ควรจะตั้งไว้ในที่อันควร ไม่ควรจะตั้งไว้ให้เขาเห็นว่าทำไปตามอย่างเขา สักแต่เห็นเขาทำก็ทำเช่นนี้ จะไม่อำนวยประโยชน์อะไรให้เราเลย มีแต่ทางเสื่อมเสียเท่านั้น

๕. จงคิดว่าถ้าเรายึดมั่นในสิ่งใดแล้ว ก็มักจะได้ผลเสมอ เพราะฉะนั้นเมื่อเรายึดมั่นในสิ่งใดก็ขอให้เรายึดมั่นตลอดไป การทำลายความยึดมั่นเสียกลางคันนั้น จะเป็นเครื่องทำลายจิตใจของเรา ทำให้ใจเราเสีย ทำให้เราคิดอยู่ตลอดเวลา เราก็ไม่สบายใจผลสะท้อนมาสู่เราก็คือทำให้เราไม่มีความสุข และอาจจะทำให้เราตกต่ำลงไปก็ได้ เนื่องจากกำลังใจของเราไม่ดีนั่นเอง

การปลูกบ้านก็ดี การตั้งศาลพระภูมิก็ดี ที่ข้าพเจ้าได้รวบรวมมานี้ หากมีสิ่งใดขาดตกบกพร่อง ข้าพเจ้าต้องขออภัยด้วย

คาถาบัดอุบาทว์

คาถาบัดอุบาทว์นี้ ใช้เป็นคาถาบูชาพระภูมิทุกค่ำวันได้ด้วย และการตั้งศาลพระภูมิประจำบ้านแล้วนั้น เจ้าบ้านจะต้องหมั่นบูชาอยู่เสมอ ด้วยดอกไม้ธูปเทียน ก่อนจะว่าคาถาบัดอุบาทว์ ให้ว่านะโม ๓ จบก่อน แล้วเดินคาถาดังนี้คือ

ยัสสานุสสรเณนาปี อันตลิกเขปี ปาณิโม
ปติฏฐมธิคัจฉันติ ภูมิยัง วิยะ สัพพทา
สัพพุบัททวชาลัมหา ยักขโจราทิสัมภวา
คณผานะ จะ มุตตามัง ปริตตันตัมภณามะ เห

คาถาถวายเครื่องสังเวยพระภูมิ

นโม เม พระภุม เมเทวานัง ทิปะธูปะปุปผานัง สักการะวันทะนัง สูปัพยัญ ชนะสัมปันนัง โภชนานัง สาลินัง สปาริวารัง อุทกัง วะรัง อาคจะฉันตุ ปริภุญชันตุ สัพพทาติ หิตายะ สุขายะ สันติ อุเทวานัง เตปี ตุมเห อนุรักขันตุ

คาถาลาเครื่องสังเวยพระภูมิ

ชยันตุ โภคโต อิธะ อิทานิ ลีลา เนกขัมม-บัญญา วิริยะ ขันติสัจจอธิฏฐาน เมตตา อุเบกขา บารมีสัมบันนา ยุทธา ทิสาวิทิสาสุ อเสสโต

คาถาบูชาและสังเวยพระภูมิ (รวมกัน)

ภุมฺมสฺมิ ทิสาภาเค สนฺติ ภุมฺมา มหิทฺธิกาเตปี อมฺเห อนุรกฺขนฺตุ อโรคเยน สุเขนจ. 'สูปพยญ์ ชน-สมฺปนฺนำ ปริภุญฺชนฺตุ ชยมงคลเทวตา สพฺพโทสำ ขมนฺตุ เม.

การถอนศาลพระภูมิเก่า

ในบางกรณี บ้านนั้นมีศาลพระภูมิเก่าอยู่แล้ว หาก แต่เจ้าของบ้านต้องการจะยกศาลใหม่ ตามตำราท่านบ่งให้จัดการบูชาสังเวยพระภูมิเก่าไว้สามวันก่อน ถ้ามีนิมิตไม่ดีให้งดตั้งศาลใหม่ ถ้าหากมีนิมิตดีก็ให้จัดตั้งศาลพระภูมิใหม่ได้

ในการนี้ จะต้องกระทำโดยโหราจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิพิเศษ จะร้อถอนโดยพละการหาได้ไม่ เพราะต้องมีพิธีว่าคาถาคำเชิญพระภูมิออก ทำพิธีถอนเสา คล้ายกับพิธีถอนพัทธสีมา โดยทำน้ำมนต์ธรณีสารสาดรดเสาพระภูมิ และว่าคาถาถอนพร้อมกันไป

เมื่อเรียบร้อยแล้ว ให้ยกศาลพระภูมิและเสาที่รอถอนออกเสียอย่าทำลาย แล้วให้ลอยน้ำไปหรือเอาไปฝากวัดไว้ ครั้นแล้วจึงเริ่มทำพิธียกศาลพระภูมิใหม่ ดังกล่าวแล้ว

– อนึ่งโปรดระลึกว่า พระภูมิเจ้าที่เป็นของสูงศักดิ์สิทธิ์ควรแก่การเคารพบูชากราบไหว้ ดังนั้นเจ้าของบ้านควรจะบูชาพระภูมิทุกๆวันด้วย อย่างน้อยก็ต้องมีดอกไม้ธูปเทียน เมื่อมีงานพิเศษก็ควรสังเวยพระภูมิด้วย เครื่องสังเวยมากน้อยอย่างไรก็แล้วแต่ฐานะ แต่ที่จะขาดไม่ได้คือ เครื่องกระยาบวดอันได้แก่กล้วยน้ำ, มะพร้าวอ่อน, ขนมต้มแดง ต้มขาว ฟักทองหรือมันแกงบวด

พิธีมงคลทำบุญวันเกิด

พิธีมงคลทำบุญวันเกิด หรือทำบุญอายุนี้ ความประสงค์ก็คือ ต้องการให้อายุของเราเจริญยืนยาวต่อไปอีกด้วยดี โดยอาศัยอำนาจพระรัตนไตรเข้าช่วยคุ้มครองผองภยันตรายและต่อชีวิตให้ยืนยาวออกไป เพราะทุกคนที่เกิดมาแม้จะรู้ว่าไม่อาจจะหลีกเลี่ยงความตายไปได้ในที่สุด แต่ทุกคนก็ยังอยากที่จะมีชีวิตยืนยาวต่อไปให้ได้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

การทำบุญวันเกิดในสมัยโบราณ ถือเอาวันครบรอบวันเดือนเกิดตามจันทรคติ คือถือวันข้างขึ้นข้างแรมค่ำเป็นเกณฑ์ แต่มาสมัยนี้ถือเอาวันตามปีปฏิทินเป็นหลัก ส่วนมากเมื่อครบรอบวันเกิดในปีหนึ่ง ๆ ก็มักจะมีการทำบุญตักบาตรเท่าจำนวนอายุและเกินไปอีกหนึ่งองค์ เท่ากับเป็นการต่ออายุอีกหนึ่งปี เช่นเราครบอายุ ๒๐ ปี ก็ตักบาตรพระ ๒๑ องค์เป็นต้น

แต่ทว่าเป็นการครบรอบปี เช่นครบ ๒ รอบ ๓ รอบ ๔ รอบ หรือ ๕ รอบ ดังนี้ แล้วมักจะถือเป็นงานใหญ่ จัดทำเป็นพิเศษ มีการนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ แล้วถวายอาหารเพล มีการอาบน้ำมนต์เป็นต้น

พิธีการนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์ก็ คล้าย กับในเรื่องพิธีมงคลทำบุญขึ้นบ้านใหม่ดังกล่าวมาแล้วนั่นเอง จึงไม่กล่าวซ้ำอีก แต่จะได้พูดถึง เทวดานพเคราะห์ต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของเราอยู่ตลอดเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ บรรดาโหราจารย์ทั้งหลายจึงได้ให้มีการ บูชาเทวดาดาวพระเคราะห์เมื่อเรามาทำบุญวันเกิด เพื่อป้องกันและบำบัดภยันตรายและให้เกิดความเจริญใน ศิริ มงคล อายุ—วัฒนะ

คำอธิบายเรื่องเทวดานพเคราะห์เท่าที่ได้พบในร่ายดุษฎีสังเวยพระเคราะห์มีดังจะคัดมาไว้ต่อไปนี้คือ

๑. พระสุริยาทิพย์เทพยนิกร ทรงทิพยอาภรณ์พรายแพรวด้วยแก้วบัทมราช สถิตย์อาสน์ราชไกรสรวราฤทธิ์

แรงร้ายเรื่องณรงค์ กับเทพยดาทั้งหลายผู้ทรงศักดิ์ดาเดช
แวดล้อมเป็นบริวารสถิตย์ในอิสาณทิศ
(อาทิตย์มิราชสีห์เป็นพาหนะ มีสีแดง)

๒. พระจันทร์เทพยบุตร ทรงทิพยอาภรณ์แก้วประดับ
พาพพิจิตร เสด็จด้วยอัศดรราชเรื่องฤทธิ์ รายรอบเป็น
บริวาร สถิตย์ในบูรพาทิศ
(พระจันทร์ มีม้าเป็นพาหนะ มีสีขาวนวล)

๓. พระอังคารเทพยเรื่องฤทธิ์ ทรงรัตนโกเมทร์วิมล
มาศเถลิงอาสน์ราชเกษรเป็นพาหนะนาท มีหมู่อมรเทวราช
เรื่องฤทธิ์เป็นบริวาร สถิตย์ในทิศอาคเณย์
(พระอังคารมิเกษรเป็นพาหนะ มีสีแดงอย่างโกเมน)

๔. พระพุทธเทพยเทวา ทรงทิพยอาภรณ์แก้วมรกต
ทรงคเชนทร์เป็นพาหนะ เอนกเนืองด้วยเทพยบริวาร สถิตย์
ในทิศทักษิณ
(พระพุธมิกุญชรเป็นพาหนะ มีสีเขียว)

๕. พระเสาร์เทวราช ทรงรัตนมณีนิลเบี้นทิพยอาภรณ์ ทรงพยัคฆพาหนะ จรเบี้นจอมเทพยบริวาร เสด็จสถิตย์ในทิศหรดี

(พระเสาร์มิพยัคฆราชเบี้นพาหนะ มิสีแดงคล้ำ ดำ)

๖. พระพฤหัส ทรงทิพยอาภรณ์สุวรรณรัตนรูจิเจ่มด้วยดวงมุกดาหาร ทรงมฤคราชผาดเผ่นทะยานผยองพ้า พร้อมด้วยเทพยสุราลัยเบี้นบริวาร สถิตย์สถานบัจจิมทิศ

(พระพฤหัส มิมฤคราชเบี้นพาหนะ มีสีเหลืองอร่าม บุษราคำ)

๗. อสุสินทร์เรืองฤทธิ์ มหิทธานุภาพเกรียงไกร พระทิพยสุวรรณแสง สีใสสะอาด มิมหาสุบรรณราชเบี้นพาหนะเอนกเนื่องแน่นในอัมพรวิถี สะพรั่บพร้อมด้วยสุราสุระเทพยอสุรารายเรียงรอบเบี้นบริวาร ทรงสถิตย์ในสถานพายัพทิศ

(พระราหู มิสุบรรณราชเบี้นพาหนะ มีสีดอกตะแบก)

๘. พระศุกร์เทวา ทรงทิพาภรณ์เลื่อมประภัสสร

โอภาส ทรงพระยาโคอุสุราราชมหามงคลพาหนะพระที่นั่งสะพรั่งพร้อมไปด้วยเทพยบริวาร มาสถิตย์ในสถานอุดรทิศ

(พระศุกร์ มิโคอุสุราราชเบื้นพาหนะ มีสเลอมประภัสสร)

๙. พระเกตุเทวราช ทรงชิ่งทิพยสุวรรณอาภรณ์วิภูษิต ทรงพระยามังกรเรืองฤทธิ์เบื้นพาหนะ พร้อมด้วยเทพยสุราฤทธิ์เรืองเดชแวดล้อมเบื้นบริวาร สถิตย์ในสถานบัจจิมทิศ

(พระเกตุ มิมังกรเบื้นพาหนะ มีสทองสุก)

อาวุธทรงของเทวดานพเคราะห์

พระอาทิตย์	ทรงหอก
พระจันทร์	ทรงดาบและโล่ห์
พระองคาร	ทรงดาบและเขน
พระพุธ	ทรงขอช้าง
พระเสาร์	ทรงบื้น
พระพฤหัส	ทรงดาบคู่
พระศุกร์	ทรงโตมร
พระเกตุ	ทรงพระขรรค์

กำลังเทวดานพเคราะห์

พระอาทิตย์	มีกำลัง	๖
พระจันทร์	มีกำลัง	๑๕
พระอังคาร	มีกำลัง	๘
พระพุธ	มีกำลัง	๑๗
พระเสาร์	มีกำลัง	๑๐
พระพฤหัส	มีกำลัง	๑๙
พระราหู	มีกำลัง	๑๒
พระศุกร์	มีกำลัง	๒๑
พระเสาร์	มีกำลัง	๙

คำว่า กำลังดังกล่าวข้างต้นนี้ ตามทางโหราศาสตร์ หมายความถึงระยะเวลาที่ดาวนพเคราะห์เหล่านั้นหมุนเวียนกันเข้ามาเสวยอายุ ให้ผลดีผลร้ายในตัวมนุษย์ กล่าวคือ อย่างพระราหูมีกำลัง ๑๒ ก็หมายความว่าพระราหูเข้าเสวยอายุมีกำหนดเวลายาวนานถึง ๑๒ ปี ยกเว้นแต่ดาวพระเกตุเท่านั้นที่ปรากฏว่าแม้จะมีกำลังกล่าวว่า แต่ พระเกตุ ไม่เคยเข้าเสวยอายุมนุษย์เลย

วิธีบูชาเทวดานพเคราะห์ที่เข้าเสวยอายุ มีวิธีง่ายก็คือ เมื่อดาวนพเคราะห์ดวงใดเข้าเสวยอายุ ก็ให้หารูปเทวดานพเคราะห์นั้นมาใส่กรอบ วงล้อมด้ายสายสิญจน์ที่ขอจากพระอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิแล้วติดเทียนตามกำลังวัน บูชาทุกค่ำคืนจะเกิดมีงมงคลแก่ผู้นั้น เมื่อถึงคราวให้ร้ายจะกลับกลายดี เมื่อถึงระยะให้ผลดี ก็จะดียิ่งๆขึ้นไปอีก

พระพุทธรูปบูชาประจำวัน

วันอาทิตย์	พระพุทธรูปปางถวายเนตร
วันจันทร์	พระพุทธรูปปางห้ามสมุทร
วันอังคาร	พระพุทธรูปปางไสยาสน์
วันพุธ (กลางวัน)	พระพุทธรูปปางอุ้มบาตร
วันพฤหัสบดี	พระพุทธรูปปางสมาธิ
วันศุกร์	พระพุทธรูปพระรำพึง
วันเสาร์	พระพุทธรูปพระนาคปรก
พระราหู (คนเกิดวันพุธกลางคืน)	พระพุทธรูปพระบ่าเลไลย
พระเกตุ	พระพุทธรูปปางมารวิชัย

พระพุทธรูปประจำวันดังกล่าวนี้ เมื่อจะทำบุญอายุ (ทำบุญวันเกิด) ผู้ใดเกิดวันใด ก็ให้นิมนต์พระเช่นนั้นมาตั้งเป็นพุทธบูชาจะเกิดศิริสวัสดิพัฒน์มงคลยิ่งนัก

การบูชาเทวดานพเคราะห์

ในการทำบุญวันเกิด หรือทำบุญอายุครบรอบใหญ่ เช่นครบ ๔ รอบ ๕ รอบ ๖ รอบ เหล่านี้เจ้าภาพมักจัดเป็นงานใหญ่กว่าการทำบุญวันเกิดประจำปี ทั้งนี้ก็ด้วยคติที่ถือกันมาแต่โบราณกาลว่า การที่บุคคลมีอายุผ่านพ้นภยันตรายรอบตัวมาได้จนครบรอบ ๑๒ ปีด้วยดีนั้น นับว่าเป็นมีมหามงคลยิ่งแล้ว จึงมีการเฉลิมฉลองกันเป็นงานใหญ่ มีการนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ ทำพิธีบูชาดาวนพเคราะห์ อาบน้ำมนต์ ฯลฯ

การทำบุญอายุครบรอบเป็นงานใหญ่เช่นนี้ ส่วนมากต้องใช้พิธีทั้งของสงฆ์ และทางไสยศาสตร์ของพราหมณ์สลับกันไป เพราะคติการบูชาดาวนพเคราะห์นั้น เป็นคติทางไสยศาสตร์ถือว่า เทวดานพเคราะห์นั้นเกี่ยวกับกำเนิดของมนุษย์ สามารถให้ทั้งคุณและโทษได้ตามความหมุน

เวียนของดวงดาว จึงมีผู้รู้คิดค้นวิธีการบูชาเทวดาทั้ง ๙ ขึ้น เพื่อป้องกัน และบำบัดอันตราย ให้เจริญศิริมงคลอายุวัฒนะ

ดาวนพเคราะห์ทุกดวงต้องโคจรเปลี่ยนที่อยู่เสมอ ไม่อยู่นิ่ง และทุกดวงมีฤทธิ์อำนาจอันเกิดจากธาตุต่างมีความร้อนเย็นผิดแปลกแตกต่างกัน อำนาจของดวงดาวนี้ หาใช่แต่ให้โทษให้คุณแก่เฉพาะตัวบุคคลเท่านั้นก็หาไม่ หากแต่ดาวดวงใดโคจรมาใกล้โลกส่วนใด ก็อาจให้คุณและให้โทษไปถึงสถานการณ์ของโลกทั่ว ๆ ไปด้วย เช่น โลกจะเกิดสงคราม เกิดทุพภิกภัย หรืออุทกภัย เกิดความร่มเย็นเป็นสุข อะไรเหล่านี้ล้วนเนื่องมาจากอิทธิพลของดาวนพเคราะห์ทั้งสิ้น

ดังนั้น ตำราโหราศาสตร์จึงแบ่งดาวนพเคราะห์ออกเป็นสองพวกคือ พวกให้คุณ ๑ และพวกที่ให้โทษ ๑ และสมมุติมีเทวดาประจำ มีอานุภาพและหน้าที่ต่าง ๆ กัน ตามตำราว่าไว้ดังนี้คือ

พระอาทิตย์ — ทำให้ชีวิตมนุษย์และสัตว์เกิดขึ้น ให้แข็งแรง ว่องไว กล้าหาญ ใจร้อนแรงเหมือนแสงอาทิตย์

พระจันทร์ — ทำความเยือกเย็นให้แก่โลก ทำให้มนุษย์มีความแจ่มใส ร่าเริง น่ารัก เบื้นสง่า ชอบกาพย์-กลอน แต่ใจคอออกจะโลเลเปลี่ยนแปลงง่าย

พระอังคาร — ทำให้เกิดความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ว่องไว ฉุนเฉียว มักมุทะลุดุดัน ขาดความยั้งคิด

พระพุธ — ทำให้เบื้นคนเฉลียวฉลาดทางเจรจา อาชีพคนวันพุธจึงเหมาะแก่การทำการค้า เบื้นนายหน้า

พระเสาร์ — ทำให้เบื้นคนเงียบขรึม ไม่ค่อยชอบสุงสิงกับใครนัก แม้ตกทุกข์ได้ยากก็มักจะเก็บงำไว้ผู้เดียว ไม่เอาเพื่อนฝูงพวกพ้อง รักสันโดษ

พระพฤหัส — เบื้นคนมีปัญญาสูงลึกซึ้ง สุขุม รอบคอบ เยือกเย็น โอบอ้อมอารีย์ รักพวกพ้อง

พระราหู — มักให้แต่ความร้อน ไม่ค่อยให้คุณ ถ้าจะให้คุณก็ต้องเบื้นคนที่เกิดจากการรับโทษมาแล้วอย่างหนักจากราหู ดังนั้นพูดถึงพระราหูคนทั่วไปจึงกลัวกันนักหนา

พระศุกร์ — ทำให้มีความสุภาพ สงบเสงี่ยม รักความเบื้นระเบียบสวยงาม ใฝ่ใจในทางธรรม คิดแต่ในการกุศลผลบุญเบื้นส่วนใหญ่

เมื่อดาวนพเคราะห์เหล่านี้โคจรมาเสวยอายุเรา ก็มักจะให้คุณให้โทษมากบ้างน้อยบ้าง ตามดาวที่มาแทรกอีกโสดหนึ่งด้วย ทั้งนี้เกียวไปทางตำราโหราศาสตร์ที่ต้องพูดกันยืดยาว จึงไม่ขอกล่าวถึงในที่นี้

เพียงท่านได้ทราบคุณ และโทษ ของดาวนพเคราะห์ ดังกล่าวมานี้ ท่านก็คงจะพอเข้าใจได้ว่าเหตุใดการดูหมอ (หมอดู) จึงต้องให้วันเดือนปีแก่หมอ? ตอบง่าย ๆ ก็คือหมอดูก็ถือเอาเกณฑ์ของเทวดานพเคราะห์ประจำวันเกิด ปีเกิด เดือนเกิดของท่านมาบวกลบคูณหารกันเข้านั่นเอง ผู้ใดที่มีความรอบรู้ในทางดาวนพเคราะห์ การโคจรของดวงดาวและระยะเวลากำลังลักษิงแล้ว ก็สามารถทำนายโชคชะตามนุษย์ได้โดยไม่ยากนัก

อนึ่ง เนื่องจากลัทธิการบูชาเทวดานพเคราะห์ของทางไสยศาสตร์ดังกล่าวมาแล้ว ไม่ขัดต่อลัทธิทางพุทธศาสนา ซึ่งถือว่ามีเทวดา และเทวดานั้นก็ให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ได้เหมือนกัน ทั้งเมื่อประชาชนส่วนมากได้ยอมรับนับถือคติทางศาสนาพราหมณ์ หรือทางไสยศาสตร์มากอยู่ ดังนั้น

เมื่อมีการทำบุญอายุเป็นงานใหญ่ จึงจัดให้มีการสวดพระ-พุทธมนต์ทางพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ และมีการบูชาเทวดานพเคราะห์โดยโหราจารย์ขึ้นด้วยกัน และบรรดาลผลดีให้แก่ผู้กระทำการบูชาทันตาเห็นมา มาก มายหลาย พัน หลายหมื่นรายมาแล้ว พิธีจึงยังคงมีสืบเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบันนี้และจะยังคงอยู่ต่อไปมิรู้สูญ

พิธีสงกรานต์

สงกรานต์ คือวันขึ้นปีใหม่ของไทยมาตั้งแต่โบราณกาล เพิ่งจะมาเปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่เป็นวันที่ ๑ มกราคม ตามแบบสากลเมื่อไม่นานมานี้เอง และถือว่าวันที่ ๑ เมษายน ของทุก ๆ ปีเป็นวันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์เป็นวันที่ ๑๓ เมษายนทุก ๆ ปี

สงกรานต์เป็นพิธีสนุกสนานสำหรับหนุ่มสาว ที่จะได้พบกัน เพราะสมัยนั้นหนุ่มสาวหาโอกาสพบกันได้ยาก ไม่มีโรงหนัง โรงละคร นอกจากจะพบกันตามงานวัดตามงานเทศกาลต่าง ๆ เท่านั้น งานสงกรานต์จึงเหมาะที่สุดที่

หนุ่มสาวจะได้เที่ยวเตร่หลังจากที่เก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว มีเงินมีทองสำหรับเที่ยวเตร่ได้ เตรียมตัวพักผ่อนเพื่อจะต้อนรับฤดูกาลที่จะทำนาต่อไป

สงกรานต์มีอะไรบ้าง

๑. ทำบุญตักบาตร

๒. รดน้ำดำหัว ไหว้ผู้ใหญ่

๓. ปล่อยนกปล่อยปลามีการเล่นต่าง ๆ

การทำบุญตักบาตรถือว่าเป็นการสร้างบุญ สร้างกุศลให้ตัวเองและอุทิศส่วนกุศลนั้น แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วการทำบุญนี้ มักจะเตรียมงานไว้ล่วงหน้า พอรุ่งเช้าก็พากันนำอาหารไปตักบาตรถวายพระภิกษุสงฆ์ที่ศาลาวัด ซึ่งจัดเป็นที่รวมสำหรับทำบุญ ในวันนี้หลังจากที่ทำบุญเสร็จแล้วก็จะมีการก่อพระทราย อันเป็นประเพณีด้วย การนำทรายเข้าวัดถือว่าเป็นกุศลอย่างแรง ดังเช่นทางภาคเหนือมักนิยมขนทรายเข้าวัดเพื่อเป็นนิมิตโชคลาภ ให้มีความสุขความเจริญ เงินทองไหลมาเทมาดุจทรายที่ขนเข้าวัด

การรดน้ำ ถือว่าเป็นศิริมงคล เป็นการอวยพรปีใหม่ให้กันและกัน สำหรับหนุ่มสาวสนุกสนานมาก น้ำที่รดมักใช้น้ำหอมเจือด้วยน้ำธรรมดา ซึ่งเป็นวิธีที่ถูกต้อง แต่ก็มีการรดอย่างเลยเถิดคือเอาน้ำสกปรกรดกัน ซึ่งมิใช่เป็นประเพณีที่ถูกต้อง

การรดน้ำผู้ใหญ่ คือการไปอวยพรให้ผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือครูบาอาจารย์ ท่านผู้ใหญ่มักจะนั่งลงแล้วผู้ที่รดก็จะเอาน้ำหอมเจือกับน้ำรดที่มือท่าน ท่านจะให้ศีลให้พร ผู้ที่โปรด ถ้าเป็นพระก็จะนำผ้าสะบงไปถวายให้ท่านผลัดเปลี่ยนด้วย หากเป็นฆราวาสก็จะหาผ้าถุง ผ้าขาวม้าไปให้

การดำหัว ก็คือการรดน้ำนั่นเอง แต่เป็นคำเมืองทางภาคเหนือ การดำหัวเรียกกันเฉพาะการรดน้ำผู้ใหญ่ที่เราเคารพนับถือ ผู้สูงอายุคือการขอขมา ในสิ่งที่ได้ล่วงเกินไปแล้ว หรือการขอพรปีใหม่จากผู้ใหญ่ ของที่ใช้ในการดำหัวส่วนมากมีผ้าขนหนู มะพร้าว กล้วย และสิ่งซึ่งจะลืมไม่ได้ก็คือส้มป่อย ผู้ที่จะไปดำหัวมักจะไปเป็นหมู่ ถือเครื่องที่ไปดำหัวไปด้วย เมื่อขบวนดำหัวไปถึงบ้าน เจ้าของบ้าน

จะเชื้อเชิญให้นั่งบนเสื่อ เมื่อเรียบร้อยแล้วผู้เฒ่าก็จะเริ่มให้พรสวนมากจะเริ่มต้นคำว่า วันนี้เป็นวันดีปีใหม่แล้วก็มาถึง....ขอให้สุขสบาย ในขณะรับพรนี้เองเจ้าของบ้านและเพื่อนบ้านก็ฉวยโอกาสรดน้ำอย่างโชกโชน หลังจากรับพร ผู้ที่ไปดำหัวก็จะรดน้ำและอวยพรเป็นการตอบแทน

นอกจากการดำหัวรดน้ำก่อพระทรายแล้ว ก็ยังมีการละเล่นสนุกสนานอีกหลายอย่างเช่นพ้อนรำเชียงใหม่ เล่นเพลงพื้นเมืองที่เรียกว่า ซอเมืองซึ่งมีลาการเล่นคล้ายกับลำตัดของภาคกลาง หรือแอ่วลาวของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการตัดพ้อต่อว่า มีการยกปริศนาให้ฝ่ายหนึ่งแก้เป็นกลอนสด ถ้าแก้ไม่ได้หมายถึงการแพ้ ดนตรีที่ใช้ในการร้องคือปี่

สถานที่เล่นมักจะยกพื้นขึ้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ บนร้านที่ยกพื้นจะมีนักซอทั้งผู้หญิงและชายประมาณ ๔—๕ คน มีดนตรีประกอบด้วยสะล้อ (ซอ) ปี่ก้อย (คล้ายขลุ่ยทำด้วยไม้ไผ่) หรือบางทีก็มีซึง (มีรูปคล้ายแบบโดลิน) การเล่นเต็มไปด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลิน ถึงได้ไม่แพ้ตำตัดของภาคกลาง

การปล่อยนกปล่อยปลา ในวันสงกรานต์ ถ้าหากได้มีการปล่อยนกปล่อยปลาแล้ว จะเป็นการล้างบาปที่ทำไว้ และเป็นการเสด็าะเคราะห์ร้าย ให้มีแต่ความสุขความเจริญ ในวันขึ้นปีใหม่ การปล่อยนกปล่อยปลาที่ทำเป็นพิธี และติดต่อกันทุก ๆ ปีจะเห็นได้ที่ปากลัด ซึ่งมีคนไปเที่ยวเตร่กันมาก กระบวนแห่อย่างสวยงามและเอิกเกริกในตอนเย็น พอตอนกลางคืน ก็มีการละเล่นต่าง ๆ เช่นเล่นสะบ้าซึ่งเป็นการพบปะระหว่างหนุ่มสาวอย่างใกล้ชิด

พิธีวันขึ้นปีใหม่

ทุกๆ ชาติ มักจะกำหนดวันขึ้นปีใหม่ของตัวเองมาตั้งแต่สมัยโบราณ บางประเทศก็เหมือนกัน แต่บางประเทศก็ไม่เหมือนกันเช่นชาวผิว ถือเอาวันแรกของเดือนที่ ๗ ของศาสนาคือตกอยู่ในเดือนกันยายนเป็นวันขึ้นปีใหม่ทั้งนั้น เพราะถือว่าเป็นวันที่มีการเบ่าเชาเรียกประชุมครั้งสำคัญของศาสนา และในวันนี้ได้หยุดประกอบงานทุกอย่าง ส่วนพวกโรมัน กำหนดเวลาวันที่ ๒๑ ธันวาคม ต่อเมื่อ

ซีซาร์ได้ประกาศใช้ปฏิทินของจูเลียตแล้ว จึงได้เปลี่ยนมาถือเอาวันที่ ๑ มกราคมเป็นวันขึ้นปีใหม่ ครั้นถึงต้นสมัยกลางพวกคริสศาสนิกชนได้ถือเอาวันที่ ๒๕ ธันวาคม ซึ่งเป็นวันสมภพของพระเยซูเป็นวันขึ้นปีใหม่ แต่เมื่อเริ่มใช้ปฏิทินของเกรกอเรียนใน พ.ศ. ๒๑๒๕ แล้วประเทศต่างๆ ในยุโรป จึงใช้วันที่ ๑ มกราคมเป็นวันขึ้นปีใหม่ แต่ถึงกระนั้นก็ยังคงถือวันที่ ๒๕ ธันวาคมเป็นวันสำคัญในทางศาสนา คือวันคริสตมาส ส่วนชาวอินเดียถือเอากลางเดือน ๔ (ของเรา) ทำพิธีวันขึ้นปีใหม่เรียกว่า "พิธโหลิ" แต่บางตำราว่า เดิมชาวอินเดียโบราณได้ใช้วันที่ ๑ มกราคมเป็นวันขึ้นปีใหม่ เพราะชื่อ "วันมกรสงกรานต์" ของวันนั้นเป็นพยานอยู่ สำหรับจีนแม้ทางราชการได้ประกาศให้ชาวจีนใช้วันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่แล้วก็ตาม แต่ชาวจีนส่วนใหญ่มักถือวันขึ้นปีใหม่อย่างเก่าอยู่ ครั้งกระนั้นเมื่อพระเจ้าเหยาจักรพรรดิเมื่อปี ๑๖๙๑ ก่อนพุทธศักราช ได้ทรงให้พวกนักปราชญ์ คำนวณและทำปฏิทินขึ้นใช้ ใน

โอกาสเดียวกันก็กำหนดฤดูและวันสำคัญขึ้นด้วยเช่นวันเริ่มไถนา เก็บเกี่ยว และวันขึ้นปีใหม่เป็นต้น วันขึ้นปีใหม่หรือตรุษจีนนี้ ตกในราวเดือน ๓ ของเราเนื่องจากชาวจีนเป็นนักกินทีดีชาติหนึ่ง ฉะนั้นในวันขึ้นปีใหม่ ครอบครัวหนึ่งๆจะต้อง สาละวนอยู่ กับเรื่อง การจัดการหา ของกิน หาของไหว้ เพราะเมื่อไหว้เสร็จแล้วก็นำมากิน ของกินของไหว้ก็มี หมูเห็ดเป็ดไก่ ขนมเข่ง ซาละเปาจะขาดไม่ได้ และขนมซึ่งทำด้วยแป้งข้าวเหนียว สำหรับไหว้เจ้า เจ้าเตาไฟที่ประจำอยู่ทุกๆบ้าน (คล้ายพระภูมิของไทย) จะต้องรายงานความประพฤติของครอบครัวที่ตนประจำดูแลอยู่ว่า ในปีที่แล้วมานั้นได้ทำอะไรไม่ดีไม่สมควรบ้าง เทวดาผู้รับรายงานจะจดบันทึกความไม่ดีในสมุดไว้ เมื่อคนในครอบครัวตายแล้ว ก็จะได้เรียกวิญญาณมาลงโทษ

วันขึ้นปีใหม่ของญี่ปุ่น ถือเอาวันที่ ๑ มกราคมของทุกๆปี สำหรับไทยนั้นแต่เดิมถือเอาเดือนอ้ายเป็นวันขึ้นปีใหม่ ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นเดือน ๕ แทน ครั้นเรามาได้พราหมณ์เป็นครู เราก็รับเอาประเพณีพราหมณ์

มาใช้ คือถือวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ เป็นวันขึ้นปีใหม่ วันแรม ๑๓ ค่ำเป็นวันสงกรานต์ฉลองปีใหม่ แต่มาในปี ๒๔๘๓ ทางราชการประกาศใช้วันที่ ๑ มกราคมเป็นวันขึ้นปีใหม่โดยให้เหตุผลว่า

๑. ไม่ขัดกับพระพุทธศาสนา

๒. เป็นการเลิกเอาลัทธิพราหมณ์ มาคร่อมพระพุทธศาสนา

๓. ถูกต้องตามหลักวิชาการ ที่ใช้กันมาแต่โบราณ

๔. ทำให้เข้าสู่ระดับสากล ที่ใช้อยู่ใน ประเทศ ที่เจริญทั่วโลก

๕. เป็นการฟื้นฟูวัฒนธรรม จารีตนิยมและจารีตประเพณีของชาติ

๖. เป็นการแสดงให้โลกเห็นว่า วิธีโบราณของเราก็ถูกต้องตรงตามวิธีสากลเหมือนกัน ซึ่งเป็นการแสดงถึงความรุ่งโรจน์แห่งวัฒนธรรมของชาติไทยในอดีต

ประเพณีที่ทำในวันปีใหม่ได้แก่ การอวยพรจะด้วยการส่งความสุขปีใหม่ ซึ่งสมัยนิยมกันแล้วก็ยังมีให้สิ่ง

ของกันเป็นการส่ง ส.ค.ส. เป็นต้นว่าของใช้ ขนมเค็ก แต่โบราณไม่ค่อยทำกัน นอกจากมีการทำบุญตักบาตร แล้วไปไหว้ขอพรจากผู้ใหญ่เท่านั้น สมัยนี้อารยะธรรมจากตะวันตกเข้ามา การส่ง ส.ค.ส. ด้วยบัตรหรือสิ่งของ เช่น ขนมเค็ก ซึ่งเป็นสากลนิยมเราคนไทยก็เอาอย่างเขาด้วย และปฏิบัติต่อกันมา

ประเพณีตรุษจีน

การนำเอาประเพณีตรุษจีนมาเล่านี้ ก็เนื่องจากขณะนี้คนไทยกับคนจีนแยกกันไม่ออก นับวันจะแยกไม่ออกยิ่งขึ้น เพราะเราอยู่กันอย่างฉันท์พี่น้อง และลูกจีนที่เกิดในเมืองไทยก็เป็นคนไทยโดยกำเนิด มีสิทธิเท่ากับคนไทย คนใหญ่คนโตที่ปกครองประเทศซึ่งมีเชื้อจีนก็นับไม่ถ้วน ฉะนั้นการประมวลความรู้เกี่ยวกับประเพณี ตรุษจีน หรือวันขึ้นปีใหม่ของจีนมาไว้ ณ ที่นี้ จึงไม่เป็นการขัดด้วยประการทั้งปวง

ประเพณีตรุษจีน เป็นที่นับถือและปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัดในหมู่ชาวจีนตลอดมา วันตรุษจีนนี้ตกในราวเดือน ๓ ของทุกๆ ปี ก่อนหน้าจะถึงวันไหว้ เขาเรียกว่าวันจ่าย ตลาดการค้าไหว้ตัวอย่างคึกคัก หมูเห็ดเป็ดไก่ขนมเข่ง ซาละเปา นับว่าเป็นสินค้าที่ขายดีมาก และเปลี่ยนมือกันอย่างรวดเร็ว สำหรับในใจกลางประเทศจะดูได้ที่ตลาดเก่า ชาวจีนจะไปซื้อของเครื่องเซ่นไหว้ที่นั่น รุ่งขึ้นหลังจากจ่ายแล้วก็เป็นวันไหว้ สิ่งของที่นำมาไหว้ก็มี หมู เป็ด ไก่ ขนมเข่ง ขนมเทียน ส้มและน้ำชา ตั้งเครื่องบูชาไว้กลางแจ้ง หรือหน้าเจ้าเตาไฟ เจ้าบ้านจะจุดธูปเทียนมาไหว้ และต่อมาก็ลูกหลานสมาชิกของครอบครัวมาไหว้จนครบทุกคน การไหว้นั้นนอกจากไหว้เจ้าแล้วจะต้องมีการไหว้วิญญาณ บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วด้วย

เสร็จพิธีไหว้ก็มีการเลี้ยงของที่เหลือจากไหว้ ในบรรดาสมาชิกของครอบครัว

วันรุ่งขึ้นเป็นวันปีใหม่ หรือวันชิวอิค เป็นวันสำคัญที่สุดของชาวจีน วันนี้ร้านโรงตามถนนหนทางต่าง ๆ จะบีดหมดไม่ยอมทำอะไร เป็นวันเที่ยวเตร่พักผ่อนหย่อนใจตัดความกังวลทั้งมวลเสีย มีการไปไหว้พระพุทธรูปที่สำคัญส่วนมากไปไหว้พระบาท วันนี้ทางบ้านก็จะมีการไหว้อีกครั้งหนึ่งในตอนเช้า เป็นการถวายน้ำชากับขนมจันอับแก่เจ้าตามศาลต่างๆ ผู้ใหญ่มักจะพาลูกหลานไปกราบไหว้ขอพรจากผู้ที่เคารพนับถือ เด็กเหล่านี้จะได้รับของแจกเป็นเงินด้วยเรียกว่า "แต๊ะเอีย" จากญาติและพ่อแม่ สำหรับผู้ใหญ่จะได้รับเงินห่อกระดาษสีแดงจาก นายจ้างเป็น รางวัลในปีหนึ่ง แบบโบนัส พวกที่มีฐานะดีจะหยุดพักผ่อนไม่ค้าขาย ๓ วัน ส่วนฐานะปานกลางมักจะเที่ยววันเดียวแล้วกลับมาค้าขายตามเดิม

พิธีตรุษจีนนี้ สำหรับคนไทยมักจัดขึ้นในราชสำนักเริ่มครั้งแรกในรัชกาลที่ ๓ เรียกว่า "การพระราชกุศลเลี้ยงพระตรุษจีน" ซึ่งนับเป็นประเพณีของไทยอย่างหนึ่ง พิธีนี้เกิดขึ้น เนื่องจากชาวจีนได้นำหมู เป็ด ไก่ และของต่าง ๆ

มาถวายในเทศกาลตรุษจีนเป็นจำนวนมาก ทรงดำริว่า ควรจะเป็นไปในพระราชกุศล จึงรับสั่งให้นิมนต์พระสงฆ์ ทั้ง ๓ วัน แต่ไม่มีสวดมนต์ พระสงฆ์ฉันวันละ ๓๐ รูป ณ พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย นอกจากนี้ยังโปรดให้พระราชวงศ์จัดเรือขนมจีนมาถวายผลัดเวรเปลี่ยนกันทั้ง ๓ วัน หลังจากพระฉันเสร็จแล้วก็มีการเลี้ยงข้าราชการ และทรงจ่ายเงินให้ซื้อปลาปล่อยวันละ ๑๐ ตำลึง

ในแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ โปรดให้เลิกใช้ขนมจีนถวายพระ เพราะขนมจีนไม่ได้เป็นของจีน หากแต่เป็นชื่อจีน จึงโปรดให้ทำเกาเหลาเลี้ยงพระสงฆ์แทน พระนั่งราชกิจวินิจฉัย แต่สร้างศาลหลังคาเก๋งขึ้นหน้าพระที่นั่งมีเทวรูปตั้งบูชา และมีเครื่องสังเวยทั้ง ๓ วัน วิธีขอพรก็ทำให้เค้าอย่างของจีน และมีการถวายพระราชาคณะผู้ใหญ่ซึ่งนิมนต์มาฉัน มีโคผูกต่างบรรทุก แดงอุลิค (แดงโม) ขนมเข่ง กระเทียมดอง สิงห์โตน้ำตาลทราย ส้มวันละ ๓ โค

ในแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ โปรดให้เลี้ยงขนมจีนแบบเก่า นอกจากนี้ พระยาโชฎึกราชเศรษฐี ยังได้จัดโต๊ะอย่างจีนมาเลี้ยงเจ้านายด้วย จึงเห็นได้ว่าประเพณีตรุษจีนมีความเกี่ยวข้องกับคนไทยดังได้กล่าวมาแล้ว

ประเพณีสลากภัต

สลากภัต หมายถึงอาหารที่ถวายพระภิกษุสงฆ์โดยวิธีจับสลาก เป็นการทำบุญที่คนรุ่นหลังไม่ค่อยรู้จักกันดีนักในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะสลากภัตมิได้เป็นประเพณีใหญ่โตเหมือนปีใหม่หรือตรุษสงกรานต์ มักจะทำตามบ้านที่นิยมเลื่อมใส มีผลไม้พอที่จะรวบรวมมาถวายพระได้ หรือมีสิ่งของที่จะเข้าสลากภัตก็นำมาถวาย

สลากภัตนี้ทำมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล สมัยที่ประเทศอินเดียเกิดข้าวยากหมากแพง ประชาชนเดือดร้อนมาก ผู้ใจบุญสุนทานที่นำของมาถวายพระก็ต้องเดือดร้อน ของไม่มีพอจะถวายพระให้ครบ จึงได้ร่วมกันคิดวิธีการที่จะ

ถวายของแด่พระภิกษุสงฆ์ให้น้อยลง วิธีการที่คิดได้ก็มี
อุเทศภัต (ถวายพระเพียงคราวละ ๑—๓ รูป) วิธีนิมนต์ภัต
(นิมนต์พระไปรับของถวาย) สลากภัต (จับสลากภัตแล้วจึง
ถวายของ ปักขิกภัต (ถวายเฉพาะวันหนึ่ง) และปาฏิกภัต
(ถวายในแรมค่ำหนึ่ง) เมื่อคิดได้ดังนี้จึงนำความไปประทาน
ขออนุญาตต่อพระศาสดา ซึ่งประทับอยู่ ณ เวฬุวันเมือง
ราชคฤห์ พระพุทธองค์ทรงประทานพุทธานุญาต สลากภัต
จึงได้เกิดขึ้นต่อมาดังกล่าวแล้ว

สลากภัตนี้ มักนิยมทำในฤดูที่มีผลไม้อุดมสมบูรณ์
ในระหว่างเดือน ๖ จนถึงเดือน ๘ เมื่อถึงฤดูนี้ทายกทายิกา
จะบอกบุญไปตามญาติโยมว่า ทางวัดจะจัดให้มีสลากภัต ใน
วันนั้นวันนี้ เมื่อถึงกำหนดชาวบ้านก็จะจัดอาหารกับ
เครื่องไทยทานตามกำลังของตน นำไปที่วัดและจะแจก
เบอร์หรือแจกชื่อพระที่จะถวายให้ เราจะต้องถวายตามนั้น
ไม่มีการเจาะจงพระรูปนั้นรูปนี้แต่อย่างใด

พิธีเกี่ยวกับถวายสลากภัต

เมื่อได้สลากครบทุกคนแล้ว ผู้เป็นหัวหน้าบอกตั้งนโมพร้อมกัน ๓ หน แล้วกล่าวนำเป็นตอน ๆ ดังต่อไปนี้

อิมินา มยं ภนฺเต สลาก ภตฺตานิ สปริวารานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม สธุโน ภนฺเต สงฺโฆ อิมานิ สลากภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ กญฺเจว ญาตกานศฺจ ทีฆรตฺตं หิตาย สุขาย

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายสลากภัตทาน กับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับซึ่งสลากภัตทาน กับทั้งบริวารของข้าพเจ้าทั้งหลายนี้ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย แก่ญาติมิตรสหายของข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย สิ้นกาลนานเทอญ เมื่อกล่าวจบแล้วยกของประเคนตามสลาก แล้วคอยนั่งรับพรจากพระเป็นเสร็จการ

ประเพณีลอยกระทง

พิธีลอยกะทงนี้มีมาแต่โบราณกาลแล้ว ครั้งเมื่อนางนพมาศหรือท้าวศรีจุฬาลักษณ์ พระสนมเอกของสมเด็จพระร่วงเจ้า ได้เป็นผู้คิดกระทงรูปดอกบัว และรูปอื่นๆ เป็นคนแรก เพื่อถวายแด่พระร่วงเจ้าทรงลอยน้ำ เมื่อเสด็จประพาสลำน้ำคืนกลางเดือน ๑๒ พร้อมกันนั้นก็ได้แต่งลำนำสำหรับขับร้องถวายด้วย สมเด็จพระร่วงเจ้าทรงตรัสชมเชยนางนพมาศที่ประดิษฐ์กระทงได้สวยงาม และรับสั่งให้ถือเป็นประเพณีตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ตลอดจนสมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ทรงโปรดให้มีการลอยกระทงเป็นการหลวง และเป็นการราษฎร์ เป็นการหลวงนั้นเรียกว่า การลอยพระประทีป โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับเป็นประธาน ณ เรือพระที่นั่ง ซึ่งจอดอยู่ที่ท่าราชวรดิษฐ์ ทั้งสามวันซึ่งเป็นงานที่ใหญ่โตมาก และยังมีเรือพระราชพิธีต่างๆ เข้าร่วมด้วย เป็นเรือศรี เรือไชย และเรือรูปสัตว์ต่างๆ

การเสด็จลอยพระประทีปนั้น จะเริ่มด้วยเมื่อเสด็จถึงเกยท่าราชวรดิษฐ์ เจ้าหน้าที่จะชักโคมชนิดเสาใกล้ ๆ เกยนั้นทันทีเพื่อเป็นสัญญาณ เครื่องประโคมต่าง ๆ ก็ประโคมขึ้นพร้อมกัน แล้วเสด็จประทับเรือบัลลังก์ การจัดเทียนในเรือกระทงนั้น ทรงมอบหน้าที่ให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายในเป็นผู้จุด เมื่อได้เวลาทรงจุดดอกไม้ไฟในเรือที่ประทับเป็นสัญญาณ พวกเรือดอกไม้ไฟต่าง ๆ ก็จุดขึ้นพร้อมกัน ต่อมาก็มีการจุดดอกไม้ธูปเทียนในเรือกระทงหยวก และกระทงกระดาษที่พระราชทานจ่ายแจกให้ในหมู่ฝ่ายใน และพระเจ้าลูกเธอ แล้วปล่อยให้ลอยไปตามกระแสน้ำ ต่อจากนั้นก็จะจุดดอกไม้ไฟชนิดปล่อยตามน้ำจนกว่าจะเสด็จขึ้น

จนถึงรัชกาลที่ ๔ ทรงตัดพิธีต่าง ๆ ออกคงเหลือแต่เรือพระที่นั่งอนันตนาคราชและเรือไชย แต่เป็นกระทงใหญ่เพียง ๒ ลำเท่านั้น ทั้งได้เปลี่ยนแปลงการตกแต่งให้เป็นพิธีบูชาพระพุทธเจ้า คือได้เชิญพระพุทธสิหิงค์น้อยมาประดิษฐานบนบุษบกกลางลำน้ำ เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช ส่วนบนเรือไชยตั้งพานพุ่มบูชา ตอนพลบค่ำจะ

จุดเทียนภายในเรือกระทงทั้งสอง แล้วพายร้องเห่ล่องไป ตามลำน้ำร่วมกับเรือพระที่นั่ง ๒ ลำ ราชพิธีนี้มาถึงรัชกาลที่ ๕ ได้เปลี่ยนเรือไชยมาเป็นเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์แทน และนำพระพุทธรูปไชยวัฒน์ในแผ่นดิน มาประดิษฐานในเรือพระที่นั่งอนันตนาคราชแทนพระพุทธสหงคนอย

สำหรับการลอยกระทงแบบชาวบ้านนั้น จัดรูปกระทงต่าง ๆ ตามแต่จะประดิษฐ์ขึ้น เช่นรูปหงส์ รูปบัวบาน รูปภูเขา รูปเจดีย์เป็นต้น และมีรูปเทียนปักจุดเป็นพุทธบูชา ลอยตามลำน้ำลำคลองเป็นที่สนุกสนาน ท่ามกลางแสงเดือนอันแจ่มจรัสของเพ็ญเดือนสิบสอง

การลอยกระทงเพื่ออะไร ก็ตอบได้ว่าการลอยกระทงเพื่อสักการะรอยพระพุทธบาท ที่ฝั่งแม่น้ำนัมมทาในอินเดีย

คำบูชาในการลอยกระทง

อหำ อิมานิ ปทิเปน อสุกาย นมฺมทายนทิย ปุลิเน ฐิตำ มนิโน ปาทวลญฺชำ อภิปูเชมิ อยำ ปทิเปน ปาทวลญฺชำ ปชามยฺหำ ทิฆรตฺตำ หิตาย สุขาย สำวตฺตตุ

หรือจะบูชาเป็นภาษาไทยก็ได้ดังนี้

ข้าพเจ้าขอบูชาซึ่งรอยพระพุทธบาท อันตั้งอยู่เหนือกองทราย ณ ฝั่งแม่น้ำนัมมทานที ด้วยประทีปนี้ขอให้การบูชารอยพระบาทสมเด็จพระมหามุนีเจ้าด้วยประทีปนี้ ทั้งนี้จงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ข้าพเจ้าสิ้นกาลนานเทอญ

พิธีผ้งลูกนิมิต

การผ้งลูกนิมิต เป็นประเพณีที่ปฏิบัติมาแต่โบราณเช่นเดียวกัน เพราะถือว่าถ้าใครผ้งครบ ๗ วัด จะไม่ตกนรก การผ้งลูกนิมิตนี้เกิดที่ประเทศอินเดีย ในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ ในสมัยนั้นบรรดาพระภิกษุพุทธสาวกยังไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง มีเศรษฐีผู้หนึ่งในเมืองราชคฤห์ได้สร้างวิหารถวาย พระพุทธเจ้าจึงตรัสอนุญาตให้ใช้วิหารแห่งนี้เป็นที่พักของบรรดาพระภิกษุสงฆ์ที่ผ่านไปมา ต่อมาอนาถบิณฑิกได้สละทรัพย์ ๕๔ โกฏิ สร้างวัดเชตวันถวาย และนางวิสาขะสละทรัพย์ ๒๗ โกฏิ สร้างวัดบุปผารามถวาย

และได้มีการสร้างที่อยู่ถาวร ให้แด่พระภิกษุสงฆ์ต่อมาจนบัจจุบัน

ต่อมามีลัทธิศาสนาทางอื่นเกิดขึ้น และทำการประชุมกันเสมอเพื่อประกาศศาสนา พระเจ้าพิมพิสารจึงทูลพระพุทธองค์ให้มีการประชุมสงฆ์เช่นนั้นบ้าง พระพุทธองค์จึงโปรดให้มีการประชุมสงฆ์ในอุโบสถ จึงเป็นประเพณีที่พระภิกษุสงฆ์ต้องทำสงฆกรรมในพระอุโบสถตั้งแต่นั้นมา พระสงฆ์ที่ทำสังฆกรรมจะต้องอยู่ในอารามเดียวกัน ได้มีผู้ทูลถามพระพุทธองค์ว่าอาณาเขตวัดนั้น จะกว้างเท่าใด พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ผูกพัทธสีมาเป็นเขตแดน และเป็นการประกาศนิมิตอันเป็นหลักเขตแดน โดยใช้ศิลานิมิตฝังลงตามเขตที่ต้องการ นับเป็นการเริ่มต้นฝังลูกนิมิตหรือผูกพัทธสีมานั่นเอง นิมิตที่ใช้เป็นเขตแดนมี ๘ ประการคือ

ปพฺพโต	ภูเขา
ปาสาโณ	ศิลา
รุกฺโข	ต้นไม้
วนํ	ป่าไม้

มคฺโค หนทางเดินเท้าเดินเกวียน

วฺมฺมิโก จอมปลวก

นที แม่น้ำ

อุทกำ ท้องน้ำไม่รู้ไหล

พิธีผั้งลูกนิมิต

ก่อนอื่นต้องสร้างอุโบสถก่อน ถ้ายังไม่มีเงินก็ปลูกเพียงหลังคาก่อน ต่อจากนั้นก็ขุดหลุมตรงหน้าพระประธานเบื้นหลุมกว้างหนึ่งหลุม เหนือปากหลุมจะมีศิลานิมิตใส่สาแหรกที่ทำด้วยหวายห้อยอยู่ปากหลุม หรือวางอยู่ข้าง ๆ หลุม ลูกนิมิตลูกนี้เรียกว่าลูกเอก ซึ่งส่วนมากได้มาจากเขาสารพัดตำบลบ้านเชียนจังหวัดชัยนาท ต้องใช้พราหมณ์ทำพิธีบวงสรวงอยู่ถึง ๓ วัน ๓ คืน รอบ ๆ อุโบสถต้องขุดหลุมนิมิตมี ๘ หลุมบ้าง ๑๐ หลุมบ้าง แล้วแต่ตัวอุโบสถ และมีศิลานิมิตเล็กกว่าลูกเอกใส่สาแหรกหวายห้อยอยู่ปากหลุม หรือวางอยู่ข้างหลุมแต่ละหลุม สำหรับวัดเก่าจะขุดลูกนิมิตขึ้นมาใหม่และวางไว้ตรงหลุมที่ขุดเช่นเดียวกัน ในการทำพิธีผั้งลูกนิมิต ทางวัดจะจัดงาน ๗ วัน ๗ คืน เพื่อให้

พุทธศาสนิกชนได้มาทำบุญกันทั่วถึง คนที่จะทำบุญผั้งลูกนิมิตต้องหาของมาด้วย เช่นดอกไม้ธูปเทียนบูชา แล้วเขียนคำอธิษฐานในสมุดแล้วใส่ลงในหลุม บางคนก็ใส่เงินใส่สายสร้อย ใส่ทองไปด้วย

เมื่อถึงเวลาจะผั้งลูกนิมิต ส่วนมากเป็นกลางคืนหรือเช้าตรู่ ก่อนทำพิธีพระสงฆ์ทั้งวัดและอาจจะนิมนต์วัดอื่นมาด้วยเพื่อสวดมนต์ในพระอุโบสถ ห้ามคนภายนอกเข้า พอได้ฤกษ์ก็จะผลักลูกนิมิตลงหลุม ก่อนที่จะทำการบีดหลุม คนโบราณ เล่าว่าจะมี สาวชาวเมืองลับแล แต่งตัว สวยงาม เป็นจำนวนมากที่ปากหลุม (คนมีบุญจึงจะมองเห็น) แล้วรูดแหวน สร้อยข้อมือ สร้อยคอใส่ลงในหลุม แล้วพระก็บีดหลุม. เมื่อเสร็จพิธีแล้วประชาชนที่อยู่นอกโบสถ์ จะเข้ามา แย่ง หวายที่ รองลูกนิมิต เอาไปทำ เครื่อง ลาง เลี่ยมทอง แขวนคอ ถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ กันภูตผีปีศาจนำโชคลาภมาให้

พระราชพิธีแรกนาขวัญ

พิธีแรกนาขวัญ หรือพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ จรดพระนังคัล แปลว่าจดไถหรือแรกไถ นังคัลแปลว่าไถ เป็นพิธีที่พระเจ้าแผ่นดินทำพิธีไถนาเอง ส่วนพระมเหสีเลี้ยงไหม เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ประชาชน ในประเทศอินเดียพระเจ้าสิริสุทโธทนะเสด็จไปประกอบพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ โดยเจ้าชายสิทธัตถะกุมารตามเสด็จไปด้วย ในสมัยสุโขทัย ได้มีพระราชพิธีแรกนาขวัญ ในวันอาทิตย์เดือนหก พระองค์จะทรงม้าเสด็จเป็นกระบวนพร้อมด้วยกระบวนอัครชายา พระบรมวงศานุวงศ์ เมื่อถึงบริเวณประกอบราชพิธีก็เสด็จประทับยังโรงพิธี ซึ่งพวกพราหมณ์อัญเชิญเทวรูปมาประดิษฐานรอไว้ก่อนแล้ว จากนั้นจึงโปรดให้ออกญาพลเทพธิบดี เป็นผู้ประกอบพิธีแทนพระองค์ ท่านออกญาผู้นั้นแต่งกายอย่างลูกหลวงเดินเข้าสู่โรงพิธี เสร็จเรื่องในโรงพิธีแล้วพวกพราหมณ์ก็เป่าสังข์โปรยข้าวตอกนำหน้าไปยังที่จะทำการไถ ชาวพระโคจะนำพระโคอุศุภราช (โคผู้) เข้าเทียมไถทองแล้วพราหมณ์ก็จะมอบไถ

และปฏักทองให้แก่ออกญาพร้อมกันนั้นพระศริมโหสถ(บิดานางนพมาศ) แต่งกายแบบพราหมณ์ จะเข้ารับไถเงิน เทียบด้วยพระโคเสวตรพระพรไถตามเบื้นไถรอง ไถที่ ๓ เบื้นไถหุ้มผ้าแดงเทียมด้วยพระโคกระวิน (โคสีแดง) พระวัฒนเศรษฐีแต่งกาย อย่างพลเรือนเบื้นผู้ไถทั้งสามไถเวียนซ้ายไปขวาตามกันเบื้นลำดับ ข้างหน้าสุดจะมีพราหมณ์โปรยข้าวตอกดอกไม้เบ่าสังข์และแกว่งบัณเฑาะว์นำ เบื้องหลังมีชุนบริบูรณ์ ธัญญา กับพนักงานนาหลวงนุ่งเพลาะคาดรัด ประคดสวมหมวกสาน ถือกระเช้าโปรยหว่านเมล็ดพืชตามมา ขณะนั้นบริเวณรอบ ๆ บริเวณประกอบราชพิธีจะมีการเล่นต่าง ๆ เซ็งแซ่ด้วยเสียงพิณพาทย์และเภรี

ครบ ๓ รอบแล้ว ก็หยุดปลดพระโคทั้งสามออกมาให้กินของที่วางไว้เบื้นการเสี่ยงทาย รวม ๕ อย่าง ถ้าพวกพระโคกินอะไร พราหมณ์จะทำนายไปตามตำราว่าปีนั้นพืชผลอะไรจะดี อะไรไม่ดีเพียงใด ในเวลาเดียวกันพระอัครชายาก็ดำรัสสั่งสนมให้เชิญเครื่องมธุปายาสขึ้นถวายพระร่วงส่วนพวกราชมัลจะยกเอาอาหารอีกส่วนหนึ่ง ออกเลี้ยงลูกชุนทั้งปวง

สมัยกรุงศรีอยุธยา พระราชพิธีแรกนาขวัญได้เปลี่ยนแปลงไปบ้าง พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาโปรดให้พระจันทรกุมารแรกนาแทนพระองค์ ส่วนพระมเหสีก็จะทรงจัดนางเทพีขึ้นต่างพระองค์เช่นกัน ผู้แรกนาจะนั่งเสลี่ยงเงินมีกระบวนแห่ไปยังโรงพิธี ครั้นถึงเวลามงคลฤกษ์ พระจันทรกุมารจะเข้าถือคันไถ ซึ่งเทียมด้วยโคอุศุภราช ออกพญาพลเทพจะเข้าจูงโคอยู่ข้างหน้า ส่วนนางเทพีจะหว่านพันธุ์ข้าวตามมาข้างหลัง ครบ ๓ รอบแล้วปลดโคออกให้กินน้ำ ถั่วงา และข้าวเปลือก ถ้ากินสิ่งใดก็จะทำนายภาวะของพืชผลในปีนั้น

สมัยรัตนโกสินทร์ ได้โปรดให้ข้าราชการผู้ใหญ่ประกอบพระราชพิธีแรกนาขวัญแทนพระองค์ และมิได้ถือเป็นพิธีหน้าพระที่นั่ง เว้นแต่มีพระราชประกาศจะทอดพระเนตรสถานที่จะประกอบพิธีในตอนแรก ๆ จึงมิได้ตายตัวแล้วแต่จะทรงกำหนดให้ ในรัชกาลที่ ๕ ทรงเห็นว่าพิธีนี้เป็นพิธีพราหมณ์ไม่มีพิธีสงฆ์ร่วมอยู่ จึงทรงเพิ่มพิธีสงฆ์ โดยจัดพิธีล่วงหน้าขึ้นเรียกว่าพระราชพิธีพืชมงคล โดยโปรดให้ปลูกพลับพลาขึ้นที่สนามหลวง ประกอบด้วยหอประดิษฐาน

พระพุทธรูป คันธารราชตอนเย็นของพิธีพิชมงคลนั้นได้เชิญพระพุทธรูปและเทวรูปดังนี้

๑ พระพุทธรูปคันธารราชกะไหล่ทอง (สร้างในรัชกาล ๑) ๑ องค์

๒ พระพุทธรูป คันธารราชยืนกะไหล่ทอง (สร้างในรัชกาลที่ ๔) ๑ องค์

๓ พระพุทธรูปคันธารราช พระชนม์พรรษาเงิน ๑ องค์

๔ พระพุทธรูปคันธารราชแบบจีน ๑ องค์

๕ พระพุทธรูปปางมาร (สร้างในรัชกาลที่ ๓) ๑ องค์

๖ พระชัยประจำรัชกาล ๑ องค์

๗ พระชัยเนาวโลหะ ๑ องค์

๘ เทวรูป ๖ องค์ บนแท่นเดียวกัน ๑ รูป

๙ รูปพระโค ๑ รูป

สำหรับพระพุทธรูปตั้งแต่ ๑ ถึง ๗ นั้น ได้จัดเป็นกระบวนแห่ มีเครื่องสูงพร้อมอัญเชิญไปประดิษฐานบนโต๊ะทองใหญ่ในพลับพลา ข้างหน้าจัดโต๊ะสำหรับวางเมล็ด

พืชพันธุ์ต่างๆ เช่น ข้าวจ้าว ข้าวเหนียว ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ลูกเดือย งา เผือก มัน เมล็ดน้ำเต้า แตง แมงลัก ฯลฯ ส่วนเทวรูปและรูปพระโคนั้น จัดไว้บนพลับพลาที่ปลูกแยกไว้มุมกำแพงแก้วอีกแห่งหนึ่งต่างหาก

เมื่อพระราชาคณะรวม ๑๑ รูปมาถึง และเข้านั่งตามที่ และพระยาแรกนาเข้านั่งต่อท้ายพระสงฆ์ส่วนนางเทพีทั้ง๔ นางเข้านั่งในม่านหลังพระ พร้อมแล้วก็จุดเครื่องนมัสการและทรงศีลเสร็จแล้ว ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธรูป และเทวรูป จากนั้นทรงสุหร่านประพรมน้ำหอม และทรงเจิมพระพุทธรูปและเทวรูปทุกองค์

ในขณะนั้น อารักษ์นุ่งขาวห่มขาว จะอ่านประกาศพระราชพิธี ซึ่งมีใจความเกี่ยวกับการทำนาที่ปรากฏอยู่ในพระพุทธประวัติ ทั้งที่เป็นภาษาไทยและแขก จบแล้วอ่านประกาศเทวดา เกี่ยวกับประวัติอภินิหารของพระพุทธรูปคันธารราช เสร็จแล้วอ่านประกาศอุทิศพระราชกุศลแก่เทวดาและทรงอธิษฐาน

จบประกาศต่าง ๆ แล้ว พระราชทานน้ำสังข์ และใบมะตูม และทรงเจิมหน้าเจิมมือให้พระยาแรกนาขวัญ และนางเทพีทั้งสี่ สำหรับพระยาแรกนาขวัญ ได้รับพระราชทานธำมรงค์มณฑปนพเก้าอีก ๒ วง เพื่อสวมในเวลาแรกนา ต่อจากนั้นพรหมณ์จะเป็นผู้รดน้ำและให้ใบมะตูมบ้าง ขณะนั้นพระสงฆ์จะสวดชยันโต พิณพาทย์ประโคม กว่าจะเสร็จพิธีก็เกือบค่ำ รุ่งขึ้นมีการเลี่ยงพระชุดเดิม และแห่พระพุทธรูปกลับ เป็นจบพิธีพิชมงคล

ส่วนพระราชพิธีจรดพระนังคลนั้น จะทำในตอนบ่ายของพิธีพิชมงคลนั่นเอง เริ่มต้นด้วยการแห่พระอิศวร พระอุมา พระนารายณ์ พระวิฆเนศ และรูปพระพลเทพแบบไทยทั้งหมดนี้ เข้ากระบวนเหมือนตอนแห่พระพุทธรูปที่กล่าวมาแล้ว เป็นแต่ว่าลดหย่อนความคึกคักลงไปบ้าง กระบวนออกจากพระบรมมหาราชวัง ไปยังโรงพระราชพิธีทุ่งส้มป่อย ในตอนค่ำวันนั้น พรหมณ์จะทำพิธีบวงสรวงพระเบิ้นเจ้า วันนี้เป็นเพียงการเตรียมเท่านั้น

รุ่งขึ้นเป็นวันพิธีใหญ่ จัดกระบวน ๕๐๐ คน สำหรับแห่พระยาแรกนา มีธง เครื่องสูง เครื่องยศ และอาวุธประ

ดับขบวนประกอบ ตัวพระยาแรกนาแต่งตัวสวมเสื้อครุย เมื่อกระบวนแห่ไปถึงโรงพิธี พระยาแรกนาจะเข้าไปสักการะเทวรูป และอธิษฐานเสี่ยงจับผ้าสามผืน (เป็นผ้าลายกว้างหกคืบ ผ้าดิบสี่คืบอย่างละผืน) จับได้แล้วนำไปนุ่งทับผืนที่นุ่งไว้ที่แรก หากจับได้ผ้ากว้างขึ้นมานุ่ง ก็ทายว่าน้ำในปีนั้นจะมาก ถ้าจับได้ผืนกลางก็ว่าน้ำพอดี หากจับได้ผืนแคบทายว่าน้ำจะน้อย แล้วพราหมณ์จะมอบไถเทียมโคพร้อมด้วยประฎักด้ามหุ้มผ้าแดงให้ พระยาแรกนาลงมือไถ โดยมีคนเชิญพระเต้าบรรจุน้ำพระพุทธมนต์ ประพรมนำไปข้างหน้าและตามด้วยพระพลเทพ และพราหมณ์เป่าสังข์ ๕ คน ไถตามยาวก่อน ๓ รอบ แล้วไถตามทางกว้างอีก ๓ รอบ เสร็จแล้วนางเทพทั้งสี่ จะหาบกระเช้าทอง ๒ กระเช้า กระเช้าเงิน ๒ กระเช้า ซึ่งบรรจุข้าวพันธุ์ออกไปให้พระยาแรกนาหว่านแล้วไถกลบอีก ๑ รอบ เป็นอันจบการไถ กลับมายังโรงพิธี ปล่อยโคออกกินเลี้ยงของเสี่ยงทาย ๗ อย่าง มีข้าวเปลือก ข้าวโพด ถั่ว งา เหล้า น้ำ และหญ้า พระโคกินอะไรก็ทายสิ่งนั้นจะบริบูรณ์

คำถวายผ้ากฐิน

หัวหน้านำให้ตั้งนโม ๓ จบ แล้วนำเบื้นตอน ๆ ไป ดังต่อไปนี้

อิมำ ภนฺเต สปริวารำ กฐินจีวรทุสฺสำ สงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุโน ภนฺเต สงฺโฆ อิมำ สปริวารำ กฐินจีวรทุสฺสำ ปฏิคณฺหาตุ ปฏิคฺค เหตฺวา จ อิมินา ทุสฺเสน กฐินำ อตฺถรตุ อมฺหากำ ทิฆรตฺตำ หิตาย สุขาย

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายผ้ากฐิน กับทั้งบริวารแก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับซึ่งผ้ากฐินจีวรนี้ กับทั้งบริวารของข้าพเจ้าทั้งหลาย ครั้นรับแล้วจงกรานกฐินด้วยผ้าผืนนี้ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสืนกาลนานเทอญ

คำถวายผ้าป่า

พิธีถวายผ้าป่านี้ เรามิได้ถวายต่อหน้าสงฆ์ หรือพระภิกษุรูปใด รูปหนึ่ง เบื้นแต่เพียงนำองค์ผ้าป่าพร้อมด้วยสิ่ง

ของไปตั้งไว้ ณ ที่สมควรแห่งหนึ่งภายในบริเวณวัด แล้ว จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย แล้วกล่าวคำถวายว่า

อิมำ สปริวารำ ปำสุกูลจีวรำ ภิกฺขุสงฺฆสฺส นิยฺยา เทมิ ว่า ๓ จบ

การถวายผ้าบำนี้ ควรตั้งใจเบื้นการถวายสงฆ์ อย่าเจาะจงถวายภิกษุรูปใด สุดแต่ท่านรูปใดจะมาชักเอา อย่างนี้จึงจะเบ็นการดี แต่ก็มีบางท่านที่จัดเรียรายทอดผ้าผ่าเมื่อได้สิ่งของมากพอควรแล้ว ก็นิมนต์พระสงฆ์มารับ โดยวิธีจับฉลาก อย่างนี้ก็ใช้ได้

คำถวายบิณฑบาตร

สุทินฺนำ วต เม ทานำ อาสวกฺขยาวหำ โหตุ ทุติยมฺปี ฯลฯ ตติยมฺปี ฯลฯ

ว่าเหมือนฉัน ๓ จบ แปลว่าข้าพเจ้าถวายทานดีแล้ว ขอจงเบื้นสิ่งนำความสุญสันแห่งกิเลศมาให้ หรือจะเติม

คำว่า นิพพาน ปจฺจโย โหตุ ต่อท้ายก็ได้ แปลว่า ขอจงเป็นปัจจัยให้ถึงพระนิพพานเทอญ จะไม่เติมก็ได้

การใส่บาตรมิได้กำหนดว่า จะใส่สักกี่รูปก็ได้ ผู้ที่ใส่ประจำทุกวัน จะใส่วันละหนึ่งรูปก็ได้ หรือถ้าสามารถจะใส่ได้มากกว่านั้นก็ยิ่งดี การใส่บาตรถ้าต้องการผลานิสงส์อันล้ำเลิศ ควรใส่แบบที่เรียกกันว่าสาธารณะ คือพบพระรูปใดก็ใส่ มิได้เจาะจงท่านผู้นั้นท่านผู้นี้ เมื่อใส่บาตรแล้วอย่าลืมตรวจน้ำอุทิศให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว และตั้งใจแผ่ส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่สัตว์ทั่ว ๆ ไป

คำถวายข้าวพระพุทธ

อิมำ ภตฺตำ สปริวารำ สูปโภชนำสมฺปนฺนำ อุทกำ วรำ พุทฺธสฺส ธมฺมสฺส สงฺฆสฺส นิยฺยาเทมิ (คำลา) เสสำมงฺคลำ ยาจามิ

คำกล่าวสังฆทาน

ตั้งนโม ๓ จบ แล้วว่าดังนี้

อิมานิ มยํ ภนฺเต ภัตตานิ สปริวารานิ ภิกฺขุ สงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุโน ภนฺเต สงฺโฆ อิมานิ ภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิคฺ คณฺหาตุ อมฺหากํ ฑีฆรตฺตํ หิตาย สุขายํ

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายภัตตาหาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ แด่ภิกษุสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับภัตตาหาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สืบ กาลนานเทอญ

คำอาราธนาเทศน์

พรหฺมา จ โลกาธิปติ สหมฺปติ กตฺอญฺชลิ อนฺธิวรํ อยาจถ สนฺติธ สตฺตาปฺปรชกฺ ขชาติกา เทเสตุ ธมฺมํ อนุกมฺปิมํ ปชํ

แบบเขียนใบปวารณา

การทำบุญทุกอย่าง ถ้าเกี่ยวกับจะต้องถวายเงินกับพระสงฆ์แล้ว อย่าถวายเงินกับท่านโดยตรง เป็นการผิดวินัยของสงฆ์ ให้มอบกับศิษย์ของท่านที่ติดตามมาด้วย หากท่านมิได้มีศิษย์มา ก็ควรจะนำไปมอบถวายท่านที่วัด โดยมอบให้ลูกศิษย์ของท่าน หรือจะฝากฆราวาสคนใดคนหนึ่งไปถวายแทนก็ได้ ส่วนถวายพระนั้นให้เขียนเป็นใบปวารณาแทนดังนี้

ข้าพเจ้าขอถวายจตุปัจจัยแด่พระคุณเจ้า เป็นมูลค่า.....บาท..... สตางค์ ได้มอบไว้กับบิยการกของพระคุณเจ้าแล้ว หากพระคุณเจ้าจะต้องประสงค์สิ่งหนึ่งสิ่งใดอันสมควรแก่สมณบริโภคแล้ว โปรดเรียกร้องเอาจงเต็มตามราคาเทอญ

ประเพณีทำบุญวันตรุษ

ตรุษแปลว่าตัดหรือขาด ซึ่งหมายถึงการตัดปีเก่าที่ล่วงมาแล้วให้ขาดไป หรือขาดจากปีเก่า เมื่อวันตรุษได้บรรจบครบรอบ ประชาชนต่างก็แสดงความยินดี มีการทำบุญตักบาตร มีการเล่นรื่นเริงกันอย่างสนุกสนาน ก่อนจะถึงวันสงกรานต์

ตรุษนี้ เดิมเป็นประเพณีของอินเดีย และได้ถูกนำเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่โบราณกาลแล้ว แม้แต่สมัยสุโขทัยก็มีประเพณีทำบุญวันตรุษ โดยจะเห็นได้จากหนังสือชื่อนพมาศ ซึ่งนางนพมาศพระสนมเอกของพระร่วงเจ้าสมัยสุโขทัยได้กล่าวไว้ว่า

ครั้นถึงเดือน ๔ กาลพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ โลกสมมติเรียกว่า ตรุษ ฝ่ายพุทธศาสนาชาวพนักงานก็ตั้งบาตรทราย จับด้ายมงคลสูตรใส่ลุ้งไว้ในโรงราชพิธีทั้ง ๔ ทิศ พระนครและในพระราชนิเวศน์ จึงอัญเชิญพระพุทธปฏิมากรมาประดิษฐาน อาราธนาพระเถรานุเถระผลัดเปลี่ยนกันมาจำเริญพระปริตในโรงราชพิธีทุกตำบล สันนิวาราตรี

๓ วาระ และด้ายมงคลสูตรนั้น ชาวพนักงานแจกในพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าฝ่ายใน

เมื่อวันพระมหาเถรเจ้าจำเริญพระอาฏานาฏิยสูตร ในราตรี เหล่าทหารยิงปืนใหญ่รอบพระนคร ฝ่ายพราหมณาจารย์ก็ประชุมกันผูกพรต กระทำการพระราชพิธีในเทวสถานหลวง ตั้งเครื่องพลีกรรมสังเวยบวงสรวงพระเทวรูปทั้งมวล มีพระปรเมศวร เป็นต้น แล้วก็เปลี่ยนเวรกันอ่านอาคมในทิวาราตรีทั้ง ๒ .....

ครั้นเพลาพลบค่ำ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จยังหน้าพระลาน โรงราชพิธีก็สว่างไสวไปด้วยแสงโคมประทีปชวาลา ทรงสถิตในมหาพัถดัดพิดาพ ผ้าขาวเบื้นพระที่นั่งแล้วก็สมาทานศีล ๕ ทรงสดับพระมหาเถรเจ้าจำเริญพระรัตนสูตร และอาฏานาฏิยสูตรโดยสัจเจการพ.....

ครั้นรุ่งขึ้นเบื้นวันสันบี ก็ทรงปรนนิบัติพระมหาเถรเจ้าด้วยของคาวหวานอันปราณีต ถวายไตรจีวรบริขารสมณะสันทุกพระองค์ แล้วก็ตั้งขบวนแห่เบื้นบัญจพยุหะ....

อาราธนาพระมหาเถรเจ้าทั้งสิ้นขึ้นสถิตย์ยานราชรถ และประทิปเรียบเรียงขะบวนแห่นั้นเบื้นห้ากระบวน ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ และโรยทรายรอบพระราชนิเวศน์นั้น กระบวนหนึ่งรอบพระนคร ตามท้องสถลมารคนั้นสี่กระบวนดเบื้นสง่างามยิ่งนัก เหล่านักเลงก็เล่นมหรสพเอิกเกริกสมโภชน์บ้านเมือง เบื้นการนักขัตฤกษ์ บรรดานิกรประมวลราษฎรชายหญิง ก็แต่งตัวนุ่งห่มประดับกายโอ่โถง พากันมาเที่ยวดูแห่ ดูงานนมัสการพระในวันสิ้นปี และวันขึ้นปีใหม่ และหมู่พระสนมกำนัลในทั้งหลาย ก็ประดับกายด้วยเครื่องสรรพาภรณ์ ตามเสด็จพระร่วงเจ้าออกทางท้องฉนวน วัดหน้าพระธาตุ ถวายข้าวบิณฑ์ บูชาพระรัตนตรัย แล้วประโคมด้วยดนตรีขับกล่อมพ้อนรำสมโภช พระพุทธปฏิมากรโดยนิยมดังนี้

เราจะเห็นได้ว่า พิธีตรุษในสมัยโบราณนั้นมีพิธีใหญ่โต คล้ายกับวันสงกรานต์ที่เรากระทำกันอยู่ในทุกวันนี้ สำหรับตรุษในขณะนั้นนั้นก็มีการพากันไปทำบุญตักบาตรในวัด ฟังพระเทศน์ ไม่มีการเล่นฉลองต่าง ๆ ดังเช่นพิธี

สงกรานต์ ดังที่เราทำกันในขณะนี้ คนจึงรู้จักวันสงกรานต์มากกว่าจะรู้จักวันตรุษ แต่การทำบุญวันตรุษ ควรที่เราชาวไทยจะกระทำกันอยู่เสมอ เมื่อวันนั้นได้เวียนมาครบรอบวันตรุษแล้ว เพื่อเป็นศิริมงคลแก่ตัวเราเอง และเพื่อรักษาประเพณีอันดีนี้ต่อไปชั่วกาลนาน

พิธีทำบุญวันสารท

การทำบุญวันสารท เป็นประเพณีไทยวันหนึ่ง ซึ่งนิยมกันมาแต่โบราณกาลแล้ว ประเพณีดั้งเดิมนี้มาจากพราหมณ์ ทางฝ่ายพุทธศาสนาได้นำดัดแปลงให้เข้ากลมกลืนกับทางศาสนา ซึ่งมีการทำบุญ นำอาหารไปถวายพระภิกษุ

อาหารที่นำไปถวายในวันสารทก็ได้แก่

ข้าวกระยาสาท
ข้าวยาคู
ข้าวมธุปายาส
ข้าวทิพย์

เมื่อถึงใกล้วันสาร์ท เราจะเห็นข้าวกระยาสาทมากกว่าชนิดอื่น เพราะนิยมทำกันมากในหมู่คนไทย รองลงมาก็ข้าวทิพย์

ข้าวยาคู

ข้าวยาคูนี้ ในสมัยพุทธกาล ในครั้งศาสนาพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า มีตระกูลชาวนาตระกูลหนึ่ง มีสองคนพี่น้อง ผู้พี่ชื่อมหากาล ผู้น้องชื่อจุลกาล วันหนึ่งจุลกาลได้ออกไปดูต้นข้าวในนา ขณะนั้นข้าวในนากำลังมีท้องเป็นน้ำนม จุลกาลจึงฉีกออกใส่ปาก รู้สึกมีรสอร่อยหอมมันและหวานเล็กน้อย จึงเกี่ยวเอามาทำเป็นข้าวยาคู ถวายพระภิกษุสงฆ์ และได้นำเรื่องนี้มาเล่าให้พี่ชายฟัง

พี่ชายได้ยินดังนั้นก็ไม่เห็นด้วย เพราะข้าวกำลังเป็นน้ำนม จะสิ้นเปลืองมาก จึงไม่อนุญาตให้น้องชายทำ ฝ่ายน้องชายเมื่อถูกห้ามก็ไม่พอใจแต่ความตั้งใจนั้นจะต้องทำให้ได้

จุลกาลจึงขอแบ่งนาจากพี่ชาย เพื่อปลูกข้าวเสียเอง มหากาลจึงตกลงแบ่งให้ตามความปรารถนา จุลกาลจึงเริ่ม

ปลูกข้าว เมื่อข้าวมีท้องเป็นน้ำนม จึงเกี่ยวเอาไปทำข้าวยาคู ถวายพระภิกษุสงฆ์ และอธิษฐานว่าด้วยอำนาจที่ข้าพระองค์ได้ถวายข้าวยาคูครั้งนี้ ขอจงให้ข้าพระองค์ได้บรรลุธรรมาภิสมัยก่อนกว่าบุคคลทั้งปวงในโลก ในศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่จะได้เสด็จมาตรัสเป็นพระสัพพัญญูในอนาคตกาลเถิด

กาลต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาของเราทั้งหลายนี้ นายจุลกาลก็ได้มาเกิดเป็นพระอัญญาโกณฑัญญเถรเจ้า ซึ่งได้สดับพระธัมจักรกัปปวัตนสูตร ซึ่งเป็นปฐมเทศนา และได้บรรลุพระอรหันต์ก่อนบุคคลทั้งปวงในโลก

ข้าวมธุปายาส

มีเรื่องเล่ากันว่า นางสุชาดา ผู้เป็นธิดาของเสนกุฏมีได้บลบาลต่อเทพเจ้าไว้ เมื่อนางสุชาดาได้สำเร็จตามปรารถนาของนางแล้ว จึงได้นำข้าวมธุปายาสไปแก้บนต่อเทพเจ้าที่นางบนไว้ นางจึงได้เห็นพระโพธิสัตว์เจ้า ประทับอยู่ยังใต้ต้นนิโครธ นางเข้าใจว่าผู้ที่ประทับอยู่นนเป็นเทพยดาที่จะมารับเครื่องสังเวยของนาง นางจึงถวายข้าว

มธุปายาส พระโพธิสัตว์เจ้ารับแล้วก็ได้เสวยจนหมด ซึ่งเป็นอาหารมื้อสุดท้ายก่อนที่พระองค์จะตรัสรู้ พระสัมมาสัมโพธิญาณ ซึ่งเป็นวันจาตุทสี ก่อนวันที่พระองค์จะตรัสรู้เพียงหนึ่งวัน

ข้าวทิพย์

ข้าวทิพย์เราถือกันว่าเป็นอาหารที่มีรสอร่อย เหมือนข้าวทิพย์ เมื่อกวนเสร็จแล้วก็นำไปถวายพระและแจกจ่ายกันบริโภค

การกวนข้าวทิพย์เป็นพิธีดั้งเดิมของพราหมณ์ เมื่อกวนข้าวทิพย์บูชาเทวดา ๕ องค์ และทางพุทธศาสนาได้นำมาใช้เป็นกวนข้าวทิพย์ถวายพระสงฆ์ จึงเข้ากันได้ดี มีนิทานเกี่ยวกับการกวนข้าวทิพย์ บูชาเทวดา ๕ องค์ มีใจความตามเรื่องเดิมว่า

ครั้งศาสนาพระพุทธกุกกุสันธ์ (กกุสันโธ) มีพราหมณ์ผู้หนึ่งชื่อมหิตลิ พราหมณ์ได้ไปเที่ยวขอทานเป็นนิจสินเมื่อก่อนจะออกไปขอทาน ก็บอกให้ธิดาทั้งสองหุงหาอาหาร ไว้คอยท่า นางผู้พี่จึงให้น้องสาวไปหาไฟ น้องสาวได้ไปขอไฟ

จากหญิงแก่คนหนึ่งชื่อกาลสุณีซึ่งนั่งหุงข้าวอยู่ หญิงแก่จึงให้ข้าวกระทง ๑ น้ำกระทง ๑ นางผู้น้องจึงนำมาให้ผู้เป็นพ่อบิดามารดาได้บริโภคอาหารนั้น ตั้งแต่นั้นมาก็บังเกิดลาภเป็นอันมาก นางนั้นจึงเรียนวิชาหุงข้าวบูชาเทวดา แต่สำนักหญิงแก่นั้นกระทำบูชาทุกวันพุธ ฝ่ายบิดาก็มีทรัพย์มากขึ้นถึง ๕๐ โกฏิ ด้วยอำนาจเทพยดานั้น

ต่อมามารดาหญิงทั้งสองถึงแก่ความตาย พราหมณ์บิดาจึงขอหญิงจากตระกูลหนึ่ง มาเป็นภรรยา ๆ กลัวว่าทรัพย์สมบัติจะตกอยู่กับลูกทั้งสอง จึงบอกให้พราหมณ์ผู้เป็นสามีไล่บุตรทั้งสองไปเสีย ฝ่ายบิดากลัวภรรยาจึงทำตามโดยบอกลูกทั้งสองว่าจะพาไปเยี่ยมญาติ แล้วจึงพานั่งเกวียนไปในเวลากลางดึกสงัด นางทั้งสองหลับไป พราหมณ์ผู้เป็นบิดาลงจากเกวียนแล้วเอา ผ้าชุบขมิ้น กับปูน ห้อยต้นไม้ไว้ แล้วหนีกลับบ้าน

นางทั้งสองตื่นขึ้นไม่เห็นบิดาก็ร้องไห้ พากันเที่ยวตามหาบิดาในป่า พบผ้าห้อยอยู่ที่ต้นไม้จึงคิดว่าบิดาถูกเสือกินตายเสียแล้ว ทั้งสองจึงร้องไห้อาลัยอาวรณ์

เมื่อนางทั้ง ๒ ไม่พบบิดาแล้ว ครั้นวันอังคารกลางคืน นางผู้พี่จึงเอาผ้าห่อตอไม้เข้า ก็เล่านิยาย รุ่งขึ้นวันพุธ นางทั้ง ๒ จึงเอาทรายต่างข้าว เอากรวดต่างไข่ เอาใบครอบต่างพอ เอาลูกครอบต่างหมาก แต่งบูชาเทวดาทั้ง ๕ พระองค์พลูเป็นสังเขป อาสน์ของพระอินทร์ร้อนจึงลงมาเนรมิตรปราสาทและสระให้ นางทั้ง๒ ก็บริโภคสมบัติอยู่ในปราสาทนั้น

ครั้งหนึ่งพระยาพาราณสีเสด็จไปประพาสยิงเนื้อ เรียกน้ำในพระเต้าจะเสวยไม่ได้ จึงใช้ให้ราชบุรุษเที่ยวไปหาน้ำ ราชบุรุษเที่ยวไปพบน้ำในสระหน้าปราสาทจึงลงตักน้ำ ๆ ก็มิได้เข้ากระบอก นางเห็นก็หัวเราะราชบุรุษจึงกลับมาทูลความแก่พระยาพาราณสี

เมื่อพระยาพาราณสีทราบจึงเสด็จไปรับนางทั้ง ๒ กลับสู่พระนคร ตั้งนางผู้พี่เป็นอัครมเหสี นางผู้น้องพระราชทานให้เป็นภรรยาเสนาบดี ครั้นต่อมานางผู้พงดเว้นการบูชาเทวดา ๆ จึงบันดาลให้เป็น กระดูกโค กระดูกกระบือ กองอยู่ใต้แท่นบรรทมของพระนาง

พระยาพาราณสี เสด็จไปเห็นเข้าก็คิดว่าพระนางเบ็นยักษิณี จึงตรัสให้อำมาตย์ขับนางให้ออกไปเสีย อำมาตย์ได้นำพระนางไปอยู่ในถ้ำ เมื่อนางอยู่กับพระยานั้นมีครรภ์ได้ ๓ เดือน ครั้นถ้วนทศมาสก็ประสูติบุตรเบ็นชาย

ครั้นราชกุมารเจริญวัยขึ้นก็เที่ยวเล่นข่าง กับ เด็ก ข้างบ้านริมบ่านั้น ได้อาหารที่พ่นันชนะมาให้มารดากินทุกวัน

เมื่อกุมารไปเล่นข่างกับเด็กชาวบ้าน เด็กชาวบ้านก็พูดว่าเบ็นลูกไม่มีพ่อ กุมารจึงมาถามมารดา มารดาจึงบอกความแต่หนหลังให้ฟัง กุมารขออำมรงค์ของมารดาใส่นิ้วแล้วก็เที่ยวไป จนถึงบ้านน้าสาวอันเบ็นภรรยาของอำมาตย์

นางน้าสาวเห็นอำมรงค์ก็จำได้ และไปรับผู้พมาอุป—การะไว้ในบ้าน นางทั้งสองก็หุงข้าวบูชาเทวดา ๕ พระองค์ทุกวันพุธ ครั้งหนึ่งบุตรพ่อครัวตีห่าน ของพระยาตาย มารดาเด็กนั้นร้องไห้กลัวพระยาจะกระทำโทษแก่บุตร นางอัครมเหสีจึงให้นำเดนบูชาเทวดาไปรดห่านๆกลับฟื้นขึ้น

ครั้งหนึ่งพระยาจะเสด็จไปพระราชอุทยาน สั่งให้นายเวรทางทำทางให้แล้วเสร็จในวันเดียว ครั้นรุ่งขึ้นเสร็จไปทางไม่แล้ว จึงสั่งเพชฌฆาตให้ฆ่านายเวรทางเสีย ภรรยานายเวรทางจึงขอน้ำเดนเทวดาไปจากพระมเหสี รดศพนายเวรทางเป็นขึ้น พระยาทราบจึงให้ไปรับนางมาจากบ้านอำมาตย์ให้นางบูชาเทวดา ยังกษัตริย์ในชมพูทวีปฟื้นขึ้นมาได้สิ้น จึงพระราชทานฐานันดรพระนางให้คงเป็นพระอัครมเหสีดังเดิม ตั้งพระราชบุตรให้เป็นพระอุปราช

การกวนข้าวทิพย์

การกวนข้าวทิพย์นี้ ได้ประกอบพิธีกวนมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาแล้ว ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้มีการกวนข้าวทิพย์ขึ้นในสมัยของพระองค์ทาน ต่อมาในรัชกาลที่ ๒ ที่ ๓ การกวนข้าวทิพย์ละเว้นไป พึ่งจะมากวนใหม่ในรัชกาลที่ ๔ มีสิ่งของต่าง ๆ มากมายถึง ๖๐ กว่าอย่างคือ

ถั่วดำ ถั่วขาว ถั่วแม่ตาย ถั่วราชมาส ถั่วเหลือง ถั่วทอง ถั่วเขียว ถั่วลิสง เมล็ดงา ลูกเดือย ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ข้าวเม่า เผือก มันเทศ กระจับสด แห้วไทย ข้าวสาร หอม ผลไม้แดง ลูกบัว ลูกมะกำตาช้าง น้ำนมโค เนย น้ำผึ้ง น้ำอ้อย มะพร้าวแก่ มะพร้าวอ่อน ชะเอมเทศ น้ำตาลกรวด น้ำตาลทราย น้ำตาลหม้อ ข้าวตอก ขนมปัง จืด ทับทิม น้อยหน่า เงาะ รังสาด ละมุด พลับสด สาลี่ แห้วจีน กล้วยหอม กล้วยไข่ กล้วยก้าย ส้มเขียวหวาน ส้มแป้น ส้มซ่า ส้มเกลี้ยง ส้มกะรังตานู ลิ้นจี่แห้ง ลำใยแห้ง พุดซารัว พลับแห้ง อินทผะลำ ผลไม้แช่อิ่ม คือลูกชิด ลูกสะท้าน ผลไม้กวนคือ ทุเรียนกวน สับปะรดกวน มะดันกวน ขนุนกวน และข้าวทิพย์ เป็นน้ำนม ชะเอมสด อ้อย แดง สาคูลาน สาคูวิลาส วิชปนสิ่งของเหล่านี้เพื่อกวน ควรจะหั่นหรือฝานหรือโขลกตำ เปียกหรือหุงก็สุดแท้แต่ชนิดของสิ่งนั้น ๆ

การกวนข้าวทิพย์ในราชพิธี ทรงทำในเดือน ๑๐ เป็นงาน ๓ วัน เริ่มตั้งแต่แรม ๑๓ ค่ำ เป็นต้นไป เวลาบ่าย

นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ในโรงพิธีสาวพรหม-จารีย์ทั้งมานั่งฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ นุ่ง ขาว ห่ม ขาว นั่งในฉาก มีสายสญจ์โยงมงคลเหมือนอย่างเจ้านายโสกันต์ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการแล้วอาลักษณ์อ่าน คำประกาศสาระสำคัญ ในคำประกาศมีใจความว่า

"การกวนข้าวทิพย์เป็นพระราชพิธีที่เคยทำมาตั้งแต่โบราณ ขอให้พระสงฆ์ซึ่งจะเจริญพระพุทธมนต์มีจิตมั่นด้วยเมตตา ยึดเอาคุณพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง และด้วยอำนาจพระรัตนตรัยอันเป็นนิวัติสัยบุญเขต ขอให้เกิดสวัสดิมงคงและระงับโรคภัยแก่ผู้ได้รับพระราชทานข้าวมธุปายาสนี้ ขอให้เทพยดาจงนำสุรามฤตมาเจือโปรยปรายในอเนกรสปายาส ให้คุ้มกันสรรพอันตรายทุกประการ"

เมื่อจบคำประกาศ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์วันแรกสวดเจ็ดตำนาน วันที่ ๒ สวดสิบสองตำนาน วันที่ ๓ สวดธัมมจักกัปปวัตนสูตร และมหาสมัยสูตร รุ่งขึ้นถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์

วันที่ ๓ ตรงกับวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ หลังจากพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์แล้ว ก็ถวายอดิเรก พระสงฆ์ถวายพระพรลากลับไป

วิธีกวนข้าวทิพย์ในราชพิธี

เมื่อพระสงฆ์ถวายพระพรลากลับไปแล้ว ก็พระราชทานน้ำมหาสังข์ใบมะตูม และทรงเจิมสาวพรหมจารีทั้งหมด เฉพาะจ้าวนายฝ่ายใน ตั้งแต่หม่อมจ้าวขึ้นไป ส่วนสาวพรหมจารีที่เป็นหม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง หรือธิดาข้าราชการผู้ใหญ่ พระราชทานด้วยพระเต้า แล้วท้าวนางนำสาวพรหมจารีไปยังโรงพิธีสำหรับกวนข้าวทิพย์ อยู่ในพระบรมมหาราชวัง ในโรงพิธีมีเตา ๑๐ เตา สำหรับกวนข้าวทิพย์ ๒ เตา กวนกระยาสารทอก ๘ เตา ตั้งม้าวางโต๊ะ ตะลุ่ม ถุงเครื่องกวน ข้างหลังเตายกพื้นต่ำกว่าปากกะทะหน่อยหนึ่ง สำหรับสาวพรหมจารีนั่งกวนกะทะละคู่ ตามเสาแขวนห้องตั้งเทวรูป มีธูปเทียนดอกไม้ตั้งบูชาตามทิศ เป็นหน้าที่ของมหาดเล็ก ต้องออกไปจุดธูปเทียน

บูชาเทวดา ทั้งนี้แถวตั้งเครื่องบูชาพานถม ถ้วยแก้วอย่าง
เครื่องทองน้อยสำหรับบูชา มีขวดน้ำส้มนมเนยตั้งอยู่ด้วย
เมื่อผู้กวนข้าวทิพย์ทุกคน สวมมงคลนั่งประจำที่แล้ว
เสด็จพระราชดำเนิน ไปทรงรินน้ำพระมหาสังข์ลงในกะทะ
แล้วทรงเจิมพายอยู่ปากกะทะ กะทะละ ๒ พาย ด้วยยันต์
มหาอุณาโลมทุกเล่มแล้ว ทรงรินน้ำในพระเต้าศิลาจารึก
อักษรและพระเต้าเทวมิฐต่อไปทั่วทุกกะทะ โปรดให้พระ
เจ้าลูกยาเธอทรงรินน้ำส้ม และเติมเนยไปจนตลอดทั้ง
๗ กะทะ เสร็จแล้วพวกท้าวปลัดเทียมวิเศษซึ่งประจำกะทะ
จึงเทถุงเครื่องทิพย์กวนลงในกะทะ มีกะทิและน้ำตาล ซึ่ง
เคี่ยวได้ที่แล้ว สาวพรหมจารีย์จับพายลงมือกวน ประโคม
แตรสังข์ฆ้องชัย พิณพาทย์ มโหรี พระมหาราชครูรดน้ำ
สังข์ทุกกะทะแล้วก็เสด็จขึ้น
เมื่อเสด็จขึ้น สาวพรหมจารีย์ก็เริ่มกวน ต่อจากนั้น
พวกผีพายก็มากวนต่อไปจนเสร็จ ส่วนกระยาสารทอีก ๗
กะทะ ก็กวนพร้อมกัน

เมื่อเสร็จการกวนข้าวทิพย์แล้ว ผู้ที่จะได้รับพระราชทานข้าวทิพย์ก่อนก็คือผีพายผู้กวน คนหนึ่ง ๆ ควักได้เต็มใบพาย รุ่งเช้าเสด็จออกถวายภัตตาหารพระสงฆ์แล้ว พระราชทานข้าวทิพย์แก่บรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการตามศักดิ์

พิธีกวนข้าวทิพย์ก็แพร่หลายไปถึงราษฎร ซึ่งมักจะทำกันตามวัด ในปัจจุบันนี้ก็คงมีอยู่บางแต่มีพิธีเล็กลงไป และสิ่งที่จะนำมากวนนั้นก็ไม่ครบ สุดแท้แต่จะหาได้ตามท้องถิ่นที่ทำ การกวนก็ต้องช่วยแรงร่วมมือกันทั้งหมู่บ้าน ใครมีอะไรที่จะนำมากวนได้ ก็นำมาสิ่งละอันพันละน้อย หลาย ๆ คนมารวมกันเข้าก็จะกวนได้ตามความประสงค์

สาวพรหมจารีย์ ก็เลือกสาวที่อยู่ในหมู่บ้านนั้นเอง และผู้ที่ประกอบพิธีก็เป็นผู้ใหญ่ในหมู่บ้านนั้น ถ้าจะพูดไปการกวนข้าวทิพย์นี้เป็นวิธีสนุก ร่วมแรงร่วมสามัคคีกันดี เมื่อกวนเสร็จแล้วก็นำไปถวายพระ และแจกจ่ายกันไปคนละเล็กละน้อย เพราะข้าวทิพย์นี้ใครได้กินแล้วถือว่าเป็นศิริมงคลต่อตัวเอง และทำให้อายุยืน เพราะข้าวทิพย์ถือว่า

เป็นข้าวของเทวดาที่ประทานมาให้นั่นเอง

พรนี้แม้จะเป็นพรของพรหมณ์ ทว่าเมื่อทำแล้วนำไปถวายพระ ก็เข้ากับทางศาสนาพุทธได้ดีไม่เสียหาย ถ้าหากว่าการกวนข้าวทิพย์จะมีกันทั่วไปแล้ว ก็จะเกิดประโยชน์ได้หลายอย่าง คือการได้ร่วมทำบุญกัน การได้สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านนั้น ๆ เพราะการกวนข้าวทิพย์ต้องใช้คนหลายคน ร่วมแรงร่วมใจกันจึงจะสำเร็จ

ข้าวกระยาสารท นิยมทำกันมากตามชาวบ้านทั่ว ๆ ไปเพราะทำง่ายไม่ยากอะไร ไม่มีพิธีรีตรองเช่นการทำข้าวทิพย์ เมื่อทำเสร็จแล้วก็นำไปถวายพระสงฆ์ทีวัด หรือจะใส่บาตรในเวลาที่พระออกบิณฑบาตรก็ได้

ประเพณีถวายผ้าอาบน้ำฝน

ประเพณีถวายผ้าอาบน้ำฝนนี้ เป็นประเพณีมาตั้งแต่โบราณกาล ในครั้งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ได้ตรัสให้พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายแสวงหาผ้าอาบน้ำฝน ตั้ง

แต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๗ ไปจนถึงเดือน ๘ เพ็ญ และทรงอนุญาตนุ่งห่มได้ตั้งแต่ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๘ ไป และห้ามมิให้พระภิกษุสงฆ์เสวงหาผ้านุ่งห่มเลยไปจากที่ทรงอนุญาตไว้ เมื่อทรงกำหนดไว้ดังนี้แล้ว ครั้นถึงเวลาบรรดาพุทธศาสนิกชน จึงชวนกันบริจาคทรัพย์ของตน และจัดหาผ้าอาบน้ำฝนนำไปถวายพระภิกษุสงฆ์ที่วัด อันเป็นประเพณีที่นิยมกันมาตั้งแต่โบราณ ทั้งนี้เพื่อมิให้พระภิกษุสงฆ์ต้องกังวลในเรื่องการแสวงหา จะได้ตั้งหน้าประพฤติสมณธรรมโดยมิต้องกังวล จึงเป็นอานิสงส์อย่างหนึ่งที่ควรจะประกอบ เพื่อจรรโลงศาสนาให้รุ่งเรืองถาวรสืบไป

ผ้าอาบน้ำฝนหรือผ้าจำนำพรรษานี้ เป็นอุปกรณ์สำคัญในการดำรงชีพของสมณทั้งหลาย ดังนั้นผู้ที่นำไปถวายจึงได้ชื่อว่าได้เกื้อกูลพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง

ในอดีตกาลก็มีเรื่องเล่าว่า

เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงประทับอยู่ที่พระเชตวนารามที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีสร้างถวายในนครสาวัตถี

กาลครั้งนั้น นางวิสาขามหาอุบาสิกา อัครสาวิกาได้ไปเฝ้าสมเด็จพระบรมศาสดา ถวายอภิวาทแล้วนั่งในที่อันสมควรข้างหนึ่ง สมเด็จพระผู้มพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาให้นางวิสาขาฟังพอสมควรแล้ว นางวิสาขาได้กราบทูลพระพุทธเจ้า พร้อมพระภิกษุสงฆ์ให้เข้าไปรับบิณฑบาตรที่บ้านของนางในวันรุ่งขนเช้า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรับนิมนต์

ครั้นแล้วนางวิสาขา จึงลุกจากที่นั่งถวายบังคมกลับออกไป

เมื่อราตรีล่วงไปแล้ว พอรุ่งขึ้นก็เกิดฝนตกหนัก สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ฝนที่ได้ตกในพระเชตุวันวิหารนี้เช่นใด ก็ได้ตกตลอดไปจนทั่วถึงในทวีปใหญ่ทั้ง ๔ เช่นนั้นเหมือนกัน พวกเธอจงเปลื้อยกายอาบน้ำเถิด เพราะมิเมฆใหญ่จะยังฝนให้ตกตลอดทั่วถึงทวีปใหญ่ ๆ ทั้ง ๔ เช่นนี้เป็นครั้งสุดท้ายแล้ว

พระภิกษุทั้งหลาย ได้รับอนุญาตจากพระพุทธองค์เช่นนี้แล้ว ก็ได้พากันเปลื้องผ้าจีวรและสบงออกแล้วอาบน้ำฝนในบริเวณพระเชตวนารามนั่นเอง

เมื่อนางวิสาขามหาอุบาสิกา ได้ตกแต่งโภชนียหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงใช้ให้นางทาสีไปกราบทูลนิมนต์พระพุทธองค์ กับพระภิกษุสงฆ์ว่า ถึงเวลาภัตตาหารแล้ว เมื่อนางทาสีได้ไปถึงบริเวณพระเชตวนารามวิหาร ได้เห็นพระภิกษุสงฆ์พากันเปลื้องกายอาบน้ำฝนกันอยู่ นางทาสีมีความสำคัญว่า ไม่ใช่พระภิกษุสงฆ์ เพราะเคยเห็นแต่พวกอาชีวกนิครนถ์เท่านั้นที่ได้เปลื้องกาย นางจึงกลับมาแจ้งแก่นางวิสาขามหาอุบาสิกา

นางวิสาขาจึงคิดว่าชะรอยพระภิกษุทั้งหลายคงจะเปลื้องกายอาบน้ำฝนเป็นแน่ จึงได้ให้นางทาสีกลับไปนิมนต์อีก

เมื่อนางทาสีไปถึง ก็เป็นเวลาที่พระภิกษุสงฆ์อาบน้ำกลับที่อยู่ของตนแล้ว นางทาสีไม่เห็นพระภิกษุที่พระอารามเห็นแต่พระอารามว่างเปล่า จึงกลับมาบอกนางวิสาขาอีก

นางวิสาขาจึงคิดว่าชะรอยพระภิกษุจะอาบน้ำเสร็จแล้ว จึงแยกย้ายไปสู่ที่อยู่ของตน นางจึงให้นางทาสีไปอีกวาระหนึ่ง

ครั้งนั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสเตือนพระภิกษุทั้งหลายว่า พวกเธอจงพากันตระเตรียมบาตรจีวรไว้ให้พร้อม เวลานี้เป็นเวลาภัตตาหารแล้ว สมเด็จพระผู้มีประภาคจึงทรงห่มพระสุคตจีวร ทรงถือเอาบาตรแลพุทธบริขาร มีพระภิกษุสงฆ์ แวดล้อมเป็นบริวาร เสด็จโดยพุทธานุภาพ ถึงประตูบ้านนางวิสาขามหาอุบาสิกา ในเวลาชั่วพริบตาเดียว โดยพระบาทมิได้เปียกน้ำซึ่งกำลังนองอยู่โดยทั่วไป

เมื่อเสด็จถึงแล้วก็ทรงประทับบนบัญญัตตาอาสน์พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย นางวิสาขาจึงคิดในใจว่า

"โอ้หนอ พระพุทธานุภาพของพระพุทธเจ้านี้ ช่างเป็นที่อัศจรรย์จริง เมื่อห้วงน้ำท่วมพื้นแผ่นดิน เพียงเข่าบ้างเพียงสะเอวบ้าง เท้าหรือจีวรของพระภิกษุสงฆ์ มิองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธาน แม้แต่สักรูปหนึ่งก็มิได้เปียกเลย"

เมื่อนางวิสาขาบูชาได้เห็นพุทธานุภาพเช่นนั้น ก็มีความปลาบปลื้มเบิ่นที่ยิ่ง จิ่งถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์จนอิ่มแล้ว นางวิสาขาจิ่งทูลขอพร ๘ ประการ ต่อสมเด็จพระพุทธองค์เจ้า

สมเด็จพระพุทธองค์จิ่งตรัสว่า วิสาขาเห็นเบิ่นอย่างไร จิ่งมาขอพรกับพระตถาคตเช่นนี้

นางวิสาขาจิ่งกราบทูลว่า

เมื่อหม่อมฉันได้ให้นางทาสีไปนิมนต์พระภิกษุสงฆ์นั้น นางทาสีได้เห็นพระภิกษุสงฆ์เปลื้อยกาย อาบน้ำในพระเชตวนาราม หม่อมฉันได้ทรงทราบก็เกิดสลดใจ และคิดว่าพระภิกษุสงฆ์อัตคัดขัดสนนัก แม้แต่ผ้านุ่งอาบน้ำฝนก็มิได้มีจิ่งเบิ่นที่ไม่สะอาดตาแก่ผู้ได้พบเห็น หม่อมฉันจิ่งกราบทูลขอพรข้อที่ ๑

พรข้อที่ ๒

เมื่อพระภิกษุมาจากที่อื่น ยังไม่รู้จักทางที่จะเที่ยวบิณฑบาตร ย่อมจะเบิ่นที่ลำบากในเรื่องอาหารบิณฑบาตร ขอให้พระภิกษุอาคันตุกะนั้นได้ฉันอาคันตุกภัตรอยู่ พอได้

รู้ว่ามีที่จะโคจรบิณฑบาตรแล้ว ก็จักไม่มีความเดือดร้อน จักได้เที่ยวบิณฑบาตรได้โดยสะดวก หมู่อมฉันเห็นประโยชน์เช่นนี้ จึงได้ทูลขอพรข้อที่ ๒ เพื่อให้พระพุทธองค์ทรงอนุญาต อาคันตุกภัตรแก่ภิกษุบริษัท ให้ได้บริโภคตามเวลาอันสมควร

พรข้อ ๓ ว่า

พระภิกษุที่จะไปยังประเทศไกล เมื่อมากังวลด้วยเรื่องการที่จะหาเสบียงอยู่ ภิกษุนั้นก็จะไปไม่ทันหมู่พวกเดินทาง หรือจักไปถึงสถานที่ ๆ ตนมุ่งหมายในเวลาวิกาล เมื่อขาดอาหาร ร่างกายก็จะบวมช้ำในการที่ต้องเดินทางไกล ครั้นเมื่อภิกษุนั้นได้รับคมิกภัตรแล้วก็จะได้ไปทันหมู่พวกเดินทาง และจะได้ไปถึงสถานที่ ๆ ตนมุ่งหมาย จะไปทันกับกาลเวลา จักไม่ลำบากในการเดินทาง หมู่อมฉันได้เล็งเห็นอำนาจประโยชน์เช่นนี้ จึงได้ทูลขอพรข้อที่ ๓ เพื่อให้พระองค์ทรงอนุญาต คมิกภัตร์ ให้แก่ภิกษุบริษัทได้บริโภคในเวลากาลอันสมควร

พรข้อที่ ๔ ว่า

เมื่อภิกษุผู้เป็นไข้ ถ้าไม่ได้บริโภคโภชนะอันเป็นที่สบาย อาพาธความป่วยไข้ของภิกษุนั้นก็จักกำเริบขึ้นหรือจักถึงซึ่งกาลมรณภาพได้ เมื่อภิกษุนั้นได้บริโภคคิลานภัตร อันเป็นที่สบายแล้ว อาพาธของภิกษุนั้นก็จะเสื่อมคลายหายได้ง่าย หม่อมฉันได้เห็นอำนาจประโยชน์ประจักษ์เช่นนี้ จึงได้ทูลขอพรข้อที่ ๔ เพื่อให้พระองค์ทรงอนุญาตคิลานภัตร์ เพื่อให้พระภิกษุเป็นไข้บริโภคในเวลาอันสมควร

พรข้อที่ ๕

ภิกษุผู้เป็นคิลานุปัฏฐาก เมื่อมัวแต่กังวลด้วยการแสวงหาอาหารบิณฑบาตร เพื่อตนจะได้บริโภคอยู่ ภิกษุไข้ก็จะได้บริโภคภัตร์ในเวลาสายบ้างหรือไม่ได้บริโภค บ้างเมื่อภิกษุผู้พยาบาล ภิกษุไข้ ได้บริโภคคิลานุปัฏฐากภัตร์ ภิกษุไข้ก็จักได้บริโภคแต่ในเวลาเช้ามิได้ขาดภัตร์ หม่อมฉันจึงเล็งเห็นประโยชน์เช่นนี้ จึงได้ทูลขอพรข้อที่ ๕ ขอให้พระพุทธองค์ทรงอนุญาต คิลานุปัฏฐากภัตร์ เพื่อให้ภิกษุผู้ปฏิบัติภิกษุไข้ได้บริโภค ในเวลาอันสมควร

พรข้อ ๖ ว่า

เมื่อภิกษุไข้ไม่ได้บริโภคเภสัชที่สะบาย อาการของภิกษุไข้นั้นก็จักกำเริบ อาจจะทำให้ภิกษุไข้นั้นทำกาลกิริยาตายได้ เมื่อภิกษุไข้นั้นได้บริโภคคิลานเภสัช อันเป็นที่สะบาย อาพาธก็จักเสื่อมคลายหายไปได้ หม่อมฉันได้เห็นอำนาจประโยชน์เช่นนี้ จึงได้ทูลขอพรข้อที่ ๖ ขอให้พุทธองค์ทรงอนุญาตคิลานเภสัช เพื่อให้ภิกษุไข้ได้บริโภคในเวลาอันสมควร

พรข้อที่ ๗ ว่า

เมื่อพระพุทธองค์ เสด็จประทับอยู่ที่อันธกวินทวิหาร ทรงเห็นอานิสงส์ ๑๐ ประการ จึงได้ทรงอนุญาตข้าวยาคูแก่ภิกษุสงฆ์ให้รับบริโภคได้ หม่อมฉันเห็นอานิสงส์เหล่านี้เห็นประจักษ์ด้วยตนแล้ว หม่อมฉันจึงขอถวายข้าวยาคูเป็นนิตย์แก่พระภิกษุสงฆ์ จนตลอดชีวิตของหม่อมฉัน

พรข้อที่ ๘ ว่า

ครั้งหนึ่งนางภิกษุณีทั้งหลาย ได้พากันเปลื้องกายอาบน้ำที่ท่าน้ำแห่งแม่น้ำอจิรวดี แห่งเดียวกับหญิงแพศยา

หญิงแพศยาเหล่านั้น ก็ได้พากันเยาะเย้ยพวกภิกษุณีเหล่านั้นว่า พระแม่เจ้าทั้งหลาย ก็เพิ่งจะแรกรุ่นเจริญวัย ไฉนจึงได้พากันมาประพฤติพรหมจรรย์ อดกลั้นกิเลสอยู่ฉะนี้เล่า ควรที่พระแม่เจ้าทั้งหลายจะบริโภคกามารมย์มิใช่หรือ เมื่อแก่แล้วจึงค่อยพากันประพฤติพรหมจรรย์ เมื่อนางภิกษุณีทั้งหลายเหล่านี้ ถูกพวกหญิงแพศยากล่าววาจาเยาะเย้ยเช่นนั้น ก็มีความละอายเก้อเขิน ข้าแต่พระผู้มพระภาคเจ้า ชนชื่อว่ามาตุคามเปลือยกายอาบน้ำฉะนี้ เป็นสิ่งที่ดูไม่งาม ช่างปฏิกูลนัก หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์แจ้งประจักษ์ฉะนี้ จึงได้ทูลขอพร ๘ เพื่อหม่อมฉันจะถวายผ้าอาบน้ำฝนแก่พระภิกษุสงฆ์ ภิกษุณีสงฆ์ จนตลอดอายุของหม่อมฉัน

สมเด็จพระผู้มพระภาคเจ้า จึงทรงตรัสถามว่า ดูก่อนนางวิสาขา ก็เธอได้เห็นอานิสงส์อย่างไรเล่า จึงได้ทูลขอพร ๘ ประการ ต่อเรา

นางวิสาขากราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเจริญ ภิกษุทั้งหลายที่จำพรรษาอยู่ในทิศต่าง ๆ เมื่อออกพรรษาแล้ว ภิกษุเหล่านั้นก็จะพากันมาสู่สาวัตถี เพื่อจะเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วภิกษุเหล่านั้นก็จะพากันกราบทูลพระพุทธองค์ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุชื่อนี้ทำกาลกิริยาลง คติและสัมปรายภพของเธอจักเป็นไฉน แล้วพระองค์ก็จักทรงพยากรณ์ในโสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล หรือในพระอรหันต์ ๆ หม่อมฉันก็จะเข้าไปถามภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นว่า ท่านที่ได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้นนั้น เคยมายังประเทศสาวัตถีบ้างหรือไม่ ภิกษุทั้งหลายจะกล่าวว่าเคยมาหม่อมฉันก็จักตกลงใจว่า พระผู้เป็นเจ้านี้คงจะได้รับผ้าอาบน้ำฝน และฉันอาคันตุกะภัตรเป็นต้นของเราแล้วเป็นแน่แท้ เมื่อหม่อมฉันระลึกถึงกุศลอันนี้แล้ว ก็จะบังเกิดความปราโมทย์ เมื่อได้บังเกิดความปราโมทย์ขึ้น

แล้ว ปีติความอิ่มกาย อิ่มใจก็จะบังเกิดขึ้น เมื่อใจประกอบด้วยปีติแล้ว กายก็จะสงบระงับ ผู้มีกายสงบระงับก็จักได้เสวยความสุขจิตของผู้มีความสุข ก็จักตั้งมั่นแน่วแน่ในสมาธิ ต่อแต่นั้นอินทรีย์ภาวนา การอบรมอินทรีย์ และโพชฌงค์ ก็จักบังเกิดขึ้นแก่หม่อมฉันเป็นลำดับไป หม่อมฉันได้เล็งเห็นประโยชน์ดังนี้ จึงได้กราบทูลขอพร ๘ ประการต่อพระพุทธเจ้า พระเจ้าข้า

เมื่อนางวิสาขามหาอุบาสิกา กราบทูลฉะนี้จบลงแล้ว สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสสรรเสริญว่า ดีแล้ววิสาขา ฯ เธอได้แลเห็นอานิสงส์อย่างนี้ จึงได้ขอพร ๘ ประการต่อเราตถาคต เราตถาคตขออนุญาตพร ๘ ประการนั้นแก่เธอ

ประเพณีการถวายผ้าอาบน้ำฝน หรือผ้าจำพรรษานี้จึงมีประวัติ และทำสืบเนื่องกันมาตั้งแต่โบราณกาล จนกระทั่งทุกวันนี้

ประเพณีหล่อเทียนเข้าพรรษา

ประเพณีหล่อเทียนเข้าพรรษา เป็นประเพณีที่กระทำกันตั้งแต่โบราณกาล จนกระทั่งทุกวันนี้ การหล่อเทียนเข้าพรรษามีอยู่เป็นประจำทุกปี คือเมื่อใกล้ถึงฤดูกาลเข้าพรรษา ตามพุทธานุญาต ให้บรรดาภิกษุสงฆ์ทั้งหลายต้องเข้าประจำพรรษาในพระอารามนั้นๆ มิให้เที่ยวจาริกไปในที่ต่างๆ

ในการเข้าพรรษานี้ พระภิกษุจะต้องมีการสวดมนต์ธรรมวัตรทุกเช้าค่ำ และในการนี้จะต้องมีธูปเทียนจุดบูชาด้วย

พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย จึงพร้อมใจกันหล่อเทียนเข้าพรรษา สำหรับให้พระภิกษุจุด เป็นการกุศลทานอย่างหนึ่ง ในการให้ทานด้วยแสงสว่าง จะมีอานิสงส์เพิ่มพูนบัญญา หูตาสว่างไสว

เมื่อหล่อเสร็จแล้วก็มีการแห่แหน ตามประเพณี รอบพระอุโบสถ เวียน ๓ รอบ แล้วนำไปจุดบูชาพระตลอดระยะเวลา ๓ เดือน เป็น ปทิเปยฺยํ

ตามชนบท การหล่อเทียนเข้าพรรษา ทำกันอย่างเอิกเกริกสนุกสนานมาก บางแห่งก็มีการประกวดการตกแต่ง มีประเภทต่าง ๆ มีการแห่แหนรอบเมืองด้วยรัวขบวนที่สวยงาม และถือว่าเป็นงานประจำปีทีเดียว ในวันนั้นจะมีการรวมกันทำบุญตักบาตร ถวายพระภิกษุสงฆ์ เป็นการร่วมกุศลกันในหมู่บ้านนั้นๆ ในปัจจุบันนี้ก็ยังมีงานเอิกเกริกสนุกสนานอยู่ตามชนบทต่างๆ ซึ่งนับว่าเป็นการร่วมศรัทธากันอย่างพร้อมเพรียง

ในกรุงเทพฯ นี้ ก็มีเป็นบางวัดเท่านั้นที่จัดกันอย่างเอิกเกริก ความจริงแล้วการให้ทานด้วยแสงสว่าง ก็เป็นอานิสงส์อย่างหนึ่ง ไม่แพ้การบุญการกุศลใด ๆ ทั้งสิ้น ควรที่พุทธศาสนิกนั้นจะได้ร่วมศรัทธากัน และช่วยกันทำบุญ เพื่อให้ประเพณีอันดีนี้คงอยู่สืบไปชั่วกาลนาน

ประเพณีวันเข้าพรรษา

ประเพณีวันเข้าพรรษานี้ หมายความว่าพระภิกษุอยู่ประจำที่แห่งเดียว ในฤดูฝน ไม่มีการเที่ยวจาริกไปที่แห่ง

อัน และจะต้องกระทำทุกๆปี เมื่อถึงวันเข้าพรรษา ซึ่งมีประวัติความเป็นมาดังนี้

ในสมัยที่ พระพุทธองค์ ประทับอยู่ที่พระเวฬุวัน กลับทกนิวาปสถาน ในครั้งนั้น พระองค์ยังมิได้ทรงบัญญัติการจำพรรษาไว้แก่พระภิกษุสงฆ์ ภิกษุทั้งหลายได้พากันจาริกไปในที่ต่างๆ ทั้งฤดูร้อน ฤดูฝนและฤดูหนาวตลอดปี คนทั้งหลายก็พากันติเตียนว่า ภิกษุทั้งหลายได้พากันไปในที่ต่างๆ ทั้งในฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว โดยไม่มีการพักผ่อนเลย ได้พากันเหยียบย่ำต้นข้าว เบียดเบียนสิ่งที่มีชีวิต ส่วนพวก บริพาชก ซึ่งเป็นพวกเดียรถีย์ ซึ่งเป็นพวกที่ไม่มีธรรมวินัย ก็ยังรู้จักหยุดพักการเที่ยวเตร่ในฤดูฝน และแม้แต่พวกนกหนู ก็ยังรู้จักทำรังตามต้นไม้ในฤดูฝน ส่วนภิกษุนั้นยังได้จาริกไปในฤดูร้อน ฤดูฝน ฤดูหนาว ไม่มีการพักผ่อน

ภิกษุทั้งหลายได้ยินคำติเตียนเช่นนั้น ได้พากันไปกราบทูลพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงตรัสอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายจำพรรษา

ภิกษุทั้งหลายก็พากันคิดว่า จะจำพรรษาเมื่อใดหนอ จึงกราบทูลพระพุทธองค์ให้ทรงทราบ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้เข้าพรรษาในฤดูฝน ภิกษุทั้งหลายก็มีความสงสัย จึงคิดอีกว่า วันเข้าพรรษาเป็นวันไหนแน่ ก็พากันไปกราบทูลสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ทรงทราบอีก

พระพุทธองค์จึงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย วันเข้าพรรษามีอยู่ ๒ วันด้วยกันคือ วันเข้าพรรษาต้น และวันเข้าพรรษาหลัง วันเข้าพรรษาต้นนั้นได้แก่ เดือน ๘ แรม ๑ ค่ำ วันเข้าพรรษาหลังได้แก่เดือน ๙ แรม ๑ ค่ำ

ครั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทับอยู่ที่กรุงราชคฤห์ แล้วก็เสด็จไปสู่กรุงสาวัตถี ประทับอยู่พระเชตวนาราม ในครั้งนั้นมีอุบาสกคนหนึ่งชื่ออุเทน แห่งประเทศโกศล ได้สร้างวิหารถวายสงฆ์แล้วได้ใช้ให้คนไปนิมนต์ภิกษุทั้งหลายว่า ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจงมา ข้าพเจ้ามีความประสงค์จะให้ทาน ข้าพเจ้ามีความประสงค์จะฟังธรรม ข้าพเจ้ามีความประสงค์จะเห็นภิกษุทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลายโต้ตอบว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุเข้าพรรษาแล้ว ต้องให้อยู่ประจำตลอด ๓ เดือน จะไปเที่ยวในที่ต่าง ๆ ตามความประสงค์เหมือนยังไม่ได้เข้าพรรษาไม่ได้ ขออุเทนอุบาสกจงรอก่อน เมื่อหมดเขตเข้าพรรษาแล้วภิกษุทั้งหลายจะรีบพากันไป แต่ถ้าอุเทนอุบาสกมีสิ่งที่จะต้องทำด่วนแล้ว ก็ควรให้อุเทนอุบาสกถวายวิหาร แก่ภิกษุที่ประจำอยู่ใน อารามใกล้ ๆ นั้นเถิด

อุเทนอุบาสกไม่พอใจ ถึงกับกล่าวติเตียนว่าเมื่อเราได้ส่งข่าวไปแล้ว อย่างไรพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจึงไม่มา เราก็เป็นทายกผู้ทำกิจการงานของสงฆ์ เป็นผู้อุปัฏฐากสงฆ์

ภิกษุทั้งหลายได้ยินคำติเตียนของอุเทนอุบาสกดังนี้แล้ว ก็พากันไปกราบทูลพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า ตถาคตอนุญาตให้ไปได้ตลอด ๗ วัน ผู้ที่จะไปได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี นางสิกขามานา สามเณร สามเณรี อุบาสก อุบาสิกา แต่เมื่อไปแล้ว ต้องกลับมาให้ทันภายใน ๗ วัน

ถ้ามีอุบาสกจะสร้างวิหาร เพิง ปราสาท ปราสาทโล้น ถ้ำ บริเวณ ซุ้มประตู เรือนไฟ ศาลาเรือนไฟ สระโบกขรณี มณฑป อาราม พันอาราม ฯลฯ แล้วได้ส่งข่าวให้คนไปนิมนต์ภิกษุว่า ขอให้พระผู้เป็นเจ้ามา ข้าพเจ้าทั้งหลายมีความประสงค์จะให้ท่าน มีความประสงค์จะฟังธรรม มีความประสงค์จะเห็นภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย ก็ควรจะไปได้ แต่ต้องกลับมาให้ทันภายใน ๗ วัน

การทำบุญ เข้าพรรษาใน สมัย กรุงสุโขทัย ใน หนังสือนางนพมาส กล่าวไว้ว่า

ครั้นถึงเดือน ๘ นักขัตฤกษ์บูชาใหญ่ การพระราชพิธีอาพาตมาส พระวาบุตรพุทธชิโนรส ในพระศาสนาจะจำพรรษาเป็นมหาสันนิบาตทุกพระอาราม ฝ่ายบรรณาจารย์ก็จะเข้าพรตสมาทานศีล บริโภคกระยาบวดบูชาคุณพิธีกึ่งเดือนของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงดำรัสสั่งทางนักการให้จัดแจงตกแต่งเสนาสนะทุกพระอารามหลวง แล้วก็ทรงถวายบริขารสมณะเป็นต้นว่า เตียงตั่ง ที่นั่งนอน เสื่อสาดลาดปู เป็นสังฆทาน และผ้าวัสสาวาสิกพัสตร์ สลากภัตร์

คิลานภัตร์ ทั้งประทิปเทียนจำนำพรรษา บูชาพระบรมธาตุ พระพุทธปฏิมากร พระปริยัติธรรม สิ้นไตรมาส ถวายธูปเทียนชวาลา น้ำมันตามไส้ประทิป แด่พระภิกษุสงฆ์ บรรดาจำพรรษาในพระอารามหลวง ทั้งในกรุงและนอกกรุง ทั่วถึงตามลำดับ

ประการหนึ่ง ทรงพระราชอุทิศเครื่องกระยาบวด สังเวยพลีกรรมพระเทวรูป ในเทวสถานหลวงทุกสถาน ทั้งสักการะหมู่พราหมณาจารย์ ซึ่งจำพรตอ่านศวรเวท เพทางคศาสตร์ บูชาพระเป็นเจ้าด้วยเศวตพัสตราภรณ์ และเครื่องกระยาบวด ทั้งประทิปธูปเทียนวิเลปนะ ให้บูชาคุณโดยพระราชศรัทธา ในพระพุทธศาสนาไสยศาสตร์เจือกัน

ในบัจจุบันนี้ การทำบุญวันเข้าพรรษาก็มีต่อเนื่องกันทุกปีมิได้ขาด มีการทำบุญตักบาตร มีการเวียนเทียนรอบพระอโบสถ บรรดาอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ต่างเข้าวัดฟังเทศน์ ฟังธรรม รักษาศีลภาวนา โดยเฉพาะที่เป็นวันธรรมสาวนะ ก็มีการถือศีลโดยเคร่งครัด

สำหรับบรรพชิตนั้น บางคนเมื่อถึงเวลาจำพรรษา ก็งดเว้นในการดื่มเหล้า ตลอดระยะเวลาเข้าพรรษา จึงเป็นการกระทำที่ดี สมควรจะประพฤติ บางคนเมื่อออกพรรษาแล้ว ก็งดดื่มเหล้าเลยก็มี ซึ่งนับว่าเป็นศิริมงคลแก่ผู้ประพฤติ

วันทำบุญออกพรรษา

วันออกพรรษา ก็นับว่าเป็นวันสำคัญวันหนึ่งในทางพุทธศาสนา หรือที่เรียกว่าเป็นวันมหาปวารณา วันมหาปวารณาคือวันครบกำหนด ๓ เดือน นับตั้งแต่ภิกษุได้เข้าจำพรรษาแล้ว

วันมหาปวารณานี้มิใช่วันออกพรรษา แต่เป็นวันหนึ่งที่ได้มีพระบรมพุทธานุญาตไว้ให้หมู่ภิกษุสงฆ์ทำปวารณาต่อกันและกันโดยพร้อมเพรียงกันก่อนที่จะแยกย้ายไปจาริกตามที่ต่าง ๆ เมื่อออกพรรษาแล้ว

วันปวารณานี้ ในสมัยพุทธกาล ได้มีพระภิกษุสงฆ์บางหมู่ได้เข้ามาจำพรรษาอยู่ร่วมกัน เมื่อออกพรรษาแล้วต่างก็ได้แยกย้ายกันไปสู่ที่อันตามความประสงค์ ก็ได้มีความอาลัยต่อกันในขณะที่จำพรรษาอยู่ได้ทำ ให้เกิดความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน ย่อมทำให้ต่างฝ่ายต่างเกิดมีความยินดีต่อกัน จึงมีความปรารถนาจะเลื่อนวันปวารณานี้ออกไปอีก

พระศาสดาจึงทรงอนุญาตให้เลื่อนวันปวารณาออกไปได้อีกระยะหนึ่ง คือปักหนึ่ง (๑๕ วัน) หรือถ้ายังมีความปรารถนาจะเลื่อนต่อไปอีก ก็ทรงอนุญาตให้เลื่อนต่อไปอีกจนตลอดฤดูฝน นับตั้งแต่วันที่จำพรรษามาแล้วนั้น

มาในสมัยนี้ ไม่มีภิกษุสงฆ์ในวัดใดมีความปรารถนาจะเลื่อนวันปวารณาออกไปเหมือนเมื่อครั้งพุทธกาล ดังนั้น วันออกพรรษา คือวันปวารณา จึงได้มีในวันออกพรรษานี้ทุกแห่ง

คำปวารณานั้นด้วย

สังฆัมภันเต ปะวาเรมิ แปลว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าปวารณาคือ ขออนุญาต ด้วยการได้เห็นก็ดี ด้วยการได้ยินก็ดี ด้วยการรังเกียจสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายได้อาศัยความกรุณาว่ากล่าวตักเตือนข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้าเห็นอยู่ก็จักกระทำคืนเสีย

วันปวารณามีอยู่ ๒ วัน คือวัน ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ ภิกษุที่อยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือนแล้ว ต้องปวารณาด้วยอาการ ๓ อย่างคือ

๑. ปวารณาด้วยอาการเห็น

๒. ปวารณาด้วยอาการที่ได้ฟัง

๓. ปวารณาด้วยอาการที่ได้รังเกียจ และสงสัยการปวารณานั้น มีพระบรมพุทธานุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาดมีความสามารถ ในอาวาสนั้น ๆ ประกาศให้สงฆ์ที่อยู่จำพรรษาอาวาสนั้น ๆ ให้ทราบทั่วกันด้วยคำว่า

สุณาตุเม ภัณเต สังโฆ อัชชะ ปะวาระณา ฯ ยะทิ สังฆัสสะ ปัตตะกัลลัง สังโฆ ปะวาเรยยะ

แปลว่า ขอสงฆ์ จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันปวารณา ถ้าสงฆ์มีความพร้อมเพรียงกันแล้ว สงฆ์ควรปวารณาดังนี้

พระภิกษุผู้แก่กว่า ต้องห่มผ้าลดไหล่ข้างหนึ่งแล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลี กล่าวว่า

สังฆัง อาวุโส ปะวาเรมิ ทิฏเฐนะ วาสุเตนะวา ปะริสังกายะ วาวะทันตุมัง

อายัสมันโต อนุกัมปัง อุปาทายะ ปัสสันโต ปะฏิกะริสสามิ (ว่า ๓ หน)

หนที่ ๒ ให้ว่า ทุติยัมปี อาวุโส ฯ

หนที่ ๓ ให้ว่า ตะติยัมปี อาวุโส ฯ แล้วว่าต่อไปจนถึง ปะฏิกะริสสามิ (รวมเป็น ๓ หนด้วยกัน)

ภิกษุอ่อนกว่า ต้องห่มผ้าลดไหล่ข้างหนึ่ง นั่งยอง ๆ ประคองอัญชลี กล่าวว่า

สังฆัง ภันเต ปะวาเรมิ ทิฏเฐนะ วาสุเตนะ วาปะริสังกายะ วาวะทันตุมัง อายัสมันโต อานุกัมปัง อุปาทายะ ปัสสันโต ปะฏิกะริสสะมิ ฯ

ทุติยัมปี ภันเต สังฆัง ปะวาเรมิ ทิฏเฐนะ วา สุเตนะ วา ปะริสังกายะ วา วะทันตุมัง อายัสมันโต อะนุกัมปัง อุปาทายะ ปัสสันโต ปะฏิกะริสสามิ ฯ

ตติยัมปี ภันเต สังฆัง ปะวาเรมิ ทิฏเฐนะ วา สุเตนะ วา ปะริสังกายะ วา วะทันตุมัง อายัสมันโต อะนุกัมปัง อุปาทายะ ปัสสันโต ปะฏิกะริสสามิ ฯ

ประเพณีเทศน์มหาชาติ

มหาชาติ หมายความว่า เป็นพระชาติอันสุดท้ายของ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้สร้างบารมี ๑๐ พระชาตินั้นได้แก่ พระชาติที่เป็นพระเวสสันดร หรือจะเรียกมหาเวสสันดร ชาดกก็ได้

ประเพณีเทศน์มหาชาตินี้ มีประจำทุกปี คือในระหว่าง เดือน ๑๑ เดือน ๑๒ และเดือนอ้าย มหาชาตินั้นประกอบ ด้วยพระคาถาหนึ่งพัน ได้มีความเชื่อถือกันว่า ถ้าผู้ใดได้ ฟังเทศน์มหาชาติจบทุกกัณฑ์แล้ว จะได้รับอานิสงส์อันยิ่ง

ใหญ่ เมื่อตายไปแล้วจะได้เกิดในสวรรค์ ไม่ต้องไปเกิดในแดนนรก

ในเวลาพระเทศน์นั้น จะมีโอ่งน้ำมนต์ตั้งไว้ในพิธีการเทศน์ ถือว่าเป็นน้ำมนต์ที่ศักดิสิทธิ์ สามารถบัดเป่าสิ่งร้ายทั้งมวลให้เหือดหายไปได้

สำหรับช่อธงชัย ที่ติดไว้ตามธรรมมาสน์เทศน์และตามเสาธรรมมาสน์ ทั้งต้นกล้วยและต้นอ้อยที่จัดไว้ในพิธีเทศน์มหาชาติ ถือกันว่าเป็นของที่ศักดิสิทธิ์ เมื่อเทศน์จบครบพระคาถานั้นแล้วจะได้แจกจ่ายแบ่งกันนำไปใช้ ในพิธีเรียกขวัญข้าวที่ทุ่งนาอีกทีหนึ่ง

มหาชาติพระคาถาพันนี้ แบ่งออกเป็น ๑๓ กัณฑ์ด้วยกันคือ

กัณฑ์ที่ ๑ เรียกว่ากัณฑ์ทศพร ประดับด้วยพระคาถา ๑๙ พระคาถา เนื้อความโดยย่อ พระนางผุสสดีได้รับพรทิพย์สิบประการจากท้าวมัฆวานเทวราช พรสิบประการมีดังนี้

พรข้อที่ ๑ ขอให้กระหม่อมฉันมีตาดำ เหมือนกับตาลูกมฤดี ที่เกิดแล้วในขวบปีปลาย

พรข้อที่ ๒ ขอให้ควของกระหม่อมฉัน ดกดำงาม เหมือนกับเงาบี่กของแมลงทับทอง

พรข้อที่ ๓ ขอให้กระหม่อมฉัน ได้มชอเดิมคือ ผุสสดี

พรข้อที่ ๔ ขอให้หม่อมฉันได้มโอรสผู้ทประเสริฐด้วย บุญบารมี

พรข้อที่ ๕ เวลากระหม่อมฉันตั้งครรภ์ ขออย่าให้ท้องพูนปรากฏให้เห็นแก่ตาคนทั้งปวง

พรข้อที่ ๖ ขอให้ถันทั้งคู่ของหม่อมฉันจงเต่งตั้ง ตั้งอยู่เหมือนดอกบัวตูม ถึงพระโอรสจะเสวย ก็อย่าให้รู้หย่อนรู้ยาน

พรข้อที่ ๗ ขออย่าให้ผมของกระหม่อมฉัน ปรากฏหงอกเหมือนคนทั้งหลาย จงดำขลับอยู่จนกระทั่งวันตาย

พรข้อที่ ๘ ขอให้ร่างกายของหม่อมฉันมีผิวพรรณละเอียดเกลี้ยงเกลา จนแม้แต่ธุลีตกถูกต้องแล้ว ก็มิอาจติดตัวอยู่ได้

พรข้อที่ ๙ ขอให้กระหม่อมฉันได้ช่วยคนที่ได้รับโทษถึงประหารชีวิต ให้พ้นจากโทษได้

พรข้อที่ ๑๐ ขอให้กระหม่อมฉันได้เป็นอัครมเหสีของพระราชาในประเทศสีพี อันเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ทุกอย่าง

กัณฑ์ที่ ๒ เรียกว่ากัณฑ์หิมพานต์ ประดับด้วยพระคาถา ๑๓๕ พระคาถา กล่าวถึงพราหมณ์เมืองกลิงคราฐ ๘ คน ได้รับมอบจากพระเจ้าแผ่นดินของประเทศนั้น ให้มาเป็นราชทูตมาขอพญาช้างปัจจัยนาคจากพระเวสสันดร เพราะที่เมืองกลิงคราฐได้เกิดฝนแล้ง พระเวสสันดรได้พระราชทานให้สมปรารถนา จนทำให้ชาวเมืองแค้นเคือง ได้พากันเข้าไปทูลพระราชบิดา ให้เนรเทศพระเวสสันดรไปอยู่เขาวงกฏในป่าหิมพานต์

กัณฑ์ที่ ๓ เรียกว่ากัณฑ์ทานกัณฑ์ ประดับด้วยพระคาถา ๒๐๙ พระคาถา กล่าวถึงพระเวสสันดร และพระนางมัทรีอัครมเหษี และพระชาลี กัณหา ผู้เป็นพระราชโอรส

และพระราชธิดา ได้เสด็จออกจากเมือง เมื่อเสด็จมาถึง
ชานเมือง ก็มีพราหมณ์ทั้ง ๕ คน เข้ามาทูลขอม้าทรง
พระองค์ก็ได้ประทานให้ และได้มีพราหมณ์อีกคนหนึ่งมา
ขอรถทรง ซึ่งพระองค์ก็ได้พระราชทานให้อีกเช่นกัน

กัณฑที่ ๕ เรียกว่ากัณฑชูชก ประดับด้วยพระคาถา ๗๙ พระคาถา กล่าวถึงชูชกพราหมณ์เฒ่าขอทาน เมื่อขอทานได้ทองถึงร้อยลิ่มแล้ว ก็ได้นำไปฝากไว้กับเพื่อนเก่า เมื่อนานเข้าเพื่อนเก่าก็ยากจนลง จึงได้เอาทองที่ชูชกฝากไว้นั้นไปขายเลี้ยงชีพ ครั้นชูชกมาทวงถาม ก็ไม่มีจะใช้ให้ จึงได้ยกลูกสาว ซึ่งมีความสวยงามชื่ออมิตตดาให้แก่ชูชก ชูชกก็พาไปอยู่บ้านทุนนวิฐคาม เมืองเจตราฐ อันเป็นที่อยู่ของตน ต่อมานางอมิตตาได้ให้ชูชกไปขอพระกัณหา

และชาลิ เพื่อมาเบื้นทาสของตน

กัณฑ์ที่ ๖ กัณฑ์นี้เรียกว่าจุลพน ประดับด้วยพระคาถา ๓๕ พระคาถา กล่าวถึงชูชกเดินทางไปสู่เขาวงกฏ ซึ่งเบื้นที่อยู่ของพระเวสสันดร เพื่อทูลขอพระกัณหาชาลิและได้พบพรานเจตบุตร ซึ่งมีหน้าที่รักษาต้นทางเข้าสู่เขาวงกฏ ชูชกชูกลักพริกกลักขิงว่าเบื้นกล่องพระราชสารจากพระเจ้ากรุงสญชัย ให้อัญเชิญพระเวสสันดรกลับไปเสวยราชสมบัติ ตัวแกเบื้นราชทูตถือสาร นายพรานเจตบุตรหลงเชื่อ จึงต้อนรับอย่างสมเกียรติราชทูต

กัณฑ์ที่ ๗ เรียกว่ากัณฑ์มหาพน ประดับด้วยคาถา ๘๐ พระคาถา กล่าวถึงชูชกเดินทางต่อไปจนถึงอาศรมพระเวสสันดร อจุตฤาษี และหลอกลวงฤาษีว่าเบื้นราชทูตของพระเจ้ากรุงสญชัย ฤาษีหลงเชื่อจึงต้อนรับด้วยดี และรุ่งเช้าจึงชี้ทางให้เดินไปสู่เขาวงกฏ

กัณฑ์ที่ ๘ เรียกว่ากัณฑ์กุมาร ประดับด้วยพระคาถา ๑๐๓ พระคาถา กล่าวถึงชูชกได้ไปถึงอาศรมพระเวสสันดร และได้ขอกัณหาชาลิ จากพระเวสสันดรในขณะที่

พระนางมัทรีออกไปหาผลไม้ในป่า พระเวสสันดรได้ประทานให้ กัณหาชาลีได้หนีไปซ่อนอยู่ในสระบัว เอาใบบัวบังมิให้เห็น พระเวสสันดรตรัสเรียกขึ้นมาทีละคน พระเวสสันดรจึงนำไปประทานให้แก่ชูชก

กัณฑ์ที่ ๙ เรียกว่ากัณฑ์มัทรี ประดับด้วยพระคาถา ๙๐ พระคาถา กล่าวถึงพระนางมัทรีไปแสวงหาผลไม้ในป่า เมื่อชากลับได้มีเทพเจ้าทั้ง ๓ ซึ่งได้รับคำสั่งจากพระอินทร์ให้แปลงเป็นสัตว์ทั้ง ๓ คือ องค์หนึ่งแปลงเป็นเสือโคร่ง องค์หนึ่งแปลงเป็นเสือเหลือง องค์หนึ่งแปลงเป็นราชสีห์ ไปคอยกั้นหนทางของพระนางมัทรีไว้ เพื่อให้ชูชกนำสองกุมารไปไกลจนพระนางมัทรีตามไม่ทัน. เมื่อเพลาพลบค่ำ พระนางได้ทูลขอหนทางต่อพญาสัตว์ทั้งสาม. สัตว์ทั้งสามจึงเบิดทางให้

กัณฑ์ที่ ๑๐ เรียกว่ากัณฑ์สักกบรรพ ประดับด้วยพระคาถา ๔๓ พระคาถา กล่าวถึงเมื่อพระเวสสันดรได้ประทานสองกุมารให้ชูชกไปแล้ว พระอินทร์กลัวว่า เมื่อมีใครมาขอพระนางมัทรีก็จะทรงยกให้อีก จึงแปลงองค์มา

ขอเสียเอง พระเวสสันดรก็ประทานให้ พระอินทร์จึงถวายคืนให้เพื่อให้ปฏิบัติพระเวสสันดรดังเดิม แต่ห้ามมิให้ประทานแก่ผู้ใดอีก แล้วพระอินทร์ก็ได้ประสาทพร ๘ ประการ ให้พระเวสสันดร

พร ๘ ประการมีดังนี้

พรข้อที่ ๑ ขอให้พระราชบิดาเสด็จมาอัญเชิญให้ข้าพเจ้ากลับไปเสวยราชสมบัติดังเดิม

พรข้อที่ ๒ ขออย่าให้ข้าพเจ้าได้คิดฆ่าคนโทษที่มีโทษถึงประหารชีวิต ขอให้มีแต่จะคิดช่วยเขาเหล่านั้น

พรข้อที่ ๓ ขอให้ประชาชนพลเมืองทั้งสิ้น ได้อาศัยข้าพเจ้าเลี้ยงชีวิตให้เป็นสุข

พรข้อที่ ๔ ขออย่าให้ข้าพเจ้าได้มีจิตล่วงละเมิดภรรยาผู้อื่น ให้มีจิตมั่นคงในภรรยาตน ทั้งขออย่าให้ข้าพเจ้าหลงมัวเมาอยู่ในอำนาจของมาตุคามเป็นอันขาด

พรข้อที่ ๕ ขอให้บุตรและธิดาของข้าพเจ้าที่พลัดพรากไปนั้น มีอายุยืนนาน และได้กลับมาเสวยราชสมบัติ

พรข้อที่ ๖ นับตั้งแต่ข้าพเจ้าได้กลับไปเสวยราชสมบัติ ขอจงให้ได้อาหารทิพย์อันเพียงพอ จงทุกวันไป

พรข้อที่ ๗ ถึงข้าพเจ้าจัดให้ทานไปสักเท่าใด ๆ ก็จง อย่าให้ทานนั้นรู้จักหมดสิ้น ทั้งให้ข้าพเจ้ามีจิตใจผ่องใส อยู่ทุกเมื่อในขณะที่กำลังให้ และในขณะที่ให้แล้วจงเสมอไป

พรข้อที่ ๘ เมื่อข้าพเจ้าสิ้นชีวิตแล้ว ขอให้ได้ไปเกิดในสวรรค์ และเมื่อจุติจากสวรรค์ลงมาเกิดใน มนุษย์ ขอให้ได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า สมกับความปรารถนาของข้าพเจ้าเถิด

กัณฑ์ที่ ๑๓ เรียกว่ากัณฑ์มหาราช ประดับด้วยพระคาถา ๖๙ พระคาถา กล่าวถึงชูชกพาสองกุมารเดินทาง มาในกลางป่าใหญ่ เมื่อถึงเวลาค่ำชูชกได้มัดสองกุมารไว้กับกอไม้ สวนตัวเองได้ขึ้นไปผูกเปลนอนอยู่บนต้นไม้ เทพเจ้ามีความสงสารสองกุมาร เมื่อถึงเวลาค่ำจึงแปลง องค์เป็นพระเวชสันดร และพระนางมัทรี มาแก้สองกุมารออก

จากเชือกที่ผูก แล้วปฏิบัติสองกุมารอยู่จนสว่างทุก ๆ คืน เมื่อสว่างแล้วจึงผูกไว้ที่เดิม

กัณฑ์ที่ ๑๒ เรียกว่ากัณฑ์ฉกษัตริย์ ประดับด้วยพระคาถา ๓๖ พระคาถา กล่าวคือ ๖ กษัตริย์คือ

๑. พระเจ้ากรุงสัญชัย
๒. พระนางผุสสดี
๓. พระเวสสันดร
๔. พระนางมัทรี
๕. พระชาลี
๖. พระนางกัณหา

กัณฑ์ที่ ๑๓ เรียกว่านครกัณฑ์ ประดับด้วยพระคาถา ๔๘ พระคาถา กล่าวถึงผลทาน ผลศีล และพระบารมีทั้ง ๓๐ ทศ ของพระเวสสันดร บันดาลให้ชาวเมืองคิดถึงพระองค์ ได้ยกโยธาไปแห่กลับสู่พระนคร

ประเพณีทอดกฐิน

ประเพณีทอดกฐินนี้ เป็นประเพณีมีมาแล้วแต่โบราณกาล เพราะเป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชน ถือว่า

เมื่อได้ทอดกฐินแล้วเป็นมหากุศลอันยิ่งใหญ่เป็นผลบุญในชาตินี้และชาติหน้า

กฐิน แปลว่ากรอบไม้สำหรับขึงเย็บผ้าจีวรของพระ—ภิกษุสงฆ์ เรียกว่าสะดึง เพราะในสมัยโบราณไม่มีจักรเย็บผ้า จึงต้องอาศัยสะดึง ช่วยให้เป็นหลักเบื้องต้นก่อนแล้วจึงเย็บ ฉนั้นผ้ากฐินก็คือผ้าที่ทำสำเร็จขึ้นด้วยการอาศัยสะดึง เมื่อสำเร็จเป็นผ้ากฐินแล้ว จึงได้นำไปทอดแก่พระภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ ตลอด ๓ เดือน เรียกว่าทอดกฐิน

การทอดกฐินก็คือการนำผ้ากฐินไปวางไว้ต่อหน้าสงฆ์ซึ่งมีจำนวนอย่างน้อย ๕ องค์ โดยมิได้เจาะจงว่าจะถวายภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

การทอดกฐิน มีกำหนดระยะเวลาตั้งแต่ แรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ ไปจนถึงกลางเดือน ๑๒ มี กำหนด ๑ เดือนภายหลังจากออกพรรษาแล้ว จะทอดก่อนหรือภายหลังที่กำ—หนดนี้ไม่ได้

เหตุผลที่มีการกำหนดทอดกฐินขึ้นนั้นมีเรื่องเล่าว่า ในสมัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จประทับอยู่ในพระเชตุวนาราม ซึ่งเป็นพระอารามที่ อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้สร้างถวายเป็นพุทธานิวาส

มีภิกษุชาวเมือง ปาฐา ประมาณ ๓๐ รูป ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ทรงธุดงค์ทั้งสิ้น คือ อรัญญิกธุดงค์ บิณฑปฏิกธุดงค์ ปังสุ กูลิกธุดงค์ และเตจีวริกธุดงค์ เป็นผู้เคร่งครัดปฏิบัติธุดงค์ด้วยดี จะพากันมาสู่เมืองสาวัตถี เพื่อเฝ้าพระศาสดา

เมื่อเดินทางรอนแรมมานั้นก็ใกล้จะถึง ฤดู เข้าพรรษาแล้ว ครั้นจะเดินทางมาเข้าพรรษา ณ เมืองสาวัตถีก็ไม่ทัน จึงพากันเข้าพรรษาที่เมืองสาเกต ซึ่งมีระยะทาง ห่างจากเมืองสาวัตถี ๖ โยชน์

ภิกษุ ๓๐ รูป มีความศรัทธาอย่างแรงกล้าที่จะได้เข้าเฝ้าพระศาสนา ครั้นจะพากันเข้าจำพรรษาครบ ๓ เดือนแล้ว กำลังที่ฝนยังตกหนักอยู่

มีน้ำท่วมทั่วไป บางแห่งก็ยังเป็นโคลนตม ยังไม่ใช่ฤดูกาลที่พระสงฆ์จะเที่ยวจาริก แต่ภิกษุ ๓๐ รูปนั้นมิได้มีความรังรอ ได้พากันออกจากเมืองสาเกต มายังเมืองสาวัตถี เมื่อมาถึงพระเชตวนารามวิหาร ก็ได้พากันเข้าเฝ้าสมเด็จพระผู้พระภาคเจ้า

สมเด็จพระศาสดา ได้ตรัสถามถึงความเป็นอยู่และการเดินทาง ภิกษุทั้ง ๓๐ รูปได้กราบทูลตั้งแต่ต้นจนจบ

สมเด็จพระบรมศาสดา ได้ทรงอาศัยเหตุนั้นเป็นต้นมา พระองค์จึงมีพระพุทธานุญาตให้ภิกษุทั้งหลายรับผ้ากฐิน ในระยะภายหลังจากออกพรรษาไปแล้วอีกเดือนหนึ่ง จึงถือเป็นประเพณีมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ต่อมามีเรื่องยุ่งยากเกิดขึ้น เป็นต้นว่าผ้าที่ถวายกฐินนั้นไม่เพียงพอแก่สงฆ์ สงฆ์ไม่รู้จะให้ใครเป็นผู้รับผ้ากฐิน จึงเป็นเหตุให้พระศาสดาทรงบัญญัติเพิ่มเติม เพื่อจะให้ผ่อนผันหาความสะดวกในพระธรรมวินัย จึงได้มีพระบรมพุทธานุญาตให้ภิกษุจำพรรษาตลอด ๓ เดือนที่มีจีวรเก่ากว่า

เพื่อนและเป็นผู้ฉลาดในพระธรรมวินัยเป็นผู้รับผ้ากฐิน คือ เป็นผู้กรานกฐิน และให้ภิกษุที่จำพรรษาอยู่ในอาวาสเดียวกันนั้น อนุโมทนากฐิน ซึ่งนับว่าเป็นผู้ได้อานิสงส์ คือ การลดหย่อนผ่อนผันจากพระธรรมวินัยบางข้อ ซึ่งตรัสไว้มีข้อความว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตอนุญาตเมื่อจะกรานกฐินแก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่จำพรรษาแล้ว อานิสงส์ ๕ ประการจักสำเร็จแก่เธอทั้งหลาย ผู้ได้กรานกฐินแล้วนั้น อานิสงส์ ๕ ประการคือ

๑. อนามนฺตจาโร เที่ยวไปในละแวกบ้านโดยไม่ต้องอาบัติด้วยจาริตสิกขาบท

๒. สมาทานจาโร เที่ยวไปโดยไม่ต้องถือเอาไตรจีวรไปครบก็ได้ โดยมิต้องอาบัติด้วยทุติยกฐินสิกขาบท

๓. คณโภชน ฉันคณะโภชนะได้โดยไม่ต้องอาบัติด้วยคณโภชนะ และปรัมปรโภชนะทั้ง ๒ สิกขาบท

๔. ยาวทตฺ ถจิวรำ เก็บอติเรกจิวรไว้ได้โดยที่ยังมิได้วิกัปป์ และอธิษฐาน โดยไม่ต้องอาบัติด้วยปฐมกฐินสิกขาบท

๕. โย จ ตตฺถ จิวรรุปฺปโท โส เนสำ ภวิสฺสติ จิวรลาภ อันใดที่เกิดขึ้นมีขึ้นในอาวาสนั้น จิวรลาภอันนั้น จักเป็นของภิกษุทั้งหลายผู้ได้กรานกฐินแล้วนั้น

เมื่อสมเด็จพระตถาคต ได้ทรงอนุญาตกฐินนัตถาวิธีคือวิธีกฐิน และอานิสงส์ของพระภิกษุผู้ได้กรานกฐีกฉะนี้แล้ว

พระองค์ทรงแสดงวิธีกรานกฐิน เป็นลำดับต่อไปว่า การกรานกฐินนั้น ต้องทำอย่างนี้คือ ให้ภิกษุผู้ฉลาดผู้สามารถผู้มีกำลังพอ ประกาศให้สงฆ์ทราบในการที่จะมอบหมายผ้ากฐินนั้นให้เป็นสิทธิแก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เพื่อจะได้กรานกฐิน ด้วยทุติยกรรมวาจาว่า สุณาตุเม ภนฺเต สงฺโฆ เป็นอาทิดังนี้

ก็กฐินนัตถารวินัยกรรมน์ ภิกษุทั้งหลายจะต้องทำให้ถูกต้องตามพระบรมพุทธานุญาตทุกประการ จึงจะนับว่าเป็นกฐินนัตถารกิจ

การถวายผ้ากฐินตามแบบธรรมยุตว่า

อมำ ภนฺ เต สปริวารำ กฐินทุสฺสำ สงฺฆสฺ โอโณชยาม สาธุโน ภนฺเต สงฺโฆ อิมำ สปริวารำ กฐินทุสฺสำ ปฏิคฺ คณฺหาตุ ปฏิคฺค เหตฺ วา จ อิมินา ทุสฺ เสน กฐินำ อตฺถรตุ อมฺหากำ ทีฆรตฺตำ หิตายสุขาย

แปลว่า ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายซึ่งผ้ากฐิน กับทั้งผ้าบริวารทั้งหลายเหล่านี้ แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับซึ่งผ้ากฐิน กับทั้งผ้าบริวารทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย ครั้นรับแล้ว จงกรานกฐินด้วยผ้านี้ เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิบกาลนานเทอญ!

การถวายผ้ากฐินแบบมหานิกายว่า อิมำ สปริวารำ กฐินจิวรทุสฺสำ สงฺฆสฺส โอโณชยาม (ว่า ๓ หน)

แปลว่า ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวาย ซึ่งผ้ากฐินจิวร กับทั้งผ้าบริวารเหล่านี้แก่ภิกษุสงฆ์

เมื่อจบคำถวายนี้แล้ว พระสงฆ์จะรับพร้อมกันว่าสาธุ แล้วผู้เป็นเจ้าภาพหรือเป็นประธาน ในการทอดกฐินนั้นก็

เข้าไปเอาผ้าไตรกฐินประเคนภิกษุรูปใดรูปหนึ่งก็ได้ หรือจะไม่ประเคน เอาไปวางไว้เฉย ๆ ก็ได้ แล้วต่อจากนั้นก็จัดการถวายเครื่องบริขารต่าง ๆ ตามที่ได้ตระเตรียมมา ต่อจากนั้นพระสงฆ์ก็จะได้จัดการมอบผ้าไตรกฐินนั้น ให้แก่ภิกษุรูปใดหนึ่งที่ลงความเห็นแล้วว่า เป็นผู้สมควรจะได้รับผ้านั้นเมื่อท่านนำพิธีกรานกฐินเสร็จแล้ว ท่านก็จะได้อนุโมทนาต่อไป

จุลกฐิน

ประเพณีการทอดกฐินอีกชนิดหนึ่งเรียกว่า จุลกฐิน ซึ่งนิยมกันมาตั้งแต่โบราณกาล การทอดจุลกฐินนี้ถือกันว่าได้รับอานิสงส์มากเช่นเดียวกัน

วิธีทอด ต้องไปเก็บเอาผ้ายมาปันเป็นด้าย แล้วทอให้เป็นผืนผ้ากฐินให้เสร็จในวันเดียวกัน แต่การทอดจุลกฐินต้องช่วยกันหลายคนจึงจะแล้วเสร็จในวันเดียว และต้องให้ทันกับเวลาอีกด้วย โดยต้องแบ่งหน้าที่กันทำให้ทันเวลา เมื่อเสร็จแล้วก็ต้องรีบนำไปทอด

วิธีทอดกฐิน ซึ่งปฏิบัติอยู่ในขณะนี้มี ๒ อย่าง คือ พระรามใดที่เป็นพระอารามหลวง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จไปทอดด้วยพระองค์เองบ้าง และพระราชทานให้พระบรมวงศานุวงศ์นำไปถวายแทนพระองค์บ้าง ได้พระราชทานให้กรมกองต่าง ๆ นำไปทอดบ้าง

ส่วนวัดราษฎร์นั้น ชาวบ้านจะจัดการทอดกันเอง โดยทำเป็นกฐินสามัคคี หรือจะทอดแต่ผู้เดียวก็ได้ ก่อนที่จะนำไปทอดนั้น จะต้องจองกฐินเสียก่อน บ้ายประกาศนั้นจะบีดไว้ตั้งแต่ในพรรษา เพื่อจะได้มีผู้พบเห็นและ จะมาร่วมทำบุญด้วย

อำนาจผลบุญ การทอดกฐินนี้มีมากมาย นับว่าเป็นกุศลอันประเสริฐในทางพุทธศาสนา

ในอดีตกาล ครั้งเมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า โกณฑัญญะ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในเมืองสัมมวดี ในสารกัวป์ พระโกณฑัญญะพุทธเจ้านั้นมีพระพุทธบิดาทรงนามว่า อานันทราช มีพระมารดาทรงนามว่า สุชาดา มีพระมเหษีทรงนามว่า สุบินเทว

พระโกณฑัญญะพุทธเจ้านั้นได้เป็นฆราวาสครองราชสมบัติอยู่หมื่นปี ได้เสด็จออกสู่มหาภิเนษกรมด้วยยานพาหนะ ทรงกระทำความเพียรอยู่ ๑๐ เดือนแล้วพระองค์ก็ได้ตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณ ที่โคนต้นไม้ ชานาง เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อุบัติขึ้นในโลก มีพระภิกษุรวมประมาณแสนโกฏิเป็น บริวารได้ ทรง เสด็จโปรด เวไนยสรรพสัตว์ ทั้งหลายเป็นอันดับมา จนเสด็จบรรลุถึงเมืองอรัญญวดี ที่เมืองอรัญญวดีนี้ พระบรมโพธิสัตว์ ผู้เป็นพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายนี้ ได้กำเนิดเป็นพระบรมจักพรรดิราช ทรงพระนามว่า จิตรราช มีอำนาจแผ่ไปทั่วทวีปทั้ง ๔

เมื่อพระเจ้าจิตรราชบรมจักรพรรดิ ได้ทรงทราบว่าพระโกณฑัญญ สัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงเสด็จมาถึงประเทศของพระองค์ พระองค์มีความโสมนัสยินดี จึงเสด็จออกไปต้อนรับ พร้อมด้วยข้าราชบริวารทั้งหลาย แล้วอัญเชิญพระศาสดาเสด็จเข้าสู่พระราชนิเวศน์ แล้วพระเจ้าจิตรราชพร้อมด้วยบริวารก็ได้ถวายอาหารทาน ต่าง ๆ เมื่อเสร็จจากภัตรกิจแล้ว พระองค์จึงหลั่งน้ำทักษิโณทกลง เหนือพระหัตถ์

เมื่อเสร็จแล้วจึงสั่งให้ทำความสะอาดราชอุทธยานของของพระองค์ ถวายเป็นพุทธานิวาสของสงฆ์ พระโกณฑัญญสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ได้เสด็จจำพรรษาอยู่ในอัญชนราชอุทยาน พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เป็นพุทธบริวาร พระเจ้าจิตรราช ก็ได้ทรงถวายทานเป็นเนืองนิจ

ครั้นครบกำหนด ๓ เดือนแล้ว พระโกณฑัญญสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ก็ได้ทำปวารนาพรรษา พระเจ้าจิตรราชมีพระราชประสงค์ จะบริจาคมหาทาน อันยิ่งใหญ่ จึงมีพระบรมราชโองการให้ป่าวร้องประชาชน ให้ประดับตกแต่งพระนครของพระองค์ ด้วยธงชัย ธงแผ่นผ้า ให้ปลูกต้นกล้วยต้นอ้อยไว้สองข้างทาง จนถึงอัญชนะราชอุทธยานดลภาถึงพระนิเวศน์ของพระองค์

รุ่งเช้า สมเด็จพระเจ้าจิตรราชเสด็จพระราชดำเนินแล้ว ให้ข้าราชบริพาร ถือเอาคู่ผ้าคนละคู่ ๆ และเครื่องสักการคนละสำรับ เสด็จไปตามทางที่ตกแต่งประดับประดาเอาไว้ ครั้นถึงพระราชอุทยานก็ถวายคู่ผ้าเพื่อกฐิน แด่พระภิกษุสงฆ์ มีสมเด็จพระโกณฑัญญพุทธเจ้าเป็นประธาน แล้วทรงเปล่งวาจาว่า

ข้าพเจ้าขอถวายผ้ากฐินแด่พระภิกษุสงฆ์ เมื่อเสร็จจากพิธีถวายผ้ากฐินแล้ว ก็ทรงประทับอยู่ ณ ราชอาสน์อันสมควรอีกข้างหนึ่ง แล้วจึงทรงอังคาสพระภิกษุสงฆ์ด้วยภัตตาหารต่าง ๆ

สมเด็จพระโกณฑัญญสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็เสด็จประทับ ณ ท่ามกลางแห่งพระภิกษุสงฆ์ ฝ่ายพระเถรเจ้าชอพระภัททานิกรรม ก็ได้กรานกฐินนั้น เมื่อเสร็จจากกรานกฐินแล้ว สมเด็จพระโกณฑัญญพุทธเจ้าก็เสด็จประทับในท่ามกลางพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา

ส่วนสมเด็จพระเจ้าจิตรราช ก็เสด็จเข้าไปใกล้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์ แล้วทรงตั้งปณิธานว่า

อิมินา กฐินทาเนน พุทโธ โหมิ อนาคเต

ยทา สพฺเพ ปตฺโต ตารยิสฺสามิ ปาณินำ

แปลว่า ด้วยอำนาจกฐินทานนี้ ขอให้ข้าพเจ้าได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ในอนาคตกาลโน้นเถิด ข้าพเจ้าได้ตรัสรู้เป็นพระสัมพัญญูพุทธเจ้าแล้วในกาลใดก็ จะ ช้อน

สัตว์ให้พ้นจากสงสารวัฏในกาลนั้น

ครั้นจบคำอธิษฐานแล้ว สมเด็จพระโกณฑัญญสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพิจารณาดูแล้ว เห็นว่าพระมหากษัตริย์พระองค์นี้ จักสำเร็จสมประสงค์ จึงทรงพยากรณ์ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในที่สุดแห่ง ๓ อสงไขยแสนกัลป์ นับแต่กัลป์นี้ไป ในอนาคตกาลข้างหน้าบรมจักรพรรดิพระองค์นี้ จักได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงประนามว่า โคดม พระนครที่ประสูตินั้นจักมีนามกบิลพัสดุ์ พระพุทธบิดาทรงพระนามว่า สุทโธทนมหาราช พระพุทธมารดาทรงพระนามว่า สิริมหามายาเทมี จักมีพระอัครมเหษีทรงนามว่า พิมพา จักมีพระราชโอรสทรงพระนามว่า ราหุลกุมาร พระโคดมพุทธเจ้านั้นจะครองเรือนเป็นฆราวาสอยู่ ๒๙ ปี แล้วเสด็จออกสู่มหาภิเนษกรมด้วยม้ากัณฐกะ จักทรงทำมหาทุกกรกิริยาอยู่ ๖ ปี แล้วจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในวันวิสาขปุรณมี เพ็ญเดือน ๖ จะมีปริพาชกทั้ง ๒ ชื่อว่า โกลิตะ และอุปติสสะ เป็นพระอัครสาวกซ้าย — ขวา จักมีภิกษุอุปฐากชื่อ อานนท์ จักมีอัคร

สาวิกาทั้ง ๒ ชื่อเขมาภิกษุณี และอุบลวัณณาภิกษุณี จักมีมหาอุบาสกชื่อ อนาถบิณฑิกเศรษฐี จักมีอุบาสิกาชื่อวิสาขา

ครั้นสมเด็จพระเจ้าจิตรราชบรมจักรพรรดิ์ ได้ทรงสดับพระพุทธพยากรณ์ดังนั้นแล้ว ก็ทรงยินดีปราโมทย์เบิ่นที่ยิ่ง ยกพระหัตถ์ทั้งสองขึ้นถวายนมัสการ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า โกณฑัญญ ได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนา มีทานกถาเบื้นต้น

ศรั้นจบพระธรรมเทศนาลง หมู่มหาชนคนทั้งหลายก็บรรลุธรรมาภิสมัย คือ มรรคผลเบื้นอันมาก

การทำบุญถวายผ้ากฐิน จึงมีอานิสงส์ดังได้กล่าวมาแล้ว เบื้นการช่วยจรรโลงพระศาสนาให้รุ่งเรืองถาวรสืบไป ผู้ทได้ทำบุญก็ได้ชื่อว่าเบื้นผู้ทำจุนพระศาสนา ผู้ทได้รับคือภิกษุสงฆ์ก็ได้อาศัยบัจจัยสี่ เบื้นการดำรงขึ้นให้มีตดอยู่เพื่อปฏิบัติธรรมเพื่อสั่งสอนธรรมแก่ชาวโลกเบื้นการสืบศาสนาให้ถาวร ซึ่งชาวพุทธควรจะปฏิบัติประเพณีอันดีงามนี้ให้ถาวรสืบไปซึ่งนับว่าเบื้นที่น่ายินดี เมื่อถึงฤดูกาล

นักมีชาวพุทธเลื่อมใสศรัทธา ในการทอดกฐินกันทุกปี ซึ่งเป็นที่น่ายินดีอย่างยิ่ง

ประเพณีวันมาฆบูชา

วันมาฆบูชานี้ นับเป็นวันสำคัญวันหนึ่งในทางพุทธศาสนา คือเป็นวันที่มีการประชุมสังฆสันนิบาตครั้งใหญ่ซึ่งเรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต เป็นการประชุมที่มีความมหัศจรรย์ ๔ ประการคือ

๑. พระสงฆ์ที่ได้มาร่วมกันประชุมครั้งนั้น ล้วนแต่เป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา คือเป็นผู้ที่ได้รับการอุปสมบทโดยตรงจากสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทั้งสิ้น

๒. พระสงฆ์ที่ได้มาเข้าประชุมในครั้งนั้น ล้วนแต่เป็นผู้ได้บรรลุพระอรหันต์แล้วทุกๆ องค์

๓. ภิกษุที่มาประชุมรวมทั้งสิ้น ๑๒๕๐ องค์ และมาจากที่ต่างๆ กัน มาพร้อมเพรียงกันโดยมิได้มีการนัดหมาย

๔. ในวันที่มีการประชุมใหญ่นั้น เป็นวันเพ็ญเดือน ดวง จันทร์กำลังเสวยมาฆฤกษ์

สถานที่ประชุมคือทพระเชตวนารามมหาวิหาร ในแว่นแคว้นกรุงราชคฤห์ วันนั้นตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงโอวาทปาฏิโมกข์ ในที่ประชุมสาวก ๑๒๕๐ รูป และพระโอวาทปาฏิโมกข์นี้เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เพราะในข้อความของพระปาฏิโมกข์นั้น ได้บรรจุข้อความสำคัญๆ ของศาสนาไว้ทั้งสิ้น มีข้อความในปาฏิโมกข์ดังนี้

ตอนที่ ๑ ว่าด้วยความอดทน คือความอดกลั้น เป็นตะบะธรรมเครื่องเผาผลาญบาปอย่างยิ่ง ท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวพระนิพพานว่าเป็นเยี่ยมยอด ผู้ทำร้ายผู้อื่น เป็นบรรพชิตไม่ได้เลย ผู้เบียดเบียนผู้อื่นเป็นสมณะไม่ได้เลย

ตอนที่ ๒ การไม่ทำบาป ๑ การยังกุศลให้ถึงพร้อม ๑ การทำจิตของตนให้หมดจุดผ่องใส ๑ เหล่านี้เป็นคำสั่งสอนของท่านผู้ที่ได้ตรัสรู้ธรรมแล้วทั้งหลาย

ตอนที่ ๓ การไม่กล่าวร้าย ๑ การไม่ทำร้าย ๑ ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ ๑ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค ๑ การประกอบความเพียรในอธิจิต ๑ ๕ เป็นคำสั่งสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลายที่ได้ตรัสรู้ความแล้ว

เนื้อความเหล่านี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแก่พระอรหันต์ ๑๒๕๐ รูป เพื่อนำไปประกาศพุทธศาสนาในสถานที่ต่างๆเป็นปฐมโพธิกาล คือภายหลังจากที่ทรงตรัสรู้แล้วเพียง ๙ เดือน

ปฐมโพธิกาลนี้ เมื่อกล่าวโดยย่อก็มีเพียง ๓ ข้อคือ

การเว้นจากความชั่ว ด้วยกายวาจาและใจ

การทำความดี ด้วยกายวาจาและใจ

การทำใจให้หมดจด บริสุทธิ์ผ่องใส

ทั้งสามข้อนี้เป็นหัวใจของพุทธศาสนา ซึ่งพระอรหันต์สาวก ๑๒๕๐ รูป จะนำไปเผยแพร่สั่งสอนประชาชนในที่ต่าง ๆ ตามที่ได้แยกย้ายกันไป จึงนับว่าเป็นคำสั่งสอนที่สำคัญมาก

ดังนั้นเมื่อบรรจบครบรอบปีหนึ่ง ๆ เหล่าพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ต่างก็ได้พากันประกอบการกุศลขึ้นเพื่อจะได้เป็นเครื่องบูชาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เมื่อสาธุชนทั้งหลาย ได้บำเพ็ญกุศลในวันเช่นนี้แล้วก็จัดว่าได้บำเพ็ญกุศลเป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา รำลึกถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ปรินิพพานไปแล้ว คำสั่งสอนของพระองค์จะคงยั่งอยู่ ตราบที่พุทธศาสนิกชนยังคงรำลึกถึงและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพุทธองค์ การประกอบพิธีเวียนเทียน ทำบุญตักบาตรในวันมาฆะบูชาก็เป็นการรำลึกถึงพระคุณของพระองค์ ผู้เป็นหลักชัย ในทางศาสนา เพราะผู้ประพฤติดีย่อมจะได้ผลดี ตามพุทธพจน์ของพระองค์ที่ได้สั่งสอนไว้

ประเพณีอันนี้จึงกระทำกันมามิขาด ทุกๆปีเมื่อวันนั้นได้เวียนมาบรรจบครบรอบในปีหนึ่งๆ

ประเพณีวันวิสาขบูชา

วันวิสาขบูชา เป็นวันสำคัญวันหนึ่งในทางพุทธศาสนา คือเป็นวันประสูติของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ณ ป่าลุมพินีวัน ซึ่งเป็นดินแดนอยู่ระหว่างเมืองกบิลพัสดุ์กับเมืองเทวทหนครต่อกัน และเป็นวันตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แขวงเมืองพาราณสี และเป็นวันที่เสด็จดับขันธ์ปรินิพพานของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่สาลวโนทยาน แขวงเมืองกุสินารา ซึ่งเป็นดินแดนแห่งชาวปลวลกษัตริย์

เมื่อเหตุการณ์ขององค์สมเด็จ พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาตรงกันถึงสามอย่าง และมีความสำคัญต่อพระองค์ทั้งสิ้น จึงนับว่า วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญวันหนึ่งในทางศาสนาพุทธ

ขอสรุปเรื่องราวสำคัญดังต่อไปนี้

เมื่อก่อนพุทธศักราช ๒๕๐๐ ปีเศษมาแล้ว ที่สวนลุมพินีวัน ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างเมืองกบิลพัสดุ์กับเมืองเทวทหนคร ซึ่งที่แห่งนี้ พระนางสิริมหามายา อัครมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะ พระเจ้าแผ่นดินเมืองกบิลพัสดุ์ ได้ทรงประสูติพระราชโอรสพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าสิทธัตถะราชกุมาร

เจ้าชายสิทธัตถะราชกุมาร ทรงเจริญวัยด้วยความสุขยิ่ง เพราะกำเนิดในราชตระกูล ภายใต้เศวตฉัตร และได้ทรงศึกษาในสำนักของอาจารย์วิศรามิศ ซึ่งเป็นสำนักที่มีชื่อเสียงที่สุด เจ้าชายได้ทรงศึกษาอย่างรวดเร็วและจบหลักสูตรสิ้นทุกประการ

เมื่อพระชนม์ได้ ๑๖ พรรษา ก็ได้เข้าสู่พิธีเสกสมรสกับพระนางพิมพายโสธรา ผู้เป็นราชธิดาของพระเจ้าสุปพุทธะ กษัตริย์ครองราชสมบัติกรุงเทวทหนคร เจ้าชายสิทธัตถะได้เสวยสุขกับพระนางตลอดมา จนพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา ก็มีพระราชโอรสองค์หนึ่งพระนามว่า ราหุล ซึ่งแปลว่าห่วง

ในวันที่ เจ้าชายราหุล เกิดนั้น เป็นวันที่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกบรรพชา ด้วยทรงเบื่อในเพศฆราวาสอันเต็มไปด้วยกิเลส จึงทรงเห็นว่า เพศบรรพชาเท่านั้นที่ประเสริฐ และเป็นเพศที่สามารถจะหลุดพ้นจากความทุกข์ยากทั้งปวงได้

เมื่อพระองค์ถือเพศบรรพชิตแล้ว ก็ทรงศึกษาในลัทธิคณาจารย์ต่าง ๆ ซึ่งสมัยนั้นนิยมกันและได้ศึกษาจนจบ แต่ก็ไม่พอพระทัยในลัทธิเหล่านั้น เพราะทรงเห็นว่า ไม่เป็นทางที่จะทำให้พ้นจากกิเลสได้ คือพ้นจาก ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายได้ อันไม่ตรงกับที่พระองค์ตั้งพระทัยเอาไว้

พระองค์จึงได้ละทิ้งสำนักอาจารย์เหล่านั้นเสีย และทรงบำเพ็ญเพียรพระองค์เดียว นับเป็นเวลาถึง ๖ พรรษา พระองค์จึงพบกับความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ อันเป็นเหตุให้พ้นทุกข์ และพบกับความสุขอย่างแท้จริง ซึ่งเรียกกันว่าทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นศาสดาเอกในโลก ตรงกับวันเพ็ญ ณ อุรุเวลาเสนานิคม ในแขวงเมืองพาราณสี

เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้ อันเป็นหนทางที่จะทำให้พระองค์พ้นจากกิเลสแล้ว พระองค์ก็ได้เที่ยวสั่งสอนพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา เพื่อให้ศาสนิกชนได้พบเห็นทางที่จะนำไปสู่ความสุขอย่างแท้จริง จนกระทั่ง

ถึงวันปรินิพพาน คือวันเพ็ญวิสาขะระหว่างใต้ต้นรัง ทั้งคู่ ณ แขวงเมืองกุสินารา อันเป็นอุทยานที่เที่ยวประพาสของพระราชาและพระราชกุมารมัลลราช

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงประกอบด้วยพระคุณธรรม ๓ ประการคือ

๑. พระองค์ทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง

๒. พระองค์ทรงบริสุทธิ์ ทั้งกาย วาจา และใจ จึงจัดเป็นพระปาริสุทธิคุณ

๓. พระองค์ทรงสั่งสอนพุทธศาสนิกชน โดยมิทรงเลือกเพศ ชั้น วรรณะ จัดเป็นพระกรุณาคุณ

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนา เพราะเป็นวันที่ตรงกับวันที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทรงตรัสรู้ และทรงปรินิพพาน

เมื่อวันเช่นนี้มาถึง ประชาชนพุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้รำลึกถึงพระพุทธคุณ และได้เป็นผู้กตเวทีต่อพระองค์ จึงได้พร้อมใจกันบูชาพระองค์ในวันวิสาขะบูชา จึงจัดว่าเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา

เมื่อถึงวันนั้น พุทธศาสนิกชนทั้งหลายต่างก็นำดอกไม้ ธูป เทียน แต่งตัวให้สะอาดเรียบร้อยเข้าสู่วัดเพื่อการเวียนเทียน รำลึกถึงพระองค์ เพื่อเป็นศิริมงคลแก่ตน

การทำบุญวิสาขบูชานี้ ได้ทำกันมานานแล้วแม้แต่ในสมัยสุโขทัย ก็ยังปรากฏตามตำนานว่า

อันประเพณีกรุงสุโขทัยนี้ ถึงวันวิสาขะนักขัตฤกษ์ครั้งใด ก็สว่างไสวไปด้วยแสงประทีป เทียน ดอกไม้เพลิง และสล้างสลอนไปด้วยธงชาย และธงผ้า ไสวไปด้วยพู่พวงดวงดอกไม้ กรองร้อย ห้อยแขวน ห้อมตลบไปด้วยกลิ่นสุคนธรสรื่นเสนาะ สำเนียงเสียงพิณพาทย์ ฆ้องกลองทั่วทิวาราตรี มหาชนชายหญิง พากันมากระทำกองการกุศลเหมือนจะเผยซึ่งทวาร พิมานฟ้าช่อนั้น

จึงเห็นได้ว่า กรุงสุโขทัยก็มีงานทำบุญวันวิสาขะกันอย่างเอิกเกริก แม้แต่กรุงศรีอยุธยาและตลอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ ประเพณีวันวิสาขะบูชาก็ทำกันเป็นประจำทุกปี ตามวัดวาอารามต่างๆทั่วประเทศ ซึ่งเป็นที่น่าอนุโมทนายิ่งนัก

ประเพณีทอดผ้าป่า

ประเพณีทอดผ้าป่านี้ เป็นประเพณีนิยมกันมาช้านานแล้ว นับว่าเป็นการสร้างบุญสร้างกุศลอย่างหนึ่งในพุทธศาสนา เป็นประเพณีทำกันมาแม้แต่ในครั้งพุทธกาล

ในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถากล่าวว่า

ครั้งหนึ่งพระอนุรุทธเถรเจ้า มีจีวรนุ่งเก่าแล้ว พระผู้เป็นเจ้า จึงไปเที่ยวหาผ้าในที่ต่าง ๆ ที่กองหยากเยอเป็นต้น

ในครั้งนั้นมีเทพธิดานางหนึ่งชื่อว่า ชาลินี ได้เห็นพระอนิรุทธเถรเจ้า ไปเที่ยวแสวงหาผ้าในที่ต่างๆเหล่านั้น นางชาลินีเทพธิดาก็เกิดมีความเลื่อมใสศรัทธา ในจริยาวัตรของพระอนุรุทธ

นางเทพธิดาจึงนำเอาผ้าทิพย์ ๓ ผืน ซึ่งมีส่วนยาวได้ ๑๓ ศอก มีส่วนกว้าง ๔ ศอก ไปวางไว้ในกองหยากเยื่อข้างหน้าของพระอนุรุทธ

เมื่อพระอนุรุทธ เห็นผ้านั้นแล้ว จึงได้ถือเอาด้วย การบังสุกุลว่า "ผ้านี้เป็นผ้าบังสุกุลอันอุกฤษฎ์หนอ"

อาศัยต้นเหตุนี้ พุทธศาสนิกชนทั้งหลายจึงนิยม กระทำกันมาจนทุกวันนี้ การทอดผ้าป่าทำกันหลายอย่าง คือ

ทำเป็นแบบหยวกกล้วยลอยไปก็มี
ทำเป็นโครงร่างมนุษย์มีสิ่งของใส่ไปก็มี
ทำเป็นถังมีของใส่ตั้งไว้
ทำเป็นโอ่งมีของใส่ตั้งไว้

เมื่อภิกษุเห็นเข้าก็จะบังสุกุลนำเอาไป สิ่งของต่าง ๆ ที่จัดไปทอดก็มี ข้าวสารบ้าง ไม้ขีดไฟ ผ้า กล้วย อ้อย น้ำตาล มะพร้าว ฯลฯ

การทอดผ้าป่าไม่มีกำหนดเหมือนทอดกฐิน จะทอดได้ทุกฤดูกาล แต่นิยมกันโดยมาก มักจะเป็นตอนที่ออกพรรษาแล้ว คือหน้ากฐิน เมื่อทอดกฐินแล้ว ก็จัดการทอดผ้าป่าตามไปด้วย

เวลาจะทอดผ้าป่านั้น ท่านให้ตั้งใจถวายต่อสงฆ์ ไม่เจาะจงภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง โดยการนำไปวางไว้ เมื่อ

ภิกษุสามเณรมาพบเข้าก็ทำพิธีบังสกุลเอาไป ก็เป็นอันหมดพิธี ไม่มีพิธีมากมายเหมือนการทอดผ้าป่า

เรื่องเกี่ยวกับการทอดผ้าป่านี้ มีเรื่องเล่ากันว่า เมื่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยังมีพระชนม์ชีพอยู่ เมื่อวันเพ็ญเดือนสิบสองล่วงไปแล้ว พระมหากัสสปเถรเจ้า มีความประสงค์จะแสวงหาผ้าจีวร พระผู้เป็นเจ้าจึงได้ถวายบังคมลาสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วถือเอาบริขารของท่าน ออกจากพระเชตวันมหาวิหารแล้วเข้าไปในประเทศราวป่าแห่งหนึ่ง เพื่อจะเที่ยวแสวงหาผ้าบังสุกุลจีวร

ในกาลครั้งนั้น เมื่อพระมหากัสสปเจ้า กำลังออกเที่ยวหาผ้าบังสุกุลจีวรนั้น ด้วยอำนาจศีลบารมีของท่าน จึงได้บันดาลให้บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ ของสมเด็จพระ—อินทราราช เกิดแข็งกระด้างผิดปรกติ

พระอินทรได้พิจารณาดู ก็ทรงแจ้งด้วยทิพยวิญญาณว่า พระผู้เป็นเจ้ามหากัสสป มีความปรารถนาจะได้ซึ่งผ้าสาฎก เพื่อจะทำเป็นผ้าบังสุกุลจีวร

เมื่อท้าวเธอทรงทราบเช่นนี้แล้ว ก็มีพระทัยโสมนัสยิ่งนัก จึงทรงดำริว่า เรื่องนี้อาตมาจะนิ่งไว้ให้เนิ่นนานมิสมควร จำอาตมาจะลงสู่มนุษย์โลก เพื่อช่วยให้พระผู้เป็นเจ้ากัสสป ได้ผ้าบังสุกุลจีวรสมปรารถนา

ทรงคิดดังนั้นแล้วก็นำเอาผ้าทิพย์เสด็จออก จากปราสาทลงสู่มนุษย์โลก แล้วท้าวเธอก็นำเอาผ้าทิพย์ผืนนั้นไปวางไว้ที่คาคบไม้ และทรงนิมิตเป็นหนทางแคบ ๆ พอจะเดินได้โดยองค์เดียว

เมื่อทำทุกสิ่งทุกอย่างเรียบร้อยแล้ว พระอินทร์ก็แปลงเพศเป็นพราหมณ์เข้าไปหาพระมหากัสสปเจ้า ถวายนมัสการแล้วกล่าวว่า

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า มีบุคคลเอาผ้าบังสุกุลจีวรมาพาดไว้ ณ ที่นั้น ขอนิมนต์พระผู้เป็นเจ้าได้พิจารณาเอาเป็นผ้าบังสุกุลเถิด

เมื่อพระมหากัสสปเถรเจ้าได้ยินดังนั้น ก็เดิน ไป ตามทางแคบ ๆ และบังสุกุลเอาผ้านั้น เมื่อได้กระแอมกระไอถึง ๓ ครั้ง ครั้นไม่มีเจ้าของแน่แล้ว พระผู้เป็นเจ้าก็ชัก

เอาเบื้นผ้าบังสุกุลด้วยพระบาลีว่า

อิมำ วตฺถำ ปำสุกูลจิวรำ อสฺสามิกำ มยฺหำ ปาปุณาติ

แปลว่า ผ้านี้หาเจ้าของมิได้ อาตมาจะถือเอาเบื้นผ้าบังสุกุล

ในขณะที่พระมหากัสสปพิจารณาถือเอาเบื้นผ้าบังสุกุลนั้น พระอินทรซึ่งแปลงองค์เบื้นพราหมณ์ก็ปรากฏตัวขึ้นแล้วถามว่า

"ข้าแต่พระผู้เบื้นเจ้า ผ้านั้นมีเจ้าของหรือหาไม่"

พระมหากัสสปจึงตอบว่า

"ดูก่อนอุบาสก ผ้านี้หาเจ้าของมิได้"

พราหมณ์ผู้เบื้นพระอินทรจึงเล่าเรื่องราวที่พระองค์ได้เสด็จลงมา ถวายผ้าบังสุกุล พระมหากัสสปะก็กล่าวว่า "สาธุฯ" ครั้นแล้วพระมหากัสสปะก็กลับสู่พระเชตวันมหาวิหาร แล้วจึงนำผ้าบังสุกุลไปถวายสมเด็จพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงรับผ้าบังสุกุลนั้นไว้

วันรุ่งขึ้นพระอินทร์ก็ได้จัดโภชนาหารอันเลิศรส มาถวายพระภิกษุสงฆ์ มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเบื้นประธาน

เมื่อทรงประทับ บนอาสนะ แล้วก็ ถวาย อาหาร บิณฑบาตร แด่ภิกษุสงฆ์พร้อมด้วยเครื่องปัจจัยทาน อย่างอื่นอีกเป็นอันมาก และได้ถวายผ้าบังสุกุล เมื่อเสร็จแล้วก็ทูลถาม ถึงอานิสงส์ถวายผ้าบังสุกุลว่า

"ข้าแต่ผู้มีพระภาคเจ้า บุคคลทำผ้าบังสุกุลมาถวาย จะได้อานิสงส์ประการใด ขอได้โปรดเทศนาแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด"

สมเด็จพระบรมศาสดา จึงทรงแสดงอานิสงส์ผู้ถวายผ้าบังสุกุลว่า

เมื่อมีผู้นำผ้าบังสุกุลไป ถวาย ภิกษุสงฆ์ใน พระศาสนาแล้ว บุคคลผู้นั้นเมื่อเกิดในชาติหน้าจะบริบูรณ์งดงามด้วยสิริแห่งกาย เป็นที่ชอบแก่เทวดาและมนุษย์ จะปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทั้งปวง

อนึ่งแผ่นธรณีอันหนาแน่นได้ ๒ แสน ๔ หมื่นโยชน์นี้ก็ดี อากาศอันกว้างขวางหาที่สิ้นสุดมิได้ก็ดีจะนำมาเปรียบกับผลานิสงส์ของบุคคลที่ได้ถวายผ้าบังสุกุลมิได้

การทอดผ้าบำนี้จะถวายไว้ในมหานที ทอดไว้ริมหนทาง ทอดไว้ในอาศรมบำชำ การทอดนั้นมิได้เจาะจงภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ก็มีผลานิสงส์มากเสมอกัน เมื่อผู้ใดถวายผ้าบำ ก็จะได้ผลานิสงส์สำเร็จทุกประการ จะเป็นผู้ประเสริฐสุดในถิ่นนั้นๆ ถ้าบังเกิดเป็นเทวดาก็จะเป็นเทวดาที่ประเสริฐกว่าเทวดาทั้งปวง ถ้าบังเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐกว่ามนุษย์ทั้งปวง

ด้วยอานิสงส์ดังกล่าวแล้ว ควรที่ศาสนิกชนจะได้บำเพ็ญทาน ผ้าบังสุกุลเพื่อเกื้อกูลสงฆ์ในพุทธศาสนาให้ปฏิบัติภารกิจทางศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป

ศาสนาที่จะรุ่งเรืองถาวรนั้นก็ต้องอาศัยพุทธศาสนิกชนช่วยกันปฏิบัติและประคับประคองเอาไว ด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็จะรุ่งเรืองถาวรสืบไปชั่วกาลนาน

พิธีวางศิลาฤกษ์

พิธีวางศิลาฤกษ์นี้ นิยมกันอยู่ทั่วไป เมื่อก่อนจะปลูกสร้างสิ่งสำคัญเป็นต้นว่าโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ อาคาร ตึกที่ทำงานของรัฐบาลและตึกสำคัญของเอกชนเป็นต้น ย่อมจะประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ก่อนจะทำการปลูกสร้างเพื่อเป็นศิริมงคล

สิ่งของที่ประกอบการวางศิลาฤกษ์

๑ ไม้มงคลเก้าอย่างคือ

ไม้ชัยพฤกษ์ ไม้ราชพฤกษ์ ไม้ทองหลาง ไม้ไผ่สีสุก ไม้กันเกลา ไม้ทรงบันดาล ไม้สัก ไม้พยุง ไม้ขนุน

ไม้มงคลเก้าอย่างนี้ ใช้ปักเทียนที่หลุมสำหรับวางศิลาฤกษ์ โดยปักไม้ขนุนไว้ตรงกลาง

ความหมายของไม้

๑) ไม้ชัยพฤกษ์ มีความหมายถึงโชคชัย ประสบโชค มีโชคชัย

๒) ไม้ราชพฤกษ์ หมายถึงความนิยมของคนทั่วไป มีเกียรติ ได้เป็นใหญ่เป็นโต

๓) ไม้ทองหลาง ทำให้เกิดมิทองอุดมสมบูรณ์ มั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยทอง

๔) ไม้สีสุก หมายถึงจะมีความสุขกายสบายใจ อยู่เย็นเป็นสุข

๕) ไม้กันเกลา หมายถึงป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ไม่ให้เกิดขึ้น

๖) ไม้ทรงบันดาล ทำให้เกิดบันดาลความสุขสมบูรณ์ให้ บันดาลให้พ้นจากโรคภัยไข้เจ็บ บันดาลให้มีเงินมีทอง

๗) ไม้สัก หมายถึงทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยป้องกันภยันตรายต่าง ๆ

๘) ไม้พยุง หมายถึง พยุงฐานะให้ดีขึ้น พยุงความเจริญให้ดีขึ้น พยุงเงินทองให้มีมากขึ้น

๙) ไม้ขนุน เพื่อหนุนฐานะให้มั่นคง ถาวรหนุนเงินทองให้มีมากขึ้น

๒ อิฐ มีอิฐทอง อิฐนาก อิฐเงิน อย่างละ ๓ แผ่น

๓ แผ่นศิลาจารึกดวงฤกษ์ บอกเวลาทำการบางแห่งมีชื่อผู้วางศิลาฤกษ์ด้วย

๔ ด้วยเพชรพลอย เก้าสี่ พร้อมด้วยเศษเงินเศษทอง รูปกันภัย (เศษไม้รักไม้มะยมไม้กัลปังหา) บางแห่งก็ใช้กล่องแผนผังใส่ไว้ในหลุม

ก่อนจะทำพิธี

รอบ ๆ บริเวณจะวางศิลาฤกษ์ ต้องปักด้วยราชวัตร ฉัตร ธง พร้อมด้วยหน่อกล้วยหน่ออ้อยและต้องวงด้วยด้ายสายสิญจน์ ซึ่งต่อมาจากที่พระเจริญพระพุทธมนต์

สิ่งของที่จะวางในหลุมเบื้นต้นว่า อิฐทอง อิฐเงิน อิฐนาก ไม้มงคลเก้าอย่าง ฯลฯ จะต้องให้อาจารย์ปลุกเสกเสียนั้นก่อน หรือจะเอาเข้าในพิธีเมื่อพระเจริญพระพุทธมนต์ก่อนก็ได้

เครื่องประกอบในการวางศิลาฤกษ์

น้ำพระพุทธมนต์

ปูนซิเมนต์ที่ผสมแล้ว และเกรียง

ทรายที่เสกแล้ว

ดอกไม้ร่วง เบื้นข้าวตรอก ดอกมะลิ ถั่วดิบ งาดิบ สำหรับโปรย

วิธีขุดหลุมวางศิลาฤกษ์

๑) ถ้าเป็นดินธรรมดา จะต้องตอกเข็มใหญ่ ๆ ไว้ให้เรียบร้อย

๒) ถ้าหลุมนั้นก่อด้วยปูนซิเมนต์ เวลาก่อจะต้องเจาะรูไว้เก้ารู เพื่อไว้เป็นที่ตอกเข็มฤกษ์ และเวลาจะตอกเข็มฤกษ์ จะต้องมีพระสวดชยันโต ประโคมดนตรี

เครื่องสังเวยฤกษ์

ก่อนที่จะถึงเวลาฤกษ์ จะต้องทำการบูชาสังเวยฤกษ์เสียก่อน

เครื่องสังเวยธรรมดามี

๑) บายศรีปากชาม ๑ ที่

๒) หัวหมูที่ต้มแล้ว ๑ หัว

๓) มะพร้าวอ่อน, กล้วยน้ำไทย

๔) ธูป เทียน ดอกไม้จัดใส่แจกัน ๑ ที่

เครื่องใหญ่

๑) บายศรีปากชาม

๒) หัวหมูที่ต้มแล้ว

๓) มะพร้าวอ่อน กล้วยน้ำไทย

๔) เบ็ดต้ม ไก่ต้ม กุ้งต้ม ปูทะเลต้ม ปลาช่อน แป๊ะซะ ใส่ไว้ในจาน

๕) ขนมต้มแดง ต้มขาว เล็บมือนาง หูช้าง อย่างละ ๑ จาน

๖) ผลไม้ต่าง ๆ ๔—๕ อย่าง ข้าวตอก ถั่วคั่ว งาคั่ว เผือกต้ม มันต้ม นมเนย หมากพลู บุหรี่

เมื่อเตรียมสิ่งของเรียบร้อยแล้ว ก่อนได้เวลาฤกษ์เจ้าภาพ ต้อง จุดธูปเทียน เชิญ พระภูมิเจ้าที่ และ เทพยดา ทั้งหลาย ทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลก ให้มารับเครื่องสังเวย เพื่อให้ธุรกิจที่จะประกอบขึ้นในสถานที่แห่งนี้เจริญก้าวหน้า หรือกิจการงานที่จะก่อขึ้นประสบความสำเร็จ เสร็จแล้วผู้ที่จะประกอบพิธีจุดธูปเทียนลงมือทำพิธีบูชาฤกษ์

คาถาบูชาฤกษ์

เมื่อจะบูชาฤกษ์ ให้ว่าคาถาดังนี้

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (ว่า ๓ จบ)

วันทิตตะวา อาจริยะปาทัง เมสสะการิยะ สัมพินทะยา ยัง สัพพะโทสัง วินาสสันติ สิริเทพอัยยาวิโย ทิยามัง มะเห สุรัง ปะทะวะสัง วิสุทธิเทเวศ สัพภูทิพพสังเฆมันตุ มารสิทธิ

โอม พระภูมิ พระธรณี กรุงพาลี สะหะปะริ วารายะ เวหิ สะตายะ อาคัจฉันตุ ปะริภุญชันตุ สะวาหาย, นะมาหิ สิระสานาโค ปถวิ ยังปนิธานะโต เทหิเมสุขะสัมปติสัพพทา

ปุรัตถิมัสมิง ทิสาภาเค ธตรัฏโฐจะมหาราชา สัปปริวารา เตบีตุมเห อนุรักขันตุ อะโรคเยนะ สุเขนะจะ

อาคะเณยเย ทิสาภาเค ภูตาเตบี เตมเห อนุรักขันตุ อะโรคะเยนะ สุเขนะจะ

ทักขิณัสมิง ทิสาภาเค วิรุฬ้หะโกมหาราชา สัปปะริวารา เตบี ตุมเห อนุรักขันต อะโรคเยนะ สุเขนะจะ

หรดิสสมิง เนรติยัง ทิสาภาเค มหาเทวา เตบี ตุมเห อนุรักขันตุ อะโรคเยนะ สุเขนะจะ

ปัจฉิมัสมิง ทิสาภาเค วิรูปักโข มหาราชา สัปปะริวารา เตบี ตุมเห อนุรักขันตุ อโรคเยนะ สุเขนะจะ

พายัพสมิง ทิสาภาเคนาคา เตบี ตุมเห อนุรักขันตุ อะโรคเยนะ สุเขนะจะ

อุตรัสมิง ทิสาภาเค กุเวโรมหาราชา สัปปะริวารา เตบี ตุมเห อนุรักขันตุ อะโรคเยนะ สุเขนะจะ

อิสาณัสมิง ทิสาภาเค ยักขา เตบี ตุมเห อนุรักขันตุ อะโรคเยนะ สุเขนะจะ

สูปะพยัญชนะสัมปันนัง ปริภุญชันตุ โอม นะโม พุทธรัตนัง สะระนัง คัจฉามิ โอมนะโม ธัมมรัตนัง สะระนัง คัจฉามิ โอมนะโม สังฆรัตนัง สะระณัง คัจฉามิ

อุปะริมัสมิง ทิสาภาเค จัตตาโร เทวา มหาเทวา จันโทจะ สุริโยจะ อินโทจะ พรหมาโนจะ เสยยติทธัง ฐิโตจะ สุรักโขจะ เทวะเสฏโฐจะ เทวะปุญญะโกจะ เอเตจัตตาโร เทวามหาเทวา พุทธปะสันนา ธัมมะปะสันนา สังฆะปะสันนา พุทธะคาระวา ธัมมะคาระวา สังฆะคาระวา เตหิ สะมาคันตะวา ปะริภุญชันตุ ฐิโตจะ สุรักโข จะ เทวะเสฏโฐ จะเทวะปุญญะโกจะ จะรังวา ฐิตังวา ติตถังวา นิสินนังวา สัยยานังวา รัตติงวา ทิวาวา สัพพะทา รักขันตุ มหาเทวาติ

นะ มามิ อะธิปะติง มหาเทวัง ท่านผู้มีบุญญาธิการ คือ องค์พระปรเมศวรผู้เป็นเจ้า ได้มาครอบครองว่ากล่าว บรรดาพรหมณ์ ฤษี มุนี ให้เป็นกรรมสิทธิ แลอมรินทราธิราชเจ้า อันเป็นประธานแก่หมู่นิกรอมรคณา เทวดาอันรักษา สัปตพิรฤกษ์ในภูมิโลกนี้

แลกาลบัดนี้ ข้าพเจ้าจะกระทำบริกรรม บูชายาคะวิธี ตามวิสัยจารีตโบราณ ขอเดชะอำนาจอิศวรราชาธิบดี จงประสิทธิกิจโดยอิสรภาพแด่ ... ...

ชัยยะ ชัยยะ ขอพรท้าวัชรีเทเวศร์ จอมเทวัน ชัยยะ ชัยยะ ขอพรพระผู้เป็นเจ้าปันไกรลาศ ชัยยะ ชัยยะ ขอพรท้าวจาตุมหาขตุโลกบาล ชัยยะ ชัยยะ ขอพรเทพย์ทุกสถาน ตั้งแต่ภูมิเทวันสรรพฤกษ์ เทวินทร์สันทั้งอากาศ เทวิมานสถาน ชัยยะ ชัยยะ ขอพรเทพผู้ทรงมเหศรศักดาหาญทุก ๆ พระองค์ จงทรงพระกรุณาเชิญช่วยอภิบาลบริรักษ์แด่..... ให้ดำรงสุขสวัสดินิรามัย นิราสอุปัทว-สรรพภัย เสวยสุขทุกเมื่อเทอญ ฯ

พรท้าย

สัพพทุกขา วินาสสันติ สัพพภัยยา วินาสสันติ สัพโรคา วินาสสันติ พุทธเตเชนะ ธัมมเตเชนะ สังฆเตเชนะ ทิวาตะ-ปะติอาทิจะโล รัตติมา ภาติจันทิมา สันนัทโธขัตติโย ตะปะติ ฌายตะปะติ พราหมโณ จะถะ สัพพะ มะโหรัตตัง พุทโธตะปะติ เตชะสาติ

สิทธิกิจจัง กิจจานุกิจใดชอบ คิดประกอบสร้างกิจนั้น อย่ารู้ร้าง รุดได้ดังประสงค์ เทอญนา

สิทธิกัมมัง การใดที่คิดปอง ฉลองพระเดชเจ้าหล้า อย่าเริดอย่าราช้า สฤษดิ์ได้ดังประสงค์พลันเทอญ

สิทธิการิยะ ตถาคโต พระสัพพัญญูตรัสรู้จบ มารสงบหลีกแล้ว ขออุบัทวันคลาดแคล้ว คลาดพ้นภัยพาล ฉะนั้นมา

สิทธิเตโช ชโยนิจจัง เดชเรื่องปรากฏ ผู้ทรยศปองร้ายจงกลับแพ้พ่าย ผ่องพ้นภัยพาล เทอญนา

สิทธิลาโภ นิรันตะรัง ลาภทุกสิ่งสรรพ์ จงนิรันดร์หลั่งล้น ดั่งนทีถั่งท้น อย่ารู้ขาดสาย เลยนา

สัพพะสิทธิ ภะวันตุ เต ขอสรรพพรจงประสิทธิแด่ .....
อย่าช้าให้เสร็จสมดังข้า ...พร้องพร่านเทอญ

เมื่อโหรหรือผู้กระทำพิธีบูชาฤกษ์จบแล้ว ผู้เป็นประธานก็จะได้พรมน้ำพุทธมนต์ จุณเจิมและบีดทองสิ่งของตามที่ได้กล่าวมาแล้วจนครบทุกอย่าง

ครั้นได้เวลาวางศิลาฤกษ์ ท่านผู้เป็นประธานทำพิธีก็จะไปที่หลุม จะต้องมีเจ้าพนักงานคอยจัดส่งสิ่งของเหล่านี้ให้ตามลำดับคือ

๑) ถ้าเป็นหลุมธรรมดา จะต้องค้อนให้ก่อน

๒) ส่งไม้เข็มฤกษ์ให้ (ระหว่างตอกเข็มหรือวางกล่องแผนผังศิลาฤกษ์ลงนี้ ต้องประโคมพิณพาทย์ถ้าม

๓) ถ้าเป็นหลุมปูนซิเมนต์ เมื่อมีกล่องแผนผัง จะต้องส่งกล่องแผนผังให้ก่อน แล้วจึงส่งไม้เข็มฤกษ์ให้ (ไม้ราชพฤกษ์ ไม้ขนุน ฯลฯ) ตามลำดับ

เมื่อผู้เป็นประธานตอกไม้เข็มฤกษ์หมดแล้ว เจ้าพนักงานจะต้องส่งแผ่นอิฐทอง แผ่นอิฐนาก แผ่นอิฐเงิน ให้ตามลำดับแล้ว จึงส่งปูนซิเมนต์ที่ผสมแล้ว และเกรียง

ให้ เพื่อผู้เบี็นประธานจะได้ใช้โบกทำดังนั้นจบครบ ๓ ครั้ง เมื่อโบกปูนก่ออิฐทอง นาก เงินครบแล้ว ก็วางตลับเพชรพลอยตรงกลางอีกครั้งหนึ่ง ภายในตลับนั้นควรบรรจุด้วยเงิน เพื่อเบี็นค่าซื้อที่ต่อแม่พระธรณี ฯลฯ เมื่อวางตลับเพชรพลอยแล้ว ผู้เบี็นประธานก็จะโปรยด้วยทรายเศก ข้าวตอกดอกไม้ ถั่วดิบ งาดิบ ลงไปทับบนแผ่นศิลาจารึกฤกษ์ดวงอีกครั้งหนึ่ง เบี็นเสร็จพิธี

(คัดจากหมวดโหรหลวง สำนักพระราชวัง)

พิธีทำบุญศพ

ประเพณีทำบุญศพ หรือการจัดงานศพของไทยนั้น ทุกภาคก็มีผิดแปลกแตกต่างกันไปบ้าง บางท้องที่ก็ผิดเพียนกันเล็กน้อย แต่อย่างไรก็ดีย่อมมีส่วนคล้ายคลึงกันเบี็นส่วนมาก

พิธีก่อนสิ้นใจ

เมื่อผู้ป่วยหนักก่อนจะสิ้นใจ ผู้รักษาพยาบาลมักจะบอกทางให้ การบอกทางนี้ถือว่าเบี็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง

เพื่อวิญญาณของผู้จวนจะตายจะได้มีสิ่งยึดเหนี่ยว การบอกก็พูดออกมาดัง ๆ ว่า

อรหำ อรหำ หริอนะโม นะโม, พุทโธ, พุทโธ ก็ได้ เพื่อให้จิตยึดเหนี่ยวในสิ่งที่ดีงาม ก่อนจะสิ้นใจ

การตายแบ่งออกเป็น ๒ ชนิดคือ

ตายอย่างมีห่วง คือจิตผูกพันอยู่กับลูกกับเมีย ผูกพันอยู่กับทรัพย์สมบัติทั้งหลายมี เรือกสวน ไร่นาสาโทเป็นต้น

ตายอย่างไม่มีห่วง คือจิตผ่องแผ้ว ไม่คิดเป็นห่วงลูกเมีย ไม่ห่วงสมบัติพัศถานใด ๆ ทั้งสิ้น เรียกว่าหมดทุกข์ สิ้นเวรสิ้นกรรม

เมื่อเราเห็นว่าผู้ที่ป่วยจะสิ้นใจ เราควรจะหาดอกไม้ธูปเทียนมาใส่ในมือ จัดพระพุทธรูปมาตั้งไว้ให้ดู เพื่อให้จิตผ่องแผ้วนึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ และควรจะนิมนต์พระสงฆ์มานั่งเป็นประธานด้วย เพื่อชี้ทางให้จิตยึดมั่นในพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ ในสภาพเช่นนี้ไม่ควรให้ลูกเมียญาติพี่น้องร้องไห้ให้เห็น จะทำให้ผู้ป่วยมีจิตใจเศร้าหมอง เกิดความห่วงใยขึ้น

นอกจากนี้แล้วก็ควรหาเทียนขี้ผึ้งหนัก ๔ บาท มีไส้เก้าเส้น ไว้สำหรับจุดเมื่อเวลาสวดพระอภิธรรม เมื่อสวดพระอภิธรรมจบแล้ว ให้ดับไว้ทางศีรษะ เมื่อหมดเทียนนี้แล้ว จึงมดตราสังใส่โลง

เครื่องใช้สำหรับจัดการศพ

๑. ขมิ้นชันสด มะกรูดปอกเอาแต่ผิว แล้วโขลกคั้นเอาน้ำไว้ทาศพ เมื่อเวลาอาบน้ำศพแล้ว

๒. ต้มน้ำสำหรับอาบน้ำศพ

๓. ผ้าขาวธรรมดา หรือผ้าเช็ดหน้า สำหรับซับรอยหน้า รอยมือ รอยเท้า ๕ ผืน

๔. เสื้อผ้า, ถุงเท้า ไว้แต่งศพ เมื่อรดน้ำเสร็จควรเลือกเอาของที่ผู้ตายชอบ ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่

๕. ส่งการ์ดให้กับผู้ที่ชอบพอคุ้นเคยกับผู้ตาย

๖. ดอกบัวเล็ก ๆ ๑ ดอก ธูป ๑ ดอก เทียน ๑ เล่ม เย็บกรวยใส่ไว้ หมาก ๑ คำ พลู ๑ จับ ใส่ไว้ให้ถือ เมื่อเวลาตราสังเสร็จแล้ว

๗. ทองปิดหน้า หรือขผึ้งก็ใช้ได้ ขผึ้งเมื่อทำเป็นรูปหน้าแล้วปิดทองคำเปลว

๘. ผ้าขาวแบ้ง ๑ ไม้ ผ้านุ่งขาว ๒ ผืน ผ้าห่มขาว ๒ ผืน

๙. ด้ายดิบ ๒ เข็ด ด้ายเย็บผ้า เข็ม กรรไกร รวม ๑ ถาด สำหรับสัปเหร่อจะได้ใช้เย็บเสื่อ กางเกง ถุง สวมศีรษะให้ศพ

๑๐. หิบใส่ศพ

๑๑. ไม้ไผ่ยาว ๑ วา ๑ ลำ ใบตองสดทั้งยอดอย่าให้แตก รวม ๓ ยอด

๑๒ กระทงเล็ก ๆ ๔ ใบ เทียน ๘ เล่ม : ขันน้ำ ๑ ขัน สำหรับเบิกโลง

๑๓. เตียงเล็ก ๆ สำหรับวางศพ เมื่อเวลาจะรดน้ำควรมีทรอง หมอนหนุนศีรษะ หมอนเล็ก ๆ รองมือสำหรับจะรดน้ำ และทรองสำหรับใส่ในหิบศพ

๑๔. ขมิ้นผง กระดาษฟาง ใบชา ขี้ธูป ขี้เลื่อย ยาดับกลิ่น

๑๕. เย็บถุงเล็ก ๆ สำหรับใส่เงินบาท หรือของมีค่าอื่น ๆ ซึ่งจะใส่ปากศพ เตรียมไว้ในพาน ขี้ผึ้งบิดหน้า ของใส่ปาก หมากตำ ๑ ห่อ กรวยดอกไม้ธูปเทียนที่เตรียมไว้รวมใส่เป็นพานเดียวกันตั้งไว้ที่หน้าศพ เวลาห่อจะได้ใช้ของเหล่านั้น

๑๖. ขันรองรดน้ำศพ ๑ ขัน

๑๗. โต๊ะวางขวดน้ำอบไทย และน้ำอบ

๑๘. หีบ ๓ หีบ

๑๙. ผ้าสำหรับบังสุกุล

๒๐. หีบพระธรรม

๒๑. เครื่องตั้งหน้าศพ มีพานดอกไม้และแจกัน เชิงเทียน กระถางธูป ฯลฯ

๒๒. เครื่องเซ่น คาวหวาน

๒๓. ควรไปบอกสัปเหร่อให้รู้

การอาบน้ำศพ

การอาบน้ำศพ น้ำที่จะอาบควรต้มด้วยหม้อให้เดือด และใส่ใบไม้สด จะเป็นใบอะไรก็ได้ และหาก้อนเส้า

สามก้อนมาเตรียมเอาไว้ เมื่อน้ำเดือดแล้วยกหม้อลงวางบนก้อนเส้า

การอาบน้ำศพควรอาบด้วยน้ำร้อนก่อน แล้วจึงอาบด้วยน้ำเย็นภายหลง ฟอกสะบู่ทำความสะอาดศพให้เรียบร้อย แล้วเอาขมิ้นสดผิวมะกรูดตำคั้นเอาแต่น้ำ ทาให้ทั่วตามร่างกาย และเอาผ้าขาวขนาดผ้าเช็ดหน้าซับที่หน้าผ่าเท้า รอยเท้า เพื่อแจกลูกหลานไว้เป็นที่ระลึก เสร็จแล้วก็แต่งตัวให้เรียบร้อยซึ่งควรจะเป็นหน้าที่ของสัปเหร่อ

การนุ่งผ้าให้ศพ

ผ้าที่จะใช้นุ่งให้ศพ ควรใช้ผ้าขาวนุ่ง ๒ ชั้น ชั้นในเอาชายพกไว้ข้างหลัง แล้วนุ่งทับข้างนอกอีกทีหนึ่งเอาชายพกไว้ข้างหน้า ส่วนผ้าห่มใช้ผ้าขาวห่มเฉลียงบ่า

ความหมายในการไว้ชายพก การนุ่งเอาชายพกไว้ข้างหน้า นุ่งสำหรับคนจะเกิด หมายถึงการเกิดต่อไป การนุ่งเอาชายพกไว้ข้างหลัง เป็นการนุ่งให้คนที่ตายแล้ว เป็นการแสดงว่า คนเรานี้มีเวียนว่ายตายเกิด ผู้ที่จะหน

พ้นจากสิ่งเหล่านี้คือผู้รักษาศีล การนุ่งห่มขาวหมายถึง การรักษา กาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ

การรดน้ำศพ

เมื่ออาบน้ำแต่งตัวให้ศพเรียบร้อยแล้วจึงยกศพขึ้นบนเตียง ควรคลุมด้วยผ้าแพร แบมือขวาออกไปนอกเตียง หันศีรษะไปทางทิศตะวันตก ถ้าทำจำกัดก็ไม่ต้อง มีหมอนใบเล็ก ๆ รอง ภาชนะรองรับน้ำ

วิธีเบิกโลง

เอาเผือกผืนหนึ่ง ทำด้วยไม้ไผ่ ๗ ซีก ถักติดกันแล้ววางลงบนก้นหีบ เอาไม้ปากกา ๘ อัน เรียบปากหีบไว้ ไม้ปากกานั้นทำด้วยไม้ไผ่อันเล็ก ๆ ผ่าอย่างไม้ตับปังปลา ยาวประมาณอันละ ๑ คืบ แล้วเอาด้ายสาญสิญจ์ผูกไม้ปากกาโยงไปให้รอบปากหีบ ใช้เทียน ๘ เล่มติดที่ปากหีบระหว่างไม้ปากกาทั้ง ๘ ใช้กะทงเย็บด้วยใบตองบรรจุของคาวหวาน เครื่องเซ่นวางลงบนปากหีบ ๘ ทิศ ต้องเตรียมขันไว้สำหรับทำน้ำมนต์ด้วย

เมื่อจุดเทียน ๘ เล่มแล้วก็ ลง มือ ทำ น้ำมนต์ ธรณีสาร อ่านโองการว่า

สิโรเม พุทธเทวญฺจ นะลาเต พรหมะเทวดา ปะระเม หัตเถนะจะ ปัญจะ เพชฉะลู กัญเจวะ สัพพะ กมฺมา ประสิทธิเม

เมื่อร่ายคาถาจบแล้วก็วักน้ำมนต์ ลูบหน้า เสยผม และประพรมหิบศพ ๓ ครั้ง แล้วหยิบเทียนที่ปักปากหิบนั้น มาจุดด้ายสายสิญจ์ที่วง หิบให้ไหม้ จน ขาด หมด ทั้ง ๘ ช่อง แล้วจึงเอามีดหมอมาเศกด้วยคาถาว่า

พุทธำ ปจฺจกฺขามิ ธมมำ ปจฺจกฺขามิ สงฆำ ปจฺจกฺขามิ ให้ว่า ๓ ครั้ง แล้วถามว่า โลงนี้สำหรับใส่ศพใคร ตอบเองว่า โลงนี้สำหรับใส่ศพคนโน้น คนนี้

เมื่อถามและตอบเองเสร็จแล้วก็เอามีดหมอที่เศกแล้ว สับปากหิบ ๓ ที ทางที่มรอยสับนี้หมายความว่า ศีรษะอยู่ทางนั้น แล้วผลักเครื่องเซ่นไม้ปากกา เทียน กับด้าย สายสิญจ์ลงไปในหิบ แล้วเลือกเอาใบตองที่ไม่เตกวางทับลงไป เป็นเสร็จพิธีเบิกโลง

การหวีผมศพ

การหวีผมศพนั้น ต้องแบ่งหวีกลับไปมา ข้างละครึ่ง การหวีเช่นนี้มีความหมายเหมือนกับการนุ่งผ้า คือหวีสำหรับการตาย และหวีสำหรับการเกิดเสร็จแล้วให้หัก หวีออกเป็น ๒ ท่อน ทิ้งลงไปในหีบศพนั้น

การบรรจุเงินเข้าปากศพ

เมื่อบ้อนหมากที่เตรียมไว้แล้ว จึงเอาเงินบาท ถ้าเป็นคนมั่งมีอาจจะเป็นทอง หรือแหวนทอง ใส่ในปาก ด้วยการห่อให้ดี เอาเชือกห้อยให้ปลายเชือกออกมานอกปาก จะไม่เลื่อนลงคอ เวลาเผาจะเอากลับคืนมาไว้เป็นที่ระลึกบูชา

การบรรจุเงินทองไว้ในปากนี้ เป็นความหมายให้ผู้ตายเอาไปใช้ในเมืองผี

การตราสังศพ

ผู้ที่ตราสังศพ จะต้องมีความชำนาญเป็นพิเศษ มีการผูกหัดไว้เป็นอย่างดี · เชือกผูกใช้ด้ายดิบทบกันให้เหนียว หลายทบมีขนาดโตประมาณเท่านิ้วก้อย

การตราสังศพใช้ ๓ เปลาะ

เปลาะแรกผูกที่คอศพทำเป็นห่วงคล้องคอ พร้อมกับว่าคาถาว่า ปุตฺโตคีเว. เมื่อเสร็จแล้วก็โยงมาที่ลำตัวตรงกลางตัว แล้วทำเป็นบ่วงตระกรุดผูกมือให้พนมไว้ที่หน้าอก เปลาะหนึ่ง พร้อมกับภาวนาว่า ภริยาหตเถ แล้วโยงเชือกมาที่เท้า ทำเป็นห่วงผูกข้อเท้าทั้ง ๒ ข้างให้ติดกัน ภาวนาว่าธนังปาเท รวมเป็น ๓ เปลาะด้วยกัน

ความหมายของเปลาะต่าง ๆ มีดังนี้ ห่วงผูกคอ หมายถึงห่วงบุตร ห่วงผูกมือหมายถึงห่วงภรรยาสามี ห่วงผูกเท้าหมายถึงห่วงทรัพย์สมบัติ

ห่วงทั้งสามนี้ผูกมัดเรา ตราบใดที่เรายังมีห่วงทั้งสามอยู่ จะทำให้เรามีทุกข์ แม้ในยามที่มีชีวิต และในยามที่ตายไปแล้วก็ย่อมจะเกิดห่วงเป็นทุกข์ เมื่อละพ้นห่วงทั้งสามนี้ไปแล้ว เราจะพ้นจากทุกข์เมื่อนั้น

เครื่องสักการะในมือศพ

เมื่อตราสังศพเสร็จแล้ว จึงนำกรวยดอกไม้ซึ่งบรรจุหมากพลู ธูปเทียน สอดใส่ไว้ในมือศพ

การบีดปากบีดตาศพ

เมื่อตราสังศพเสร็จแล้ว จึงนำขี้ผึ้งมาแผ่ให้บาง ๆ แผ่บีดตาบีดปากศพ

ความหมายในการบีดตาบีดปากศพนั้น ปรกติตามองเห็นรปร่าง หน้าตา ความสวยงาม ทำให้เกิดความกำหนัดอยากได้ ทำให้เกิดกิเลศ เพื่อมิให้มีความกำหนัด เพื่อไม่ให้เห็นสิ่งที่ยั่วยุต่าง ๆ เป็นการดับกิเลศทำให้จิตใจสงบ

การบีดปาก ปากมีหน้าที่พูดจา กล่าวคำหยาบ ด่าแช่ง พูดเพ้อเจ้อ ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ไม่ดีทั้งสิ้น จึงบีดไว้เสีย

การห่อศพ

การห่อศพ ใช้ผ้าขาวห่อตั้งแต่เท้าตลอดศีรษะให้มิดทั่วทั้งตัว แล้วเอาด้ายดิบหรือสายสิญจน์ที่ทบกัน โตประมาณเท่าหัวแม่มือ มัดตั้งแต่เท้าขึ้นมา ๕ เปลาะด้วยกัน

การมัด ๕ เปลาะนี้เป็น เครื่องเตือนให้ระลึก ถึงนิวรณ์ ๕ คือ

กามจันทะ ความพอใจรักใคร่ในอารมณ์ที่ชอบใจตน

พยาบาท ความผูกอาฆาตจองเวรซึ่งกันและกัน

ถีนมิทธะ ความมีจิตหดหู่และเคลิบเคลิ้ม
อุทธัจจกุกกุจจะ จิตฟุ้งซ่านและรำคาญ
วิ จิ กิจฉา ความลังเลไม่ตกลงใจ
นิวรณ์ทั้ง ๕ นี้ แต่ละอย่างล้วนแต่เป็นความชั่วที่ผูก มัดให้จมอยู่ในกองทุกข์ เกิดมาเป็นมนุษย์ไม่มีทางจะหลุดพ้นไปได้ นอกจากแสวงหาธรรมที่ทำให้หลุดพ้นด้วยการพิจารณาว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นของไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป

บันได ๓ ขั้น

เมื่อห่อศพเรียบร้อยแล้ว และยกศพใส่โลงบีดฝาให้แน่น แล้วจึงเอาบันได ๓ ขั้นวางบนหลังหีบศพ บันไดนี้ทำด้วยไม้ไผ่ซีกเล็กๆ ให้กว้างยาวเท่ากับปากหีบศพ บันไดสามขั้นนี้หมายถึง กามภพ รูปภพ อรูปภพ มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาย่อมเวียนว่ายอยู่ทั้งสามภพ บันไดสามขั้น บางแห่งก็เลิกใช้กันแล้ว และบางแห่งก็ยังมีอยู่ คือใส่ไว้ที่ปากหีบข้างใน

ตามตะเกียง

การตามตะเกียง หรือโคมไว้ปลายเท้าศพนี้ มีความหมายไปในแง่ของธรรมะ กล่าวถึงคน ๔ จำพวก

พวกที่ ๑ มาสว่างไปสว่าง คนจำพวกนี้เป็นผู้ที่มีปัญญาเกิดมาพบกับธรรม ได้ชื่อว่าพบกับแสงสว่าง ประพฤติดีก็เรียกว่าได้พบกับแสงสว่าง

ไปสว่างนั้น หมายถึง เมื่อเลื่อมใสในพุทธศาสนาปฏิบัติตามคำสั่งสอน ประพฤติชอบแล้ว ก็มีแต่ความเจริญรุ่งเรือง แม้จะตายไป ก็จะไปเกิดในที่ดี

พวกที่ ๒ มาสว่างไปมืด หมายถึง เกิดมาได้พบกับพุทธศาสนา แต่ไม่มีจิตศรัทธา ไม่รู้จักประพฤติตัวให้ดีตามคำสั่งสอนของพุทธองค์ ย่อมจะได้รับทุกข์ คือความมืด แม้จะเกิดมาเห็นแสงสว่างคือพบกับศาสนาก็ตาม แต่ไม่ประพฤติ เรียกว่าไปมืด

พวกที่ ๓ มามืดไปสว่าง คือคนที่เกิดมาในตระกูลที่ไม่ดี มีความประพฤติไม่ดี ไม่รู้จักศาสนา ไม่รู้จักคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ แต่เมื่อเกิดมาแล้ว ภายหลังได้

ประพฤติตนดี รู้จักปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ได้ชื่อว่ามามีดไปสว่าง

พวกที่ ๔ มามืดไปมืด คนจำพวกนี้เกิดมาในตระกูลที่ไม่ดี ไม่รู้ปฏิบัติตนในทางที่ชอบ ประกอบแต่ความชั่ว ผลกรรมย่อมทำให้มีความชั่วตลอดไป เรียกว่ามามืดไปมืด

การตามตะเกียงศพ ก็มีความหมายให้รำลึกถึงบัญหาธรรมดังกล่าวแล้ว และเป็นการชี้ทางให้วิญญาณของผู้ที่ตาย ได้พบกับแสงสว่าง การตามตะเกียงจึงเป็นการนำทางให้

การสวดหน้าศพ

การสวดหน้าศพ ศพที่ตั้งไว้มีเครื่องบูชาตั้งไว้หน้าศพ และตั้งเตียงสำหรับสวดพระอภิธรรมในเวลากลางคืนไว้ด้วย

การสวดพระอภิธรรมนี้ บางรายก็สวดแค่ ๒๔ นาฬิกา บางรายก็ตลอดรุ่ง เฉพาะในกรุงเทพฯ มักจะสวดเพียง ๔ จบ ประมาณ ๓ – ๔ ทุ่มก็เลิก เพราะถือว่าเป็นการสะดวกที่แขก

จะมาฟังพระอภิธรรมจะกลับได้สะดวก การสวดจะสวดทั้ง ๗ คืนก็ได้ หรือจะสวดเพียง ๓ คืนก็ได้

การทำบุญ ๗ วัน

เมื่อจัดการนำศพลงหีบเรียบร้อยแล้ว ควรจะจัดเรื่องการทำบุญต่อไป การทำบุญเจ็ดวันนี้ คือทำบุญในวันตาย โดยนิมนต์พระมาสวดมนต์ก่อนวันตาย พอรุ่งขึ้นถึงวันตายครบเจ็ดวัน ก็ถวายอาหารบิณฑบาตรเช้า ตอนบ่ายมีแสดงพระธรรมเทศนา ตอนเย็นบังสุกุล ตอนค่ำมีสวดพระอภิธรรม

การทำบุญ ๕๐ วัน

เมื่อเราทำบุญ ๗ วันแล้ว เรากมาทำบุญ ๕๐ วันอีก พิธีทำบุญก็เหมือนทำบุญ ๗ วัน คือทำบุญตรงกับวันตาย เมื่อนับแล้วให้ครบ ๕๐ วัน การทำบุญจะมากน้อยเพียงใดก็สุดแต่กำลังทรัพย์ ถ้ามีมากก็ทำใหญ่โตได้ ถ้ามีน้อยก็ทำตามกำลัง ไม่ควรทำจนเกินกำลังตัว จะเดือดร้อนภายหลัง

การทำบุญ ๑๐๐ วน

การทำบุญ ๑๐๐ วันนี้ ใหญ่กว่าการทำบุญ๕๐ วัน บางรายก็ทำการปลงศพใน ๑๐๐ วัน เพื่อให้หมดภาระ หรือจะทำบุญปลงศพ ทำบุญอัฐิ และทำบุญ ๑๐๐ วันรวมกันทีเดียวเลยก็ได้ เพื่อมิให้เป็นการสันเปลืองมากนัก แต่ถ้ายังไม่ทำการปลงศพ ก็ต้องทำบุญ ๑๐๐ วัน เมื่อครบปีวันใดจึงทำบุญอีกทีหนึ่ง

การปลงศพ

เมื่อจะทำการปลงศพ ควรจะสวดอภิธรรมเสียก่อน ๓ วัน ควรจะมีเทศน์ทุกวัน จะเป็นบ่ายหรือเย็นก็ได้ หรือจะมีวันหนึ่งวันใดก็ได้แล้วแต่จะสะดวก

เครื่องใช้ในการปลงศพ

๑. ผ้าขาวสำหรับนุ่งห่มในงานศพ

๒. เครื่องกัณฑ์เทศ มีไตร ดอกไม้ ธูปเทียน หมากพลู บุหรี่ ไม้ขีดไฟ ใบชา เงิน ใส่พานตั้งเป็นเครื่องกัณฑ์

๓. เครื่องสามหาบ มี ไตร ๓ ไตร เชิงกรานหรือ อังโล่ ๓ ใบ สาแหรก ๓ คู่ พันด้วยผ้าขาว ไม้คาน ๓ อัน พันด้วยผ้าขาว หรือทาดินสอพองให้ขาว ส่วนคาวหวานจะจัด ๒ ถาด หรือรวมเบ็นถาดเดียวก็ได้ หม้อ ๖ ใบ คือหาบละ ๒ ใบ ทาดินสอพองให้ขาวเหมือนกัน ในหม้อใส่ข้าวสาร ๓ หม้อ อีก ๓ หม้อใส่ของแห้งที่จำเบ็น เช่น พริก หอม กระเทียม

๔. มะพร้าว ๑ ลูก กระเทาะเปลือกออกให้หมด สำหรับล้างหน้าศพ

๕. หม้อใส่น้ำ ๕ หม้อ เอาไว้ตั่มเมื่อจะยกศพไปวัด เรียกว่า หม้อไฟ ๑ หม้อน้ำ ๔

๖. ของแจก จะเบ็นหนังสือ หรือผ้าเช็ดหน้า หรือสิ่งอื่นๆที่เห็นว่าเหมาะสมก็ได้ ใส่พานไว้

๗. เงินทงทาน

๘. ผ้าไตรสำหรับทอดบังสุกุล เมื่อเวลาเทและยกศพขึ้นจิตกาธาน อย่างน้อยควรจะมี ๒ ไตร สตางค์ ๓๒ สตางค์ ไว้ซื้อจิตกาธาน

๙. ดอกมะลิ เงิน สำหรับโปรยใส่อัฐิ เมื่อแปรรูปแล้ว จะได้ให้ลูกหลานเก็บเอามาใส่ไว้ในที่เก็บเงิน จะได้เกิดลาภ

๑๐. พระสวดหน้าเพลิง ๔ รูป พระเดินนำศพ ๑ รูป

๑๑. ถ้าจะทำบุญ ควรจะเตรียมสิ่งของไว้ด้วย

ประตูป่า

เมื่อเคลื่อนศพออกจากเรือนแล้ว จะต้องทำประตูป่า การทำประตูป่า ใช้กิ่งไม้สด ๆ มา ๒—๓ กิ่ง เขานิยมใช้กิ่งมะยมเป็นส่วนมาก ผูกติดไว้ที่ประตู รวมยอดให้เป็นคูหา หรือจะใช้ปักไว้ที่ข้างประตูก็ได้ เมื่อศพออกจากบ้านก็ถอนทิ้งเสีย ที่ทำเช่นนี้ก็มีความหมายว่า บ้องกันมิให้ผีกลับเข้าไปในเรือนได้ เพราะเมื่อผีออกไปนั้นเห็นเป็นประตูป่า เมื่อกลับเข้ามาไม่มีประตูป่าก็หลงเข้าเรือนไม่ถูก

หม้อน้ำ—หม้อไฟ

เมื่อยกศพออกจากเรือน ต้องหาหม้อไฟ ๑ หม้อ หม้อน้ำ ๔ หม้อ และไม้สำหรับทุบหมอ เตรียมไว้ใกล้ ๆ

ศพ หม้อไฟนั้นสำหรับนำหน้าศพ เวลาจะหามศพไปสู่จิตกาธาน หม้อน้ำสำหรับทุบให้แตก เมื่อศพผ่านไปแล้วก็ทุบหม้อให้แตก เมื่อทุบหม้อแตกแล้วให้หักไม้ทิ้งเสีย และคนที่อยู่ในเรือนต้องถือพัดโบกลมไปทางศพ ๔ ทิ หมายความว่าธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุน้ำได้ แตกสลายแล้ว ความเป็นมนุษย์ย่อมจะแยกจากกัน

พระสงฆ์นำศพ

เมื่อยกศพออกจากบ้านไปสู่วัด จะต้องมีภิกษุองค์หนึ่งอ่านพระธรรมไปหน้าศพ ทั้งนี้ เพื่อนำวิญญาณผู้ตายขึ้นสวรรค์ หรือไปเกิดในที่ชอบ พระสงฆ์เป็นผู้นำทางให้

การแบกศพเวียนจิตกาธาน ๓ รอบ

ก่อนที่จะนำศพสู่จิตกาธาน ต้องเวียนสามรอบเสียก่อน โดยพระสงฆ์เป็นผู้นำศพ เมื่อวางบนจิตกาธานแล้วให้หันศีรษะไปทางทิศตะวันตก

การล้างหน้าศพ

เมื่อเวลาจะเผาศพ ให้เอามะพร้าวที่เตรียมไว้ผลหนึ่ง ทุบ เอาน้ำล้างหน้าศพ การเอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ เพราะถือว่าน้ำมะพร้าวเป็นน้ำที่สะอาด เมื่อล้างหน้าศพด้วยน้ำสะอาด จะทำให้จิตใจสะอาด วิญญาณไปสู่สวรรค์

การเผาศพ

การเผาศพสมัยนี้ ผิดกับสมัยก่อน สมัยนี้เขาใช้เตาเผา ก่อนที่จะเข้าเตาเผา ก็ต้องพิธีเผาหลอกเสียก่อน การเผาหลอกนั้น เมื่อถึงเวลาผู้เป็นประธานจะนำดอกไม้ธูปเทียนขึ้นไปเผาเป็นคนแรก คือวางดอกไม้ธูปเทียนต่อหน้าศพ แล้วแขกที่เชิญมาก็ทะยอยกันขึ้นไปเผาจนหมด พิธีเผาหลอกก็หมดเพียงแค่นี้

ต่อจากนั้น ศพก็เคลื่อนเข้าสู่เตาเผา ซึ่งเป็นการเผาจริง เมื่อได้เวลาเผาจริง ก็มีญาติมิตรสนิท นำดอกไม้ธูปเทียนที่จุดไฟไปเผา จนศพกลายเป็นเถ้าถ่านไป

เทียนเผาศพ

เทียนเผาศพนี้ ห้ามมิให้จุดต่อกัน ต้องจุดจากไฟที่เจ้าภาพตั้งไว้ให้จุด ทั้งนี้คงจะมีความหมายเป็นคติธรรม ได้แก่ไฟเป็นของร่วม ได้แก่ โทสคติ คือความโกรธ ความโกรธมีอยู่กับใคร ก็เหมือนมีไฟอยู่ด้วย ทำให้เผาดวงจิตให้คุกรุ่นด้วยแรงโกรธ จึงไม่ควรจะเอาไฟของคนอื่นมาใส่ตน

การชักฟืนสามตับ

เมื่อการเผาจริงได้เสร็จเรียบร้อยแล้ว สัปเหร่อจะชักฟืน ๓ ตับออก แล้วจึงกลับบ้านได้ ซึ่งเป็นสัญญาว่าวิญญาณของผู้ตายได้ออกจากร่างไปเกิดแล้ว เมื่อเปรียบเทียบกับปัญหาธรรมก็ได้แก่ไฟ ๓ กองคือ

ราคัคคิ ได้แก่ราคะ

โทสัคคิ ได้แก่โทสะ

โมหัคคิ ได้แก่โมหะ

ไฟ ๓ กองนี้ ถ้ามีแก่ผู้ใดแล้ว ย่อมจะไม่มีความสุข มีแต่ความเดือดร้อนเกิดขึ้น

เดินสามหาบ

เมื่อเผาเสร็จแล้ว รุ่งขึ้นเช้า ก็จัดหาบสามหาบ หาบหนึ่งๆ ก็จะมี หม้อข้าว เชิงกราน อั้งโล่ พริก หอม กระเทียม ฯลฯ อีกข้างหนึ่งก็จะมีของคาว เหมือนกันทุกหาบ

ผู้ที่หาบก็คือ บุตรหลานของผู้ตายนั่นเอง ต่างก็หาบคนละหาบ และมีผ้าไตรอีก ๓ คนเดินนำหาบ เดินเวียนกองฟอนคนละ ๓ รอบ เวลาเดินให้กูขึ้นว่าวู้ๆ ๆ สามครั้ง เมื่อคนข้างหน้ากูแล้ว คนข้างหลังก็กูรับ

เมื่อเวียนสามรอบเสร็จแล้ว ก็นำไปตั้งสำหรับทอดทีกองฟอน นิมนต์พระสงฆ์มาทอด เสร็จจากพิธีสงฆ์แล้วก็กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ตาย

การกูขึ้นนั้นมีความหมายว่า ไม่รู้ว่าผู้ตายไปเกิดที่ไหน ภพไหน จึงได้แต่กูเรียก เพื่อจะให้รู้ว่าญาติพี่น้องได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แล้ว

การทำรูป

การทำรูป ก็ทำที่กองฟอนนั่นเอง ควรสังเกตที่กองฟอนว่าจะมีรูปอะไรปรากฏขึ้นบ้าง เพราะมีผู้เล่าว่าหากมีรอยอะไรปรากฏขึ้น ผู้ตายมักจะไปเกิดเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็น

การทำรูปครั้งแรกก็เกลี่ยทำกองกระดูกให้เป็นคนนอนหงาย หันศีรษะไปทางทิศตะวันตก สมมุติว่าเป็นผู้ตายเสร็จแล้วก็นิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาบังสุกุล

เมื่อบังสุกุลเสร็จแล้ว ก็เกลี่ยรูปนั้นทำเป็นรูปใหม่อีกคราวนี้หันศีรษะไปทางทิศตะวันออก สมมุติว่าผู้ตายเกิดแล้ว เจ้าภาพจะเอาดอกมะลิ เงินทอง โปรยลงบนร่างกระดูก แลวประพรมดวยของหอม และนมนตพระมาบังสุกุล

เมื่อบังสุกุลเสร็จแล้ว ก็เก็บอัฐิเถ้าถ่านไปเก็บเอาไว้ซึ่งเป็นหน้าที่ของลูกหลานเก็บไปเพื่อสักการะบูชา เป็นที่ระลึกถึงผู้ที่ตายไปแล้ว บางคนก็เก็บกระดูกไว้ในเจดีย์ บางคนก็เก็บไว้ในบ้าน

การเก็บไว้ในบ้าน ผู้ที่อยู่บ้านควรจัดโต๊ะบูชา และออกทุกข์แต่งสีคอยรับกระดูก เมื่อเข้าไปรับกระดูกเข้าบ้านก็โปรยสตางค์เรื่อยไป จนถึงที่โต๊ะบูชาสำหรับตั้งกระดูกไว้ ต่อจากนั้นก็ทำบุญ ๗ วัน หรือบางคนก็ทำให้เสร็จเลยทีเดียว

การทำบุญจะนิมนต์พระมา ๕ องค์ หรือ ๗ องค์ ก็ได้มาเจริญพระพุทธมนต์และถวายอาหาร

ที่กล่าวมานี้เป็นพิธีทำบุญศพของชาวบ้านโดยทั่วๆ ไป ซึ่งนิยมกันส่วนมากในปัจจุบันนี้ แต่บางสิ่งบางอย่างที่เห็นว่าไม่จำเป็นเจ้าภาพก็ตัดออกเสีย เพื่อการประหยัด และสะดวกขึ้น

สำหรับการทำพิธีศพของจ้าวนายในราชสำนัก หรือข้าราชการผู้ใหญ่ ซึ่งจัดเป็นราชพิธีนั้นก็มีมากมาย และผิดแปลกกันไป แม้แต่โลงศพที่เรียกว่าโกศก็ทำสวยงามและมีหลายชั้นด้วยกัน คือ

๑. พระโกศทองใหญ่

๒. พระโกศทองรองทรง

๓. พระโกศทองเล็ก
๔. พระโกศทองน้อย
๕. พระโกศกุดั่นใหญ่
๖. พระโกศกุดั่นน้อย
๗. พระโกศมณฑปใหญ่
๘. พระโกศมณฑปน้อย
๙. พระโกศไม้สิบสอง
๑๐. พระโกศลังกา (พระโกศพระองค์เจ้า)
๑๑. โกศราชนิกูล
๑๒. โกศเกราะ
๑๓. โกศแปดเหลี่ยม
๑๔. โกศโถ

หีบ

๑. หีบทองทึบ
๒. หีบทองทราย
๓. หีบลายอ่องุ่น

๔. หิบลายก้านขด
๕. หิบกุดั่น
๖. หิบลายทรงข้าวบิณฑ์
๗. หิบลายมังกร
๘. หิบเชิงชาย

การทำพิธีนพเคราะห์

การทำพิธีนพเคราะห์นี้ ได้ทำกันมานานแล้วเพราะมนุษย์เราเชื่อกันว่า เทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถดลบันดาลให้อายุของมนุษย์สั้นและยาวได้

เมื่อมีการเชื่อถือเช่นนี้ มนุษย์เราจึงปรารถนาที่จะหาเครื่องยึดเหนี่ยว หาวิธีปัดเป่าภยันตรายให้หนีพ้นไปและมีลาภยศสรรเสริญสุขเข้ามาแทนที่ การบูชาผู้ที่มีความดีนั้นมิให้โทษแต่ประการใด ทว่าเป็นการให้คุณอย่างน้อยที่สุดก็เกิดความสุขทางใจ แม้ในทางศาสนาก็มิได้ห้ามให้บูชาผู้ที่ทำความดี การบูชาผู้กระทำความดีนั้น ผลย่อมส่งให้เราดีด้วย

เกี่ยวกับพิธีนพเคราะห์ มีตำนานเล่ากันมาว่า

ครั้งหนึ่งมีพราหมณ์ภรรยาสามีพาลูกชายไปหานักพรตผู้หนึ่ง ครั้นถึงสองสามีภรรยาก็กระทำความเคารพแก่นักพรต นักพรตจึงให้พรแก่ภรรยาสามีว่า ขอให้ท่านทั้งสองจงมีอายุยืนเถิด

ครั้นแล้วพราหมณ์ทั้งสองก็ให้บุตรตน ทำความเคารพนักพรตบ้าง นักพรตก็มิได้ให้พรแก่บุตรชายจึงถามว่า

"เหตุไฉนท่านจึงไม่ให้พรแก่ลูกชายของเรา"

นักพรตจึงตอบว่า

"ลูกของท่านจะตายภายในกำหนด ๗ วัน นับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป"

พราหมณ์ทั้งสองได้ยินดังนั้นก็ตกใจนัก จึงขอให้นักพรตแนะวิธีว่า จะทำอย่างไรจึงจะให้บุตรมีอายุยืนต่อไปอีก นักพรตแนะให้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า

พราหมณ์ทั้งสองจึง พาบุตรไปเฝ้าพระพุทธเจ้า บอกให้ลูกชายกระทำความเคารพเพื่อจะรับพร แต่พระพุทธเจ้ามิได้ประสาทพรให้ พราหมณ์จึงถามว่า "เหตุไฉนพระองค์จึงมิได้ประสาทพรให้ลูกของข้า"

พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า

"กุมารนี้จะมีอายุได้เพียง ๗ วัน"

พราหมณ์ทั้งสองทูลขอให้พระองค์อนุเคราะห์ให้บุตรมีอายุต่อไป พระพุทธเจ้าให้พราหมณ์ทั้งสองไปจัดอาสนะและให้กุมารนั้นนอนอยู่บนอาสนะ แล้วนิมนต์พระสงฆ์ไปสวดพระปริตรตลอด ๗ วัน ๗ คืน

เมื่อครบเจ็ดวันแล้ว ก็ทรงเสด็จไป ณ ที่นั้นขณะนั้น เองยักษ์อวรุทธโก ผู้ปรนนิบัติท้าวเวสสุวัณ ได้รับพรจากท้าวเวสสุวัณ ให้มาเอากุมารครั้น มาถึง ก็มิอาจเข้าไป เอากุมารได้ ด้วยเกรงพุทธานุภาพ พอพ้นจากเจ็ดวันกุมารนั้นก็พ้นจากอันตราย

พราหมณ์ทั้งสองดีใจนัก ที่กุมารมีอายุต่อไปอีก จึงกราบทูลว่า

"ลูกของข้าจะมีอายุได้สักเท่าใด"

พระพุทธเจ้าตรัสว่า

"กุมารนี้จะมีอายุได้ ๑๒๐ ปี"

ด้วยเหตุนี้เองพราหมณ์ทั้งสองจึงให้นามกุมารว่า อายุวัฒนกุมาร เมื่อกุมารเจริญวัยก็ได้เป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา การทำพิธีนี้เคราะห์จึงปฏิบัติสืบเนื่องกันมา

การทำพิธีนี้นิยมทำเมื่ออายุครบ ๖๐ ปีเรียกว่า ทำบุญ ๕ รอบ หรือแซยด

เครื่องใช้ในพิธี

๑. บัตรพลี ๑๑ บัตร แบ่งเป็น ๕ ชนิด

๑) บัตรพระเกศ ๑ บัตร สูง ๙ นิ้วฟุตแล้วลดหลั่นเป็นชั้น ๆ ละ ๑ นิ้ว ขาตั้งให้สูงจากพื้นดิน ๑ คืบ

๒) บัตรเทวดาอัฏฐทิศ ๘ บัตร สูง ๓ ชั้น ให้ชั้นล่างสูงเท่ากับชั้นล่างของบัตรพระเกต ชั้นที่ ๒ ให้สูงเท่าชั้นที่ ๔ ของพระเกตุ ชั้นยอดให้สูงเท่ากับชั้น ๘ ของบัตรพระเกตุ

๓) บัตรพระภูมิ ๑ บัตร ให้มีรูป เป็นสามเหลี่ยมทำเป็นกะบะ

๔) บัตรเจ้ากรุงบาลี ๑ บัตร ให้มีรูปสี่เหลี่ยมทำเป็นกะบะ

บัตรดังกล่าวทำด้วยกาบกล้วย ส่วนกาบทำเป็นกะบะ ๔ เหลี่ยมลดหลั่นกันตามลำดับ สรวมลงไปที่ก้านกล้วย เอาไม้ไผ่เหลาทำเป็นที่กลัดตามมุมให้แน่นหนาแล้ว เอาไม้ตอกเสียบตามบัตร เพื่อให้วางของได้ ส่วนยอดบัตรนั้นให้ปักด้วยรูปเทวดานพเคราะห์

ของที่ใส่ในบัตร มีกระทงอันเล็ก ๆ ๑๒๕ กระทง ในกระทง มี ข้าว อาหาร คาวหวาน ข้าวตอก ถั่วคั่ว งาคั่ว นมเนย หมากพลู ๑๒๕ คำ แล้วนำไปบรรจุลงในบัตรตามกำลังเทวดา ดังนี้

บัตรพระอาทิตย์	๖	กระทง
บัตรพระจันทร์	๑๕	,,
บัตรพระอังคาร	๘	,,
บัตรพระพุธ	๑๗	,,
บัตรพระเสาร์	๑๐	,,
บัตรพระพฤหัสบดี	๑๙	,,

บัตรพระราหู ๑๒ ,,
บัตรพระศุกร์ ๒๑ ,,
บตรพระเกตุ ๙ ,,
บัตรพระภูมิ ๓ ,,
บัตรพระเจ้ากรุงพาลี ๔ ,,

มิธงเล็ก ๆ อีก ๑๒๕ ธง ใช้ปักตามมุมบัตรตามกำลังเทวดา เหมือนอย่างของทิบรรจุกระทง ธงประจำบัตรมีสี ดังนี้

อาทิตย์สีแดง จันทร์สีขาว อังคารสีชมพู พุธสีเขียว พฤหัสบดีสีเหลือง ราหูสีม่วง ศุกร์สีฟ้าอ่อน พระเกตุสีทอง พระภูมิสีทอง เจ้ากรุงพาลสีทอง

๒. เทียนธป

๑) เทียนสูงเท่าตัว และหนักเท่าอายุเจ้าภาพ (คิดเฉลี่ยหนักปีละ ๑ บาท ให้เกินไว้ ๖ บาท) ไส้เทียนใช้ด้ายเท่าอายุเจ้าภาพ ให้เกินไว้ ๑ เส้น

๒) เทียนมงคล ให้สูงเท่ากับความยาวที่วัดโดยรอบศีรษะ หนัก ๘ บาท ไส้เท่ากับอายุเจ้าภาพ เกินไว้ ๑ เส้น

ใช้ ๑ เล่ม เทียนเล่มนี้ใช้ตั้งไว้ทกลางขันน้ำพานรอง ใส่น้ำอารังขัน ตั้งไว้ทหน้าพระพุทธรูป

๓) เทียนประจำบัตร ๑๑ เล่ม หนักเล่มละ ๒ บาท ใส้ ๑๖ เส้น จุดไว้หน้าบัตรทั้ง ๑๑ บัตร

๔) เทียนเล็กสำหรับจุดบูชาเทวดา ๑๒๔ เล่ม หนักเล่มละ ๑ สลึง ใช้ด้าย ๙ เส้น เทียนนี้ใช้จุดบูชาเบ็ดระยะ ๆ เวลาโหรบูชาเทวดาองค์ใด ก็ให้จุดเทียนนี้บูชาเท่ากับกำลังเทวดาองค์นั้น ๆ จุดติดไว้ทปากขัน ตั้งไว้หน้าตู้เทียนชัย

๕) เทียนทำน้ำมนต์ ๑๐ เล่ม หนักเล่มละ ๑๐ บาท ใส้ใช้ด้ายเล่มละ ๙ เส้น

๖) ธูปหอม ๑๕๐ ดอก สำหรับใช้จุดบูชาพระและจุดบูชาเทวดานพเคราะห์

๓ สิ่งของใช้ในการทำพิธี

๑) ขันสาครใหญ่ สำหรับทำน้ำพระพุทธมนต์

๒) ครอบหริ่อบาตร ๙ ใบ สำหรับทำน้ำพระพุทธมนต์

ใส่น้ำพอสมควร ถวายพระรูปละ ๑ ครอบหรือหนึ่งใบ และเทียนขี้ผึ้งหนัก ๑ บาทรูปละ ๓ เล่ม

๓) ใบไม้มงคล ๘ ชนิด สำหรับใส่ในขันน้ำเทพมนต์ มีใบเงินใบทอง ใบมะตูม ใบพรหมณ์จรรย์ หญ้าแพรก ใบส้มป่อย ผลมะกรูด ใบชัยพฤกษ์

๔) ด้ายสายสิญจน์ ๑ กลุ่มใหญ่

๕) กระถางธูป

๖) ผ้าขาว ๑ สำรับ ให้โหรนุ่ง ถ้า ๒ คนก็ใช้สอง สำรับ ผ้าขาวสำหรับปูรองบัตรพลี รองนั่ง รองหนังสือ และผ้าขาวสำหรับปูรองเครื่องสังเวย

๔. เครื่องสังเวย

เครื่องสังเวยมี หัวหมู ไก่ เป็ดอย่างละตัว ปลาช่อนแป๊ะซะ ๑ ตัว กุ้งต้ม ๑ จาน ปูทะเลต้ม ๑ จาน บายศรีปากชาม ๑ คู่ หรือ ๑ ที่ กล้วยน้ำไท ๑ หวี มะพร้าวอ่อน ๑ ผล ขนมต้มแดงต้มขาวอย่างละ ๑ จาน นมเนย

อย่างละถ้วย ถั่วคั่ว งาคั่ว เผือกต้ม มันต้ม อย่างละ ๑ จาน ขนมหวาน ๕ อย่าง อย่างละ ๑ จาน ผลไม้ ๕ อย่าง ๑ ถาด หรืออย่างละจานก็ได้ ข้าวตอก ๑ ขันเล็ก เครื่องจันอับ ๑ จาน

๔. การจัดสถานที่

การจัดสถานที่สำหรับพระสงฆ์นั่งเจริญพระพุทธมนต์นั้น ควรจะได้ปรึกษากับโหร เพื่อให้ถูกต้องตามทิศทางเสียก่อน เพราะไหน ๆ ก็ได้ทำมาแล้ว ก็ควรจะทำให้ถูกต้องตามคำแนะนำของโหร การตั้งบัตรพลี และตั้งเครื่องสังเวยต่าง ๆ เหล่านี้ ควรจะทำให้ถูกต้องด้วย เพื่อเป็นศิริมงคลแก่ตัวเราเอง

เมื่อจัดสถานที่ไว้เรียบร้อยแล้ว และพระสงฆ์ก็มาพร้อมและนั่งในที่ ๆ จัดไว้ให้ โหรจะเริ่มเจิมเทียนพลีกับเจิมที่บัตรพลี ส่วนด้ายสายสิญจน์นั้นให้แยกออกเป็น ๒ สาย สายหนึ่งสำหรับพระสงฆ์ อีกสาย

หนึ่งแยกไว้สำหรับโหร โหรจะโยงสายสิญจน์ไปที่ตู้เทียนชัยที่เทียนมงคล ที่บัตรพลี ที่ขันน้ำมนต์ ส่วนปลายของด้ายสายสิญจน์นั้น เจ้าภาพจะถือเอาไว้

เมื่อพระสงฆ์เจริญพุทธมนต์จบ และโหรจะเริ่มพิธีกล่าวเชิญนพเคราะห์เรียบร้อยแล้ว ก็เตรียมสถานที่สำหรับยาบน้ำมนต์ และนิมนต์พระสงฆ์ทีละรูปจนครบ ๙ รูป เมื่อเสร็จจากการรดน้ำมนต์แล้ว พิธีบูชานพเคราะห์ก็สิ้นสุดลง

ก่อนที่จะเริ่มเจริญพุทธมนต์นั้น โหรต้องเจิมแป้งหอมที่เทียนทุกเล่ม และบัตรพลีเทวดานพเคราะห์ที่อยู่ประจำยอดบัตรพลี แล้วผู้เป็นเจ้าภาพวงด้ายสายสิญจน์รอบเครื่องทำพิธีแบ่งปลายสายสิญจน์ออกเป็น ๒ สาย เอาไปไว้ที่พระสวดสายหนึ่ง และที่โหรอีกสายหนึ่ง แล้วจึงจุดเทียนสักการะพระพุทธรูป และอาราธนาศีล พระสงฆ์ให้ศีลและเจริญพระพุทธมนต์ต่อไป

พิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัจจยา

พิธีนี้จัดเป็นราชพิธี ทำกันมาตั้งแต่สมัยโบราณใน บัจจุบันนี้ได้เลิกไปแล้ว มีหนึ่งจะมีการถือน้ำพระพิพัฒน์สัจจยา ๒ ครั้งคือ ในเดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำ และในเดือน ๑๐ แรม ๑๓ ค่ำ อีกครั้งหนึ่ง ผู้ที่ถือน้ำพระพิพัฒน์สัจจยามีตั้งแต่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ จนกระทั่งถึงข้าราชการชั้นผู้น้อย ทั้งทหารและพลเรือน ถ้าจะเปรียบก็คล้ายกับพิธีสาบานในบัจจุบันนี้

การถือน้ำที่กระทำกันอยู่ในสมัยนี้นแยกออกได้

๑. ถือน้ำเมื่อแรกเสวยราชสมบัติ หรือเมื่อบรมราชาภิเศก

๒. ผู้ที่รับราชการอยู่แล้ว ต้องถือปีละ ๒ ครั้ง

๓. ผู้ที่เข้ามาพึ่งบรมโพธิสมภาร

๔. ทหารที่ถืออาวุธอยู่เสมอ ต้องถือทุกเดือน

๕. ผู้ซึ่งเป็นที่ปรึกษาราชการอำมาตย์มนตรี

การถือน้ำในกรุงเทพ ฯ กระทำกันในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ใช้ธรรมาสน์ศิลาตั้งอยู่ประจำพระอุโบสถ เป็นพระแท่นมณฑลสำหรับตั้งพระพุทธรูปเงินประจำรัชกาลที่ ๑ องค์หนึ่ง และพระพุทธรูปประจำรัชกาลนั้น ๆ องค์หนึ่ง กับพระชัยวัฒน์องค์หนึ่ง พระพรหมองค์พระนารายน์องค์หนึ่ง พระแสงศร ๕ เล่ม คือ บัยวาส อัคนิวาศ พรหมมาส พระแสงหอกเพชรรัตน์ พาดบันไดแก้ว เทวรูปเชิญพระขรรค์ ชารพระกรข้างหนึ่ง ที่เคยเชิญหิบพระราชลัญชกรเปลี่ยนให้เชิญหิบรุ้งพระสุพรรณบัตรข้างหนึ่ง พระแสงต่าง ๆ ที่จะใช้ทำน้ำพิพัฒน์สัจจยานั้น ใช้บรรจุในหิบมุก

เมื่อเสด็จออกทรงศีลแล้ว อาลักษณ์อ่านคำประกาศพราหมณ์อ่านยอพระเกียรติพระแก้ว ราชบัณฑิตย์จึงได้อธิษฐานน้ำพระพิพัฒน์สัจจยา เป็นเสร็จการพระราชพิธีเวลาค่ำ

รุ่งเช้า เมื่อก่อนเคยถวายอาหารพระสงฆ์ในพระอุโบสถ เคยเสด็จพระราชดำเนินออกทรงปฏิบัติพระสงฆ์

ก่อนแล้วจึงทำน้ำพิพัฒน์สัจจยา ภายหลังได้ย้ายไปเลี้ยง
พระทพระทนั่งสุทไธยสวรรค์ ต่อมาทรงพระราชดำริว่า
พระสงฆ์ต้องมาแต่เช้าเป็นการลำบาก จึงได้ทรงให้เลิกพิธี
เลี้ยงพระในพระราชพิธีถือน้ำเสีย

สำหรับข้าราชการในส่วนภูมิภาค ก็ทรงให้ถือน้ำพระ
พิพัฒน์สัจจยาเช่นเดียวกัน การกระทำพิธีก็เช่นเดียวกัน
กับในกรุงเทพฯ มีการชุมนุมข้าราชการทุกฝ่าย ร่วมกัน
ทำพิธีขึ้น เพื่อเป็นการถวายความจงรักภักดีต่อองค์พระ
ประมุขของชาติ เป็นการแสดงออกซึ่งความจงรักภักดีต่อ
ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ พิธีนับว่าเป็นพิธีที่งาม
ซึ่งน่าเสียดายที่ถูกยุบเลิกไป เพราะอย่างน้อยที่สุดก็ทำให้
ข้าราชการที่ทุจริตต่อหน้าที่ได้หวาดกลัวต่อน้ำพิพัฒน์สัจจยา
มิอาจทำชั่ว เพราะเกรงว่าตนจะได้รับความพินาศฉิบหาย
เนื่องจากน้ำพิพัฒน์สัจจานั้นได้เข้าพิธีแช่งน้ำด้วย ใคร
ประพฤติมิชอบต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ก็อาจจะ
เป็นไปก็ได้

ยิ่งสมัยทุกวันนี้ ซึ่งมีการฉ้อราษฎร์บังหลวง มักจะเป็นข่าวอยู่เสมอ บางทีถ้าหากมีการถือน้ำพิพัฒน์สัจจยาแล้ว อาจจะทำให้การโกงกินลดน้อยลงก็ได้

อย่างไรก็ดี การที่มีสิ่งยึดเหนี่ยวหรือผูกพันจิตใจไว้นั้น ก็ยังดีกว่าจะไม่มีเสียเลย อย่างน้อยที่สุดผู้กระทำผิดคงจะนึกถึงว่าเรานี้ ได้ถือน้ำพระพิพัฒน์สัจจยา ถ้าเราตั้งใจกระทำความผิดแล้ว อาจจะเป็นไปดังคำสาปแช่งนั้นก็ได้ นี่คือความดีในการที่ถือน้ำพระพิพัฒน์สัจจยา ถ้าหากว่าในปัจจุบันจะยังคงมีอยู่ ข้าราชการที่ชั่วร้ายอาจจะลดจำนวนลงบ้างก็ได้

บทส่งท้าย

การทำพิธีต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว บางแห่งก็ไม่เหมือนกัน บางแห่งก็เหมือนกัน สุดแท้แต่ความนิยมในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยปัจจุบันนี้ การแต่งงานก็ดี การบวชก็ดี หาได้ทำตามพิธีไม่ ทั้งนี้สุดแท้แต่กำลังทรัพย์ และความสะดวกสบายเป็นเกณฑ์ อาทิเช่น

การบวช บางงานก็ทำพิธีครบทุกอย่าง งานใหญ่โตมาก คือก่อนจะบวชก็มีการทำขวัญนาค แห่แหนจากบ้านมาวัดด้วยเถิดเทิง และมาแห่รอบโบสถ์ อีกทำกันใหญ่โต

บางรายก็เพียงใช้วิธีลัด คือตัดพิธีทำขวัญนาคออก ตัดพิธีแห่นาคออก เพียงแต่แห่รอบโบสถ์สามรอบแล้วก็เข้าโบสถ์เลย ทั้งนี้และทั้งนี้ก็ใช้ได้เหมือนกัน คือทำชนิดที่เขาเรียกว่าโกนหัวเข้าวัด

สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ก็ใช้ได้เหมือนกัน จุดประสงค์ก็คือเพื่อบวชเท่านั้น พิธีสำคัญอยู่ที่เข้าไปในโบสถ์ให้ท่าน

อาจารย์บวชให้ พรอน ๆ เป็นเพียงสิ่งประกอบเท่านั้น จะทำเล็กใหญ่เท่าใดไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่กำลังทุนทรัพย์เท่านั้น

พิธีแต่งงานก็เช่นเดียวกัน บางรายก็จัดงานเสียใหญ่โต สิ้นเปลืองเงินทองมาก มีแขกเหรื่อมาในงานแยะ บางรายก็เพียงแต่ทำพิธีรดน้ำ แล้วส่งตัวเข้าเรือนหอก็ใช้ได้ แต่บางรายก็ง่ายเกินไป คือชวนกันไปจดทะเบียนที่อำเภอเลย ซึ่งเป็นการง่ายแต่ก็ไม่งามนัก

การทำพิธีอะไรก็ตามถ้าสิ้นเกินไป เช่นการแต่งงานเมื่อตกลงปลงใจกันเรียบร้อยแล้ว ก็ชวนกันไปจดทะเบียนที่อำเภอ ก็ดูจะไม่สู้จะดีไม่มีเกียรติ ถ้าจะมีการตกแต่งกันบ้างตามสมควรก็น่าจะดูงาม

บางรายก็อยากจะเอาหน้า อยากมีหน้ามีตาทั้ง ๆ ที่เงินทองก็ไม่มี ต้องไปขอหยิบยืมเขามา เช่นการแต่งงานเป็นต้น ทั้งนี้เพื่อต้องการจะให้ใหญโตมีหน้ามีตา ครั้นเสร็จงานแล้วก็เอามือก่ายหน้าผาก เพราะไหนจะหาเงิน

มาใช้หนี้หยิบยืมมา ไหนจะคิดถึงความเป็นอยู่ในครอบครัว ทำให้เดือดร้อนใจ ในที่สุดการแต่งงานก็ไม่มีความสุข

ดังนั้นการจัดพิธีอะไรก็ตาม ก็ควรจะนึกถึงฐานะการเงินของเราก่อน ถ้ามีเงินน้อยก็ทำแต่เพียงประหยัด อย่างไม่รวบรัดจนเกินไป ควรจะจัดทำพอดีพองาม สิ่งใดที่ฟุ่มเฟือย เป็นต้นว่าการเลี้ยงดูมากเกินไป ก็ควรตัดลงเสียบ้างให้พอเหมาะพองาม ไม่ใช่เห็นคนอื่นเขาทำใหญ่โต เราฐานะไม่ค่อยจะดี ก็อยากจะทำใหญ่โตเอาหน้าเอาตาบ้าง ซึ่งเป็นความคิดที่ไม่ถูกต้อง แต่สิ่งที่ควรจะขาดเสียมิได้ก็คือ

๑. พิธีทางศาสนา ได้แก่การถวายอาหารพระภิกษุสงฆ์เป็นต้น

๒. พิธีทางขนบประเพณีควรจะให้มีอยู่ อย่าละทิ้งเสียหมด คือรักชอบพอกันแล้วก็ไปจดทะเบียนสมรสกันเลย โดยผู้ใหญ่ไม่รู้เรื่องราวอะไร เป็นการที่ไม่ถูกต้องสำหรับประเพณีไทย ควรจะจัดให้มีการรดน้ำ แม้จะไม่เป็นงานใหญ่แต่ก็ทำตามฐานะ คงเหลือพิธีสำคัญ ๆ เอา

ไว้ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้รักประเพณีของไทย ซึ่งมีมาแต่โบราณกาลแล้ว

ท้ายที่สุดนี้ หวังว่าพิธีโบราณไทยที่ผมและสหายได้รวบรวมขึ้นนี้ คงจะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้สนใจบ้างไม่มากก็น้อย

